

**Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти**

ГОЛГОФА ПРАВДИ І НАУКИ.

**Освітняни Миколаївщини – жертви
репресивно-каральної системи**

**Миколаїв
2021**

УДК 323.281: 37.011.3-051 (477.73) «192/194»

Авторський колектив:

Волос О. В., кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії освіти, теорії й методики суспільствознавчих предметів Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;

Гладун В. В., старший викладач кафедри філософії освіти, теорії й методики суспільствознавчих предметів Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;

Іртищева О. А., методист кафедри філософії освіти, теорії й методики суспільствознавчих предметів Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;

Макарчук С. С., кандидат історичних наук, керівник Центру пошукових досліджень та редакційно-видавничої діяльності Миколаївської обласної ради;

Ніколаєв І. Є., доктор історичних наук, завідувач кафедри філософії освіти, теорії й методики суспільствознавчих предметів Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;

Пархоменко В. А., доктор історичних наук, професор кафедри історії МНУ імені В. О. Сухомлинського

Рекомендовано до друку вченою радою Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, протокол від 27 січня 2021 року № 1.

Дослідження присвячено 80-річчю започаткування Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Монографія є першим узагальнюючим комплексним дослідженням, в якому на матеріалах фондів державних та відомчих архівів Миколаївської області розкриваються причини, ключові чинники і наслідки карально-репресивної політики більшовицької влади проти освітян Миколаївщини у 1920-50-х роках. Відображено механізми та ідеологічні фактори державної політики терору проти освітянської спільноти. Показано специфіку фальсифікації кримінальних справ проти педагогів краю у взаємозв'язку із тенезою тоталітарної системи. Доведено, що основною метою здійснення репресивних заходів була ліквідація ідеологічних опонентів режиму, знищення національної складової народної освіти, установлення тотального контролю над суспільством в усіх сферах діяльності. До наукового обігу введено значний масив архівних документів. Видання розраховане на науково-педагогічних та педагогічних працівників, істориків-краснознавців, масового читача, усіх, хто цікавиться історією рідного краю.

Голгофа правди і науки. Освітня Миколаївщини – жертви репресивно-каральної системи : історичне видання / упор., гол. ред. І. Ніколаєв. – Миколаїв : ОППО, 2021. – 238 с.

© Лабораторія редакційно-видавничої діяльності

© Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
2021

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ ВИДАННЯ

Василь Шуляр – голова редакційної колегії, доктор педагогічних наук, доцент, директор Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, заслужений учитель України.

Вікторія Стойкова – заступник голови, кандидат педагогічних наук, заступник директора Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти з науково-педагогічної роботи.

Ігор Ніколаєв – відповідальний секретар, відповідальний за випуск, доктор історичних наук, завідувач кафедри філософії освіти, теорії й методики суспільствознавчих предметів Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Олег Бажан – член редколегії, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії НАН України, місто Київ.

Валерій Васильєв – член редколегії, доктор історичних наук, завідувач сектором історії «Енциклопедії українознавства», місто Київ.

Віктор Вашкевич – член редколегії, кандидат педагогічних наук, доктор історичних наук, завідувач кафедрою філософії освіти та євроінтеграції Національного педагогічного університету імені М. Драгоманов, місто Київ.

Вадим Золотарьов – член редколегії, кандидат технічних наук, місто Харків.

Сергій Макачук – член редколегії, кандидат історичних наук, керівник Центру пошукових досліджень та редакційно-видавничої діяльності Миколаївської обласної ради.

Роман Подкур – член редколегії, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії НАН України, відповідальний секретар Головної редколегії науково-документальної серії видань «Реабілітовані історією», місто Київ.

Владислав Пархоменко – член редколегії, доктор історичних наук, професор кафедри історії МНУ імені В. Сухомлинського.

Олександр Тригуб – член редколегії, доктор історичних наук, завідувач кафедрою міжнародних відносин ЧНУ імені Петра Могили.

РЕЦЕНЗЕНТИ

Тарас Креміній – кандидат філологічних наук, Уповноважений із захисту державної мови.

Лариса Левченко – доктор історичних наук, професор, заступник Голови Державної архівної служби України.

ЗМІСТ

1.	<i>Василь Шуляр. ГОРЕ, ЯКЕ ПЕРЕМОГЛИ</i>	5
2.	<i>Тарас Кремінь, Лариса Левченко. Читачам про Книгу</i>	7
3.	<i>Ігор Ніколаєв. Масові репресії проти освітян Миколаївщини у 1920-50-х роках</i>	11
4.	Розділ І. Біографічні нариси.	
4.1.	<i>Ольга Волос. Репресивна політика радянської держави відносно освітян у 30-х роках ХХ століття (за матеріалами справи репресованої Автutowої)</i>	21
4.2.	<i>Ігор Ніколаєв, Сергій Макарчук. Есерівські «контрреволюціонери» з села Привільне (за матеріалами справи репресованого Бабаєва)</i>	26
4.3.	<i>Ігор Ніколаєв, Сергій Макарчук. Двічі заарештована «ворог народу» Березіна (за матеріалами справи репресованої Березіної)</i>	32
4.4.	<i>Олена Іртищева. Загинув у місцях відбуття покарання... (за матеріалами справи репресованого Бернацького)</i>	38
4.5.	<i>Владислав Пархоменко. Компенсація у розмірі 415 руб. 60 коп. (за матеріалами справи репресованого Герживан-Латія)</i>	42
4.6.	<i>Віталій Гладун. Репресивні механізми «Великого терору» проти освітян Миколаївщини (за матеріалами справ репресованих Глебенко, Львовського)</i>	46
4.7.	<i>Ігор Ніколаєв. Скаргу залишити без задоволення... (за матеріалами справи репресованого Генарі)</i>	52
4.8.	<i>Владислав Пархоменко. Він називав себе румуном... (за матеріалами справи репресованого Мокряка)</i>	57
4.9.	<i>Ігор Ніколаєв. Розстріляти за контрреволюційну діяльність (за матеріалами справи репресованого Нікітіна)</i>	61
4.10.	<i>Ігор Ніколаєв. Подальша доля невідома... (за матеріалами справи репресованого Томе)</i>	66
4.11.	<i>Ігор Ніколаєв. Італійський шпигун з Парутинської школи (за матеріалами справи репресованого Шембеля)</i>	70
5.	Розділ ІІ. Мовою документів	74
6.	Розділ ІІІ. Фотодокументи з архівних фондів	113
7.	Розділ ІV. Мартиролог	158
8.	Довідкова частина	208

ГОРЕ, ЯКЕ ПЕРЕМОГЛИ...

(Голгофа правди і науки. Освітняни Миколаївщини – жертви репресивно-каральної системи)

Життя... Складне і непередбачуване... А якщо ще вмішується політика... Тоді стає дуже складно зрозуміти і розібратися... Із погляду своїх літ усвідомлюєш, як важко сприйняти, зрозуміти, а ще складніше прийняти рішення: як бути в тій чи іншій ситуації...

...У виданні репрезентовано постаті репресованих освітян Миколаївщини, проведено комплексний аналіз архівно-слідчих справ як джерела інформації для вивчення та реконструкції біографій репресованих... Аналіз ґрунтується на дослідженні матеріалів припинених слідчих справ, що зберігаються в архівах.

Архівно-слідчі справи репресованих освітян, як унікальне історичне джерело, мають неоціненне й багатоаспектне значення. Саме вони є документальним свідченням епохи радянсько-більшовицького тоталітаризму. Негативні наслідки репресивної машини ще не стали загальнодоступними більшості громадян і долати їх доведеться ще тривалий час. Історію доль освітян, які були невинувато засуджені, мають знати як освітяни, так і будь-які мешканці Миколаївщини та України.

Відкриття цих специфічних фондів дозволяє дослідникам пролити світло на обставини, за яких відбувся той чи інший вирок. Значущість видання є багатоаспектним. Виокремимо такі: перший аспект – морально-політичний, який забезпечує покінчити з наслідками тоталітарного минулого й повернути імена безвинних жертв політичних репресій. Другий – соціально-правовий, саме здійснення його дасть можливість зреалізувати правову справедливість щодо родин невинувато звинувачених і поновлення прав реабілітованих. Третій – науковий, допомагає ученим виконати свою місію: залучаючи оригінальні історичні джерела, персональні/особові справи, зруйнувати міфи і стереотипи радянської міфології, відкрити очі на зрежисовані процеси, завідомо сфальсифіковані і сфабриковані справи освітян.

Колегами проведено комплексний аналіз архівно-слідчих справ як джерела інформації для вивчення та реконструкції біографій репресованих освітян. Робота виконана в рамках наукового проєкту і дослідження кафедри філософії освіти, теорії й методики суспільствознавчих предметів Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Вибрані архівно-слідчі справи, що слугували джерелом інформації в дослідженні особистісної історії когорти освітян через призму більшовицько-радянських репресій, є першим виданням. У планах інституту – візуалізувати проаналізовані джерела, підготувати друге видання за низкою інших архівних матеріалів і справ, а також установити перед парадним входом закладу сканер QR і штрих-код/зчитувач QR-коду, за допомогою якого легко з'ясувати інформацію про проєкт та отримати доступ до сайту МОІППО, де розміщена книга.

...Перечитуючи справи репресованих освітян, ознайомлюючись із фактами та обставинами, ловиш себе на думці, якими примітивними засобами, переважно необґрунтованими звинуваченнями, ламалися долі і тих, проти кого їх заводили, і тих, кого змушували ошукувати, обмовляти, псевдосвідчити. Це викликало обурення ... Звинувачувати ... Ненавидіти ... Зневажати ... Важко визначитися. Пережити те, що кожен із них пережив і пройшов, мабуть, не бажатимеш і ворогові ... Найважче – зрозуміти і сприйняти, що це було і може ще бути ... Усе робилося вишукано-примітивно, грубо-продумано ... І ця радянсько-більшовицька машина не щадила нікого ...

Наші репресовані колеги-освітяни пройшли важкий шлях до реабілітації. Не хотілося, щоб нинішнє покоління освітян стали заручниками політичних амбіцій ... Учімося на фактах минулого, щоб не потрапити в лабету складної ситуації – прийняття рішення, за яким – доля Людини!

Про значущість титанічної роботи колективу кафедри філософії освіти, теорії й методики суспільствознавчих предметів (завідувач – Ігор Ніколаєв) перші оцінки рецензентів: Тараса Креміня й Лариси Левченко. Сподіваємося, що читачі та дослідники минушини, трагічних сторінок життя освітян із вдячністю й об'єктивністю приймуть це видання.

Василь Шуляр,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри теорії й методики
мовно-літературної та художньо-естетичної освіти,
заслужений учитель України, директор Миколаївського
обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

УПОВНОВАЖЕНИЙ ІЗ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ

провулок Музейний, 12, м. Київ, Україна, 01001, тел. (044) 256-60-84,
e-mail: kremin@kmu.gov.ua, сайт: <http://www.mova-ombudsman.gov.ua>

№ 144/1-01/21-У від 29.01.2021 р.

на № _____ від _____ 20__ р.

РЕЦЕНЗІЯ

на рукопис книги «Голгофа правди і науки» (Освітняни Миколаївщини – жертви репресивно-каральної системи)” (Ніколас І. Є. – відп. за випуск; Волос О. В., Гладун В. В., Іртицева О. А., Макаруч С. С., Пархоменко В. А. - члени автор. колективу).

Останніми роками увага суспільства надзвичайно прикута до питань новітньої української історії, розвитку української держави, нашого майбутнього. Об’єктивне висвітлення Револуція Гідності, гібридної війни на сході, декомунізаційні процеси, які стали жорсткою відповіддю на активізовані антиукраїнські наративи в інформаційному просторі, вже знайшли своє відображення у низці видань, надрукованих за сприяння миколаївських учених – співавторів аналізованого видання. Згадаймо підручник “Миколаївщина. Історія рідного краю” (2015), 3-томник “Миттєвості війни”, “Дороги війни”, “Ті, що пройшли крізь вогонь” (2016-2018), серію “Реабілітовані історією”, “Книга пам’яті України”, близько 70 історико-документальних стрічок “Справа №”, підготовлених за безпосереднього сприяння Центру пошукових досліджень та редакційно-видавничої діяльності, Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти Миколаївської обласної ради, Інституту історії НАН України, Головної редколегії науково-документальної серії видань “Реабілітовані історією”. Незважаючи на цей вагомий внесок, яким може пишатися сучасна історична наука, досі не було системного дослідження, присвяченого масовим репресіям проти освітян Миколаївщини, що і визначає актуальність і наукову новизну рукопису.

Запропоноване комплексне дослідження, до наукового обігу якого введено значний масив архівних документів з раніше закритих фондів державних та відомчих архівів Миколаївської області, відтворює причини та механізми карально-репресивної політики більшовицької влади проти освітян Миколаївщини та півдня України в цілому протягом 1920-1950-х рр. За композицією рукопис «Голгофа правди і науки» (Освітняни Миколаївщини – жертви репресивно-каральної системи) складається зі вступу, чотирьох розділів («Біографічні нариси», «Мовою документів», «Фотодокументи з архівних фондів», «Мартиролог»), довідкової частини, термінологічного словника.

Відновлюючи історичну справедливість, реабілітуючи невинно засуджених і покараних освітян Миколаївщини, виконуючи норми декомунізаційних законів, а також зважаючи на результати комплексного дослідження, вважаю за доцільне рекомендувати рукопис книги «Голгофа правди і науки» (Освітняни Миколаївщини – жертви репресивно-каральної системи)” до друку.

Уповноважений із захисту
державної мови

Тарас КРЕМІНЬ

РЕЦЕНЗІЯ

**на колективну монографію «Голгофа правди і науки» (Освітняни
Миколаївщини – жертви репресивно-каральної системи) .**

Репресивна політика тоталітарної системи в радянській Україні – невичерпна тема для історичних досліджень, адже за цим загублені людські долі конкретних людей. В умовах національного й культурного відродження України, європейської інтеграції, реформування освітньої системи актуальною є необхідність врахування історичного досвіду у сучасному державотворенні. Це підкреслює важливість звернення до уроків власної історії, зокрема репресивно-каральної політики проти освітян Миколаївщини періоду тоталітаризму.

Окреслене значно актуалізує рецензовану працю, яка і в теоретичному, і в практичному плані здійснена в руслі Закону «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» (1991 р.), пакету Законів України «Про декомунізацію» (2015 р.). Заява на державному рівні про доцільність виконання дослідницької програми з проблеми становлення та розвитку тоталітарної системи, невід’ємною складовою якої є політичні репресії, започаткувала багатоаспектний і широко-плановий спектр історичних досліджень, які різняться нерідко тематичними, хронологічними чи територіальними характеристиками.

У монографії зроблена спроба аналізу та відображення регіональних аспектів політичних репресій проти педагогів сучасної Миколаївщини. Спираючись на комплексний аналіз архівних документів, опублікованих новітніх наукових досліджень автори з’ясовують загальні тенденції і характерні особливості процесу знищення освітян краю у 1920 – на початку 1950-х рр.

Робота відзначається структурною багатогранністю, що сприяє глибокому розкриттю обраної теми. Розділи монографії надають дослідженню рис цілісності і завершеності.

Цьому сприяє і ґрунтовна історіографічно-джерельна база дослідження: науковцями використана як вітчизняна, так і зарубіжна література, архівні матеріали, періодичні видання. Враховуючи територіальні рамки роботи, головними джерелами дослідження стали матеріали Державного архіву Миколаївської області (Ф. 5859, «Колекція позасудових справ реабілітованих»).

У вступній статті авторами обґрунтовано актуальність теми, виокремлено хронологічні та територіальні рамки, проаналізовано основні тенденції започаткування та розвитку репресивної політики проти освітян Миколаївської області.

Значний інтерес становлять біографічні нариси репресованих, складені на основі архівних справ, що відображають специфіку фальсифікації обвинувачень у різні періоди існування тоталітарної системи.

Окремі розділи монографії оприлюднюють витяги з архівних та фотодокументів справ репресованих. Особливої цінності роботі надає Мартиролог репресованих освітян Миколаївщини, в якому подані дані на понад чотири сотні постраждалих від репресій педагогів області. Ґрунтовний і цікавий матеріал розміщено у довідковій частині дослідження.

У рецензованій монографії проаналізовано великий фактичний матеріал, висвітлено складні питання регіональних аспектів терору проти конкретної соціальної групи. З огляду на це, а також на незаперечну актуальність тогочасних проблем для сьогодення, хотілося б рекомендувати авторам у подальшій роботі залучати матеріали

Центральних державних архівів, що значно посилило б джерельну базу дослідження.

Рецензована монографія високим фаховим рівнем, збагатило вітчизняну історичну науку на ще одну актуальну і цікаву працю, що сприятиме активізації зусиль дослідників щодо комплексного вивчення проблемних питань української історії.

Рецензент

заступник Голови

Державної архівної служби України,

доктор історичних наук, професор

Лариса Левченко

Особистий підпис Лєвченко Лариси Леонівни
завершено

Начальник Визначу управління персоналом
управління роботи з персоналом по орг. та
метод. забезпеченню Державної архівної служби
України
Лєвченко Л.Л.

Масові репресії проти освітян Миколаївщини у 1920-50-х роках

На сучасному етапі розбудови України як держави, орієнтованої на передові європейські та загальнолюдські демократичні цінності, дедалі більшої гостроти набуває проблема становлення громадянського суспільства. Розвиток якого обумовлює актуальність неупередженого вивчення тих сторінок як української, так і регіональної історії, що протягом тривалого часу не були достатньо висвітлені або подавалися, внаслідок ідеологічної заангажованості, у сфальсифікованому вигляді.

Значно актуалізує питання той факт, що на початку ХХІ ст. разом із формуванням нового образу освітянина, істотно зростає його відповідальність перед соціумом і державою. Невід'ємною складовою ознакою сучасного фахівця є його професійний потенціал і громадянська позиція, що у сукупності надає змогу для забезпечення стійкого розвитку гуманітарних професійно-педагогічних цінностей, ціннісно-етичного компоненту освіти. Важливою умовою чого є осмислення трагічного досвіду нашої історії, пов'язаного з масовими репресіями 1920 – початку 1950-х років, що позбавили життя багатьох тисяч представників українського народу, відбилися на суспільній свідомості наступних поколінь.

Відзначаючи 80-річчя започаткування Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, освітяни області разом із громадськістю чітко усвідомлюють обов'язок вшанування пам'яті своїх співвітчизників, які стали жертвами політичного терору. Звернення до питань масових репресій, що охопили всі категорії радянських громадян, надзвичайно актуальне, оскільки глибокий аналіз минулого не тільки формує історичну пам'ять на сучасному етапі, але й допоможе в побудові політичної системи, яка б виключала тоталітарний устрій та боротьбу з інакодумством.

Незважаючи на актуалізацію досліджень у вітчизняній історичній науці питань становлення репресивної системи і подальшої ескалації терору проти різних верств населення, нагальним залишається вироблення українською історичною наукою системного бачення проблем окресленого періоду, на основі якого можна простежити взаємодію різних історичних шкіл та напрямків.

З урахуванням наукових, концептуальних та ідейно-політичних критеріїв історіографія досліджуваної у монографії проблеми охоплює три, на нашу думку, етапи. За їх допомогою відображена динаміка розвитку історіографічного процесу в радянський та пострадянський період.

Перший етап – радянська історіографія 1920-х – першої половини 1950-х років. Друга половина 1950-х – кінець 1980-х років складають наступний етап дослідження. Хронологічні рамки третього етапу охоплюють кінець 1980-х років – дотепер.

На кожному з цих етапів рівень теоретичного осмислення обраної теми неоднаковий, оскільки на проведення наукових розвідок впливали такі фактори, як можливість вільного доступу до архівних джерел, загальний обсяг накопиченого фактичного матеріалу, політичної заангажованості та суспільних умов під час проведення дослідження.

Так, *перший етап* характеризується наявністю двох ідеологічно протилежних напрямків – праці представників інтелігенції – колишніх членів соціалістичних партій України, лідерів Центральної Ради, Директорії, Гетьманату та їх антиподу – офіційної радянської публіцистики. Перший із них складали дослідження В. Винниченка, Д. Дорошенка, І. Мазепи та інших¹. У їхніх працях, які водночас можна віднести й до

¹ Винниченко В. Відродження нації / Володимир Кирилович Винниченко. Київ; Відень, 1920 (Репринтне відтворення видання 1920 року: К. : Видавництво політичної літератури України, 1990). Ч. І. 348 с.; Дорошенко Д. З історії української політичної думки за часів світової війни / Дмитро Іванович Дорошенко. Прага, 1936. 99 с.; Мазепа І. Більшовизм і

джерельної бази нашого дослідження, питання взаємовідносин інтелігенції та радянської влади висвітлюється в першу чергу в контексті взаємовідносин більшовиків з альтернативними політичними силами, керівну верхівку яких становили саме представники української інтелігенції, серед яких чималу кількість складала особи, вихідці з освітянського середовища.

Зауважимо, що в умовах радянської України цей дослідницький напрямок не отримав подальшого розвитку. Праці вищеназваних діячів потрапили під заборону і стали знову доступними лише з кінця 1980-х років.

Безумовно, завдяки цим працям створилася певна історіографічно-джерельна база для вивчення проблеми становища різних категорій інтелігенції в Україні періоду становлення тоталітарного режиму. Разом із тим слід погодитися з думкою київського професора В. Верстюка, що праці цього періоду важко віднести до аналітичних. Адже, з одного боку, будучи активними учасниками історичних подій, названі автори не були достатньо об'єктивними, з іншого, відверто заангажованим та упередженим став другий напрямок, розроблений та сформований радянськими істориками, більшовицькими державними діячами та публіцистами в 1920-х роках. Базовим для радянської історіографії стало оприлюднене наркомом освіти А. Луначарським визначення «колишні люди», яким він охарактеризував політичних противників більшовиків із числа критично налаштованої до комуністичних перетворень інтелігенції, у тому числі із очолюваного ним освітянського середовища².

Другий етап історіографічних розробок теми нашого дослідження започаткувала «хрущовська відлига» з послабленням репресивно-карального механізму, що призвело до вивчення багатьох раніше закритих тем. Натомість, незважаючи на підвищення інтересу до заявленого в монографії періоду радянської історії й розширення дослідницьких можливостей, кількість наукових праць, присвячених досліджуваній нами тематиці, залишалася незначною. Разом із певною науковою цінністю (у першу чергу введення до наукового обігу архівних матеріалів про судові процеси над представниками інтелігенції, аналіз обвинувачень) залишався ідеологізований підхід до даної проблеми, в основу якого було покладено принцип визнання комуністичною партією окремих порушень «ленінських принципів» розбудови соціалістичного суспільства.

Репресована інтелігенція, у тому числі освітяни, стала жертвою не просто особистого свавілля Й. Сталіна, а сталінізму, як суспільного явища. Як зазначає сучасний український дослідник проблематики більшовицького терору С. Білокінь, один із міфів, який було введено в ті часи полягав у тому, щоб усі злочини більшовицького режиму персоніфікувати в одній особі³.

Після здобуття Україною незалежності розпочинається істотно новий період вивчення тоталітарного минулого країни. Виокремимо роботу відомого вітчизняного науковця С. Кульчицького, де надано комплексний аналіз розвитку України періоду першого більшовицького десятиріччя⁴. Питанням знищення інтелектуальної еліти нації під час сталінських репресій присвячена спільна праця член-кореспондента АН України В. Даниленка та професора Г. Касьянова⁵.

окупація України. Соціально-економічні причини незрілості сил української революції / Ісаак Прохорович Мазепа. Львів : Просвіта, 1922. 155 с.

² Луначарский А. Бывшие люди : Очерк истории партии эсеров / Анатолий Васильевич Луначарский. – М. : Госиздат, 1922. 81 с.

³ Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917–1941 рр.) : Джерелознавче дослідження / Сергій Іванович Білокінь. К. : НАН України, Інститут історії України. С. 77.

⁴ Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919–1928 рр.) / Станіслав Владиславович Кульчицький. К.: Основи, 1996. 396 с.

⁵ Даниленко В. Сталінізм на Україні: 20–30-ті роки / В. М. Даниленко, Г. В. Касьянов. К.: Либідь, 1991. 342 с.

Однією з перших монографій, в якій узагальнювалися матеріали з проблеми політичних репресій в Україні, стала робота Ю. Шаповала⁶. Відомий дослідник сталінізму, даючи повну та розгорнуту картину сталінського періоду в Україні, значну увагу приділяє наступу режиму проти української інтелігенції. На сторінках своєї роботи він розповідає про процеси над «СВУ» та «Українським національним центром», аналізуючи які автор наводить дані про «викриття» їх Одеської та Миколаївської філій, значну кількість репресованих по яким складали представники освітянства⁷.

Висвітленню карально-репресивної політики тоталітарного режиму проти освітян присвячена спільна монографія доктора історичних наук В. Марочко та вченого з Німеччини Г. Хілліга⁸. Науковці показують масштаби репресій через персоналії репресованих педагогів, зазначають, що політика, яку влада проводила стосовно представників інтелектуальної праці, призвела до величезної соціально-демографічної катастрофи в суспільстві.

Фундаментальний внесок у дослідження проблеми масових репресій проти населення Півдня України в 1920-50-ті роки ХХ сторіччя зробив миколаївський історик, академік М. Шитюк. Зазначимо, що Микола Миколайович першим з регіональних дослідників звернувся до проблеми репресій проти освітян Миколаївщини. Працюючи на кафедрі україністики, Миколаївського обласного інституту вдосконалення вчителів у 1994 році ним, у співавторстві з Я. Журецьким, видано книгу, присвячену освітянам Миколаївщини – жертвам репресій сталінізму⁹. Наступного року, за допомогою колективу колег інституту, побачило світ дослідження «З власним народом війна», один з розділів якої розглядає долі освітян – жертв тоталітарного терору¹⁰.

Своє продовження тема знайшла у наступній монографії М. Шитюка, присвяченій масовим репресіям проти населення Півдня України сталінської доби. У дослідженні вчений значну увагу приділяє аналізу репресивної політики влади проти різних соціальних груп Півдня України, зупиняючись безпосередньо і на представниках освіти¹¹. Значний інтерес становлять наведені автором кількісні показники та категорії репресованих в регіоні представників освітянства.

Питання репресивно-каральної політики радянської влади проти науково-педагогічної інтелігенції Півдня України підіймає в своїх публікаціях миколаївська дослідниця С. Сліпущенко¹².

Певний внесок у дослідження піднятого нами питання внесли ґрунтовні праці одеського історика Е. Петровського. Науковець торкається тематики репресій проти

⁶ Шаповал Ю. Україна 20–50-х років: сторінки ненаписаної історії / Юрій Іванович Шаповал. К.: Наукова думка, 1993. 350 с.

⁷ Шаповал Ю. Україна 20–50-х років: сторінки ненаписаної історії / Юрій Іванович Шаповал. К.: Наукова думка, 1993. С. 77.

⁸ Марочко В. Репресовані педагоги України: Жертви політичного терору (1929–1941) / В. Марочко, Г. Хіліг. К.: Науковий світ, 2003. 302 с.

⁹ Шитюк М. Освітняни Миколаївщини – жертви репресій сталінізму / М. Шитюк, Я. Журецький. М.: Акант, 1994. 70 с.

¹⁰ Шитюк М. З власним народом війна / Микола Миколайович Шитюк. К.: Акант, 1995. С. 20–33.

¹¹ Шитюк М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-ті–50-ті роки ХХ століття / Микола Миколайович Шитюк. К.: Тетра, 2000. С. 246–277.

¹² Сліпущенко С. Репресивно-каральна політика радянської влади проти науково-педагогічної інтелігенції Півдня України в 1930-х роках / С. Сліпущенко // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського : зб. наук. праць. Вип. 3.35 : Історичні науки. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2013. С. 123–126.

освітян Одеської області у 1930-х рр., представників науково-технічної інтелігенції та етнічних громад регіону, які потрапили під чекістський терор¹³.

Активізації досліджень проблематики становлення та ескалації тоталітаризму на регіональному рівні сприяла підготовка та випуск багатотомної серії Книг «Реабілітовані історією», що розпочалася з першої половини 1990-х рр. Головною редколегією, яку очолював академік НАН України П. Тронько, та її обласними підрозділами активно здійснюється дослідження репресивних дій тоталітарної влади щодо населення України у регіонально-історичному аспекті. З'являється ряд серйозних праць, у тому числі документальних збірників, нарисів, присвячених даній проблемі. Питання, пов'язані з темою представленої монографії розглянуто у сьоми з восьми (Книга третя тому присвячена радянським репресіям періоду 1953-1985 рр.) виданнях Миколаївського обласного тому.

Втім, незважаючи на наявність значної кількості опублікованих праць, на сьогодні існує потреба дослідження різноманітних аспектів репресивної політики радянської влади, зокрема проти освітянської інтелігенції на регіональному рівні.

Розглядаючи проблему ставлення радянської влади до освітянської інтелігенції, погодимось з твердженням професора М. Шитюка, що до середини 1920-х років більшість дореволюційної інтелігенції, керуючись хто професійним, хто матеріальними інтересами, співробітничали з радянською владою у реалізації планів будівництва так званого соціалізму. Їх високий професіоналізм допоміг протягом короткого часу подолати катастрофічну розруху. З іншого боку, більшовики вважали заклади освіти одним із найважливіших осередків поширення власної ідеології в масах, тому тотальний контроль за навчальними закладами, неприпустимість будь-яких відхилень від офіційної точки зору панували тут ще з початку 1920-х років¹⁴. Кінець першого та початок другого більшовицького десятиріччя відзначається масовими арештами педагогів Миколаївщини за обвинуваченнями у «шкідництві», антирадянських «націоналістичних» та «троцькістських» поглядах.

Так, 20 травня 1929 року старшим уповноваженим відділу ДПУ Миколаївського округу з промовистим прізвищем Гітлер (біографічні дані якого подані у розділі «Довідкова частина» представленої монографії), заарештовано вчителя села Ново-Березовки Ново-Бузького району Миколаївського округу П. Сорочинського-Добровольського. Згідно постанови про арешт вчителя: «...Сорочинський-Добровольський оманним шляхом потрапив до освітянства, де швидко виявив власну контрреволюційну сутність, здійснював шовіністичну агітацію та дозволив собі наругу над портретом В. Леніна»¹⁵. Враховуючи, що 1920-ті роки були дещо ліберальнішими за наступне десятиріччя, вчитель, за вироком Колегії ОДПУ отримав «лише» три роки заслання до Сибіру¹⁶.

Так само на три роки заслання, але до Казахстану в серпні 1929 року засуджено вчителя з Кривого Озера М. Войткевича. Згідно обвинувачення, він: «...був

¹³ *Петровський Е.* Кадрова ситуація на історичному факультеті Одеського державного університету в 1930-х роках / *Е. Петровський* // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки. К. : Ін-т історії України НАН України, 2004. Вип. 13. С. 260–273.; *Петровський Е.* Іван Іванович Погорілий (1899–1937) : трагічна доля керівника кафедри історії України Одеського університету / *Е. Петровський* // Проблеми історії України : Факти, судження, пошуки. К. : Ін-т історії України НАН України, 2004. Вип. 12. С. 380–388.

¹⁴ *Шитюк М.* Масові репресії проти населення Півдня України в 20-ті-50-ті роки ХХ століття / Микола Миколайович Шитюк. К.: Тетра, 2000. С. 247-248.

¹⁵ Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО), Ф. Р-5859. - Оп. 2.- Спр. 4528.- Арк. 11-12.

¹⁶ ДАМО. Ф. Р-5859. - Оп. 2. - Спр. 4528. - Арк. 61.

антирадянськи налаштованим, здійснював відповідну агітацію, розповсюджував контрреволюційні чутки, виховуючи тим самим ворогів радянської влади»¹⁷.

Натомість, не так «пощастило» іншим заарештованим у 1929 році за «систематичну антирадянську агітацію» освітянам Нового Бугу. На думку чекістів «колишніх офіцерів і активних петлюрівських діячів», яких очолював директор місцевої школи № 1 А. Лісовський. До складу цієї «антирадянської організації» входило вісім осіб, серед яких вчителі-предметники з Нового Бугу І. Крижановський, М. Климов, С. Бутенко¹⁸.

Звинувачення проти них містять наступне: «...у січні 1927 року, А. Лісовський, виступаючи на загальних зборах оголосив, що нашу демократію топчуть ногами, до вчительської думки ніхто не прислуховується, у правління завжди обирають висуванців Компартії, а вчителі при цьому перебувають замість меблів»¹⁹.

За рішенням Колегії ОДПУ А. Лісовського та С. Бутенко розстріляно, М. Климов отримав десять, а І. Крижановський п'ять років ув'язнення²⁰.

Посилило маховик репресій розкриття на загальноукраїнському рівні справи «Спілки визволення України». За версією чекістів, організація мала на меті підготовку антирадянського заклоту та займалась підіривною націоналістичною роботою. За звітами ДПУ спілка була «викрита» в червні 1929 року, вирок суду оголошено 19 квітня 1930 року. За підрахунками відомого українського дослідника Ю. Шаповала, загальна кількість заарештованих, знищених та засланих по справі сягала 30 тисяч осіб²¹.

Резонансний характер «справи СВУ» спонукав чекістів до викриття її філій по всіх регіонах тодішньої УСРР. Так, при викритті Миколаївської філії заарештовано відомого краєзнавця, викладача Миколаївського інституту народної освіти М. Лагута та педагога П. Близнюка. На допитах вони повністю заперечували власну провину, заявляючи, що «про існування в Миколаєві СВУ вперше почули від слідчих після арешту»²².

Разом з іншими було заарештовано лектора робітничого факультету Миколаївського інституту народної освіти, колишнього директора 1-ї Української гімназії міста Миколаєва, активного члена «Просвіти» Федора Бабчинського. На перших допитах учитель всіляко заперечував свою участь у «націоналістичних організаціях». Утім, тодішня система дізнання зуміла його зламати. На допиті, який за протоколами справи позначено як «додатковий», Ф. Бабчинський розкрив «факти» діяльності Миколаївської філії СВУ.

Він «зізнався», що М. Лагута, маючи гарні стосунки з сільськими вчителями, за їх допомогою висував до колгоспних правлінь потрібних йому людей з «націоналістичними поглядами». Проведення «антирадянських зібрань, на яких вирішували кадрові питання змін керівництва колгоспів», маскувалося М. Лагутою під роботу українських гуртків, для яких правління колгоспу виділяло окреме приміщення²³.

По закінченню слідства, начальник Миколаївського окружного відділу ДПУ вимагав для Ф. Бабчинського покарання у вигляді «5 років концентраційних таборів». Рішення Колегії ОДПУ було більш гуманним, присудивши вчителю три роки заслання у Казахстані²⁴.

¹⁷ ДАМО. Ф. Р-5859.- Оп. 2. - Спр. 12932. - Арк. 14.

¹⁸ ДАМО. Ф. Р-5859. - Оп. 2. - Спр. 6620. - Арк. 23-24.

¹⁹ Там само. Арк. 53-54.

²⁰ Там само. Арк. 69-70.

²¹ Шаповал Ю. Україна ХХ століття: Особи та події в контексті важкої історії / Юрій Іванович Шаповал. К.: Генеза, 2001. С. 66.

²² Шитюк М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-ті-50-ті роки ХХ століття / Микола Миколайович Шитюк. К.: Тетра, 2000. С. 248.

²³ ДАМО. Ф. Р-5859. - Оп. 2. - Спр. 8659.- Арк. 43-44.

²⁴ ДАМО. Ф. Р-5859. - Оп. 2. - Спр. 8659. - Арк. 73.

Цікавою деталлю у справах заарештованих у справі СБУ є те, що чекісти власноруч «відбирали» кандидатів на цей процес. Зокрема, засуджений до п'яти років ув'язнення М. Лагута мав навпроти свого прізвища поставлену олівцем позначку «плюс», а вчителю з Миколаєва З. Гудзь-Засульському змінено «плюс» на «мінус» та не притягнуто тоді до відповідальності.

Втім, справа «СБУ» лише розпочинала масовану кампанію терору. Так само і вироки її фігурантам з Миколаївщини будуть ще переглянуті у бік посилення покарання. В 1937 році після додаткового розслідування справи, М. Лагута отримав вищу міру покарання, З. Гудзь-Засульського засудили до шести років виправно-трудових таборів²⁵.

1933 рік відзначився для України не тільки нищівним Голодомором, а й значним посиленням наступу тоталітаризму на національну культуру, невід'ємною складовою якої є освіта. На нараді при ЦК КП(б)У, що відбулася в квітні 1933 року, констатувалася наявність «національного ухилу» в науково-культурній сфері. На червневому пленумі компартійців доповідь П. Постишева перевела боротьбу проти «націоналістичного ухилу Скрипника» в завершальну стадію. Після чого «ухильників» знаходили та «нешадно знищували» в різноманітних галузях освіти, науки, культури.

Розгром «скрипниківщини» завершив етап репресивної політики більшовиків, започаткований в 1920-х роках. Якщо в перше десятиріччя боротьба з опозицією обґрунтовувалася здебільшого «класово», то з середини 1930-х років термін «український націоналізм» став політичним ярликом, що посилював обвинувачення в «троцькізмі», «шпигунстві», «шкідництві» та іншій «ворожій» діяльності проти радянської влади. В підсумку це значно посилило оберти репресивної машини середини та другої половини 1930-х років. Також класифікація «контрреволюційних» організацій за національною ознакою передбачала цілеспрямоване знищення національних освітянських кадрів, що в умовах згортання політики українізації об'єктивно прискорювало цей процес.

Однією з показових для тих часів стала справа викладача української мови миколаївського фінансово-економічного технікуму, активного члена місцевої «Просвіти» у 1920-1923 роках Василя Северина. Вона є колективною, від того досить об'ємною, вміщуючи понад 170 аркушів. У якості свідків обвинувачення виступає раніше засуджений по справі «СБУ» М. Лагута, який на той час вже перебував у виправно-трудових таборах²⁶.

За твердженням професора М. Шитюка, справа В. Северина є складовою більш гучної справи «Українського національного центру» міста Миколаєва, що розроблялась органами НКВС протягом 1936-1938 років. У підсумку, по ній було притягнуто до відповідальності близько 50 чоловік, серед яких 80% освітян²⁷.

В. Северина співробітники НКВС заарештували 2 вересня 1937 року. Звинуватили у тому, що починаючи з 1933 року він нібито перебував у лавах «Української націоналістичної організації», до якої був завербований директором державних курсів із вивчення української мови Ф. Скринченко. За його завданням займався «підбором одностудентів» серед учителів Миколаєва під час проходження ними курсів українізації, проводив «контрреволюційну роботу на культурному фронті та в галузі народної освіти»²⁸.

За матеріалами звинувачення, члени організації, окрім антирадянської агітації, за метод боротьби обрали «терор і диверсії проти керівників партії та уряду». Головною ціллю для замаху ними обрано радянського очільника В. Молотова²⁹.

²⁵ ДАМО. Ф. Р-5859.- Оп. 2. - Спр. 1574. - Арк. 82,84.

²⁶ ДАМО. Ф. Р-5859. - Оп. 2. - Спр. 4304. - Арк. 112.

²⁷ Шитюк М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-ті-50-ті роки ХХ століття / Микола Миколайович Шитюк. К.: Тетра, 2000. С. 265.

²⁸ ДАМО. Ф. Р-5859. - Оп. 2.- Спр. 4304. - Арк. 112.

²⁹ Там само. Арк. 104.

Показовим є те, що на першому допиті В. Северин повністю відкинув звинувачення слідства, наголошуючи, що під час його розмов з учителями мова йшла виключно про покращення педагогічної роботи. Втім, починаючи з другого допиту, він почав давати «щирісердні зізнання» про існування в Миколаєві «націоналістичної організації», актив якої складали «вчителі та викладачі української мови різних навчальних закладів міста Миколаєва». На підставі чого, протягом жовтня 1937 року заарештовано низку місцевих освітян: вчителя технікуму заводу імені 61 Комунара П. Цигана, викладача фельдшерської школи К. Величка, вчителя школи № 5 Л. Автутову, професора кафедри української літератури педагогічного інституту І. Миронця, вчителя школи № 32 С. Кравченка, вчителя біології школи залізничників Є. Остапуха, вчителів української мови О. Соколова та О. Стожила. За версією слідства, діяльність затриманих була направлена на проведення «диверсійної роботи, націоналістичної агітації, всілякого саботажу радянських заходів у сфері народної освіти»³⁰.

По мірі розгортання слідства, наприкінці жовтня-початку листопада 1937 року до лав «націоналістичної організації» було долучено студентів та викладачів Миколаївського педагогічного інституту. Додано свідчення ув'язненого М. Лагути, який підтвердив участь В. Северина в «націоналістичній організації». Загальна кількість затриманих по справі осіб складає 26 чоловік³¹.

У підсумку, 14 листопада 1937 року постановою трійки при УНКВС по Миколаївській області В. Северина засуджено до вищої міри покарання – розстрілу. Аналогічного покарання зазнали ще сім фігурантів справи, інших засудили до різних термінів відбуття покарання у таборах ГУЛАГу³².

Період Великого терору зламав долі та забрав життя сотень освітян Миколаївщини. Серед обвинувачень домінували стандартні для того часу – «антирадянська агітація», «націоналізм», «контрреволюційна діяльність», «створення підпільних організацій» та інше. Стереотипні звинувачення давали можливість слідчим органам НКВС фабрикувати гучні політичні процеси.

Суттєвих змін зазнав і освітній процес. Як зазначає науковець М. Шитюк, у 1930-ті роки школи стали перетворюватися в державні «казенні» заклади. Зміст освіти, навчально-виховний процес, керівництво шкільною справою було підпорядковано теорії посилення класової боротьби в міру просування радянського суспільства до соціалізму. Виховання свідомої дисципліни і організованості перетворилося в соціальну муштру. Посилилася каральна діяльність адміністративних органів щодо вчителів. За допомогою доносів, наклепів виявлялися вчителі та учні, що висловлювали «ворожі погляди». Як ворожі контрреволюційні дії кваліфікувалися будь-які упущення в роботі вчителів і директорів шкіл³³.

Так, за «дії, що призвели до зниження якості навчання школярів» заарештовано та засуджено до 10 років виправно-трудових таборів вчителя школи № 1 міста Очаків О. Радулова³⁴. Підставою для арешту став донос на вчителя, буцімто він: «...дозволяє контрреволюційні висловлювання проти радянської влади та Сталінської Конституції, підтримував тісний зв'язок з контрреволюційним елементом, яких невдовзі було заарештовано, навмисно погіршує якість навчання школярів»³⁵. Розгляд справи слідчими місцевого НКВС був доволі швидким. 14 жовтня 1937 року О. Радулова заарештовано, протягом трьох тижнів проведено два допити та взято чотири пояснення від свідків і вже 9

³⁰ ДАМО. Ф. Р-5859. - Оп. 2. - Спр. 4304. - Арк. 104-105.

³¹ Там само. Арк. 153.

³² Там само. Арк. 158.

³³ Шитюк М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-ті-50-ті роки ХХ століття / Микола Миколайович Шитюк. К.: Тетра, 2000. С. 253-254.

³⁴ ДАМО. Ф. Р-5859.- Оп. 2.- Спр. 1574. - Арк. 22.

³⁵ Там само. Арк. 9-10.

грудня 1937 року Трійка при УНКВС по Миколаївській області винесла обвинувальний вирок³⁶.

Нічим не виправданих і непоправних втрат зазнали освітяни – представники різних національностей, що проживали на території Миколаївщини у 1920-50-ті роки внаслідок політичних репресій. Пік терору припав на середину 1930-х років у період здійснення НКВС так званих «національних операцій». Зокрема, з трагічним розмахом проведені на Миколаївщині так звана «німецька операція», обумовлена наказом НКВС СРСР № 00439 від 25 липня 1937 року, «польська операція» у відповідності до наказу НКВС СРСР № 00485 від 11 серпня 1937 року, «латишська операція» – наказ Наркома НКВС від 30 листопада 1937 року та інші. Десятки освітян було заарештовано та відправлено у виправно-трудові табори, більшість з яких звідти не повернулася, на підставі наказу НКВС СРСР «Про розгром шпигунських осередків серед національностей, які не входили до СРСР», ухваленого у сумнозвісному 1937 році.

У розділі «Біографічні нариси» представленої монографії, подані трагічні долі освітян – жертв національних операцій. Зокрема, італійця Йосипа Шембеля, вчителя фізики і математики школи села Парутино, поляка Гната Бернацького, директора початкової школи хутору Хмарівка Арбузинського району, німця Івана Томе, директора Зульцької початкової школи тодішнього Карл-Лібкнехтського району, грека Костянтина Генарі, директора неповної середньої школи села Аджіас, Тілігул-Березанського району, єврейки Сіми Березіної, викладачки Первомайського педагогічного технікуму, румуна Василя Мокряка, директора Крутоярської школи Єланецького району.

Друга світова війна дещо уповільнила хід репресивної машини, але не зупинила «караючий меч» проти свого народу. Судові справи другої половини 1940-х – початку 1950-х років стосуються переважно періоду минулої війни. Звинувачення широкомасштабні – від колабораціонізму до контрреволюційної діяльності.

Зрадником батьківщини у 1948 році було оголошено Олександра Волончука, директора Грибоносівської неповної середньої школи Мостовського (Доманівського) району. Підставою для звинувачення стало те, що у 1941 році освітянин потрапив до німецького полону як військовослужбовець Червоної армії, звідти мав змогу повернутися у село, де продовжив викладання в школі. Вчитель, згідно обвинувального висновку: «...систематично проводив антирадянську агітацію, виступав із лекціями по історії України з націоналістичним ухилом»³⁷. Вироком стало 10-річне відбуття покарання у виправно-трудових таборах.

Директора Софіївської початкової середньої школи Новобузького району Івана Гасенка заарештовано за співпрацю з окупаційною адміністрацією 3 березня 1945 року. Співпраця полягала у перебуванні на посаді секретаря сільської управи. За це шкільний директор отримав вісім років виправно-трудових таборів³⁸.

Аналізуючи питання політичного терору проти освітянської спільноти Миколаївщини логічно постає питання кількісного аналізу репресованих. Автори, під час роботи над поданою монографією, за допомогою працівників Центру пошукових досліджень і редакційно-видавничої діяльності Миколаївської обласної ради, завдяки ґрунтовній обробці архівних матеріалів виявили прізвища понад 400 вчителів та співробітників закладів народної освіти Миколаївщини, репресованих у період 1920-50-х років.

Близькі до цього цифри наводить провідний дослідник репресивної політики радянської влади на Півдні України М. Шитюк:

³⁶ Там само. Арк. 31.

³⁷ ДАМО. Ф. Р-5859.- Оп. 2.- Спр. 1111.- Арк. 27.

³⁸ ДАМО. Ф. Р-5859.- Оп. 2.- Спр. 1191.- Арк. 54.

Сфера діяльності. Освіта	Всього репресовано	В тому числі за роками		
		1919-1930	1931-1940	1941-1953
Співробітники навчальних закладів	117	34	42	21
Вчителі	279	16	127	136
Учні	15	1	14	—
Адміністрація	47	11	23	14
Допоміжний персонал	43	11	20	12
Співробітники ВНЗ	18	5	8	5
Викладачі	57	30	24	3
Студенти й аспіранти	53	10	32	11
Адміністрація	11	3	7	1
Допоміжний персонал	24	10	10	4

З наведеного легко побачити, що серед освітянського середовища саме вчителі зазнали найбільшого удару репресивно-каральної системи. Серед іншого, це пояснюється тим, що вчителям відведена основна роль у вихованні нового покоління, тому сталінський режим не міг залишити поза увагою ні систему народної освіти, ні учительство як соціальну категорію. У вчителів старої школи влада убачала ідеологічних конкурентів режиму, оскільки вони розуміли вади системи з її класовим підходом, політизацією навчального процесу, нетерпимістю до інших ідеологічних поглядів. Наведене спричинило фізичне винищення мислячих людей, зокрема й освітян, протягом досліджуваного періоду.

Монографія «Голгофа правди і науки» (Освітня Миколаївщини – жертви репресивно-каральної системи) включає у себе наступне:

Вступна стаття «Масові репресії проти освітян Миколаївщини у 1920-50-х роках», де вказано причини, механізми реалізації та наслідки терору.

Перший розділ – «Біографічні нариси», у якому на основі архівно-кримінальних справ, що зберігаються у Державному архіві Миколаївської області та Галузевому Державному архіві Служби безпеки України у Миколаївській області оприлюднено трагічні долі освітян – жертв репресивної системи.

Другий розділ – «Мовою документів», містить витяги з архівних документів та архівно-кримінальних справ репресованих освітян Миколаївщини.

Третій розділ – «Фотодокументи з архівних фондів», вбирає у себе фото з держархівів Миколаївської області, які ґрунтовно і всебічно ілюструють освітянську трагедію. Загалом під час роботи над монографією відпрацьовано та розміщено на цифрових носіях 157 архівно-кримінальних справ репресованих педагогів.

³⁹ Шитюк М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-ті-50-ті роки ХХ століття / Микола Миколайович Шитюк. К.: Тетра, 2000. С. 390.

Четвертий розділ – «Мартиролог», у якому на основі архівних фондів наведено інформаційні дані понад чотирьохсот освітян, які зазнали репресій в окреслений період нашого дослідження.

Довідкова частина містить у собі перелік умовних скорочень, адміністративну карту Миколаївської області у межах, встановлених на момент її утворення 22 вересня 1937 року, довідку з історії адміністративно-територіальних змін на Миколаївщині періоду 1920-50-х років, аналітичну статтю присвячену діяльності так званої «бюрократичної машини фальсифікацій» – Миколаївської особової трійки на завершальному етапі «Великого терору» 1937-1938 років, біографічні дані начальників УНКВС Миколаївської області (від створення області у 1937 році до початку радянсько-німецької війни 1941-1945 років), біографічні дані одного з активних учасників репресій проти освітян Миколаївщини, співробітника ДПУ-НКВС на прізвище Гітлер, термінологічний словник.

Таким чином, радянська репресивно-каральна система окресленого періоду завдала величезної шкоди освітянському середовищу Миколаївщини. З першого більшовицького десятиріччя педагоги ставали владним «матеріалом» для різноманітних штучних інсинуацій щодо створення «ворогів народу». Серед яких були «українські націоналісти», «члени контрреволюційних організацій», «зрадники», «саботажники у педагогічній сфері» та інше. У біографіях педагогів активно вишукувались компрометуючі для того часу факти, такі як служба у царській і Білій арміях, збройних формуваннях Української Народної Республіки, наявність родичів за кордоном, соціальне походження та подібне. Паралельно з цим відбувалось посилення політизації навчального процесу у закладах народної освіти, залучення педагогів до обслуговування тоталітарної системи. Винищення освітянської інтелігенції позбавляло Миколаївщину її інтелектуального та науково-педагогічного потенціалу. Все це негативно позначалося на загальному розвитку як нашого регіону, так і України загалом, сприяло як зміцненню позицій адміністративно-командної системи так і тоталітаризму загалом.

Розділ 1. БІОГРАФІЧНІ НАРИСИ

Ольга Волос

Репресивна політика радянської держави відносно освітян у 30-х роках ХХ століття (на прикладі особової справи Л. І. Автутової)

Зі здобуттям Україною незалежності зріс науковий та суспільний інтерес до національної історії. У результаті відкриття для науковців раніше засекречених архівних джерел і можливості вільного висловлення думки з'явилась низка праць, в яких неупереджено розкриваються трагічні сторінки панування тоталітарного режиму в Україні. За останні десятиліття відбулися кардинальні зміни в дослідженні репресивної сталінської політики, тому українська історіографія вийшла на якісно новий ступінь її розуміння й засвоєння. Можливість вивчати зазначену проблематику об'єктивно та неупереджено, використовуючи донедавна засекречені архівні документи, робить указану тему достатньо актуальною для сучасної української історичної науки. Особливий інтерес науковців викликає дослідження репресивних заходів проти окремих категорій населення на регіональному рівні, оскільки саме на прикладі регіонів можна побачити, які наслідки для соціуму мала політика репресій у радянській державі.

Аналізуючи результати репресивної політики, що проводилася радянським керівництвом, доцільно погодитись із думкою С. Білоконя, який дійшов висновку, що перетворення, спрямовані на формування нового радянського типу людини, більшовики проводили цілком свідомо і цілеспрямовано, внаслідок чого в суспільстві відбулися незворотні процеси. Головний результат більшовицького панування дослідник убачає в тому, що воно «...погіршило людську субстанцію народу, пошкодило генофонд»¹.

На регіональному рівні дослідження також має загальний характер. Серед вітчизняних істориків, внесок яких у вивчення теми є найвагомішим, необхідно насамперед виділити монографію М. Шитюка, в якій науковець розкрив масовий характер репресивних заходів держави, що були направлені проти населення Південної України².

Свою наукову розвідку авторка статті зосереджує на дослідженні проблеми репресій радянської влади проти конкретної особи за явно надуманими звинуваченнями. Прогалини у вивченні проблеми пов'язані з відсутністю систематизації в архівних фондах, неосвоєнням багатьох комплексів джерел і закритістю багатьох спецархівів.

На думку дослідників репресії (терор) на теренах України в 30-х роках ХХ ст. мали як груповий характер, так і були направлені проти конкретної людини. До групового терору науковці відносять розкуркулення, голодомор, депортацію національних меншин і малочисельних народів. В іншому випадку – на кожного репресованого заводилася спеціальна справа. Вважається, що в Україні сталінський терор мав превентивний характер, оскільки знищувалися або ізолювалися від суспільства ті, хто міг

¹ Білокінь С. І. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917- 1941 pp.) : Джерелознавче дослідження / С. І. Білокінь. / НАН України; Інститут історії України. – К., 1999. – 447 с. – С. 326-331.

² Шитюк М.М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20 - 50-ті роки ХХ ст. / М. М. Шитюк. – К.: Тетра, 2000. – 550 с.

би чинити опір. Загалом, одне із головних завдань масового терору (репресій) полягало в тому, щоб залякати та вселити в громадян страх перед державою. Тому переконливими є твердження науковців про масовий терор як засіб державного управління.

Здійснення репресивної політики було нерозривно пов'язане з соціально-економічними, політичними змінами в країні, які відбувались у період, що розглядається, та стало складовою частиною перетворень у суспільстві. Правові підвалини розгортання репресивної діяльності фактично визначено у Кримінальному кодексі УРСР (1927 р.), що узаконював політичні репресії проти громадян доволі широким визначенням поняття «злочин», під яке підпадала «кожна дія або бездіяльність, що загрожує радянській владі...», та переліком і градацією злочинних дій, заходів реагування, дозволом визнати особу соціально небезпечною в силу колишньої злочинної діяльності або через зв'язки в минулому зі злочинним середовищем, позбавлення її права перебувати в певних місцевостях терміном до 3 років тощо. До згаданого Кодексу увійшло також ленінське положення про «революційну правосвідомість» і «революційне сумління» як критерій застосування правових статей політичного розділу.

На державному рівні були визначені категорії осіб, які підлягали репресіям: колишні куркулі (що раніше були репресовані або сховалися від репресій – утекли з таборів і поселень, уникали розкуркулення в містах); репресовані в минулому церковні діячі та сектанти; активні учасники антирадянських збройних виступів; члени антирадянських політичних партій; активні учасники бандитських повстань; білогвардійці, карателі, репатріанти; кримінальники.

Усі репресовані поділялися на дві категорії. Перша категорія – найбільш ворожі елементи, які підлягали негайному арешту і, після розгляду їхніх справ на трійках – розстрілу. Друга – менш активні, але все ж таки ворожі елементи. Вони також підлягали арешту та ув'язненню в табори або в'язниці на термін від 8 до 10 років. Обом категоріям для кожного регіону Радянського Союзу встановлювали ліміти. Під репресивний каток підпадали й особи, які вже були засуджені та перебували в таборах.

Державний репресивний механізм також діяв і на членів сімей засуджених, а саме: сім'ї, члени яких здатні до активних антирадянських дій, підлягали виселенню в табори або трудові поселення; сім'ї розстріляних, які проживали у прикордонній смузі, підлягали переселенню за межі смуги в центральні райони республік, країв і областей; сім'ї розстріляних, які проживали в Москві, Ленінграді, Києві, Тбілісі, Баку, Ростові-на-Дону, Таганрозі і в районах Сочі, Гагри та Сухумі, підлягали виселенню в інші області за їх вибором, за винятком прикордонних районів. Сім'ї репресованих ставили на облік і систематичне спостереження.

Для прискореного розгляду тисяч справ були утворені «оперативні трійки» на рівні республік і областей. До складу трійки зазвичай входили: голова – місцевий начальник НКВС, а також члени – місцевий прокурор і перший секретар обласного, крайового або республіканського комітетів ВКП (б).

Розуміння суті режиму, існуючого в 30-ті роки ХХ ст., прийшло набагато пізніше, а в той період прості радянські трудівники, жодним чином не причетні до всього того, що творилося у верхніх ешелонах влади, зі щирою переконаністю, чесно і сумлінно створювали міць Радянської держави, незважаючи на всі катаклізми, які випали на їхню долю. СРСР напередодні Другої світової війни займав провідні позиції у світі, тому з ним не могли не рахуватися. Численні репресії, що відбувалися на очах у народу, виглядали як боротьба за внутрішньополітичне й економічне єднання країни, побудову світлого майбутнього, в яке він щиро вірив, тим більше, основні факти (але далеко не всі) стали оприлюднювати тільки після ХХ з'їзду КПРС.

Із середини 30-х років практика арештів набуває планового характеру, що найяскравіше проявилось в організації та проведенні репресивної кампанії у 1937–1938 роках. У ході репресій на перше місце ставилися політичні та ідеологічні завдання, які зводилися до одного знаменника – ліквідувати можливий опір і затвердити в країні командно-адміністративну систему.

Проведення репресивної політики в державі підкріпили законодавчими актами. Так, 09 березня 1936 року Політбюро ЦК ВКП (б) видало постанову «Про заходи, що захищають СРСР від проникнення шпигунських, терористичних і диверсійних елементів», згідно з якою був ускладнений в'їзд до країни політемігрантів та створена комісія для «чистки» міжнародних організацій на території СРСР. З 25 липня 1937 року почав діяти наказ №00439, що зобов'язував місцеві слідчі органи в 5-денний термін заарештувати всіх німецьких підданих, зокрема й політичних емігрантів, які працюють або раніше працювали на військових заводах і підприємствах, що мають оборонні підрозділи, а також на залізничному транспорті, і в процесі слідства по їхніх справах «домагатися виявлення не викритої досі агентури німецької розвідки». Постановою ЦВК СРСР від 02 жовтня 1937 року збільшили максимальну межу покарання у вигляді позбавлення волі – до двадцяти п'яти років. Було скасоване умовно-дострокове звільнення, припинили діяльність наглядові комісії, які контролювали установи позбавлення волі, ослабнув прокурорський нагляд за цими установами.

Прискорення маховика терору зверху супроводжувалося активністю знизу. На місцях не бракувало різного роду сексотів. Доноси набули епідемічного характеру, відомі і їх мотиви – заздрість, прагнення отримати кімнату сусіда або усунути колегу, добитися заступництва влади чи просто відвести від себе підозру.

На прикладі лише однієї слідчої справи ми можемо простежити діяльність державного карального механізму в дії. Слідчі дії відносно Автутової Лідії Іванівни розпочали на початку осені 1937 року³. Зі справи відомо, що Автутова Л. І. двадцять років працювала викладачем української та російської мов та літератури в школах міста Миколаєва. Останнє місце роботи – середня школа № 5. Загальний стаж педагогічної діяльності Лідії Іванівни складає двадцять дев'ять років. Вона з родини народного вчителя. Сім'я до Миколаєва, ймовірно, переїхала в роки Першої світової війни. Народилася Лідія Іванівна у 1889 році на Поділлі, здобувши вищу освіту, вчителювала до самого арешту. Про родину відомо, що в Миколаєві разом із сім'єю проживала її мама, сімдесятидворічна Малимон Сфросинія Василівна. Як указано в документах архівної справи, в Миколаєві була також і її сестра – Малимон Віра Іванівна. За паспортом Автутова Л. І. українка, безпартійна, заміжня за Автутовим Миколою Петровичем. Чоловік, етнічний болгарин, працював агрономом у сільському господарстві, а саме в приміському господарстві лікарні Водників. У 1922 році народила сина Автутова Вадима Миколайовича, який наприкінці 30-х років ХХ століття навчався в Одеському інституті зв'язку.

За архівними матеріалами, що є доступними сьогодні, відомо, що про долю Лідії Іванівни в грудні 1937 року намагався дізнатися її чоловік, який звернувся до Генерального прокурора СРСР Вишинського про перегляд справи його дружини, яку навмисне обмовили недоброзичливці. Не дочекавшись відповіді, він повторно в лютому 1939 року звернувся до Генеральної прокуратури, а в жовтні того ж року до прокурора Миколаївської області звернулася Є. В. Малимон із заявою про перегляд слідчої справи її доньки.

³ Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО). Ф.Р – 5859. – Оп. 2. – Спр. 268.

Про жорстокість державної влади щодо до своїх громадян і нехтування їхніми правами на доступ до інформації свідчить і те, що рідня та близькі часто сподівалися на перегляд справи і не здогадувалися, що вирок трійки давно вже виконано. Згодом на обласному рівні в 1940 році справа Автутової була переглянута, але вирок трійки визнали правильним і матері відмовили у зверненні. Перегляд справи Автутової Л. І. здійснили в 1956–1957 роках за наполяганням сестри Віри Іванівни Малимон. За результатами перевірки Лідію Іванівну визнали невинною, а справу закрили через недостатність доказів і безпідставність звинувачень на адресу підсудної Автутової⁴.

Справа Лідії Іванівни сфабрикована саме в період проведення в державі репресивної кампанії у 1937–1938 роках, коли на місця, в регіони був доведений план виявлення якомога більшої кількості випадків підривної діяльності проти радянської влади в регіоні. На момент арешту Автутової слідчі мали, умовно кажучи, сумнівні докази, що вона вороже налаштована проти радянської влади та займалася контрреволюційною агітацією. На першому допиті їй пригадали, що в 1930 році її чоловік, Микола Петрович Автутов знаходився під слідством протягом дев'яти місяців у справі шкідництва в сільському господарстві. Але за відсутністю доказової бази згодом був звільнений. Протягом вересня-жовтня 1937 року проведені очні ставки Автутової з підслідними, які звинувачували Лідію Іванівну в діяльності з вербування нових членів до контрреволюційної організації в Миколаєві та в підривній антирадянській діяльності в навчальних закладах міста. Серед тих, хто проходив у справі, було чимало відомих освітян Миколаєва, які працювали у середніх і вищих навчальних закладах⁵. Абсурдність і надуманість звинувачень вражають. Підслідних у справі звинувачували в зриві набору учнів до навчальних закладів оборонного значення. Так, за матеріалами слідства, Автутова, виконуючи завдання організації, спеціально готувала складні питання для абітурієнтів, що вступали до суднобудівного інституту, який готував спеціалістів для оборонної галузі. А також звинуватили в: домінуванні українських предметів у школах, де працювали учасники так званої терористичної антирадянської націоналістичної організації; у комплектуванні шкільних бібліотек літературою українських письменників та вилученні творів класиків російської літератури; організації та проведенні українознавчих курсів, що стали осередком згуртування націоналістів⁶. І таких безглузвих звинувачень у справі безліч. Один із підсудних звинуватив Лідію Іванівну Автутову в підривній роботі серед учительства, яка начебто на методичних нарадах із методики викладання української мови та літератури виступала з націоналістичними настановами⁷. Серед членів організації, за матеріалами слідства, більшість становили педагогічні працівники навчальних закладів Миколаєва. Слідчі органи Миколаївської області рапортували, що в Миколаєві викрита антирадянська українська націоналістична організація, яка мала на меті насильницьке відторгнення України від Радянського Союзу та відновлення капіталістичного ладу. Серед методів боротьби, які застосовували в організації, слідчі вказували на такі: організація збройного повстання в Україні проти радянської влади; організація терористичних актів проти окремих керівників партії й уряду; підривна діяльність в усіх галузях народного господарства республіки⁸. Саме як члена цієї організації засудили педагога Автутову. У справі вказується, що вона звинувачена за статтями 54-8 і 54-11 КК УРСР. Окрім того, їй приписали участь у діяльності антирадянського націоналістичного угруповання в період із

⁴ ДАМО. Ф.Р – 5859. – Оп. 2. – Спр. 268. – Арк. 15-20.

⁵ ДАМО. Ф.Р – 5859. – Оп. 2. – Спр. 268. – Арк. 15-20.

⁶ Там само. Арк. 31-33.

⁷ Там само. Арк. 28-29.

⁸ ДАМО. Ф.Р – 5859. – Оп. 2. – Спр. 268. – Арк. 34.

1921 до 1926 року, коли вона начебто проводила підривну агітаційну роботу серед учнів шкіл Миколаєва. Під час слідства, що тривало більше, ніж два місяці (з 09 вересня до 15 листопада 1937 року) Лідія Іванівна перебувала в Миколаївській в'язниці. Витяг із протоколу № 6 засідання трійки УНКВС від 15 листопада 1937 року засвідчує про те, що суд Автутовій Лідії Іванівні виніс вирок – вищу міру покарання, тобто розстріл. Із акта про виконання рішення трійки відомо, що вирок було виконано 25 листопада 1937 року о 24.00⁹.

Протягом усього слідства та під час очних ставок Лідія Іванівна не визнавала себе винною та категорично заперечувала свою причетність до будь-якої антирадянської терористичної націоналістичної організації, ведення контрреволюційної діяльності. Приналежність її до націоналістичної організації заперечували й рідні Автутової. У своїй заяві до Генерального прокурора чоловік Лідії Іванівни зазначав, що він як болгарин ніколи не відчував у родині націоналістичних проявів із боку своєї дружини, у побуті вона спілкувалася російською мовою.

Отже, найбільшої масштабності державний терор набув у 1937–1938 роках. Саме тоді діяльність органів держбезпеки була спрямована на ліквідацію неіснуючого антирадянського підпілля та боротьбу з «ворогами народу», пошук яких здійснювався в усіх галузях суспільно-політичного та економічного життя. Простір для посилення репресивної діяльності органів НКВС відкривали ідеологія й практика більшовицької державності, що базувалися на нехтуванні правами людини та її цілковитому підпорядкуванні інтересам держави. Державна система репресивно-каральних органів в УРСР ігнорувала норми кримінально-процесуального права, а більше діяла за власними відомчими інструкціями, особливо після резолюції лютнево-березневого пленуму ЦК ВКП(б) (1937 р.), що вимагала від каральних органів розширення масштабів репресій. НКВС у численних наказах, директивах та циркулярах пропонував підлеглим органам максимально спростити слідство. Тому справи спочатку фальсифікували, а потім швидко розглядали та за допомогою Трійок виносили вироки безвинним громадянам радянської держави. Більша частина вироків – це вища міра покарання, розстріл. Про що свідчить і справа Автутової: усі, хто проходив по слідству, були засуджені до розстрілу.

⁹ Там само. Арк. 44-45.

Есерівські «контрреволюціонери» з села Привільне

У складних умовах становлення та збереження української державності, завдання істориків полягає в тому, щоб очистити зміст історії України від нашарування фальші, перекручень, замовчувань, відтворити справжню, об'єктивну історію українського народу, позбавлену вказаних негативів. Це підкреслює важливість звернення до уроків власної історії, зокрема періоду 1920-1930-х рр., коли знищувалися цілі прошарки населення, серед яких одне з чільних місць зайняла освітянська інтелігенція. Апофеозом загальної істерії та ненависті до «ворогів народу» стане період «Великого терору» – 1936-1938 років.

Саме у 1938 році слідчі Привольнянського районного відділку НКВС, що на Баштанщині, викриють «контрреволюційну групу» з числа місцевих мешканців у складі вчителя Привольнянської повної середньої школи № 1 Бабаєва Сергія Миколайовича, його брата, вчителя тієї ж самої школи Гаврила Бабаєва, директора школи села Горожено Олександра Івановича Козло, голови колгоспу «Заповіт Леніна» села Горожено Єгора Олександровича Дідана та колгоспних працівників – фінінспектора Андрія Єфремовича Москаленка, агронома Кіндрата Мойсейовича Калашника, рахівника Єгора Романовича Швеця. За провину їм висунуто «приналежність до контрреволюційної есерівської організації, антирадянська діяльність та агітація»¹. Справа є достатньо об'ємною, нараховує два томи, певним чином відображає специфіку чекістської роботи з фальсифікації слідства та висунення обвинувачень при фабрикації групових «антирадянських» справ того періоду.

Разом з цим вона має свої особливості. По-перше, це жорстокість, навіть за мірками того часу, вироку. Усіх обвинувачених засуджено до вищої міри покарання – розстрілу з конфіскацією майна. Рішення про розстріл виконане по відношенню до усіх засуджених 12 вересня 1938 року.

По-друге, вкрай фальсифікований характер. Якщо у більшості тодішніх справ чекістами дотримувалось формальне розуміння процедури слідчих дій та букви закону – арешт та підстави для нього, протоколи допитів, «визнання» провини, висновки по справі, формулювання обвинувачення, передача справи на розгляд Трійки рішення якої стає остаточним. У розглянутій нами справі не дотримано навіть цих формальностей. Так, рішення «трійки» про розстріл прийнято 27 квітня 1938 року. В ньому вказано, що всі особи, окрім Гаврила Бабаєва, визнають себе винними. В той час як у справі немає жодного протоколу допиту засуджених до винесення рішення про вищу міру покарання. Усі протоколи допитів, очні ставки датуються вже після вирішення «трійкою» їх долі. Це свідчить про те, що органи НКВС до арешту не мали матеріалів щодо проведення антирадянської діяльності підозрюваними.

Першим по справі заарештують Сергія Миколайовича Бабаєва. 18 лютого 1938 року затверджено постанову про його затримання та подальше перебування у Миколаївській в'язниці НКВС. Інших фігурантів справи затримують протягом лютого-березня цього ж року.

Незважаючи на позбавлення волі ще в лютому місяці, перший допит у справі Сергія Миколайовича Бабаєва датується 29 квітня 1938 року – вже після винесення йому вироку про розстріл. На ньому слідчий приступив до «з'ясування» окремих фактів його біографії. Розпочав з того, що Бабаєв під час Першої світової війни отримав звання офіцера-

¹ Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО), Ф. Р-5859. - Т.1.- Оп. 2. - Спр. 5739.- Арк. 3.

підпоручика. За свідченнями затриманого, військове звання було ним отримано під час Першої світової війни, по закінченні якої Бабаєв демобілізувався та працював вчителем у селі Горожено, з 1918 року він активний член місцевого осередку «Просвіти». В 1919 році був мобілізований до армії Денікіна, в якій перебував до лютого наступного року. Поцікавившись наявністю знайомих серед білогвардійської еміграції, слідчий перейшов до «націоналістичних аспектів» діяльності представників «Просвіти», зокрема в освітньому та виховному процесах у сільській школі, де працював Бабаєв².

Зазначимо, що колишні члени української організації «Просвіта», більшість з яких, особливо у сільській місцевості, становили саме представники освітянської інтелігенції, ставали об'єктом владних переслідувань вже з другої половини 1920-х років. При тому до кінця 1923 року «Просвіта» діяла як легальна громадська організація в радянській Україні. Вона мала свій статут. У 1920 році Миколаївська «Просвіта» була офіційно зареєстрована у губернському відділі народної освіти, раз на рік проводилося спільне зібрання її членів, де вирішувались управлінські питання. Організація нараховувала чотири відділи: літературно-науковий, артистичний, книжковий магазин та бібліотеку, господарський. Її представники отримували від місцевої влади приміщення для проведення зібрань, «просвіт'яни» упорядковували сільські бібліотеки, займалися культурно-мистецькою діяльністю, тощо. Звинувачення у «буржуазному націоналізмі» та заборона її легальної діяльності співпали зі згортанням нової економічної політики та ліквідацією певних громадських свобод, що мали місце в першій половині 1920-х років.

Найбільшого розмаху терор набув в 1930-х роках, коли колишні «просвіт'яни» стали головними фігурантами чисельних справ з розкриття «українських націоналістичних організацій». Поясненням цьому є як аналіз загальних тенденцій розвитку радянської репресивно-каральної системи, так і слушна думка українського історика С. Кульчицького. Дослідник наголошує на яскравому ідеологічному забарвленні тоталітарної диктатури, фундаментом якої є державний терор, пропаганда та виховання. Освіт'яни, як головні носії виховної функції, особливо такі, що в різні часи перебували у національних культурно-просвітницьких організаціях, українських громадських рухах та партіях, становили загрозу офіційній пропаганді, через що потрапляли під маховик державного терору. Аналізована нами справа Сергія Миколайовича Бабаєва, велика кількість освітян які по ній проходять та характер обвинувачень, є яскравим підтвердженням точки зору відомого вітчизняного науковця.

Саме крізь призму альтернативної компартійному офіціозу пропаганди та виховання, що мало так зване «антирадянське, націоналістичне» забарвлення, співробітник каральних органів розглядає членство Бабаєва в українській просвітницькій організації. Наполягаючи на «повній відвертості щодо участі в антирадянській організації, контрреволюційних діях, проведенні націоналістичної пропаганди, зокрема в навчально-виховному процесі у школі», слідчий «підводить» затриманого до «зізнань» у «контрреволюційній діяльності». Надалі до звинувачення додано участь у роботі підпільного осередку Української партії соціалістів-революціонерів, «контрреволюційній куркульській групі» та інше³.

До Гороженської організації українських есерів, діяльність якої зводилася до «активної пропаганди ідей українського націоналізму серед селянства та учнівської молоді, їх налаштування проти радянської влади», Бабаєв вступив в 1918 році⁴.

Очолювали її вчитель місцевої школи Омелян Шевченко та завідуючий сільським складом, згодом завгосп Миколаївського хлібзаводу Іван Казарцев. Обидва будуть репресовані у 1935 році в рамках гучної справи з «викриття есерівського підпілля» на

² ДАМО. Ф. Р-5859. - Т.1. - Оп. 2. - Спр. 5739.- Арк. 15.

³ ДАМО. Ф. Р-5859. - Оп. 2. - Спр. 5739. -Т.1.- Арк. 18.

⁴ Там само. Арк. 19.

Миколаївщині, по якій буде заарештовано та засуджено до вищої міри та різних термінів ув'язнення 18 осіб.

За версією слідства не припиняв есерівську діяльність Бабаєв і під час свого перебування протягом 1927-1931 років в Апостоловському районі Дніпропетровської області, де кістяк «підпільників-есерів» становили також освітяни. Бабаєв свідчив: «...під час переїзду до села Маріїнка я познайомився з завідуючим школи села Покровське Василем Штепою, який повідомив, що він як і я був білим офіцером та членом УПСР.... Надалі він мені повідомив, що в селах району під його керівництвом діє підпільна організація УПСР, більшість якої становлять сільські вчителі та колишні офіцери... Організація підтримує тісний зв'язок з однодумцями з Кривого Рогу, на чолі яких знаходиться директор однієї з міських шкіл...»⁵.

Враховуючи, що одним з ключових звинувачень стала участь заарештованих у роботі «підпільного осередку» Української партії соціалістів-революціонерів, дозволимо зупинитись на певних історичних аспектах діяльності цієї політичної сили. В часи Української революції УПСР дійсно була найчисельнішою партією, становила основу більшості урядів УНР, разом з чим пережила найбільше число розколів, коли від неї відходили праві або ліві течії, на базі яких оформлювалися нові партії.

Приналежність до УПСР виглядає дивно навіть з тих позицій, що партія припинила своє існування ще в період Української революційної доби. Сучасна дослідниця О. Любовець зазначає, що на IV з'їзді УПСР, який відбувся 13-16 травня 1918 року в Києві, остаточним фактом став розкол партії на праву та ліву частини, внаслідок чого ЦК оголосила про розпуск УПСР. На її базі було утворено «центральну течію» УПСР та «боротьбистів»⁶. Надалі УПСР «центральна течія» входила до уряду Директорії, зазнає низку розколів та трансформацій. З кінця 1919 року більшість партійних осередків емігрує, створивши в Парижі Закордонну делегацію УПСР. У 1927 прийнято нову програму і затверджено статут. Згідно програми головним завданням партії вважалося здійснення національної і соціальної революції. Кінцевою метою проголошувалося створення Соборної Трудової Української Республіки⁷.

У свою чергу «боротьбисти» реорганізуються в Українську комуністичну партію (боротьбисти), певна частина їх перейде до лав Української партії лівих соціалістів-революціонерів (борьбісти). Обидві політичні сили оголосять про саморозпуск та проведуть ліквідаційні з'їзди протягом 1920 року. В подальшому, в середині 1920-х років, органи ДПУ південних районів України рапортували про повне знищення окремих спроб самоорганізації колишніх соціалістів-революціонерів (як представників загальноросійських партій – праві та ліві есери, так і колишніх членів Українських соціалістичних сил). Найбільш активні есери заарештовувались та висилались до республік Середньої Азії, менш ініціативні перебували під постійним наглядом чекістів на місцях. У звітах губкомів КП(б)У Півдня УСРР другої половини 1920-х років доволі часто трапляється інформація про критичні висловлювання колишніх есерів, насамперед з числа науково-педагогічної і технічної інтелігенції щодо соціалістичних перетворень, економічного становища країни, невідповідності новоствореної політичної системи принципам демократії та т.п. Але вони, що неодноразово підкреслюється в повідомленнях органів радянської влади, не мали організованого характеру. Так само, циркулярні повідомлення органів державної безпеки ДПУ-ОДПУ кінця 1920-х років не вказують на наявність на території Миколаївщини діючих есерівських осередків.

Натомість, структуровані «підпільні організації» рясно виявлятимуть в 1936-1938 роках, а десятки колишніх членів партії есерів Півдня України стануть фігурантами

⁵ Там само. Арк. 44.

⁶ Любовець О. Українські партії революційної доби 1917-1920 рр.: Нариси історії та програмні документи. К.: Парламентське вид-во, 2012. С. 108.

⁷ Там само. С. 120-212.

численних справ з розкриття «контрреволюційних есерівських терористичних організацій» 1930-х років. Не в останню чергу це буде пов'язано з телеграмою до обласних управлінь НКВС за підписом наркома внутрішніх справ України І. Леплевського від 11 вересня 1937 року. Згідно неї, співробітники відомства зобов'язувались «негайно приступити до рішучого розгрому антирадянського есерівського підпілля, ліквідувати всі агентурні справи щодо есерів, піддати арешту всіх колишніх членів партії соціалістів-революціонерів, заарештувати всіх есерів, що повернулися із заслання і таборів»⁸.

Своєрідною відповіддю на цей циркуляр стали «зізнання» С. Бабаєва на третьому допиті від 17 травня 1938 року. Під тиском слідчих НКВС учитель стверджує: «...до дня свого арешту я був учасником контрреволюційної підпільної організації УПСР села Горожено, очолював яку з 1935 року після арешту Омеляна Шевченка та Івана Казарцева голова колгоспу Єгор Дідан... Ми розроблювали план диверсійних та повстанських дій проти радянської влади на момент початку інтервенції фашистських країн у СРСР...»⁹.

За дорученнями «керівника» організації Єгора Дідана, Бабаєв двічі – влітку 1935 та 1936 років їздив до Миколаєва, де зустрічався з вчителем Т. Урсулом, якого інформував про діяльність організації та отримував керівні настанови.

Цікаві матеріали щодо характеру «антирадянської агітації» Омеляном Шевченко та Іваном Казарцевим, містяться на сторінках кримінальної справи 1935 року, окремі витяги з якої залучені як додатковий матеріал до справи Бабаєва. Завдяки ним ми маємо змогу часткового відтворення подій однієї з найстрашніших українських трагедій – Голодомору 1932-1933 років на території Миколаївщини.

Так, за свідченнями допитаного 5 листопада 1935 року колгоспного агронома Кіндрата Калашника, щодо відомих йому фактів про «контрреволюційну діяльність» есерів Шевченко та Казарцева знаходимо цікаві думки відносно хлібозаготівельної кампанії 1932 року. Калашник стверджує, що у вересні 1932 року Іван Казарцев приїхав до села Горожено з Миколаєва. На квартирі Прядко зібрався антирадянський актив, на якому він оголосив наступне: «Восени (1932 року) у селян заберуть увесь хліб та вивезуть до Росії, а Україна залишиться голодною. Тому потрібно не виконувати державні плани з хлібозаготівель, провести роботу, щоб селяни навіть шляхом крадіжок змогли забезпечити себе хлібом... Після таємної наради Шевченко почав проводити в селі агітацію, а ми викрадали колгоспний хліб... Внаслідок чого план хлібозаготівель по колгоспу було виконано на 40-45%, а Шевченко і Казарцев вели між селянами розмови, що доки будуть колгоспи, доти люди будуть голодувати»¹⁰.

Брата Сергія Миколайовича, Гаврила Миколайовича Бабаєва, заарештували наприкінці лютого 1938 рока на підставі зізнань інших обвинувачених по справі та свідків. В провину йому ставилась «участь у діяльності націоналістичної організації «Просвіта» та есерівської повстанської організації, заклики до створення самостійної України, проведення контрреволюційної пропаганди серед вчителів та учнів школи села Леніне Привольнянського району, вихваляння фашистського ладу та капіталістичного державного устрою, дискредитація комуністичної партії, грубе поводження з учнями, всіляке просування в навчальний процес націоналістичних моментів, відмова приймати участь у культурно-масовій роботі...»¹¹.

⁸ Шитюк М. М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-50-ті роки ХХ століття. / Микола Миколайович Шитюк. К.: Тетра, 2000. С. 263.

⁹ ДАМО. Ф. Р-5859.- Оп. 2.- Спр. 5739.- Т.1.- Арк. 42.

¹⁰ ДАМО. Ф. Р-5859. - Оп. 2.- Спр. 5739.- Т.2. - Арк. 92.

¹¹ ДАМО. Ф. Р-5859. - Оп. 2. - Спр. 5739. - Т.1.- 243.

Під час перегляду справи у 1957 році, один з головних свідків обвинувачення проти Гаврила Бабаєва, колишній директор школи села Леніно Василь Несторович Сруль оприлюднить наступне: «...Гаврила Бабаєва знав з 1935 року по спільній роботі у школі села Леніно... Він був дещо замкнутою людиною, ухилився від розмов на політичні теми, але жодного антирадянського висловлювання від нього я не чув. У 1938 році тодішній начальник Привольнянського НКВС звинуватив мене у політичній короткозорості, заявив, що в школі працюють білогвардійці, націоналісти, троцькісти, а я або нічого не бачу, або є їх співником. Такі слова мене настільки злякали, що я підписав протокол допиту навіть не читаючи його...»¹².

Навряд чи ми маємо право засуджувати Василя Сруля, оскільки менш ніж півроку до того (жовтень-листопад 1937 року) в його школі вже було заарештовано двох освітян за аналогічну «антирадянську націоналістичну діяльність». Це вчителі школи села Леніно Михайло Абрамович Рижик та Микола Васильович Амелін. З них, Михайла Рижика було засуджено до вищої міри покарання, а Миколу Амеліна до 10 років таборів¹³. Тому психологічний стан і переляк Василя Несторовича під час допиту є зрозумілим.

Гаврило Миколайович Бабаєв виявився єдиним з арештованих по справі, хто не визнав на допитах власну провину. Утім, це не вберегло його від винесення найжорстокішого вироку – розстрілу.

Допитаний в якості обвинуваченого директор школи села Горожено Олександр Іванович Козло «щиросердно» визнав свою провину в «антирадянській діяльності». За його свідченнями з весни 1918 року він був активним учасником «петлюрівської «Просвіти» села Горожено, виступав з палкими вітаннями петлюрівців, приймав участь у постановці театральних вистав націоналістичного характеру... До кінця 1923 року, коли організацію «Просвіта» було скасовано, ми проводили на селі велику контрреволюційну націоналістичну роботу...»¹⁴.

Надалі він з різним ступенем активності приймав участь у «націоналістичній діяльності» шляхом перебування у «націоналістичних есерівських та куркульських організаціях села Горожено до кінця 1937 року». Причиною його «тимчасового припинення антирадянських дій» стала лекція на колгоспному зібранні, присвячена географічним відкриттям на Північному полюсі та освоєнню Крайньої півночі радянськими полярними дослідниками. На ній шкільний директор «недостатньо висвітлив роль більшовицької партії та радянського уряду в цій справі, після чого його було піддано гострій критиці». Боячись бути «викритим», вирішив відмовитись від участі у «есерівській організації»¹⁵.

Визначений каральними органами як «керівник есерівської організації» села Горожено голова колгоспу «Заповіт Леніна» Єгор Олександрович Дідан буцімто був завербований у 1927 році до контрреволюційної організації, за завданням якої проводив підготовку до збройного виступу проти радянської влади. Очолюючи колгосп всіляко намагався дискредитувати політику радянської влади на селі. Разом з Сергієм Бабаєвим розробили план диверсійних актів та повстання проти комуністів, встановили зв'язок з есерівськими організаціями міст Кірово (сучасний Кропивницький) та Миколаєва¹⁶. Характерно, що жодного факта, підтверджуючого «антирадянську діяльність» Є. Дідана, в

¹² ДАМО. Ф. Р-5859. - Оп. 2.- Спр. 5739. - Т.2. - Арк. 160.

¹³ Там само. Арк. 173.

¹⁴ Там само. Арк. 94.

¹⁵ ДАМО. Ф. Р-5859. - Оп. 2.- Спр. 5739. - Т.2. - Арк. 98.

¹⁶ Там само. Арк. 150.

протоколі не наведено. Під час очної ставки з С. Бабаєвим Дідан категорично заперечував свою приналежність до «контрреволюційної організації».

Згадується у цій справі і Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. В 1957 році свідчення по ній надав Бален Шулим Ієнтелійович, який на той час працював на посаді заступника директора Миколаївського інституту вдосконалення вчителів.

За його твердженням, працюючи в Привольнянському відділі народної освіти протягом 1935-1938 років, він був знайомий з Олександром Козло та Сергієм Бабаєвим. На його думку: «Бабаєв був рядовим вчителем з математики. Нічим особливим у порівнянні з іншими вчителями я його виокремити не можу. В суспільному житті особливої участі не приймав через хворобу. Було відомо, що в минулому він служив офіцером у царській та білій арміях. За той період, коли я його знав, жодних антирадянських проявів за ним не спостерігалось. Особисто я його вважаю сумлінним співробітником та корисною для суспільства людиною. З Олександром Козло ми разом працювали. Як молодий інспектор я вчився у нього. Він був виключно чесною, порядною людиною, стараним працівником. Були розмови, що він буцімто мав якесь відношення до есерів, але працюючи з ним я нічого подібного за ним не вбачав...»¹⁷.

Перегляд та додаткове розслідування цієї справи у період «хрущовської відлиги» здійснювалось старшим слідчим Зімаріним. 16 квітня 1957 року резолютивну частину висновку затверджено в такій редакції: «Архівно-слідчу справу обвинувачених громадян передати Прокурору Миколаївської області на предмет опротестування рішення «трійки» по відношенню до них від 27 квітня 1938 року та припинення справи за відсутністю складу злочину в діях засуджених»¹⁸.

За гіркою іронією долі, постанова Президії Миколаївського обласного суду щодо повної реабілітації співпала з датою рішення «трійки» про їх розстріл. 27 квітня 1957 року скасовано постанову «трійки» УНКВС Миколаївської області по відношенню громадян Бабаєва Сергія Миколайовича, Бабаєва Гаврила Миколайовича, Олександра Івановича Козло, Єгора Олександровича Дідана, Андрія Єфремовича Москаленка, Кіндрата Мойсейовича Калашника, Єгора Романовича Швеця за відсутністю складу злочину в їх діях¹⁹.

Таким чином, чесне ім'я загиблим громадянам майже через два десятиріччя було повернуто. Утім життя та скалічені долі повернути назад неможливо.

¹⁷ ДАМО. Ф. Р-5859.- Оп. 2.- Спр. 5739. - Т.2.- Арк. 120-121.

¹⁸ Там само. Арк. 166.

¹⁹ ДАМО. Ф. Р-5859.- Оп. 2.- Спр. 5739. - Т.2.- Арк. 177.

Двічі заарештована «ворог народу» Березіна

З моменту приходу до влади більшовики почали активно використовувати політичні репресії як дієвий засіб для реалізації власних цілей. У середині 1930-х років терор прийняв масовий характер, перетворившись на справжню національну трагедію, знайшовши своє втілення в фабрикації сотень тисяч справ по відношенню до «ворогів народу». В репресивних органах, які в середині 1930-х років отримали надзвичайні повноваження, починаються змагання за «дострокове» виконання завдань, «лімітів», що надходять згори, по знешкодженню «шпигунів», «контрреволюціонерів», «терористів» в конкретно взятому місті, районі, області.

Не обійшло осторонь це лихо Миколаївщину. Навіть простий перелік деяких справ, сфальсифікованих репресивними органами нашого краю, вимагає замислитися про масштаби та наслідки політичних репресій. Про масовість репресій та незахищеність будь-якого громадянина від арешту свідчить справа за номером 21070, що зберігається в Державному архіві Миколаївської області. Вона розповідає про одну з багатьох жертв репресивного конвеєру – освітянку єврейської національності, викладачку найбільш ідеологізованого предмету – історії ВКП(б) Первомайського педагогічного технікуму, Сіму Бенціонівну Березіну.

Заарештували її 16 вересня 1936 року за обвинуваченням у «антирадянській сіоністській та троцькістській діяльності, застосуванні троцькістських поглядів під час проведення освітнього процесу» за статтею 54-10 ч. 1 Кримінального кодексу. Головне завдання її діяльності, на думку слідчих, полягало у просуванні ідей троцькізму при вихованні майбутніх вчителів-педагогів, підризна робота проти радянської влади, участь у «дрібнобуржуазній партії» Поалей Ціон¹.

Якщо обвинувачення в троцькізмі та частково у сіонізмі в 1936 році були достатньо розповсюдженими, то своєрідним «новаторством» виглядає приналежність до Єврейської комуністичної партії «Поалей-Ціон», трансформованої у 1923 році в Єврейську комуністичну робітничу партію. На сторінках науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією. Миколаївська область» було розглянуто справу «сіоністської антирадянської організації» міста Первомайська у складі сімох осіб, яку «пильні» чекісти викрили на початку 1938 року. Але навіть під час апогею Великого терору колишнє членство у «Поалей-Ціон» рідко коли висувалось як серйозне обвинувачення, як правило вистачило «сіонізму» та «релігійної пропаганди»².

Зазначимо, що серед національних партій та громадських організацій етнічних меншин Півдня України, саме єврейські рухи були найбільш масовими у першій чверті ХХ століття. Після встановлення більшовицької влади, на початок 1920 року у регіоні з різною ефективністю проводили роботу соціалістична сіоністська партія та її молодіжне утворення соціалістична сіоністська спілка молоді, Єврейська комуністична партія (Поалей-Ціон), чисельні громадські організації тощо.

Єврейська комуністична партія (Поалей-Ціон) була однією з найвпливовіших серед них. Після вигнання в січні-лютому 1920 року з Півдня України армії Денікіна представники ЄКП (Поалей-Ціон) та Бунду протягом року брали участь у роботі місцевих ревкомів та рад. Зокрема, в березні-квітні 1920 року до Молдаванського ревкому Одеси,

¹ Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО), Ф. Р-5859. - Оп. 2. - Спр. 21070.- Т.1 - Арк. 3.

² Реабілітовані історією. Миколаївська область: [у 27 т.]. – Київ – Миколаїв : Світогляд, 2014. – (Наук.-докум. серія книг «Реабілітовані історією» / [гол. ред. : В. Ф. Солдатенко (голова) та ін.].) – Кн. 6. – 2014. – С. 117-125.

де найбільша за кількістю партійна організація, входив член виконавчого бюро партії ЄКП (Поалей-Ціон)³.

Більш того, в Одеському державному архіві зберігаються фонди міського комітету Одеської Єврейської комуністичної партії (Поалей-Ціон) (Ф.41, оп.1 1920-1921 рр.) та Одеського губернського (обласного) комітету ЄКП (Ф. 868, оп.1, 1917-1921 рр.), що містять багатий фактичний матеріал щодо практичної діяльності Єврейської комуністичної партії. На підставі їх ретельного вивчення, автори даної публікації мають право стверджувати, що серед них немає жодного документа, який можна було б трактувати як відверто антирадянський. Напроти, майже всі вони містять заклики до «соціалістичної революції» та підтримки дій більшовицької партії.

Відмінною рисою подальшої діяльності «Поалей-Ціон» стане замкненість на культурній роботі, відмежування від безпосередньої політичної діяльності. Все, що було пов'язане з політикою, відображалось з лояльних до більшовицької влади позицій. Сподівання радянської влади на використання єврейських комуністів в очікуваній соціалістичній революції в Палестині призвело до того, що ЄКП (Поалей-Ціон) стане останньою легально діючою небільшовицькою партією СРСР, яка проіснує до 1928 року. При тому, що весь спектр інших партій буде зачищено владою ще в першій половині 1920-х років.

1928 рік був визначений Й. Сталіним, як «Великий перелом» у всіх сферах соціалістичного будівництва. В промисловості остаточно помилкою названо НЕП, у сільському господарстві проголошувалась колективізація, суттєві зміни відбулись і в національній політиці. Втрачає актуальність питання соціалістичної революції у Палестині, на противагу чому влада активно починає розробляти власний інтеграційний проєкт для єврейського населення. В травні 1928 року за Комітетом по землевлаштуванню єврейських трудящих закріплюються землі на Далекому Сході, де невдовзі буде утворено Єврейську автономію з центром у Біробіджані.

Паралельно з цим розпочинається наступ на представників так званого «сіоністського руху». Саме тоді і припиняє своє існування остання легальна небільшовицька партія Радянського Союзу – Єврейська комуністична робітничка партія. Наприкінці червня 1928 року співробітниками ДПУ будуть захоплені приміщення та конфісковано все майно ЄКП, а її діяльність, незважаючи на міжнародні протести, припинена.

Колишні члени ЄКП до середини 1930-х ще сприймалися більшовиками як односторонці та колишні політичні союзники. Утім, як бачимо на прикладі аналізованої справи Сіми Березіної, у період Великого терору вони вже переходять до антирадянської категорії «сіоністів-націоналістів» та «дрібнобуржуазного елементу». Зокрема, на допиті свідка у справі, викладача літератури педтехнікуму Олексія Литвиненко, слідчий червоним кольором підкреслив наступне: «...у розмові зі мною Березіна повідомила, що вона перебувала у більшовицькій секції Єврейської робітничої партії... Фактично Березіна стверджувала, що націоналістична єврейська партія мала своє коріння у більшовизмі, що з моєї точки зору є брудним наклепом на більшовизм...»⁴.

Роблячи наголос на політичних помилках та політичній короткозорості освітянки, слідчі НКВС поєднують її перебування в лавах «Поалей-Ціон» з підтримкою правого ухилу в партії на чолі з М. Бухаріним та ідей троцькізму. У підсумку вийшов цілий «букет» звинувачень у «антирадянській діяльності» та шкідництві.

На думку слідства, Березіна розпочала свою «антирадянську діяльність» перебуванням з 1917 по 1922 роки у лавах Єврейської комуністичної партії (Поалей-Ціон),

³ Войтович А. / Участь лівих політичних партій в діяльності місцевих органів влади на Півдні України в 1920 році [Електронний ресурс]. / А. Войтович. – Реж. доступу: <http://www.history.org.ua/JournALL/pro/14/5.pdf>.

⁴ ДАМО. Ф. Р-5859. - Оп. 2. - Спр. 21070. - Т.1. - Арк. 37.

продовживши у другій половині 1920-х років під час навчання у Харківському інституті професійної освіти, де вона, здобуваючи професію педагога, під час обговорення рішення ЦК ВКП(б) про виключення Троцького з партії утрималась від голосування. Крім того, Березіна підтримувала близькі стосунки з студентами-троцькістами. На партійних зборах 1930 року звинуватила керівництво більшовицької партії у чисельних помилках при проведенні колективізації. Під час перевірки партійних документів Березіна не повідомила парторганізацію про свою контрреволюційну діяльність, не вказавши факт свого виключення з партії у 1929 році за контрреволюційний троцькізм. Перебуваючи на посаді викладача Первомайського педтехнікуму трактувала студентам теорії Каутського, Бухаріна, Преображенського, Троцького та інших опортуністів, замовчуючи критику класиків марксизму-ленінізму тощо⁵.

Як йдеться в матеріалах слідства, у поле зору партійних органів та ДПУ С. Березіна потрапила наприкінці 1920-х років. В 1929 році їй було оголошено сувору догану за «недостатню класову свідомість та коливання під час боротьби з троцькізмом»⁶.

В 1930 році Березіну виключено з партії на зібранні партколективу Харківського інституту за те, що вона припустила правоопортуністичні висловлювання, звинуватила ЦК партії у недостатньо критичному відношенні до статистичних показників колективізації та як вихідця з дрібнобуржуазної партії ЄКП «Поалей-Ціон», що не позбавилася «дрібнобуржуазної свідомості». За що її 7 березня 1931 року було виключено з партії, але 26 березня рішення переглянули. Березіна отримала «догану з направленням її на шкільну роботу в райони проведення колективізації»⁷.

За таких обставин С. Березіна потрапила на викладацьку роботу до Первомайського педагогічного технікуму. Судячи з матеріалів справи, на той час ця установа мала цілу низку проблем як матеріально-технічного так і кадрового характеру. Так, приміщення педтехнікуму, за визначенням однієї з перевіряючих комісії відділу народної освіти: «...не придатне для розгорнення навчального процесу... Наявні аудиторії не дають можливість поширити прийом і тим самим забезпечити початкову школу кадрами... Технікум укомплектовано педагогічним складом у кількості 18 осіб, більшість з яких хоч і має вищу освіту, але не має педагогічної... Викладач співу Серговський є колишнім співаком церковних псалмів, викладач української мови Ковиняцький – син священика, тому вони потребують повсякденної пильної уваги адміністрації до їхньої роботи...»⁸.

Розпочавши педагогічну діяльність у Первомайську, Сіма Березіна попервах зарекомендувала себе сумлінним працівником. Можливо і склалася б її доля не так трагічно, але у 1935 році під час обміну партійних квитків Березіна не вказала у власній біографії факт короткотривалого виключення за партії у 1931 році за троцькізм (виключення з партії тривало менше трьох тижнів, після чого було змінено на догану). За поясненнями Березіної на допиті, вона злякалась оприлюднення цього біографічного факту, сподіваючись, що він залишиться невідомим.

Березіну тут дуже легко зрозуміти, оскільки якщо людина не проходила «чистку» процедури обміну партійних квитків, її виключали з партії і автоматично звільняли з роботи. Згубними були й моральні наслідки. Виключення робило з колишнього члена партії політичного «прокаженого», від якого відвертались вчорашні товариші по службі, знайомі, родичі. Про професійну кар'єру навіть говорити не доводилося. Небезпека бути репресованим для колишнього члена партії була реальнішою, ніж для будь-кого іншого.

У випадку Березіної чекісти розпочали розглядати її професійну діяльність «під мікроскопом». З'являється низка спершу агентурних повідомлень, потім заяв конкретних студентів (наприклад Карл Мак, Петраш, Болотіна та інші) про «антирадянську сутність» викладачки історії більшовицької партії та політичної економії, її захопленість

⁵ ДАМО. Ф. Р-5859. - Оп. 2.- Спр. 21070. - Т.1. - Арк. 19.

⁶ Там само. Арк. 55.

⁷ Там само. Арк. 81.

⁸ ДАМО. Ф. Р-5859.- Оп. 2. - Спр. 21070.- Т.1.- Арк. 98.

«троцькізмом» та «опортунізмом». Серед великої кількості матеріалів (у справі міститься близько десятка конспектів лекційних занять), пильні перевіряючі зуміли знайти склад злочину в лекціях присвячених імперіалізму, сформулювавши це як «трактування опортуністичних поглядів та просування троцькізму на лекціях з теми імперіалізму».

Враховуючи наведене, детальніше зупинимося на аналізі цих лекцій. За мірками сьогодення в них важко знайти «антирадянську сутність». Погляди Каутського, Бухаріна, Троцького подано в нейтральному руслі для ознайомлення із широким спектром теоретичних думок з цієї теми. До того ж, висловлювання Бухаріна та Троцького викладено стисло, двома-трьома абзацами підпунктом лекційного плану з назвою «Троцькізм і правий опортунізм про імперіалізм»⁹.

Утім, навіть нейтральне викладення матеріалу для СРСР зловісного періоду 1930-х років виглядало як «опортунізм» та «ідеологічна диверсія», оскільки вступало в протиріччя з офіціозом. На думку перевіркової комісії: «...Березіна мусила подавати матеріали із коментарями, які б показали студентам суть антимарксистських поглядів Троцького та інших».

Натомість, з конспекту лекцій бачимо, що аналіз імперіалізму у Березіної розпочинається з марксистсько-ленінської формули, де імперіалізм є передумовою до пролетарської революції, оскільки розвиток продуктивних сил суспільства створює умови для революційного переходу до нової суспільної формації – соціалізму. Цьому сприяє масове зубожіння робітничого класу, на тлі якого робітники революціонізуються. Подано і ленінське: «...загострення протиріч між окремими країнами, що неминуче приведе до імперіалістичних війн, а війна створює умови для революційного вибуху.... Процес загнивання капіталізму доводить, що імперіалізм – остання стадія капіталізму»¹⁰.

Лише після цього йдуть витримані в підкреслено нейтральному стилі «опортуністичні» трактування імперіалізму. На початку подано думку Карла Каутського – відомого німецького вченого, історика, економіста, теоретика марксизму та редактора 4 тому «Капітала» К. Маркса. Зазначено, що: «...імперіалізм це не є обов'язково вищою стадією капіталізму... Економічний розвиток штовхає капіталістичні країни до мирного вирішення конфліктів, укладання угод, утворення міждержавних монополістичних об'єднань, що призведе до утворення єдиного організованого світового господарства, внаслідок чого можливий організований еволюційний перехід до соціалізму...»¹¹.

Надалі йдуть неполітизовані короткі цитати Бухаріна та Троцького з окресленої проблеми. Утім, навіть такі обережні вислови дали підстави партійним та каральним органам для занепокоєння щодо «ідеологічних диверсій у Первомайському педагогічному технікумі». 20 січня 1935 року прийнято спеціальну постанову райкому партії «Про педтехнікум», за якою до дисциплінарної відповідальності притягнуто разом з іншими і Сіму Березіну.

Наведемо основні її пункти:

1. Відзначити, що внаслідок забруднення педтехнікуму куркульським елементом у технікумі серед студентів мали місце класово-ворожі, контрреволюційні націоналістичні настрої.
2. Парторганізація технікуму вчасно не викривала контрреволюційну сутність настроїв деяких студентів в оцінці Жовтневої революції, побудови соціалізму, національної політики партії тощо.
3. У викладанні соціально-економічних дисциплін (історія партії, політична економія), припущено низку серйозних порушень у трактуваннях, директор технікуму якістю викладання не цікавився, не перевіряв конспекти лекцій.

⁹ ДАМО. Ф. Р-5859. - Оп. 2.- Спр. 21070. - Т.1. - Арк. 13-25.

¹⁰ Там само. Арк. 21.

¹¹ ДАМО. Ф. Р-5859. - Оп. 2.- Спр. 21070. - Т.1. - Арк. 23.

4. Організація та викладання педагогічного процесу не відповідають постановам ЦК ВКП(б), наслідком чого є слабка підготовка студентів з давньої історії, історії партії та інших дисциплін¹².

Для виправлення ситуації Первомайський партійний комітет рекомендував вжити невідкладних заходів, серед яких «сувора догана з попередженням директору педагогічного технікуму т. Квасову та викладачу історії партії Березіній... Зобов'язати т. Квасова заборонити педагогам читати лекції без розбору на циклових комісіях та особистого перегляду їм конспектів, особливо по соціально-економічним дисциплінам...Рішуче вести боротьбу з класово-ворожими та націоналістичними елементами...»¹³.

Після оголошення догани С. Березіну звільняють від викладання предметів соціально-політичного спрямування. Викладачка потрапляє під прес наклепницьких заяв та тиску. Її арешт стає справою часу. 11 вересня 1936 року її гучно та з ганьбою виключають з партії, а 16 вересня заарештовують.

Арешт освітянки мав достатньо гучний характер. У справі є вирізка з місцевої газети (назва газети, на жаль, не вказана) зі статтею з промовистою назвою «Викрито ворога – Березіну», автор якої не соромиться у категоричній жорсткості висловлювань: «...Ворожі недобитки, троцькістські послідиші.... Досить відомий троцькістський виродок Березіна, ще в 1927 році, коли вчилася на педагогічному робітфаці в Харкові, виступала, як активний і запеклий ворог більшовицької партії.... Пізніше, по закінченню педагогічного інституту вона відряджається до Первомайська на посаду викладача педтехнікуму, де свою ворожу роботу не припиняє, продовжує протаскувати на лекціях троцькістську контрабанду.... Викриття ще одного ворога у нашому районі вимагає від партійної організації ще вище піднести класову пильність на принципову політичну височінь і до кінця викрити всіх ворогів лєнінсько-сталінської партії»¹⁴.

Розслідування її справи тривало достатньо тривалий як для того часу термін (як правило від арешту до вироку проходило один-два місяці). Лише 7 червня 1937 року Особлива нарада при Народному комісарі внутрішніх справ СРСР оголосила вирок – п'ять років виправно-трудоих таборів¹⁵.

Для періоду Великого терору п'ять років ув'язнення вважалось достатньо м'яким вироком, але по факту перебування у таборах розтягувалося на десятиріччя. Така ж доля чекала і Сіму Бенціонівну Березіну. Термін відбуття покарання закінчувався для неї у 1941 році, але у зв'язку з Другою світовою війною позбавлення волі продовжили безстроково. Вийти з табору вона зуміла лише у вересні 1946 року, тобто 5 років перетворились вже на 11 років, але це був ще не кінець.

Після звільнення вона два роки не мала змоги виїхати з Хабаровського краю де відбувала покарання, працюючи у колгоспі поселення Нижній Сейчан. Лише влітку 1948 року отримала дозвіл на повернення в Україну, але перебування її тут виявилось недовгим.

Переїхавши до свого рідного міста – Чернігова, в жовтні місяці влаштувалася на роботу до місцевої швейної фабрики. Наприкінці 1948 року до каральних органів на неї поступив наклеп і 6 січня 1949 року Сіму Березіну вже вдруге заарештували. На допитах слідчий підіймав ті ж самі теми з її «троцькістського минулого», перебування в «буржуазно-націоналістичній партії Поалей-Ціон» тощо.

Допитали двох свідків з підприємства, додали до справи службову характеристику потрібного для слідства змісту. Згідно якої «...під час роботи на швейній фабриці Березіна показала себе робітницею, яка не виконує виробничі норми, до праці відноситься

¹² ДАМО. Ф. Р-5859.- Оп. 2. - Спр. 21070.- Т.1.- Арк. 39.

¹³ Там само. Арк. 40.

¹⁴ ДАМО. Ф. Р-5859.- Оп. 2.- Спр. 21070. - Т.1.- Арк. 71.

¹⁵ Там само. Арк. 100.

несерйозно. В громадському житті фабрики участі не бере, тримає себе віддалено від колективу»¹⁶.

17 лютого 1949 року слідчими управління Міністерства державної безпеки Чернігівської області було складено обвинувальний вирок стосовно Березіної. Цей вирок майже повністю повторює звинувачення 1936 року. В ньому відсутня інформація про її «антирадянську діяльність» в Чернігові. Абсурд і цинізм ситуації полягає в тому, що її заарештували та засудили фактично за те ж саме, за що вона відбула вже покарання.

Згідно резолютивної частини висновку обвинувачення: «Березіна Сіма Бенціонівна винна в тому, що студенткою Харківського інституту професійної освіти знаходилась у близьких стосунках з троцькістами... У 1930 році звинувачувала ЦК партії у помилках при проведенні колективізації... Працюючи викладачем історії партії Первомайського педагогічного технікуму за темою імперіалізм трактувала студентам опортуністичні погляди... Керуючись статтею 204 КК УРСР, слідчу справу через прокурора Чернігівської області направити на розгляд Особливої наради при МДБ СРСР з метою застосування до Березіної міри покарання – заслання на поселення»¹⁷.

Рішення Особливої наради було прийняте 18 червня 1949 року, відповідно до якого Березіна Сіма Бенціонівна за антирадянську троцькістську діяльність безстроково направлена на поселення¹⁸.

Згідно наряду Чернігівського МДБ щодо етапування Березіної на місце відбуття заслання від 18 липня 1949, направили її до Красноярського краю, в Довго-Мостенський район, поселення Сонячне. Там вона пробує до своєї реабілітації у 1956 році.

Протест Прокурора Миколаївської області на адресу Президії Миколаївського обласного суду від 16 січня 1957 року, констатував: «Постанова Особливої наради при МДБ СРСР від 18 липня 1949 підлягає скасуванню на підставі того, що Березиній було практично вдруге висунуто одне і теж саме обвинувачення у справі, за що її було засуджено 7 червня 1937 року...»¹⁹.

Президія Миколаївського обласного суду на своєму засіданні від 23 січня 1957 року ухвалила наступне рішення: «Протест прокурора Миколаївської області задовольнити, Постанову Особливої наради при МДБ СРСР від 18 липня 1949 року скасувати, та справу по відношенню Березіної Сіми Бенціоновни у подальшому виробництві припинити за відсутністю складу злочину»²⁰.

Ще раніше, 19 грудня 1956 року, також Постановою Президії Миколаївського обласного суду Березіну було реабілітовано за відсутністю складу злочину за справою 1937 року.

Чи змогла повернутися двічі репресована і подвійно реабілітована Сіма Бенціоновна до України з матеріалів справи невідомо, подальше листування органів державної влади з нею відносно повернення вилучених при арешті особистих документів та нарахування пенсійного віку має кінцеву адресу поселення Сонячний Красноярського краю. Утім, доля людська була знищена ще в 1930-ті роки, коли викладачка історії партії та політичної економії «ідеологічно невірною» розкрила перед студентами Первомайського педагогічного технікуму тему «імперіалізм».

¹⁶ Держархів Миколаївської обл., Ф. Р-5859. Т.1. Оп. 2. Спр. 21070. Арк. 184.

¹⁷ Там само. Арк. 196-197.

¹⁸ Там само. Арк. 200.

¹⁹ ДАМО Ф. Р-5859. - Оп. 2. - Спр. 21070.- Т.1.- Арк. 209.

²⁰ Там само. Арк. 213.

Загинув у місцях відбуття покарання...

Політичне життя Миколаївщини, як і України в цілому, на початку 1930-х років визначала теза Сталіна про загострення класової боротьби. У зв'язку з чим класова пильність 1920-х років почала перетворюватися в тотальну підозрілість, пошуки «ворогів народу», замаскованих «шпигунів», «буржуазних націоналістів», «контрреволюціонерів» тощо. Свого піку терор проти власного народу досяг у 1937-1938 роках. У ці часи сумнозвісна «єшовщина» без перепочинку забирала все нові і нові життя. Не встигла закінчитись одна «операція» проти ворогів народу, як в кабінетах НКВС народжувались інші, ще більш жорстокі та свавільні.

11 серпня 1937 року НКВС СРСР оприлюднив наказ за № 00185, де ставилося завдання «розгромлення антирадянської роботи польської розвідки», викривалися нечувані злочини «фашистської повстанської і терористичної діяльності польської розвідки в СРСР».

У результаті цієї та інших масштабних операцій періоду Великого терору було засуджено близько 50 тисяч осіб польської національності, з них 19 тисяч осіб до «вищої міри соціального захисту» – розстрілу. Це величезна цифра, оскільки за результатами перепису 1926 року кількість поляків – мешканців УСРР складала 476 тисяч осіб, що є четвертим показником по чисельності (після українців 23218 тисяч осіб, росіян 2667 тисяч осіб та євреїв 1574 тисяч осіб). У тому числі на території сучасної Одеської області мешкало 27277, Херсонської – 4700, Миколаївської – 12369 осіб. Тобто репресовано майже кожного десятого поляка за національністю. За кількістю втрат на території України поляки займають друге місце, пропустивши у цьому трагічному переліку вперед тільки українців¹.

Однією із жертв терору став Гнат Іванович Бернацький, поляк за національністю, директор початкової школи хутору Хмарівка Арбузинського району, мешканець хутору Антонівка того ж самого району. Заарештували вчителя 31 серпня 1937 року, з абсурдною навіть для тих часів фавбулою обвинувачення: «Бернацький народився у Волинській губернії, яка зараз знаходиться у Польщі. По національності поляк, мешкає з 1919 року у Радянському Союзі, на територію якого невідомо як потрапив, тому до закінчення слідства обрати запобіжним засобом від спроб ухилитися від слідства тримання його під вартою в Одеській тюрмі»².

Як бачимо, при арешті Гната Бернацького слідчі НКВС навіть не висунули стандартних для того часу обвинувачень в «антирадянській» чи «шпигунській» діяльності. Приводом, достатнім для арешту, стала національність та місце народження вчителя. Так само «промовисто» виглядав протокол обшуку домівки шкільного директора. В графі «найменування вилученого» йшлося «...при обшуку нічого не виявлено, скарги відсутні...»³.

Зазначимо, що справа Гната Бернацького серед інших вирізняється перш за все поверховістю, грубими порушеннями норм тодішнього кримінально-процесуального кодексу. Читаючи кримінальну справу, дивуєшся тому, які безглузді звинувачення висувалися. Людину позбавили волі, а врешті-решт і життя, навіть не обґрунтувавши за що. На сторінках 6 тому науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією. Миколаївська область», проаналізовано подібну справу братів Яблонських. Як і Гнат Бернацький вони мали польську національність, народились на території Волинської

¹Шитюк М. З власним народом війна: К.: Акант, 1995. С. 11-12.

²Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО).Ф. Р – 5859. – Оп. 2. – Спр. 626. – Арк. 3.

³Там само. Арк. 4-5.

губернії. На початку 1920-х років переїхали з території тодішньої Польщі до радянської України, оселившись у селі Нечаяне на Миколаївщині. Так само їх було заарештовано в рамках «польської операції» НКВС восени 1937 року. Але справа братів Яблонських, незважаючи на її сфальсифікований характер і підтасовані факти, містить два томи, численні протоколи допитів, очні ставки тощо⁴. У нашому випадку долю людину вирішено за справою, в якій навіть формально не дотримувалися елементарні норми ведення слідства.

Задля знаходження бодай мінімального обґрунтування арешту, районний відділ народної освіти на запит НКВС підготував відповідну довідку-характеристику на затриманого, де учителя звинувачували у свідомому «шкідництві»: «...Бернацький Гнат Іванович прибув до села Арбузинки у 1935 році. Виконував обов'язки завідувача Хмарівської школи.... До роботи своєї ставився погано, учні Хмарівської школи мали вкрай низькі знання... Під час керування довів до аварійного стану шкільні приміщення, навмисно відкладав процес ремонту школи... 28 серпня 1937 року отримав від сільської ради 300 карбованців задля проведення ремонтних робіт, але ремонт не розпочав, гроші тримав при собі... Бернацький навмисно відтягував ремонт, наслідком такого шкідництва стало навмисне доведення одного з найкращих шкільних приміщень до жахливого стану... Культмасової роботи Хмарівська школа не проводила...»⁵.

Після отримання цієї інформації відбувся перший допит Гната Бернацького, але питання про «шкідництво» на ньому навіть не ставилося. 10 вересня 1937 року, начальник Арбузинського районного відділку НКВС особисто допитав вчителя, отримавши відповіді на біографічні питання. Зокрема, на території радянської України Бернацький опинився під час просування Червоної армії територією Польщі, після чого він переїхав до Шепетівки, згодом до Херсону, звідки - в Арбузинський район, де працював у радянських установах та в освітянському середовищі. Наприкінці допиту чекіст зазначив, що «слідство має інформацію про його офіцерське звання у царській армії». Бернацький цю інформацію категорично заперечив, більше питань у слідства до затриманого не було.

Згідно матеріалів архівно-кримінальної справи, допит від 10 вересня став першим і останнім для Гната Івановича Бернацького. Звинувачувальний висновок базувався виключно на протоколах допитів свідків «злочинів» освітянина. Вражає, незважаючи на те, що Бернацький очолював школу, серед допитаних не було жодного шкільного працівника. При цьому, Бернацького навіть не допитали по «фактам», викладеним у звинуваченні, не сповістили про закінчення слідства. Свідчення по справі мали неконкретний, абстрактний характер.

Зокрема, допитаний 15 листопада Устим Пахоменко зазначив, що Бернацький приїхав на хутір в якості вчителя у 1934 році. За цей час дозволяв собі систематичні висловлювання невдоволення діями радянської влади, серед колгоспників проводив контрреволюційну агітацію, спрямовану на підлив колгоспного ладу. В 1936 році виступав проти підписки селян на державну позику «Оборона країни». Свідок наводить такі висловлювання освітянина: «Не підписуйтеся на позику. Навіщо вам це треба, невже вам самим гроші не потрібні? Якщо вони хочуть будувати промисловість, то нехай і гроші самі дають». Наслідком цієї «агітації» стала відмова частини колгоспників від підписки на державну позику⁶.

Інший свідок, Гнат Петренко, про «контрреволюційну діяльність Бернацького» повідомив наступне: «...перебування Бернацького на посаді директора школи призвело до

⁴Реабілітовані історією. Миколаївська область. Кн. 6. – Київ – Миколаїв: Світогляд, 2013.– С. 73-81.

⁵ДАМО.Ф.Р – 5859. – Оп. 2. – Спр. 626. – Арк. 7.

⁶ДАМО.Ф. Р – 5859. – Оп. 2. – Спр. 626. – Арк. 16-17.

повного розладу дисципліни, учні палять цигарки, поводять себе як хулігани... Шкільну будівлю Бернацький з контрреволюційною метою – зривом навчання не ремонтував, довів її до аварійного становища... Як контрреволюційно налаштований до радянської влади елемент, Бернацький висловлював постійне невдоволення діями партії та уряду...»⁷. При цьому, жодної конкретики, у чому саме полягали «контрреволюційні» висловлювання Бернацького, свідок не наводить.

Колгоспник Іван Бергаль майже дослівно повторив інформацію про «розлад дисципліни серед школярів за період перебування Бернацького на посаді директора», який не ремонтував протягом трьох років шкільну будівлю з «контрреволюційною метою». Також, Бернацький завжди був негативно налаштований до радянської влади, підтвердженням чому є (це речення у справі слідчий підкреслив червоним олівцем), що: «...Бернацький тримав у школі вивішеними на стіні портрети ворогів народу, зокрема Гамарніка та інших»⁸.

Останнім у справі в якості свідка було допитано Андрія Сердюка. Ці свідчення стали більш «різноманітними» у порівнянні з попередніми. Але в них також відсутня інформація, звідки свідок почув ці висловлювання, коли і за яких обставин це відбувалося. Виключно з його слів, Бернацький саботував масову роз'яснювальну роботу під час проведення обговорень сталінської конституції та інших заходів «державної ваги». Під час продажу державі хліба, шкільний директор буцімто казав колгоспникам: «...Навіщо ви його здаєте, вам самим їсти нема чого буде. Коли будете голодувати, держава не поділиться з вами хлібом»⁹.

З контрреволюційною метою зриву кампанії здачі держави хліба, Бернацький, за свідченнями Сердюка, звертався до колгоспників з такою промовою: «Завжди на колгоспника тиснуть з усіх сторін. То податок, то страхування, то податок на м'ясо, то на позику давай. А тут ще внутрішнє оподаткування... Все давай і давай, ніколи їх не задовольниш, а колгоспнику ані дідька не дають»¹⁰.

Саме ці слова освітянина стануть головними в звинувальному висновку, який було підписано 17 грудня 1937 року лейтенантом державної безпеки, начальником районного відділку НКВС Плігуновим. На думку слідства, саме через «контрреволюційну агітацію» вчителя в колгоспі було зірвано «підписку на державну позику «Оборона країни» і план продажу хліба державі»¹¹.

Окрім цього заарештований: «...перебуваючи на посаді директора школи, не забезпечував викладання за радянськими підручниками, умисно ігнорував питання шкільної дисципліни, через що серед школярів мали місце численні прояви хуліганства, в той час, як Бернацький, всупереч протестів батьків, не приймав жодних заходів задля наведення порядку у школі.... Незважаючи на наявність щорічного виділення колгоспом коштів, довів до аварійного стану шкільне приміщення...»¹².

Не поставивши до відома обвинуваченого щодо закінчення слідства, справу Бернацького було передано на розгляд Особливої Наради при НКВС. Згідно витягу з протоколу засідання №17 від 21 лютого 1938 року, Бернацького Гната Івановича за контрреволюційну діяльність засудили до відбуття покарання у виправно-трудовому таборі терміном на десять років¹³.

⁷ Там само. Арк. 18-19.

⁸ ДАМО.Ф. Р – 5859. – Оп. 2. – Спр. 626. – Арк. 20-21.

⁹ Там само. Арк. 22.

¹⁰ Там само. Арк. 23.

¹¹ Там само. Арк. 22.

¹² ДАМО.Ф. Р – 5859. – Оп. 2. – Спр. 626. – Арк. 23.

¹³ Там само. Арк. 24.

З таборів Гнат Іванович вже не повернеться. Згідно тексту довідки, наданої голові Миколаївського обласного суду під час реабілітації освітянина: «Бернацький Гнат Іванович, 1893 року народження, помер у місцях відбуття покарання в 1943 році...»¹⁴.

Лише у 1960 році справу Гната Івановича було переглянуто відповідно до скарги дружини засудженого – Бернацької Олени Андріївни. Протест у справі з вимогою «постанову особливої наради при НКВС СРСР від 21 лютого 1938 року по відношенню Бернацького Гната Івановича – скасувати, справу припинити за недоведеністю обвинувачення»¹⁵ був поданий прокурором Миколаївської області 26 липня 1960 року.

4 серпня 1960 року прийнято постанову Президії Миколаївського обласного суду за № 217, у резолютивній частині якої йшлося: «...розглянувши протест прокурора Миколаївської області та матеріали справи, вислухавши висновок прокурора, який підтримав протест... Президія Миколаївського обласного суду скасовує постанову особливої наради при НКВС СРСР від 21 лютого 1938 року, справу по відношенню Бернацького Гната Івановича припинити за недоведеністю обвинувачення»¹⁶. Чесне ім'я Гнату Івановичу було повернено, але, як і у тисячах інших випадків, повернути назад загублене життя неможливо.

Таким чином, на матеріалах даної справи, можна побачити, що у своїй боротьбі з «ворогами народу» більшовицька влада руками каральних органів використовувала відверту фальсифікацію звинувачень як засіб для перетворення громадянина у «контрреволюціонера», «антирадянській», «націоналістичний» елемент. Це робилось у повній відповідності до затверджених політичним керівництвом країни спеціальних операцій та директив з боротьби з внутрішніми «ворогами». Якщо соціально-економічні та культурні перетворення, зокрема політика ліквідації неписьменності та українізація на початку та в середині 1920-х років, багато у чому позитивно вплинули на розвиток освіти Миколаївщини, то репресивна політика 1930-х призвела до терору, який скалічив життя великій частині освітян нашого краю різних національностей.

¹⁴Там само. Арк. 31.

¹⁵Там само. Арк. 28.

¹⁶ДАМО.Ф. Р – 5859. – Оп. 2. – Спр. 626. – Арк. 30.

«Компенсація у розмірі 415 руб. 60 коп....»

Політичні репресії сталінського режиму проти української інтелігенції здійснювалися двома масштабними хвилями: кінець 1920-х - початок 1930-х рр. та 1937-1938 рр. Перший т.зв. Московський процес «троцькістсько-зинов'євського блоку» (серпень 1936 р.) сприяв ще більшому поширенню в суспільстві атмосфери страху, викриттів, підозрілості, доносів. Журнал «Огонек» оприлюднив листи трудящих до Й. Сталіна, з вимогою негайного розстрілу усіх заарештованих ворогів народу: «Уся країна мільйонами вуст ще до рішення суду проголосила свій вирок - розстріляти, як скажених собак!» Представники радянської академічної науки, під головуванням академіка О.М. Баха, запевнили уряд про готовність віддати свої сили та життя *[така можливість у них незабаром з'явиться - Авт.]* «за нашого геніального вождя, улюбленого друга і великого мудрого учителя Йосифа Віссаріоновича Сталіна»¹.

Повсякденна «політична пильність» та викриття ворогів, повинна була викликати у простої радянської людини почуття причетності до управління державою, близькості до свого вождя. Другий Московський процес (січень 1937 р.) «санкціонував» нову хвилю радянського терору. У середині 1930-х років після згорання політики «українізації», суттєво змінилися функції й українського вчителства. В 1920-х рр., в межах комуністичного світогляду, українська школа ще намагалася, серед учнів, формувати національну свідомість. Адже значна увага тоді приділялася вивченню в школі української мови, літератури, історії. Відтепер від українських вчителів вимагали здійснювати навчально-виховний процес у дусі пролетарського інтернаціоналізму, всіляко сприяючи його русифікації.

День 11 листопада 1937 р. став фатальним у житті Герживана-Латті Сафрона Григоровича - завідувача початкової школи с. Лагері № 2-3 (з 1946 р. с. Таборівка) Вознесенського району Миколаївської області. В цей день слідчий Вознесенського райвідділу НКВС УРСР Козаков (його ініціали у документах відсутні) звинуватив Герживана-Латті в контрреволюційній діяльності і взяв під арешт².

З архівно-слідчої справи довідуємося біографію засудженого. Народився Сафрон Григорович 6 квітня 1889 р. в с. Болгарки Доманівського району Миколаївщини в родині чорноробочого, українець, безпартійний, одружений (дружина Марія Володимирівна, доньки Ніна та Ольга). Обвинувачувався за ст. 54-10 УК УРСР у тому, що в 1911 р. був членом монархічного «Союза русского народа»; брав участь у куркульському повстанні 1919 р. і розстрілі червоних партизан; у 1926 р. спільно з куркулями підпалив колгоспний хліб; систематично проводив контрреволюційну агітацію серед колгоспників³.

Під час допиту слідчий Козаков звинуватив Герживана-Латті у контрреволюційній діяльності, розстрілі червоних партизан, агітації за есерів і Центральну Раду та агітації проти створення сільських комун. Підсудний усі звинувачення рішуче заперечив, в якості свідків попросив викликати 5 селян, назвавши їх прізвища, які добре знали його в ті роки.

З приводу агітації проти комун, пояснив, що саме він був одним із організаторів створення комуни «Червоний Маяк» у с. Дмитрівка. На запитання слідчого про агітацію проти колгоспів і нібито двохмісячний арешт органами ДПУ, Герживан-Латті відповів: «Я категорично це заперечую, оскільки ніколи проти колективізації не агітував та органами ДПУ не заарештовувався. А навпаки першим вступив в утворений ТСОЗ (*Товариство спільної обробки землі - Авт.*) та здійснив внесок близько 200 руб., що може підтвердити

¹Расстрелять убийц - таков приговор народа // Огонек. 1936. № 25. С. 1.

² Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО), Ф Р- 5859.- Оп.2.- Спр.1307.- Арк.3.

³ Там само. Арк. 8-9.

С.Г. Герживан-Латті себе винним не визнав.

22 листопада 1937 р. «справу» швидко завершили і передали на затвердження до Судової трійці УНКВС Одеської області. 28 листопада С.Г. Герживана-Латті засуджено на 10 років виправних таборів¹². А 5 березня 1938 року його вирок переглянуто (протокол № 113): замість таборів - розстріл. Можливо, це пов'язано із збільшенням ліміту за І-ю категорією засуджених (розстріл), який одержували від Москви місцеві НКВС. Тоталітарна каральна система працювала злагоджено: вже 8 березня новий вирок виконано¹³.

Доба «хрущовської відлиги» частково сприяла реабілітації жертв політичних репресій. 31 березня 1959 р. дружина репресованого Марія Володимирівна (на той час проживала у Брянську) звернулася до Воєнної колегії Верховного суду СРСР з проханням реабілітації чоловіка¹⁴. У 1959 р. справу С.Г. Герживана-Латті переглянуто старшим слідчим УКДБ при Раді Міністрів УРСР по Миколаївській області ст. лейтенантом М. Єпішкіним.

Були передопитані колишні свідки у цій справі. Так, свідок Г.Т. Шестак зазначив, що у протоколі його свідчень від 20 листопада 1937 р. записано факти, які йому «ніколи не були відомі».

Далі він змінив свої попередні свідчення. З приводу зазначеного ним раніше нібито несправедливого розподілу одягу та взуття серед школярів, то це, пояснив він, здійснювала колегіально створена спеціальна комісія, а не один С.Г. Герживан-Латті. У 1937 р. він засвідчив, що Герживан-Латті критикував відсутність релігійної свободи в СРСР.

Тепер він зазначив, що засуджений в 1929 р. виступив перед селянами з доповіддю на антирелігійну тему, після якої з церкви зняли дзвони і передали їх у фонд індустріалізації. Він також пригадав, що назвав Герживана-Латті українським націоналістом, але тому, що той розмовляв з усіма «виключно українською мовою». Далі Шестак додав, що у заарештованого зі свідком Ф. Бабенком раніше був серйозний конфлікт. Вони посварилися і виступили один проти одного на вчительській конференції, тому, мабуть, із вчителів школи лише його одного запросили в якості свідка. Сам Бабенко помер у 1958 році¹⁵.

Я.П. Григор'єв заявив, що дійсно у 1919 році в с. Дмитрівці, де проживав тоді С.Г. Герживан-Латті, куркулі розстріляли червоного партизана Романчука, але до цього С.Г. Герживан-Латті ніякого відношення не мав, і взагалі він ніколи нічого не знав про контрреволюційну діяльність заарештованого. У 1937 р. слідчий назвав йому ці факти і сказав, що він повинен підписати протокол, «що я й зробив, хоча свідком цих фактів не був»¹⁶.

Свідок А. Онощенко теж підтвердив, що у 1919 р. в с. Дмитрівка був куркульський виступ, його організатори Ф. Орлов, Є. Гаращенко, А. Гончаренко відразу після придушення повстання були заарештовані радянськими органами та засуджені. Сам Герживан-Латті до куркульського виступу ніякого відношення не мав. Інших свідків перепитати не вдалося: вони або померли, або загинули на фронті.

Додатково залучено осіб, які раніше знали репресованого. 1 липня 1959 р. дав свідчення Г.Н. Русов, який в 1930-х рр. працював вчителем в школі с. Лагері № 2-3, де завідувачем був С.Г. Герживан-Латті. Свого колишнього директора він охарактеризував як досвідченого, авторитетного в колективі педагога. Ніяких антирадянських висловлювань від нього ніколи не чув. З приводу арешту 1937 р., пригадує, що на нараді

¹² ДАМО.Ф Р- 5859.- Оп.2. - Спр.1307. - Арк.33.

¹³ Там само. Арк.35.

¹⁴ Там само. Арк.36.

¹⁵ ДАМО.Ф Р- 5859.- Оп.2. - Спр.1307.- Арк.65-67.

¹⁶ Там само. Арк.74.

Репресивні механізми «Великого терору» проти освітян Миколаївщини

20-30-ті роки XX століття можна визначити як національну катастрофу через наслідки колективізації, голодомору та масових репресій. Під час Великого терору сталінські репресії зачіпали майже кожну верству населення, а особливо інтелігенцію. Серед жертв політичного терору були й вчителі, яких переслідували за так звану «дрібнобуржуазну ідеологію», «націоналізм» тощо. І це цілком зрозуміло, адже комуністична влада відводила учительству окрім суто освітніх завдань й ідеологічно-пропагандистські заходи. Тому вчитель був під пильним наглядом влади, яка переслідувала за критику та соціально-класове походження¹.

Великий терор 1936–1938 років був завершальним етапом боротьби з «соціальноворожими елементами» та потенційною «п'ятою колоною» у СРСР. Розмите поняття «ворог народу», давало можливість постійно здійснювати своєрідну соціальну інженерію щодо різних груп і верств населення².

Репресії відбувалися з використанням різних технологій і механізмів щодо фабрикації справ заарештованих: а) соціальне походження та служба в армії (особливо в білій чи петлюрівській); б) відслідковування людей оперативниками ДПУ-НКВС; в) «створення компромату» з повсякденного життя жертв репресій; г) використання різних процедур допитів: очні ставки, тортури, доноси; д) містифікація «злочинів»: створення повстанських груп, націоналістична пропаганда, диверсії на господарстві тощо.

Головним аспектом Великого терору було те, що він носив організований характер, масові операції підкріплювались низкою постанов, указів, інструкцій, що поглиблювали суворість репресій. Так, 30 липня 1937 року видається таємний наказ НКВС СРСР про операцію щодо проведення репресій по відношенню до колишніх куркулів, кримінальних суб'єктів та інших антирадянських елементів. До їх числа потрапляли громадяни різних верств населення. Але більшість документів НКВС свідчать, що масові репресії готувалися заздалегідь³.

Дослідження, щодо колишніх куркулів та репресій щодо них зробив науковець В. Васильєв у статті «Оперативний наказ № 00447 НКВС СРСР та його виконання в УРСР: проблеми наукового дослідження», де детально проаналізовано терор, виокремлено процес збільшення кількості соціальних груп, які підпадали під репресії⁴.

У звітах органів НКВС по Миколаївській області репресованих звинувачували за такими категоріями: за належність до антирадянських політичних партій; за причетність до контрреволюційних націоналістичних організацій; за співпрацю зі священослужителями та білогвардійцями; за приналежність до певної нації; за шпигунство; за антирадянську та контрреволюційну діяльність⁵.

¹ Бривко М. В. Політичні переслідування й репресії учителів Київщини у 1937 - 1941 роках [Електронний ресурс] / М. В. Бривко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Історичні науки. – 2019. – № 5. – С. 40-55. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlui_2019_5_6

² Україна в добу «Великого терору». 1936–1938 рр. / Автор.упор. Богунов С., Золотарьов В., Рафальська Т., Радзивіл О., Шаповал Ю. – К.: Либідь, 2009. – 544 с.

³ Лісна І.С., Михайлів Т.Є. Сталінські репресії на Півдні України в 20-30-х рр. XX ст. / І. С. Лісна, Т. Є. Михайлів // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2019. – № 1. – С. 71-79.

⁴ Васильєв В. Оперативний наказ № 00447 НКВС СРСР та його виконання в УРСР: проблеми наукового дослідження / В. Васильєв // Історія України. Маловідомі імена, події, факти: зб. статей. – К.: Інститут історії України НАН України, 2008. – Вип. 35. – С. 116–136.

⁵ Соболев П. І. Фабрикація справ «націоналістичних організацій» на Миколаївщині 1937-1938 рр. / П.І. Соболев // Матеріали IX Всеукраїнської історико-краєзнавчої конференції з міжнародною

Після розгляду справ доля заарештованих вирішувалася позасудовими органами – Особливою нарадою при НКВС СРСР, Вищою двійкою (у складі Наркома внутрішніх справ СРСР і Прокурора СРСР), трійками (у складі начальника управління НКВС, секретаря обкому КП(б)У, прокурора області), які потім засуджували до розстрілів, заслання чи різних термінів ув'язнення. Їхньою метою було проведення швидкої та якісної боротьби з контрреволюційними елементами.

Основним механізмом діяльності цих органів було винесення вироків без дотримання норм судочинства та верховенства права щодо різних верств населення, які були учасниками білого руху, колишніми куркулями, чиновниками царського уряду та інших. Тоталітарний режим ставив за мету «очистити» суспільство від тих верств, які можуть стати на заваді «побудові соціалізму».

Арешти, здебільшого, здійснювалися виключно на підставі свідчень свідків та осіб, які були заарештовані. На кожного складали фіктивну довідку, де вказувалося, що людина є учасником якоїсь націоналістичної організації або іншої антирадянської організації, яка проводить контрреволюційну діяльність. Після цього прокурор надавав свій дозвіл на арешт.

Головним питанням залишалося: чи все, що зафіксовано в кримінальних справах проти інтелігенції, зокрема освітянської, було правдою?

За версією каральних органів освітяни брали участь у діяльності чисельних «куркульських», «націоналістичних» і «контрреволюційних» організацій.

Одним з репресованих по таким справам став Глебенко Кузьма Михайлович, 1884 року народження, уродженець міста Новий Буг, мешканець села Суворівка, Новоодеського району. Він закінчив духовну семінарію. Освіту мав середню і незакінчену вищу⁶. Потім працював учителем у селі Нечаяне. У роки громадянської війни служив у морській ескадрі у чині прапорщика. Після війни працював у різних селах учителем. З 1927 року був директором Суворівської школи та викладав математику.

Обвинувачували Кузьму Михайловича за статтею 54-10 КК УРСР, яка містила комплекс складу злочинів, що передбачали відповідальність за «контрреволюційну діяльність», «зраду батьківщини», тощо. До речі, групування контрреволюційних злочинів в одній статті було невинновим, автори кодексу намагалися не показувати проблему наявності злочинних, зокрема антирадянських, проявів у державі. Глебенка звинувачували в антирадянській пропаганді та агітації, також у «нелюбові до радянської влади»⁷.

За інформацією «свідків» Тура С.Ф., Тимошенка М. Е., Мироненка П. А., Титова Д. П., Глебенко Кузьма Михайлович негативно відгукувався про радянську владу, критикував радянський уряд, сталінську конституцію 1936 року, проводив антирадянську пропаганду серед колгоспників та мав стосунки з контрреволюційною організацією колишніх куркулів.

Також слідство намагалося використати інцидент у магазині, який стався в 1937 році, щодо громадянин Глебенко нібито намагався вбити продавця та в лайливій формі наніс образу радянській владі. До речі, Кузьма Михайлович пояснив цю ситуацію, так, що цей продавець ображав його дружину і виказував погрози на адресу родини, але образ на адресу радянської влади з його сторони не було. Провини в цій справі не визнавав⁸.

Зі свідчень голови колгоспу в селі Суворівка Тура С. Ф. наголошувалося, що Глебенко мав тісні стосунки з колишніми військовими царської армії з якими проводив

участю (24–25 листопада 2011 р.). – Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. – С. 73-80.

⁶ Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО), Ф. Р-5859- Оп.2. - Спр. 1350. - Т. 1. - Арк. 6.

⁷ ДАМО.Ф. Р-5859 - Оп.2. - Спр. 1350.- Т.1.- Арк. 3.

⁸ Там само. Арк. 14.

контрреволюційну діяльність, постійно їздив у Миколаїв до Урсула, у минулому офіцера, на квартирі якого вони обговорювали антирадянську політику. Також, що в 1936 році на зібранні колгоспу Глебенко підбурював людей не здавати хліб державі⁹.

Свідки «акцентували» увагу на тому, що підсудний ображав учнів, а на одному засіданні педагогічної ради Кузьма Михайлович був проти антирелігійної діяльності та проявляв симпатію до учнів із «куркульських родин»¹⁰.

Під час допиту Кузьма Михайлович заперечував свою контрреволюційну діяльність, антирадянську пропаганду серед колгоспників та образи в бік учнів школи.

В обвинувальному висновку у справі Глебенко К. М. було вирішено вважати його винним тому, що він: а) був у минулому куркулем; б) у царській армії служив у чині офіцера; в) проводив антирадянську діяльність; г) дискредитував радянську армію; д) серед колгоспників проводив антирадянську пропаганду; е) знущався над учнями в школі, ображав їх; є) говорив про наближення загибелі радянської влади; з) лайливо ображав державні органи влади¹¹.

Справу направили на розгляд до трійки. Рішення, згідно протоколу № 39 від 16 квітня 1938 року – Глебенка Кузьму Михайловича розстріляти¹².

Аналіз протоколів допитів обвинуваченого за даною справою засвідчує відсутність фактів безпосередньо шкідницької чи контрреволюційної діяльності у школі. Акцент у справі робився на контрреволюційній агітації серед селян проти радянської влади та вербуванні до лав організації нових членів, але конкретних переконливих доказів не наводилося.

Лише після проведення повторного слідства в 1956 році було виявлено і доведено абсурдність усіх цих звинувачень і сфальсифікованість самої справи органами НКВС УРСР.

Потрібно зазначити, що фальшувалися не тільки протоколи допитів, а й дати смерті засуджених. Рідні та близькі, не маючи ніякої звістки, часто зверталися до різних інстанцій, щоб ті повідомили про долю заарештованого та переглянули кримінальні справи. Траплялись випадки, коли рідним не було повідомлено про застосування вищої міри соціального захисту – розстрілу, через що у них залишалась надія на повернення своїх рідних з таборів.

Показово, що у 50-роках минулого століття влада ще не наважувалась повідомляти родичам розстріляних у 1937–1938 роках справжню дату й причину смерті. Для цього навіть голова КДБ СРСР І. Сєров 24 серпня 1955 р. віддав наказ № 108 про перекручення дати смерті¹³.

За поданням доньки З. Вершиніної, яка хотіла розібратися в справі, щодо арешту батька в 1938 році та звертала увагу, що співробітники слідчих органів відповідали так: «Дело вашего отца мыши съели» (мовою оригіналу)¹⁴.

Показання свідків були позитивними у відгуках про батька, зазначала Вершиніна З., але все одно, за її інформацією, йому дали строк 10 років без права листування. Наразі пройшло 18 років, а й досі невідомо де він (батько).

Після її клопотання було проведено додаткове розслідування, в якому перевірено достовірність фактів у справі та характеристики заарештованого, допитано осіб, які давали свідчення по справі, звернуто увагу на джерела доказів у свідків та, головне, допитати слідчого, який вів допит та справу (тобто Іванченка В.М.)

⁹ Там само. Арк. 16.

¹⁰ Там само. Арк. 20-21.

¹¹ ДАМО.Ф. Р-5859 - Оп.2.- Спр. 1350.- Т.1.- Арк. 26.

¹² Там само. Арк. 27-28.

¹³ Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР – К.: – 1999. – С. 54.

¹⁴ ДАМО.Ф. Р-5859 - Оп.2. - Спр. 1350. - Т.1. - Арк. 29.

За свідченням нових свідків у даній справі, таких як Теплова Д.Т., Шохмана Я. Д., Кашинського М.М., Баришнікова Х. Й., Алексеева Г.О., Мєроуца М. Д., виявилося, що вони Глевенка К. М. знали добре, що він не проводив антирадянської агітації та контрреволюційної діяльності в селі, а навпаки – був активним учасником створення колгоспу в селі Суворівка, допомагав проводити облік, за його участі був створений духовий оркестр, бібліотека, він виступав з мобілізаційними промовами щодо збору врожаю та користувався великим авторитетом серед односельчан¹⁵.

Також треба наголосити, що під час повторного слідства виявилося, що Шохман Я. Д., який видавав характеристику на Глевенка, записував лише те, що йому диктував слідчий: «справку-характеристику на Глевенко писав я, по приказу председателя колхоза и сотрудника милиции. Я не мог отказаться писать, потому что боялся за свою работу, меня могли уволить» [мовою оригіналу]¹⁶.

Подібна практика є підтвердженою у багатьох свідченнях колгоспних голів і секретарів сільрад, під час перегляду кримінальних справ в 1950–1960 рр.

Було спростовано, що Глевенко міг зустрічатися з колишнім царським офіцером Урсулом, бо останній виїхав із Суворівки у 1920 році і не повертався, а з 1937 року в селі куркулів вже не було¹⁷.

Свідки здебільшого говорили про те, що вони лише підписували документи не читаючи їх, а слідчий стверджував, що все це правда.

Учні, педагогічний колектив та батьки дуже поважали та любили Глевенка К. М. Він проводив у вечірній час заняття для малограмотних дітей. Часто брав участь в нічних роботах щодо складування зерна, працював завжди з піснею.

Увагу приділено інциденту в магазині, де за свідченнями Мєроуци М. Д. (якого в 1938 році навіть не допитували) було докладно розглянуто даний конфлікт. Так, Мєроуца дійсно підтвердив, що був інцидент з Глевенком, щодо розмови на підвищених тонах з його дружиною: «Глевенко мне ничем не угрожал, и тем более не пытался убить. Он мне только говорил, что я незаслуженно обидел его жену. В сторону советской власти ничего абсолютно не говорил» [мовою оригіналу]¹⁸. Зі слів Мєроуци свідків інциденту та розмови не було, він доповів лише своєму начальнику Мироненку Л. А.

Щодо основних свідків допиту в 1938 році Тимошенка М. Е., Мироненка П. А., Титова Д.П., слідство не могло допитати через їхню відсутність, тому що, відповідно виписок під час німецької окупації, цих осіб забрали до гестапо, а потім в селі ніхто їх не бачив¹⁹.

Про участь Глевенка у контрреволюційній організації на чолі з Урсулом Т. Є., відповідно матеріалів архівно-слідчої справи, інформація відсутня²⁰.

Слідчий, який вів допит та справу Глевенка К. М., за матеріалами архівно-особистої справи №3689, за період роботи в органах мав декілька дисциплінарних проступків, був безграмотним співробітником, що яскраво прослідковується в протоколах допитів, які містять значну кількість орфографічних помилок, наприклад «деректор» та інше²¹.

Після перегляду справи Миколаївський обласний суд у 1956 році припинив справу за відсутності доказів та визнав Глевенка К. М. невиним²².

Відзначимо, що важливим аспектом діяльності репресивно-каральної системи того часу стали репресії проти національних меншин: німецької, польської, румунської,

¹⁵ Там само. Арк. 35-36.

¹⁶ Там само. Арк. 40.

¹⁷ ДАМО. Ф. Р-5859 - Оп.2.- Спр. 1350.- Т.1.- Арк. 41.

¹⁸ Там само. Арк. 53-54.

¹⁹ Там само. Арк. 56-58.

²⁰ Там само. Арк. 60.

²¹ ДАМО. Ф. Р-5859 - Оп.2. - Спр. 1350. - Т.1. - Арк. 61.

²² Там само. Арк. 81.

болгарської. Це підтверджує тезу, що терор мав плановий характер щодо знищення різних народів та національностей²³. Репресивно-каральні органи на Миколаївщині активно долучилися до цього процесу²⁴.

Так, у 1930-ті роки розпочалися «польські операції» на теренах Радянського Союзу, під час яких поляків звинувачували у різноманітних злочинах, шпигунстві, роботі на військову розвідку Польщі²⁵.

Проти багатьох людей, які мали особисті та професійні стосунки з польською меншиною, фабрикували справи щодо масових шпигунських та агітації проти Радянського Союзу. У сфабрикованих справах усе частіше наголошувалося на тому, що інтелігенція проводить пропаганду про те, що життя в СРСР гірше, ніж у деяких західних країнах та «вихваляє капіталістичний лад». За подібними звинуваченнями було розстріляно багато поляків, які мешкали на Миколаївщині.

Звинувачення проти вчительства були часто безглуздими та необґрунтованими. Однією з жертв по таким справам став Федір Степанович Львовський, уродженець містечка Радомишль на Поліссі, на час арешту мешканець села Ново-Полтавка Привольного району Миколаївської області, який працював керівником допризовної підготовки юнаків в зоотехнікумі. Виявивши, що Федір Степанович був сином жандарма, слідство почало обвинувачувати його в шпигунській діяльності²⁶.

Львовського Ф. С. звинувачували в контрреволюційній діяльності, підриві колгоспної системи та авторитету партії й уряду, тобто, дії, передбаченні ст.54-1,54-10 ч.1. Кримінального кодексу УРСР²⁷. Слідство наголошувало, що Федір Степанович був відрхований з ЛКСМУ за приховування соціального походження та пияцтво, також мав стосунки з батьком Степаном Миколайовичем з 1928-1932 роках, за даними слідства – польським шпигуном.

Львовський Ф. С., дійсно підтверджував, що зустрічався з батьком, але лише в 1934 році протягом двох днів. При цьому він не знав, що батько був польським шпигуном та працював на користь Польської держави.

Зі слів обвинуваченого, батько розповів йому, що був завербований польським офіцером для шпигунської діяльності проти Радянської влади, але в той же день повідомив про це Харківську прокуратуру, де його залучили до розвідувальної діяльності. Пропозицій щодо шпигунської діяльності від батька не надходило²⁸.

Каральні органи також обвинувачували Федора Степановича в тому, що він розповсюджував серед студентів неправдиву інформацію щодо діяльності партії та дискредитував діяльність уряду, також приписували йому вихваляння фашистських країн та їхнього озброєння, що сам Львовський заперечував²⁹.

Рідні Федора Степановича у своїх показаннях акцентували увагу на тому, що з Львовським Степаном Миколайовичем до 1934 року не зустрічалися та переписки з ним

²³ Вавринчук М. П. Деякі аспекти організації більшовиками "Великого терору" в Україні / М. П. Вавринчук // Великий терор на Поділлі (до 80-річчя Великого терору 1937-1938 рр.) : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 11-12 трав. 2018 р.(Хмельницький-Меджибіж). - Хмельницький : ХНУ, 2018. - С. 11-16.

²⁴ Лісна І.С., Михайлів Т.Є. Сталінські репресії на Півдні України в 20-30-х рр. XX ст. / І. С. Лісна, Т. Є. Михайлів // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2019. – № 1. – С. 71-79.

²⁵ Соболев П. І. Фабрикація справ «націоналістичних організацій» на Миколаївщині 1937-1938 рр. / П.І. Соболев //Матеріали ІХ Всеукраїнської історико- краєзнавчої конференції з міжнародною участю (24–25 листопада 2011 р.). – Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. – С. 73-80.

²⁶ ДАМО. Ф. Р-5859.- Оп.2. - Спр. 3055. - Т.1- Арк. 6-8.

²⁷ Там само. Арк. 11.

²⁸ Там само. Арк. 16.

²⁹ ДАМО.Ф. Р-5859 Оп.2.- Спр. 1350. - Т.1.- Арк. 17.

Скаргу залишити без задоволення...

Минуле Південної України містить багато цікавих та водночас драматичних сторінок, які є історичною спадщиною багатьох народів, що в радянські часи отримали статус національних меншин. Одна з найскладніших та драматичних сторінок вітчизняної етнополітичної історії – 30-ті роки XX століття. Саме в цей період безжальна репресивна машина знищила тисячі громадян різних національностей. Одним з них став представник грецької діаспори, освітянин, директор неповної середньої школи села Аджіас, Тілігуло-Березанського району, що в той час відносився до Одеської області – Костянтина Дмитровича Генарі, заарештованого 17 грудня 1937 року у самий розпал «єжовщини». Звинувачення були стандартними для того часу – наклепи на вождів більшовицької партії та радянської системи, вихваляння викритих «ворогів народу» та шкідницька діяльність в організації навчально-виховного процесу¹.

Необхідно зазначити, що грецькі колоністи-переселенці, починаючи з кінця XVIII ст., вносили вагомий внесок в розвиток Північного Причорномор'я. Релігійні, економічні, соціальні, сімейні, а також політичні обставини стимулювали безперервний приріст грецького населення, в тому числі за рахунок переїзду безпосередньо з Балканського півострова. Завдяки своїй самовідданій праці переселенці досягли значних успіхів у розвитку торгівлі, сільського господарства, підприємництва, культурної та суспільної сфери, відзначалися благодійницькою діяльністю. Однак події Першої світової війни та подальша ескалація насильства у 1917-1921 роках, призвели до розорення колоністських підприємств і господарств, загострення проблем землекористування, неможливості ведення комерційної діяльності тощо. Тому значна частина грецького населення відправилася в еміграцію.

У період НЕПу більшовицьке керівництво змушене було вжити екстрених заходів з нормалізації обстановки, зробивши ставку на залучення національних меншин до розбудови соціалізму. Натомість, утвердження тоталітарної системи в кінці 1920-х років призвело до нечуваного за своїм розмахом терору у друге більшовицьке десятиріччя. Серед інших репресованих категорій населення представники національних меншин, в уяві керівництва країни, вважалися носіями інакодумства та потенційними «зрадниками». Через що в період 1937-1938 років органами НКВС організовано та проведено низку так званих «національних операцій». Початок їм було покладено рішеннями Політбюро та відповідними оперативними наказами за підписом наркома внутрішніх справ М. Єжова: № 00439 від 25 липня 1937 року про арешт всіх підданих Німеччини та № 0485 від 11 серпня 1937 року про ліквідацію «польських диверсійно-шпигунських груп та організацій ПОВ»².

Наказом М. Єжова № 233 передбачалося проведення широкомасштабної операції «з розгрому шпигунсько-диверсійних контингентів», що склалися з греків, латишів та інших народів. Цілеспрямоване переслідування греків за національною приналежністю розпочалося з 11 грудня 1937 року, коли за підписом М. Єжова вийшла директива № 50215, у якій було обґрунтовано необхідність застосування каральних заходів проти представників грецької національності. А 26 грудня 1937 року надійшло доповнення до вказаної Директиви, згідно якого передбачалося «рішуче та нещадно здійснювати національні операції, додаткові арешти проводити незалежно від проголошених термінів закінчення операцій»³.

¹ Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО). Ф. Р-5859.- Оп. 2.- Спр. 1287.- Арк. 2.

² *Реабілітовані історією. Миколаївська область* : [у 27 т.]. – Київ – Миколаїв : Світогляд, 2010. – (Наук.-докум. серія книг «Реабілітовані історією». Кн. 4. С. 107.

³ *Шитюк М.* Масові репресії проти населення Півдня України в 20-ті-50-ті роки XX століття: Київ., Тетра, 2000. С. 337-338.

Дослідник М. Шитюк оприлюднив дані, що після виходу грудневих директив місцеві органи НКВС отримали від наркома внутрішніх справ УРСР І. Леплевського ліміт на арешт 5000 греків. Розпочалася широкомасштабна операція, в результаті якої на Півдні України було репресовано 665 осіб грецької національності, з них засуджено до розстрілу 203 особи⁴.

Саме в грудні 1937 року, на тлі шпигуноманії та закликів до «рішучого та нещадного здійснення національних операцій» було позбавлено волі Костянтина Дмитровича Генарі. У постанові про обрання запобіжного заходу від 17 грудня 1937 року, підписаній прокурором Тілігуло-Березанського району йшлося: «...вивчивши матеріали по обвинуваченню Генарі Костянтина Дмитровича, директора Аджіаської неповної середньої школи, грека за національністю, у тому, що він у своєму селі проводить контрреволюційну діяльність, має зв'язок із закордоном завдяки своєму братові, який мешкає у Ленінграді та має постійні закордонні контакти. Його брат у 1936 році приїжджав до Аджіасу з метою налагодження шпигунського зв'язку... Злочин є соціально небезпечним... Генарі Костянтина Дмитровича конвоювати до Одеської в'язниці»⁵.

Характер звинувачень К. Генарі свідчить про відповідність його арешту настановам згаданої вище єжовської директиви № 50215, за якою більшість громадян була позбавлена волі за участь у грецьких шпигунських, націоналістичних, контрреволюційних організаціях, антирадянській агітації і пропаганді, пропаганді фашизму.

Саме в окресленому руслі співробітники НКВС проводили розслідування справи К. Генарі. Текст довідки від сільської ради на заарештованого, що була складена на другий день після його арешту 18 грудня 1937 року, ряснів відповідними звинувальними штампами «за сприяння Генарі школярі пишуть в колгоспній школі та по селу фашистські знаки», «різко негативно висловлювався проти молодого радянського вчителя, запевняючи, що йому для нормальної роботи потрібні старі кадри», «має брата артиста, який має можливість часто їздити за кордон і стверджує, що там живуть дуже добре, а в Німеччині його приймають і зустрічають найкраще за всіх» тощо⁶.

Перший допит, 8 січня 1938 року, слідчий НКВС розпочав з традиційного автобіографічного питання. Костянтин Дмитрович повідомив, що в 1899 році він вступив до учительської семінарії в Херсоні, по закінченні якої з 1905 року почав працювати вчителем у різних школах Одеської губернії. При цьому, з 1905 року до арешту його вчительська кар'єра була безперервною. Має достатньо велику родину, частина якої мешкає в Одесі, один з братів у Ленінграді, сестра Анна разом з чоловіком емігрувала у 1922 році до румунської частини Бессарабії, зв'язків з нею він не має.

Залишивши сказане без коментарів, слідчий відразу розпочав «притягувати» Генарі до «участі у націоналістичних організаціях», активним членом яких Генарі нібито став ще у 1917 році, коли: «...піддався агітації за самостійну Україну іншого вчителя з Аджіаської школи Відайка та став співзасновником місцевої націоналістичної організації»⁷.

Підтвердивши знайомство з учителем Відайко, Генарі натомість спростував свою участь у «націоналістичних організаціях». Після чого, слідчий перейшов до фашистської символіки, яку малювали його учні на стіні школи та на колгоспних будинках. Визнаючи цей факт, Генарі підтвердив свою провину у недостатньому нагляді за учнями та необхідності посилення виховного процесу. В інших звинуваченнях, зокрема наклепах на радянську владу та керівництво, вихваленні фашистської Німеччини, контрреволюційній діяльності Генарі винним себе на першому допиті не визнав.

⁴ Шитюк М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-ті-50-ті роки ХХ століття: Київ: Тетра, 2000. С. 338.

⁵ ДАМО. Ф. Р-5859.- Оп. 2.- Спр. 1287.- Арк. 2.

⁶ ДАМО. Ф. Р-5859.- Оп. 2.- Спр. 1287.- Арк. 11.

⁷ Там само. Арк. 8-9.

Другий допит розпочався 10 січня 1938 року. Слідчий його розпочав з епізоду перебування Генарі у лавах «антирадянських партій» у період 1917-1919 років. На що Генарі зазначив, що він був лише представником Одеської земської управи у Тузловській волості Одеської губернії під час організації та проведення загальноросійських виборів до Установчих зборів. Ні в яких партіях він не перебував, але проводив агітацію за список партії правих есерів під гаслами «Земля і воля». Внаслідок його (ця фраза у справі підкреслена слідчим) агітації соціалісти-революціонери отримали абсолютну більшість голосів, при тому більшовики мали 18 голосів, меншовики 11, монархісти 5 голосів⁸.

Зазначимо, що подібна ситуація була характерною для виборів в Установчі збори у листопаді 1917 року. Переконливу перемогу на них отримали саме соціалісти-революціонери, перевагу яким віддали приблизно 40% виборців, переважно сільської місцевості, більшовики здобули близько 25% голосів. Більшовики, не сприйнявши власну поразку, разом із ситуативними союзниками – лівими есерами, розпустили Установчі збори. У свою чергу, шкільний вчитель через 20 років потому, змушений був виправдовуватися перед каральними органами за підтримку найпопулярнішої партії того часу.

Надалі розпочався допит свідків по справі, свідчення яких традиційно для тих часів підтверджували «провину» заарештованого. Односелець Григорій Сігаєв вказав, що протягом 1918 року Генарі він мав тісний зв'язок з білим рухом. Працюючи вчителем, перебував у контрреволюційних угрупованнях протягом 1918-1919 років. У теперішній час про контрреволюційну діяльність Генарі йому невідомо, але він може засвідчити, що працюючи директором школи, заарештований неодноразово бив учнів, зокрема 12-річного Василя Грелова⁹.

Інший свідок, Никифор Подкалюжний зазначив, що із заарештованим директором школи знайомий з 1935 року. Він неодноразово розповідав про свого брата, який працюючи артистом, має можливість виїзду за кордон. У Німеччині його завжди буцімто дуже добре приймають і, загалом, люди там живуть щасливо. До радянської влади, на думку свідка, Генарі налаштований вороже, хоча конкретних проявів антирадянських висловлювань Генарі у свідченнях не наведено. У період підготовки до учбового року Генарі всіляко зривав ремонтні роботи, з його вини багато класів не мали скла на вікнах, не ремонтувався шкільний дах тощо¹⁰.

Безпосередньо про «антирадянські висловлювання» освітянина свідчив колгоспний агроном Йосип Пеньтюк. Його свідчення по справі є найбільш короткими за обсягом, лише одна сторінка, але саме з них слідчі здобули необхідну їм конкретику. За словами Пеньтюка, влітку 1937 року Генарі покликав його до себе додому. Там він почав читати газету про судовий процес над ворогами народу Тухачевським, Якіром та іншими. Після чого задав Пеньтюку питання: «Як ви вважаєте хто кого заарештовує? Наша влада заарештовує ворогів народу, або навпаки, вороги народу заарештовують народних ватажків». Також Петров додав: «...особисто у мене Генарі завжди викликав підозру. Він за національністю грек, має родичів за кордоном, неодноразово розповідав, що в нього є брат, який часто буває за кордоном і вихваляє Німеччину...»¹¹.

Вчителька місцевої школи Людмила Блюзицька засвідчила, що Генарі, як директор та голова культурної секції села, не займався організацією вчителів для культурно-масової роботи на селі. Забороняв учителям відвідувати сільський клуб, заявляючи, що там збирається некультурна публіка. Натомість на нарадах пропонував учителям приходити

⁸ ДАМО. Ф. Р-5859.- Оп. 2.- Спр. 1287.- Арк. 14.

⁹ Там само. Арк. 17.

¹⁰ ДАМО. Ф. Р-5859.- Оп. 2.- Спр. 1287.- Арк. 17.

¹¹ Там само. Арк. 20.

до нього на квартиру і там разом проводити культурні заходи. Під час підготовки до святкування Нового, 1936 року, Генарі вихваляв новорічні святкування в старі часи¹².

Надалі йде фрагмент свідчень Блюзицької, які слідчий НКВС підкреслив олівцем: «...17 грудня 1937 року, під час перевірки заврайоно Леонтьєвим книжок та зошитів, у вчительки Концевої, яку Генарі особисто привіз до села із Одеси, було виявлено кілька намальованих фашистських знаків, а портрети вождів – Леніна та Сталіна було помальовано кольоровими олівцями та залито чорнилами...»¹³.

Про саботаж шкільним директором культурно-масової роботи свідчила і піонервожата учбового закладу Надія Апішна. На її погляд, Генарі «навмисно розвалював культурно-масову роботу на селі. Траплялися такі випадки, коли на нарадах він пропонував молодим вчителям надати свою кімнату та грамофон аби вони не ходили до сільського клубу... Якщо хтось не виконував вказівок Генарі, йшов до клубу та проводив там бесіди з населенням, директор звинувачував у відсутності культури та неприпустимій поведінці, оголошував за це догани...Окрім того, мені відомо, що в школі та селі неодноразово з'являлися малюнки з фашистською символікою, їх малюванням займалися учні школи, в якій директором був Генарі...»¹⁴.

Наведених свідчень стало достатньо для винесення результативної постанови у справі. Текст містив перелічені у свідченнях звинувачення. Зокрема: «...Генарі, як меншовик, керував проведенням виборів до Установчих зборів у 1917 році. У 1918 році він співробітничав з українською націоналістичною/петлюрівською організацією, проводячи активну антирадянську діяльність, підтримуючи німецьких і грецьких інтервентів... У 1936-1937 роках вихваляв фашистську Німеччину, проводив контрреволюційну троцькістську агітацію проти боротьби з ворогами народу. Здійснював антирадянську агітацію серед вчителів, домагаючись їх ізоляції від населення та усунення від проведення культурно-масової роботи на селі. Внаслідок його антирадянської діяльності учні школи малювали фашистські знаки на стінах школи та колгоспу, плондрували портрети вождів...»¹⁵.

14 жовтня 1938 року на засіданні трійки при УНКВС по Одеській області було винесено рішення у справі, згідно якого Костянтина Дмитровича Генарі засуджено до восьми років виправних таборів¹⁶.

А далі за життя та свободу свого батька розпочинає боротьбу його донька, Лідія Костянтинівна Генарі. Вона надсилає заяви з проханням переглянути справу до різних інстанцій і нарешті, вирішує написати листа особисто Йосифу Сталіну. В його пронизливому тексті відображені біль і надія родини репресованого. Починається лист зі звернення: «Дорогий Йосиф Віссаріонович! Як би цього не хотілося, але я вимушена турбувати Вас та прохати Вашої допомоги...»¹⁷.

Надалі донька розповідає про жахливі моменти життя її батька та усієї родини після арешту: «Після арешту батько знаходився в Одеській в'язниці до 20 червня 1939 року, після чого його етапували до Владивостока, по дорозі він захворів на цингу та був направлений до лікарні Хабаровська... Весь цей час він вважав, що знаходиться під слідством і лише в Хабаровську дізнався, що вирок йому вже винесено... Нас, його дітей, залишилося четверо. Двоє молодших навчаються у школі, старша сестра працює педагогом у дитячому садочку, я закінчила педагогічну школу, але працювати поки не

¹² Там само. Арк. 23.

¹³ ДАМО. Ф. Р-5859.- Оп. 2.- Спр. 1287.- Арк. 23.

¹⁴ Там само. Арк. 21-22.

¹⁵ Там само. Арк. 24.

¹⁶ Там само. Арк. 25.

¹⁷ ДАМО. Ф. Р-5859.- Оп. 2.- Спр. 1287.- Арк. 35.

можу, оскільки важко хворію... Мати наша мешкає в селі та викладає в школі, вона ж 29-й рік працює педагогом, але наразі її стан здоров'я надзвичайно важкий, батько, як Вам відомо також хворий. Звертаємось до Вас з проханням пришвидшити перегляд справи батька...Ще раз дуже прохаємо Вас не відмовити у нашому проханні»¹⁸.

У відповідь на заяву доньки, справу було переглянуто. 3 березня 1941 року помічником обласної прокуратури у спеціальних справах затверджено постанову. В резолютивній частині йшлося: «Скаргу доньки засудженого Генарі Костянтина Дмитровича – Генарі Лідії Костянтинівни залишити без задоволення, про що їй повідомити. Справу направити в архів НКВС для подальшого зберігання»¹⁹.

Архівна справа не містить інформації про подальшу долю Костянтина Дмитровича Генарі, так само як і його великої родини. Відсутність заяв про додатковий перегляд справи періоду хрущовської «відлиги» свідчить про те, що швидше за все, з таборів він уже не повернувся.

20 березня 1989 року вийшов висновок за матеріалами його архівної справи, згідно якого: «...Генарі Костянтин Дмитрович підпадає під дію ст. 1 Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 року «Про додаткові заходи щодо встановлення справедливості по відношенню до жертв репресій, які мали місце в 30-40-х та на початку 50-х років». При цьому жодних даних про долю репресованого, знаходження членів його родини, або утримувача довідки про його реабілітацію в справі не міститься.

Так у невідомості закінчився земний шлях одного з сотень репресованих освітян Миколаївщини, нашого співвітчизника, етнічного грека – Костянтина Дмитровича Генарі.

¹⁸ Там само. Арк. 36.

¹⁹ Там само. Арк. 39.

наступне запитання про наявність знайомих у Бессарабії Мокряк сказав, що ніяких знайомих там не має⁵.

23 листопада відбувся черговий допит. Слідчий пояснив: йому відомо, що Мокряк завербований румунською розвідкою, нелегально переходив радянсько-румунський кордон, має знайомих у Тирасполі і добре володіє румунською мовою⁶. На думку слідчого, таких звинувачень і «доказів» достатньо. Мокряк рішуче усе заперечив, лише визнав, що частково володіє румунською мовою, адже за національністю є молдованином.

Далі йшли покази свідків. Так, М.М. Вагін повідомив, що батько В. Мокряка дійсно був молдованином, але заарештований чомусь «постійно називав себе румуном» і вихваляв «фашистський устрій Румунії», також ненавидить вождів партії та уряду. У 1925 р. нібито нелегально переходив румунський кордон. Тут у протоколі слідчим зроблена помилка, на той час (1925 рік) Мокряку було лише 12 років, але на такі «дрібниці» при веденні слідчої справи увагу в ті роки особливо не звертали. Проте у звинуваченні вказана вже інша дата: 1935 рік - нелегальний перехід кордону⁷.

Свідок Т.Я. Жежерун, вчитель історії та географії Крутоярської школи, засвідчив, що восени 1936 р. Мокряк розповів йому, що за національністю є румуном, знає латинську абетку і може трохи розмовляти італійською та французькою мовами. Знову пролунали свідчення, що підсудний ставить румунську національність вище за усі інші національності. Також, працюючи вчителем, Мокряк, використовував «заборонені» дореволюційні праці німецьких істориків, викладав цей ідеологічно ворожий матеріал учням і пропагував серед своїх колег⁸.

С.П. Спінул зазначив, що Мокряк мріє виїхати до Тирасполя, щоб, як занотував малописемний слідчий, «наблизити себе до румунського кордону»; «похабно» та нецензурно висловлювався на адресу вождів партії та уряду⁹.

У приватних розмовах підсудний також вихваляв фашистські режими Румунії та Німеччини; був впевнений, що у майбутній війні Радянський Союз зазнає поразки.

Свідок І.Я. Колісниченко теж підтвердив «контрреволюційні» погляди Мокряка, його негативні висловлення про партію та уряд, і теж додав, що румунську національність звинувачений «вихваляє вище усіх національностей». Також він «пригадав», що Мокряк розповідав йому про свій нелегальний перехід кордону (не зазначаючи, коли це саме відбулося) і тимчасове перебування в Румунії¹⁰.

Шаповаленко В.К., секретар РК ЛКСМУ Єланецького району, визнав, що саме він рекомендував Мокряка на роботу до Крутоярської школи. Проте засвідчив, що Мокряк є небезпечним «дезорганізатором» серед колективу та для «оточуючого населення»¹¹. Саме так записав слідчий в протоколі допиту.

Свідок Іммер А.О. заявив, що Мокряк у 1936 р. говорив колгоспникам, що «Ленін політично грамотний, а Сталін ніяких політичних праць не має, політично не грамотний»¹². При Сталіні партія стала безсилою і її зможуть перемогти імперіалістичні держави¹³.

⁵ Там само. Арк.11.

⁶ Там само. Арк.12-13.

⁷ Там само. Арк.14-16.

⁸ ДАМО. Ф Р- 5859.- Оп.2.- Спр.3352.- Арк.17.

⁹ Там само. Арк.20-21.

¹⁰ Там само. Арк.23.

¹¹ Там само. Арк.25.

¹² Там само. Арк.26.

¹³ Там само. Арк.27.

Усі свідки у протоколах, однаково, майже дослівно «підтверджували» вказані факти, що свідчить про фальсифікацію слідством справи. Мокряк став жертвою однієї з «національних операцій» НКВС 1937-1938 рр. коли людей за національною ознакою: німців, поляків, румунів та ін. заарештовували як потенційно небезпечних для радянської влади «шпигунів та диверсантів». У звіті НКВС УРСР про оперативну роботу за період від 1 жовтня 1936 р. по 1 липня 1938 р., відзначалося про арешт 2073 шпигунів румунської національності¹⁴. Політичні репресії проти національних меншин мали також на меті продемонструвати їм небажаність національно-культурної самоідентифікації в соціалістичному суспільстві.

В.Д. Мокряк себе винним ні в чому не визнав. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 2 лютого 1938 р. (протокол № 123), В.Д. Мокряк за контрреволюційну діяльність засуджений на 10 років виправних таборів¹⁵. Проте засуджений мав мужність не скоритися перед репресивною системою. У 1939 р., перебуваючи в одному із таборів Каргопольлагу НКВС (Архангельська обл.), він подає скаргу на ім'я головного Прокурора СРСР А.Я. Вишинського і вимагає перегляду своєї справи.

У скарзі він детально розповів біографію та свою версію арешту. Народився в родині батрака у 1913 р., батько його наступного року загинув на фронті світової війни. Виховувався матір'ю. Після завершення навчання в школі, у 1930 р. як кращого комсомольця Вознесенський РК ЛКСМУ направляє його на педагогічні курси. З 1931 р. працював вчителем Єланецької школи № 1. У 1933 р. у Первомайську підвищив кваліфікацію, закінчивши радянську партшколу. Далі викладав у Крутоярській школі цього ж району. Був авторитетним учителем, мав багато комсомольських доручень, працював чесно. Йому став заздрити директор цієї школи І.О. Смірнов. Незабаром Мокряка замість нього призначено директором школи. Після цього Смірнов та його знайомий начальник карного розшуку Л.Г. Чухно «згрупувалися і стали обмовляти мене». Наслідком став арешт у листопаді 1937 р. Мокряк наголошує, що слідство здійснювалось односторонньо, враховувалися лише наклепницькі свідчення, які не перевірялися. «Мене засудили невинно»¹⁶.

На скаргу відреагували. В архівній справі Мокряка є інформація про повторне опитування прокурором Єланецького району свідків влітку 1940 р. Так, свідок М. Вагін свої покази від 22 листопада 1937 р. не підтвердив і заявив, що «такої нісенітниці я ніколи не казав», що родину В. Мокряка добре знав, і той за національністю є молдованином, а не румуном¹⁷. І. Колісниченко теж мав мужність сказати, що слідчий записав те, про що він не говорив. Так, Колісниченко свої попередні свідчення про перехід Мокряком румунського кордону назвав невірними, пояснивши, що у 1937 р. слідчий, мабуть, не до кінця зачитав йому повний текст протоколу, перед тим як дати підписувати.

Змів свої покази і Т. Жежерун, вказавши, що про контрреволюційну діяльність засудженого йому нічого не відомо. А з приводу праць німецького історика Йегера, пояснив, що вони використовуються педагогами лише в якості додаткового матеріалу¹⁸.

¹⁴ Шаповал Ю. Україна в добу «Великого терору»: етапи, особливості, наслідки // Політичні репресії в Українській РСР 1937–1938 рр.: дослідницькі рефлексії та інтерпретації. До 75-річчя «Великого терору» в СРСР: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, м. Київ, 15 березня 2012 р. Київ: Інститут історії України НАН України, 2013. С.147.

¹⁵ ДАМО. Ф Р- 5859.- Оп.2. - Спр.3352.- Арк.28-29.

¹⁶ ДАМО. Ф Р- 5859.- Оп.2. - Спр.3352.- Арк.33-35.

¹⁷ Там само. Арк.40-41.

¹⁸ Там само. Арк.43.

Лише С. Спінул підтвердив свої попередні покази проти В. Мокряка, зокрема його критичні висловлювання про Сталіна. А свідки В. Шаповаленко та А. Іммер, на той момент, вже самі були засуджені радянською владою. Проте постановою від 23 серпня 1940 р. за підписом помічника миколаївського облпрокурора у спецсправах М. Старика, скаргу В. Мокряка вирішено «залишити без наслідків», тобто вирок визнавався справедливим¹⁹.

В.Д. Мокряку пощастило, він вижив у сталінських таборах і був звільнений у листопаді 1947 р. Після смерті Й. Сталіна розпочалася часткова реабілітація жертв терору. Радянському керівництву потрібно було щось робити із сотнями тисяч заарештованих за політичними статтями, які перебували у в'язницях і таборах. Гучних імен торкатися побоюлися: колишня «ленінська гвардія» (Л. Троцький, Г. Зинов'єв, Л. Камен'єв, М. Бухарін, О. Риков та ін.) залишилися ворогами радянської влади. У 1954 р. створена Центральна комісія по перегляду справ засуджених за «контрреволюційні злочини».

Від заступника генерального прокурора СРСР Д.Є. Саліна до Судової колегії в кримінальних справах Верховного суду надійшов запит, від 13 серпня 1955 р., щодо скасування звинувачень по справі В.Д. Мокряка «за недоведенням складу злочину»²⁰.

3 жовтня 1955 р. Судова колегія в кримінальних справах Верховного суду УРСР під головуванням В.Д. Ярославського та членів І.Є. Пилипчука та В.М. Загороднюка постановила: рішення Особливої наради при НКВС СРСР від 2 лютого 1938 р. скасувати, а справу В.Д. Мокряка «закрити за недоведенням в його діях складу злочину»²¹.

Довідка з рішенням про реабілітацію направлена 15 жовтня 1955 р. колишньому в'язню сталінських таборів²². На момент своєї реабілітації Василь Денисович Мокряк проживав у м. Дніпродзержинськ Дніпропетровської області.

¹⁹ Там само. Арк.44.

²⁰ ДАМО. Ф Р- 5859.- Оп.2.- Спр.3352.- Арк.49.

²¹ Там само. Арк.52-53.

²² Там само. Арк.54.

Розстріляти за контрреволюційну діяльність...

Одним з найважливіших осередків поширення в масах марксистської ідеології більшовики вважали заклади освіти, тому боротьба за тотальний контроль над ними, неприпустимість будь-яких відхилень від офіційної точки зору набрала тут особливої гостроти, починаючи ще з 1920-х років.

Початок 1930-х років на Миколаївщині відзначився вже масовими арештами науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, учителів і директорів міських та сільських шкіл. Основними обвинуваченнями проти освітянства були «шкідництво», «контрреволюція», позбавляти свободи і у багатьох випадках життя за «антирадянські» погляди, серед яких «троцькізм», «праве та ліве ухильництво», «буржуазний націоналізм». Ярлик «націоналізму» причеплювали до будь-яких дій, пов'язаних з намаганням сприяти розвитку національної культури.

Розпочала хвилю арештів на початку другого більшовицького десятиріччя справа «Спілки визволення України». Головними обвинуваченими у якій стали представники науково-викладацької та творчої інтелігенції, як Миколаївщини, так і України в цілому. За версією ДПУ усі ці люди входили до складу законспірованої шкідницької підривної націоналістичної організації, пов'язаної зі «світовим капіталом» і польською розвідкою.

На повну силу маховик репресій розкрутився під час Великого терору. Винятковою масштабністю відзначалися у другій половині 1937 - першій половині 1938 року заходи НКВС з ліквідації кадрів «розголушеного підпілля українського національного центру». На території області було проведено ряд гучних процесів проти так званих «буржуазних націоналістів». Перш за все, це справа «Українського національного центру» Миколаєва, по якій було притягнуто близько 50 чоловік, серед яких 80 відсотків освітян. У листопаді 1937 року серед освітян різних навчальних закладів міста Миколаєва було «викрито», пов'язану з «національним центром», «націоналістичну» організацію на чолі з В. Северином. По цій справі звинуватили 26 осіб, сімох з яких розстріляли¹.

На «чорну» осінь миколаївського освітянства припадає і подана в нарисі справа розстріляного сільського вчителя з селища Братське Миколи Микитовича Нікітіна. Викладача фізики та математики Братської середньої школи Миколу Нікітіна заарештували 2 листопада 1937 року. Висунені обвинувачення – «український націоналізм, петлюрівщина», «приналежність до СВУ і підпільного повстанського штабу під командуванням отамана Кучми», «систематичне проведення контрреволюційної агітації серед вчителів, шкідництво у плануванні та проведенні навчального процесу під час перебування на посаді завідуючого педагогічною частиною школи» та інше².

Як і у багатьох інших випадках арешту освітян, наступного дня після позбавлення волі, 3 листопада 1937 року, Братська сільська рада надала до НКВС на вчителя відповідну довідку-характеристику. Наведена у ній інформація прогнозовано співпадала з версією слідчих щодо «антирадянської, контрреволюційної діяльності» М. Нікітіна. Зокрема, «політична неблагонадійність» вчителя базувалася на його родинних зв'язках: «...дружина М. Нікітіна управляла маєтком розстріляного у 1920 році за контрреволюцію поміщика Філіковського. Його брат на теперішній час перебуває в еміграції, після того як у 1918 році у чині офіцера прибув сюди з Німецьким каральним корпусом, зайняв зі своїм підрозділом місто Вознесенськ та село Арбузинку, брав участь у розстрілах і катуваннях місцевих селян...»³.

¹ Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО), Ф. Р.5859. - Оп.2.- Спр. 4304.- Арк. 93.

² Там само. Ф. Р. 5859.- Оп.2.- Спр. 3276.- Арк. 2-3.

³ Там само. Арк. 7-8.

Перший допит Миколи Микитовича проведено 9 листопада 1937 року. Виходячи з протоколу, він був нетривалим за часом. Отримавши негативні відповіді вчителя на питання щодо власної «контрреволюційної діяльності», слідчий, охарактеризувавши слова вчителя як «відверту брехню» допит припинив. Так само короткими стали допити від 10, 12 та 13 листопада 1937 року.

Під час яких слідчий ставив наступні питання: «...слідство вимагає від вас правдивих свідчень. Чи визнаєте ви, що перебували у штабі контрреволюційної повстанської організації під проводом Кучми та в антирадянській СБУ» та «Чи визнаєте ви, що проводили систематичну контрреволюційну агітацію проти заходів радянської влади у шкільній освіті, агітували проти надання допомоги дітям Іспанії, саботували навчальний процес»? Як і на першому допиті, М. Нікітін не визнав себе винним у жодному з пред'явлених обвинувачень⁴.

Стосовно знайомства з «командиром підпільного повстанського штабу» Кучмою (який також працював учителем), М. Нікітін повідомив, що у 1925 році він був присутнім у нього на уроці у Братській школі протягом 10-15 хвилин, розмов з ним не вів. За твердженнями М. Нікітіна, це був «єдиний випадок у моєму житті, коли я бачив Кучму»⁵.

Через повну відсутність речових доказів злочину (під час арешту у М. Нікітіна не було вилучено жодного предмету, який хоча б мінімально міг підпасти під категорію «контрреволюції» чи «антирадянщини»), повного заперечення заарештованим власної провини, обвинувальний вирок у справі було зроблено у «кращих традиціях» того часу – на підставі зізнань свідків.

Головним чином, обвинувачення М. Нікітіна базується на «зізнаннях», вибитих чекістами з раніше заарештованих А. Пегини та О. Войцеховського, допитаних односельців В. Іваницького, Є. Харитонова, В. Чернієнко, М. Рибак, Г. Дем'яненко. Зазначимо, що репресовані колишні працівники народної освіти А. Пегина та О. Войцеховський, так само як і М. Нікітін, обвинувачувались у «націоналістичній, антирадянській діяльності», за що у подальшому постановою трійки при УНКВС отримали найсуворіший вирок – вищу міру покарання шляхом розстрілу.

«Допомагаючи» слідству в розкритті справи Нікітіна, освітянин О. Войцеховський, намагаючись врятувати власне життя, 11 листопада 1937 року засвідчив: «...штаб контрреволюційної повстанської організації у особі Кучми в квітні 1930 року доручив мені, використовуючи своє службове становище, прояснити ситуацію на місцях, надати вказівки щодо подальшої роботи та налагодити зв'язок.... Учитель природознавства Братського району Пономаренко відмовився виконувати розпорядження з активізації роботи, але повідомив, що в районі є ще один активний член організації – вчитель трудової школи № 7 села Братське Нікітін, який погодився очолити контрреволюційну діяльність у районі...»⁶.

Симптоматично, що «щирісердні зізнання» О. Войцеховського дали привід НКВС рапортувати про розкриття «розгалуженої мережі контрреволюційної націоналістичної організації на чолі з членами СБУ» серед педагогічних працівників районів сучасної Миколаївської і Кіровоградської областей. Адже, згідно реалій того часу, арешт однієї людини неодмінно спонукав чекістів на розкриття «розгалуженої контрреволюційної мережі». За короткий термін з обвинуваченого було отримано «щирісердечні зізнання» про існування «націоналістичної антирадянської організації» серед освітян регіону. Загалом до списку «активних контрреволюціонерів», поданому О. Войцеховським потрапило 13 вчителів, серед яких був і М. Нікітін⁷. При цьому у протоколах допиту

⁴ ДАМО Ф. Р. 5859.- Оп.2.- Спр. 3276.- Арк. 9-12.

⁵ Там само. Арк. 10.

⁶ ДАМО. Ф. Р. 5859.- Оп.2.- Спр. 3276.- Арк. 13.

⁷ Там само. Арк. 14.

М. Нікітіна відсутні питання слідчого про його взаємовідносини як з Пономаренко, так і з О. Войцеховським.

Також у справі відсутні достеменні підтвердження «активної діяльності» М. Нікітіна у лавах СБУ, починаючи з 1931 року. Головним «доказом» для НКВС став той факт, що «керівник організації СБУ А. Ворона покінчив життя самогубством у камері попереднього утримання в 1931 році, не назвавши прізвища всіх учасників організації». Через що, приналежність до неї М. Нікітіна, який має «яскраво виражені націоналістичні та контрреволюційні погляди є цілком логічною»⁸.

Тривалий «контрреволюційний» зв'язок М. Нікітіна з А. Вороною змогла «підтвердити» лише одна особа – заарештований вчитель Братської школи А. Пегина. Втім, навіть у його свідченнях безпосередньо не йшлося про участь Нікітіна у діяльності СБУ: «...разом із заарештованим за антирадянську діяльність Антоном Харитоновичем Вороною я протягом шести років працював у Братській школі... Ворона неодноразово виказував свої петлюрівські, антирадянські, націоналістичні погляди... Підтримували його в цьому інші вчителі – Микола Нікітін і Петро Коравлін... Що стосується безпосередньо Нікітіна, то мушу зазначити, що при наших зустрічах він систематично висловлював антирадянські погляди, розповідав антирадянські анекдоти, наполягав на тому, що після повалення радянської влади на Україні почнеться справжнє вільне життя...»⁹.

Свідок В. Іваницький на допиті від 3 листопада 1937 року стверджував: «...З Нікітіним я знайомий з 1932 року по спільній праці у школі... Можу його охарактеризувати як високоосвічену людину, яка користувалася авторитетом не тільки серед педагогічного середовища, а й серед населення Братського загалом... Разом з цим, мушу зазначити, що Нікітін неодноразово висловлював антирадянські думки, саботував заходи радянської влади в освітній сфері. Зокрема, він ухилявся від громадських доручень, при підписці на державні позики намагався взяти якомога меншу їх суму, скаржився на своє важке матеріальне становище... Окрім того, під час розгляду на зборах педагогічного колективу питання надання допомоги жінкам і дітям Іспанії, Нікітін заявив, що таку допомогу повинні надавати лише жінки-вчителі, а його особисті фінансові статки та одержувана ним заробітна платня не дозволяють йому допомагати іспанським товаришам... Перебуваючи на посаді завідуючого навчальною частиною, з одного боку Нікітін зумів дуже вдало обставити свою роботу: з одного боку все у нього було сплановано, на все заведено відповідну звітність... З іншого, вчителі казали, що Нікітін їм зовсім не допомагає, але через те, що він не висував до них жорстких вимог з виконання службових обов'язків, частина педагогічного складу його хвалила... Одного разу Нікітін зірвав проведення трудової конференції, не видавши відповідного розпорядження... У цілому Нікітін достатньо мовчазний, але на зборах він завжди кине слово, або репліку контрреволюційного напрямку...»¹⁰.

Зізнання свідків В. Чернієнко, М. Рибак, Г. Дем'яненко сумарно можна звести до того, що Нікітін, перебуваючи на посаді завуча школи, мав певний авторитет серед колег та учнів. Разом з цим дозволяв собі як антирадянські, націоналістичні висловлювання, так і грубе ігнорування ініціатив радянської влади, зокрема з надання допомоги дітям Іспанії¹¹.

Окрім цього, В. Чернієнко доповнює: «...у 1935 році, Нікітін, як керівник учбової частини займався відкритим шкідництвом. Під час підготовки до екзаменаційних іспитів він навмисно затримав складання розкладу консультацій, повторних іспитів, не видавав підручники учням, халатно відносився до службових обов'язків...»¹².

⁸ ДАМО. Ф. Р. 5859. - Оп.2.- Спр. 3276.- Арк. 51.

⁹ Там само. Арк. 24-25.

¹⁰ ДАМО. Ф. Р. 5859.- Оп.2.- Спр. 3276.- Арк. 35-36.

¹¹ Там само. Арк. 28, 31, 32-33.

¹² Там само. Арк. 37.

Свідок Є. Харитонова заявила, що весною 1937 року, під час розмови серед вчителів про тимчасові продовольчі труднощі, Нікітін заявив: «нічого, незабаром травичка підросте і вам буде, що їсти». Зазначимо, що цю фразу слідчий виокремив червоним олівцем, як один з ключових епізодів «контрреволюційної агітації» учителя. У той час, як при проведенні очної ставки між Є. Харитонвою та М. Нікітіним, останній категорично заперечив, що промовляв виокремленні слідчим слова¹³.

Отже, як бачимо з матеріалів справи, навіть виключно показання свідків, при повній відсутності речових та інших доказів «злочинної діяльності», не давали підстав для обвинувачення М. Нікітіна в «активній антирадянській діяльності».

Незважаючи на всі потуги чекістів, до справи вдалося залучити лише дрібні службові порушення, неконкретизовані «контрреволюційні розмови» та «відмову від допомоги жінкам і дітям воюючої Іспанії».

Натомість, у висновку звинувачення, складеному працівниками НКВС по завершенню «розслідування» справи йшлося: «...протягом певного часу Братський РВ НКВС розробляв як активного націоналіста-петлюрівця громадянина Нікітіна Миколу Микитовича, котрий систематично проводив антирадянську агітацію та шкідницьку діяльність у школі, де він працював завідуючим учбової частини...Нікітіна заарештовано 2 листопада 1937 року, по ньому проведено розслідування, у підсумку якого з'ясовано: з 1931 року Нікітін входить до складу підпільної повстанської організації штабу Кучми. Також він входив до лав націоналістичної організації СВУ...На посаді завідуючого навчальною частиною Братської школи Нікітін систематично проводив агітацію проти заходів партії і радянської влади. Агітував за те, що не треба створювати гуртки з вивчення творів Маркса-Енгельса-Леніна, оскільки через це люди потрапляють під звинувачення у різних «ухилах», агітував проти державних позик, надання допомоги жінкам і дітям Іспанії, наголошував, що в СРСР люди живуть дуже погано... Контрреволюційна діяльність Нікітіна повністю доведена показами свідків Черненко, Харитонова, Рибак та інших. Обвинувачений Нікітін винним себе не визнає, відкидаючи всі факти висунутих проти нього обвинувачень... Враховуючи викладене, вважаємо за необхідне слідчу справу по обвинуваченню громадянина Нікітіна Миколи Микитовича направити на розгляд трійки при обласному управлінні НКВС»¹⁴.

Вирок трійки при УНКВС Одеської області не змусив на себе довго чекати. 16 листопада 1937 року, за «членство в підпільній повстанській організації штабу Кучми, систематичну контрреволюційну агітацію, антирадянську діяльність» постановили Нікітіна Миколу Микитовича розстріляти. Згідно акту коменданта УНКВС по Одеській області ухвалена постанова була приведена у дію в ніч з 28 на 29 листопада 1937 року¹⁵.

Після розстрілу Миколи Микитовича маховик терору перемолов і його родину. Через два тижні було заарештовано та засуджено на 10 років його дружину Нікітіну Тамару Іванівну, двох дітей відправлено у дитячий будинок Одеси. Майно – будинок, худоба, речі описані та конфісковані співробітниками НКВС.

Термін покарання Тамара Іванівна Нікітіна відбувала спочатку у Рибинському виправному таборі, потім її було направлено у заслання до Казахстану, селище Терень-Уряк, в якому вона працювала вчителькою. В 1953 році вона повернулася до України, де оселилася в місті Ізмаїл Одеської області.

6 січня 1958 року Т. Нікітіна надсилає на ім'я Головного військового прокурора СРСР заяву з вимогою перегляду справи її та чоловіка. Зокрема, йдеться наступне: «...Про долю свого чоловіка, Нікітіна М. М. з моменту його арешту мені нічого невідомо... Мені зараз 64 роки, з клеймом ворогу народу важко жити, але й вмирати теж непросто. Тому звертаюся до Вас з переконливим проханням переглянути мою справу та справу мого

¹³ Там само. Арк. 33-34.

¹⁴ ДАМО. Ф. Р. 5859.- Оп.2.- Спр. 3276.- Арк. 37-38.

¹⁵ ДАМО. Ф. Р. 5859.- Оп.2.- Спр. 3276.- Арк. 39.

чоловіка і якщо можливо, зняти з нас ганьбу за ті злочини проти Радянського Союзу які ми не здійснювали...»¹⁶.

Справу було передано на додаткове розслідування. Повторно допитані свідки. Так, М. Рибак, свідчення якої в 1937 році лягли, разом з іншими, у фундамент обвинувального висновку, на цей раз запевняла наступне: «...Нікітіна я знаю виключно з позитивної сторони. Він користувався заслуженим авторитетом у колективі. Молоді вчителі звертались до нього за допомогою, у якій він нікому не відмовляв, надаючи необхідні методичні рекомендації... Громадську роботу Нікітін завжди виконував акуратно, приймав участь у роботі гуртків... Якщо казати про політичну характеристику, то і в цьому відношенні нічого негативного я сказати не можу. Жодних антирадянських, а тим більше контрреволюційних висловлювань від Нікітіна я не чула... Про мої свідчення, надані НКВС 10 листопада 1937 року я за давністю років нічого не пам'ятаю... Все що я казала проти Нікітіна в 1937 році є неправдивим...»¹⁷.

На підставі додаткового розслідування, 30 квітня 1958 року розроблено висновок по справі, підписаний старшим слідчим слідчого відділу УКДБ при Раді Міністрів УРСР старшим лейтенантом Зимаріним, резолютивна частина якого затверджувала наступне: «Архівно-слідчу справу по обвинуваченню Нікітіна Миколи Микитовича передати прокурору Миколаївської області на предмет опротестування рішення трійки від 16 листопада 1937 року у його справі, скасуванням його та припиненням справи на підставі ст.. 197 частини другої КПК УРСР»¹⁸.

17 травня 1958 року вийшла Постанова Президії Миколаївського обласного суду за № 215, згідно якої постанову трійки при УНКВС Одеської області від 16 листопада 1937 року скасовано, справу громадянина Нікітіна Миколи Микитовича припинено за відсутню доказів обвинувачення¹⁹.

Таким чином, родині Нікітіних було повернуто чесне ім'я, натомість повернути скалічені долі та страчене життя вже неможливо.

¹⁶ Там само. Арк. 40-41.

¹⁷ ДАМО. Ф. Р. 5859.- Оп.2.- Спр. 3276.- Арк. 56-60.

¹⁸ Там само. Арк. 64-69.

¹⁹ Там само. Арк. 86.

Подальша доля невідома...

Злочини комуністичної системи – невичерпна тема для історичних досліджень, адже за цим мільйони конкретних людей, представників різних національностей та соціальних верств, які, вочевидь, могли б багато зробити для суспільного прогресу, духовного й економічного розвитку. Завдяки відкриттю архівів ми маємо змогу побачити долі репресованих, вшанувати їх пам'ять. Архівні справи не є однаковими. Існують великі за обсягом, що нараховують понад тисячу сторінок і кілька томів, а є маленькі, як справа на 30 сторінок за номером 4763 на репресованого вчителя, директора Зульцької початкової школи Карл-Лібкнехтського району, німця за національністю Івана Леонгардовича Томе. Але є те, що їх поєднує – людській біль та загублені долі, які містяться в них.

Враховуючи це, суверенна українська держава поставила завдання назвати всіх незаконно репресованих поіменно. У зв'язку з цим потрібно визнати факт, що всебічне вивчення політичної історії України часів необмеженого панування тоталітарно-комуністичної системи є невичерпною темою для дослідників.

З огляду на поступову інтеграцію України в систему європейської співдружності, особливу актуальність, науковий і практичний інтерес становить вивчення етнічного аспекту історії сталінських репресій проти освітян Миколаївщини, зокрема терору проти німецького населення.

Зазначимо, що відносини етнічних німців Півдня України з більшовицьким режимом склалися непросто. Їх інтереси, як і представників інших національностей були проігноровані в процесі адміністративно-територіальних реформ в Україні в 1921-1923 роках. У результаті чого німці розпорошувалися по різних адміністративно-територіальних одиницях, це призводило до занепаду традиційних форм господарської діяльності, руйнації національно-культурного укладу життя німецького населення. У подальшому, проводячи сталінський курс на придушення опору національних меншин політиці національного нігілізму більшовиків, партійне керівництво України на початку 1930-х років ще більше посилювало тиск на населення німецьких районів. Це знаходило свій вираз в усуненні небажаних кадрів з місцевих органів влади, посиленні репресій проти заможних селян, проведенні масштабних пропагандистських кампаній.

Беззаперечно, що пік масових репресій припав на 1937 рік. У цей час цілком очевидним став факт, що потреба в постійному існуванні ворогів, не є просто боротьбою з потенційною опозицією, а засобом підтримки існування тоталітарного режиму. Масова фальсифікація слідчими НКВС справ про «викриття» антирадянських шкідницьких організацій, жонглювання фактами та змушення репресованих свідчити проти себе та інших яскраво це підтверджують.

Так звана «німецька операція» НКВС розпочалася після записки Сталіна до Політбюро ЦК ВКП(б) від 20 липня 1937 року, де «вождь народів» вимагає: заарештувати всіх німців на наших військових, напіввійськових та хімічних заводах, в усіх областях¹.

Негайно настало і директивне оформлення операції. Наказом НКВС СРСР за № 00439 від 25 липня 1937 року ставилося завдання негайно взяти на облік і заарештувати на підприємствах німецьких підданих. Незважаючи на те, що директива НКВС стосувалася насамперед іноземців, у поле зору каральних органів потрапили майже всі громадяни німецької національності. Враховуючи факт існування компактних розселень жителів німецької національності на території здебільшого південної України, репресії проводились саме на території цих поселень. Тут фабрикувалися численні справи про так звані «Національні союзи німців України», «Національний фашистський центр», «Контрреволюційну фашистську організацію» та низку інших².

¹ *Реабілітовані історією. Миколаївська область* : [у 27 т.]. – Київ – Миколаїв : Світогляд, 2010. – (Наук.–докум. серія книг «Реабілітовані історією». Кн. 4. С. 107.

² *Шитюк М.* Масові репресії проти населення Півдня України в 20-ті-50-ті роки ХХ століття: Київ, Тетра, 2000. С. 317.

Ситуація в країні склалася таким чином, що для арешту людини за підозрою у «шпигунстві», достатньо було мати лише «невірну» національність.

Промовистим є той факт, що фальсифікування справ проти осіб німецької національності носило настільки брутальний характер, що перші випадки реабілітації відбулися вже в 1939 році. Так, було скасовано вирок, щодо 10 років ув'язнення мешканки села Ейгенгут Тилігуло-Березанського району Миколаївської області Розі Келлер, яку звинувачували у організації «Союзу фашистської молоді»³.

Але справедливість щодо переважної більшості репресованих німців буде встановлено набагато пізніше. Лише 28 вересня 1990 року реабілітовано вчителя, шкільного директора Івана Леонгардовича Томе. На момент арешту, мешканця села Зульц Карл-Лібкнехтського району Одеської області (зараз ця німецька колонія припинила своє існування, її залишки знаходяться на території військового полігону Широкий Лан).

Постанову про арешт громадянина Івана Томе було підписано начальником районного відділку НКВС молодшим лейтенантом державної безпеки Брандтом наприкінці першого навчального місяця нового учбового року – 29 вересня 1937 року. Директор школи обвинувачувався за ст. 54-10 Карного кодексу у проведенні активної контрреволюційної пропаганди проти керівництва партії та уряду, групування навколо себе активного антирадянського елементу⁴.

Під час обшуку, згідно протоколу, слідчі вилучили у нього історію партії німецькою мовою та особистий блокнот вчителя. Як речовий доказ вилучене надалі у справі не фігурує. Типово для того часу основна доказова база ґрунтувалася на зізнаннях свідків.

Допитаний студент німецького педагогічного інституту міста Енгельс (Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки), мешканець села Зульц Антон Томас, свідчив, що під час його перебування у літній канікулярній відпустці він зустрівся з директором школи Іваном Томе. У розмові з Томе про нудність перебування у селі після міського життя, директор відповів, що у школі встановлено радіообладнання і вчителі вечорами збираються разом послухати радіотрансляції, серед яких найбільше цікавляться станціями Німеччини, Румунії, Чехословаччини. На зауваження Томаса, що прослуховувати ці станції заборонено, Томе зазначив, що йому ніхто нічого заборонити не здатен. У розмовах про навчання Томе стверджував, що в царські часи вчили набагато краще, а у радянській школі діти отримують вкрай погану освіту⁵.

Як висновок, свідок Антон Томас наголошує, що «виходячи з розмов з директором Томе та вчителями я переконався в існуванні у Зульцькій семирічній школі націоналістичної групи, яка постійно прослуховує гітлерівські радіопередачі з Німеччини та проводить контрреволюційну діяльність»⁶.

Допитаний 31 жовтня 1937 року у якості свідка, колега Івана Томе, завідувач учбової частини Катеринентальської середньої школи Карл-Лібкнехтського району Георгій Іванович Амон також надав «потрібні» свідчення. Він зазначив, що Томе Іван Леонгардович «...неодноразово проводив з ним бесіди антирадянського характеру. Мовляв, у старі часи учні були матеріально забезпечені, ситі, отримували дипломи з золотими літерами, а при радянській владі вони вимушені ходити обірваними та голодними, а після закінчення школи вони отримують хворобу туберкульозу та просту довідку.... Колгоспники у нас вимушені працювати цілий рік, а на зиму навіть хліба не мають, а раніше селянин працював лише одного сезону, а хліба в нього було вдосталь на цілий рік»⁷.

³ *Реабілітовані історією. Миколаївська область* : [у 27 т.]. – Київ – Миколаїв : Світогляд, 2010. – (Наук.-докум. серія книг «Реабілітовані історією»). Кн. 4. С. 108.

⁴ Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО), Ф. Р-5859. - Оп. 2.- Спр. 4763.- Арк. 2.

⁵ ДАМО. Ф. Р-5859.- Оп. 2. - Спр. 4763. - Арк. 8.

⁶ Там само. Арк. 9.

⁷ ДАМО. Ф. Р-5859.- Оп. 2. - Спр. 4763. - Арк. 12.

Призначений на місце заарештованого Томе, новий директор школи Теодор Пейль не скупився на негативні епітети та знущальну характеристику свого попередника: «...Томе часто приходив до школи у стані алкогольного сп'яніння, втягував у моральну та побутову розпуту не тільки педагогічний колектив, а й учнів старших класів... У 1936 році, повернувшись з освітянської конференції, Томе заявив усьому нашому педагогічному колективу, що на конференції було суцільне «за, за, за...», він краще радіо Німеччини буде слухати, аніж ще раз поїде на подібне збіговисько... Я особисто був присутнім наприкінці квітня 1937 року, коли Томе знайшов радіотрансляцію з Польщі з релігійною пропагандою, всупереч висловленим зауваженням він відмовився її перемикає, із задоволенням прослухавши до кінця»⁸.

Завершуючи слідчі процедури, чекісти провели очну ставку між свідком Антоном Томасом та Іваном Томе. Студент Енгельського німецького педагогічного інституту повторив свої свідчення, щодо антирадянських висловлювань стосовно злидненої долі селянства та прослуховування радіостанцій ворожих СРСР країн.

Відповідь Івана Леонгардовича була наступною: «...Все наведене Томасом заперечую, за винятком того, що ми з вчителями іноді збиралися в школі і прослуховували радіопередачі з Румунії, Польщі, Чехословаччини, при цьому це були виключно музичні програми. Станції Німеччини ми ніколи не прослуховували»⁹.

Арешт Івана Томе відбувся на фоні гучної пропагандистсько-репресивної кампанії з реорганізації шкіл етнічних груп Півдня України в російські. Реорганізації робились без урахування інтересів і побажань населення, вольовим рішенням, без будь-якої роз'яснювальної роботи серед учнів та їх батьків, без матеріального та методичного забезпечення навчального процесу.

Відомий дослідник Микола Шитюк на сторінках власної монографії оприлюднює достатньо показову доповідну записку відповідального інструктора Одеського обкому КП(б)У Бойченка з цього приводу: «Шкідництво в народній освіті знайшло вияв у штучному насадженні в області великої кількості особливих національних шкіл, спрямованих на відрив дітей національних меншин від радянської дійсності, від комуністичного виховання, на перетворення національних шкіл в базу для буржуазно-націоналістичного і антирадянського впливу на дітей.

Бюро обкому постановило на основі рішень ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У реорганізувати особливі національні школи – німецькі, польські, болгарські та інші – в школи звичайного типу з викладанням українською та російською мовами»¹⁰.

Зізнання у фактах «націоналістичної пропаганди» та перетворення учбового процесу в базу «антирадянського та буржуазного впливу» не тільки на дітей, а і на педагогічний колектив, слідчі НКВС намагались вибити з Томе на допитах 24 та 27 листопада 1937 року. Утім, на чисельні запитання-ствердження кшталту «Ви створили в школі контрреволюційну організацію», «За матеріалами слідства нам відомо, що ви проводили в школі активну контрреволюційну пропаганду серед учнів та вчителів», «Ви проводили серед вчителів релігійну пропаганду шляхом прослуховування радіопередач з Польщі» та тому подібне, педагог давав чітку і категоричну відповідь «Ні. Я цього не робив»¹¹.

Так і не зумівши добути «щирісердні зізнання» та «каяття» від Івана Томе, 28 листопада 1937 року слідчі ухвалюють по справі висновок обвинувачення. У ньому йшлося про «антирадянську, контрреволюційну діяльність», «групування навколо себе антирадянського елементу», «антирадянський вплив на педагогічний колектив» та тому подібне. Виокремлено епізод з запрошенням Томе вчителів школи до себе додому, де він

⁸ Там само. Арк. 16.

⁹ Там само. Арк. 23.

¹⁰ Шитюк М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-ті-50-ті роки ХХ століття: Київ, Тетра, 2000. С. 269-270.

¹¹ ДАМО Ф. Р-5859. - Оп. 2.- Спр. 4763.- Арк. 21, 23-24.

закликав до повернення німцями відібраної більшовиками власності, яку вони мали при царській владі¹².

Найбільше впадає в очі «пропаганда німецького фашизму». Вона полягала в тому, що наприкінці травня 1937 року перед групою колгоспників Томе необачно виголосив: «...радянські газети зараз нам пишуть про невтручання Німеччини у справи Іспанії. Але це не так, Німеччина втручалась та буде втручатися, її кораблі та підводні човни вже біля узбережжя Іспанії... Перемога буде за німецьким фашизмом»¹³.

Вражає відверта абсурдність внесення до обвинувального висновку (а до нього, на відміну від свідчень у справі, вносилося лише найголовніше з обґрунтування обвинувачення) висловлювань Томе з іспанської проблематики. У громадянській війні, що розпочалася у липні 1936 року, Німеччина та Італія дійсно формально оголосили про «невтручання». Навпаки, вже з кінця серпня 1936 року німецькі та італійські літаки стали активними учасниками повітряних боїв в іспанському небі, а активна допомога силам, очолюваним Франко, у тому числі військова, не припинялася протягом усієї війни.

Навіть радянська преса, яка у 1936 році ще намагалася писати про «невтручання» Німеччини та Італії, з початку 1937 року різко змінила акценти (а звинувачення, нагадаємо, оформлено 28 листопада 1937 року). Радянська журналістика на іспанській тематиці створювала образ ворога – світового фашизму, проти якого сміливо змагається прогресивний народ Іспанії, не солідаризуватись з яким неможливо. З цього випливає, що, намагаючись якнайшвидше передати справу на розгляд трійки, місцеві чекісти пішли всупереч тодішнього пропагандистського тренду стосовно боротьби народу Іспанії зі світовим фашизмом.

Не змусив на себе довго очікувати і вердикт трійки. Вже 30 листопада 1937 року відбувся розгляд справи Івана Томе на засіданні трійки при УНКВС по Одеській області. Було заслухано справу Карл-Лібкнехтського районного відділку НКВС з обвинувачення громадянина Томе, який на даний час перебуває у Миколаївській в'язниці, в «групуванні навколо себе контрреволюційного націоналістичного елемента, підривної ідеологічної роботи в школі, пропаганді німецького фашизму». Ухвала трійки: «Томе, Івана Леонгардовича направити до виправного табору терміном на десять років»¹⁴.

На цьому обриваються усі відомості про подальшу долю репресованого колишнього шкільного директора. У матеріалах справи ми маємо відповідь на заяву онуки репресованого Ерні Фердерер, яка мешкала у тодішній Целиноградській області Казахської РСР. 4 березня 1991 року начальник УКДБ по Миколаївській області Ю. Трунін повідомляв, що Томе Іван Леонгардович постановою трійки при УНКВС по Одеській області, засуджений за ст. 54-10 КК УРСР на 10 років виправно-трудових таборів.

І головне з листа-відповіді: «свідчення щодо подальшої долі Вашого діда в архівних матеріалах Управління КДБ УРСР по Миколаївській області відсутні... Томе І.Л. підпадає під дію ст. 1 Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 року «Про додаткові заходи щодо встановлення справедливості по відношенню до жертв репресій, які мали місце в 30-40-х та на початку 50-х років». 28 вересня 1989 року Томе Іван Леонгардович реабілітований. Довідку про реабілітацію найближчого часу Вам буде надіслано Прокуратурою Миколаївської області»¹⁵.

Так згинув у невідомості вчитель, шкільний директор Іван Томе, від якого до нашого часу залишилися лише довідка про реабілітацію та архівна справа. Повернення з небуття прізвищ таких людей – справа честі для прийдешніх поколінь.

¹² ДАМО. Ф. Р-5859. - Оп. 2. - Спр. 4763. - Арк. 25.

¹³ Там само. Арк. 25.

¹⁴ ДАМО. Ф. Р-5859. - Оп. 2.- Спр. 4763.- Арк. 26.

¹⁵ Там само. Арк. 29.

Італійський шпигун із Парутинської школи...

Непоправних і нічим не виправданих втрат зазнала українська освіта, як і весь народ в 1920-50-ті роки внаслідок масових політичних репресій, депортацій, різноманітних утисків прав і свобод, які скалічили життя мільйонів громадян. Вихід із глибоких соціально-економічних протиріч керівництву країни бачився тільки шляхом посилення адміністративно-командних методів керівництва, зміцнення політичної системи, застосування репресивних засобів і викорчовування інакомислення. Дослідження внутрішньополітичної ситуації того часу показує, що розмах репресій був нерозмірним у порівнянні з проявами настроїв невдоволення серед людей.

Аналізуючи справи тих жаклих років бачимо, що чимало жителів Миколаївщини, серед яких і освітяни, проходили у сфабрикованих слідчими справах за приналежність до різноманітних іноземних розвідок румунської, польської, італійської, харбінської, болгарської, німецької, італійської та інших. Складалося враження, що територія області щерт наповнена резидентами та агентами іноземних розвідок.

Серед чисельних «агентів» опинився вчитель фізики і математики з села Парутине Очаківського району Йосип Едуардович Шембель, якого було заарештовано 28 жовтня 1937 року за «шпигунство на користь іноземної держави – Італії». Йосип Едуардович народився у 1908 році в Санкт-Петербурзі, за національністю італієць, мав рідну сестру, яка мешкала в Італії, до Парутино переїхав у 1933 році.

Зазначимо, що хоча чисельність італійського населення Миколаївщини була незначною, у відсотковому вимірі безжальна репресивна машина знищувала їх не менш ніж громадян інших національностей. Згідно підрахунків дослідника М. Шитюка, протягом 1930-х років на Півдні України було заарештовано 58 осіб з числа колишніх мешканців Апеннінського півострову, 21 з яких засуджено по першій категорії, що означало розстріл. В цьому сумному списку 44 (розстріляно 17) приходить на Одеську, по 7 (розстріляно 2) на Миколаївську та Херсонську області¹.

Йосипа Шембеля не розстріляли, але з виправно-трудоного табору, в якому він за вироком трійки при УНКВС по Миколаївській області повинен був відбувати 10-річне покарання, вчитель вже не повернувся.

Розпочалося все з того, що восени 1937 року слідчими органами НКВС «встановлено зв'язок Йосипа Едуардовича Шембеля з рідною сестрою, яка мешкала в Італії під прізвищем Лемпер і під час перебування в СРСР була пов'язана з італійським консульством, Шембель займався шпигунством на користь фашистської Італії, окрім того проводив антирадянську агітацію проти радянської влади та її заходів...»².

Під час обшуку в освітянина було вилучено радянський паспорт, військовий квиток, фотокартка його сестри та родинна фотокартка сестри з чоловіком, зроблена в Італії, 23 листи з Італії написані його сестрою, квитанцію на відправку листа з СРСР до Італії. Як бачимо, родинний зв'язок з рідною сестрою Йосип Едуардович намагався підтримувати, але вилучене стало одним із доказів його «шпигунської» діяльності.

Як і по відношенню до інших заарештованих освітян, відразу після позбавлення волі працівниками НКВС на Йосипа Шембеля були отримані довідки-характеристики з місця роботи та проживання – Очаківського районного відділу народної освіти та Парутинської сільської ради. Очікувано, характеристики були негативними. У цьому немає нічого дивного, оскільки людина затримана за «антирадянською» 54 статтею КПК УРСР апіорі отримувала ярлик «ворога народу», а намагання захистити «ворога народу» з боку

¹ Шитюк М. М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20- 50-ті роки ХХ ст./ Микола Миколайович Шитюк, К.: Тетра 2000. С. 392.

² Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО), Ф. Р-5859.- Оп. 2.- Спр. 5340.- Арк. 4.

представників органів тодішньої державної влади і управління автоматично переводило і їх до категорії «контрреволюціонерів».

Голова Парутинської сільської ради стверджував: «...Шембель, сам італієць, за період знаходження у селі не брав участі у громадсько-політичному житті, до навчання дітей в школі ставився халатно, знання їм надавав погано, підтримував тісний зв'язок із закордоном – фашистською Італією...»³.

Завідувач Очаківського відділу народної освіти звертав увагу на: «...формальне відношення до роботи в школі, не турбувався щодо підвищення якості навчання дітей. Одержував зауваження і попередження про незадовільну підготовку і низьку якість його уроків. Як класний керівник нічого не робив для виховання дітей у комуністичному дусі. Натомість, як вчитель малювання, дав учням 5-го класу завдання малювати контури фігур у яких міститься фашистський знак... Помічали за Шембелем випадки п'янок, що компрометувало школу і вчителя у селі... Директор школи звертав увагу на систематичне листування Шембеля з його сестрою з фашистської Італії...»⁴.

Як виглядали ці малюнки і чи можна вважати їх пропагандою фашизму ми можемо побачити у розділі III «Фотодокументи з архівних фондів» (фото 38, 39, 40) представленої монографії. Зауважимо, що в ті часи підозрілість масово перетворювалась на психоз та шпигуноманію, «фашистські знаки» могли знайти будь-де. Сучасний науковець Юрій Шаповал оприлюднює показовий факт з біографії багаторічного партійного керівника України, згодом репресованого, Павла Постишева. Незадовго до арешту його понизили у посаді, направили спочатку до Кірова, згодом на керівництво Куйбишевським обкомом ВКП(б). Там він розпочав фанатично боротися з «ворогами народу». У рамках «боротьби» сумно відомою стала його параноїдальна кампанія з пошуку «фашистських символів» за допомогою лупи на шкільних зошитах, харчових продуктах, тканинах тощо.

Перший допит Шембеля відбувся вже в день його арешту, 28 жовтня 1937 року. На відміну від багатьох інших справ, де слідчі першими ставлять біографічні питання до заарештованого, у нашому випадку чекіст був категоричним. Допит почався з констатації: «Слідство має інформацію, що ви проводили шпигунську діяльність на користь фашистської Італії та вимагає від вас правдивої інформації з цього приводу»⁵. Після відмови Шембеля визнати власну «шпигунську діяльність» допит відразу припинили.

Аналізуючи справу репресованого вчителя-італійця, слід навести матеріал оприлюднений професором М. Шитюком. Дослідник наводить архівний документ, який детально розписував механізм, організацію і проведення репресій проти представників національностей, які не входять у Радянський Союз (поляки, греки, італійці та інші). Згідно зізнань засудженого у 1940 році колишнього начальника Московського УНКВС С. Реденса, згідно цих категорій населення було проведено операцію, яка отримала назву «альбомна». Суть її полягала в тому, що порядок винесення вироків по «альбомних» справах був встановлений досить примітивно, допускав можливість творити будь-які беззаконня, не боячись бути пійманими. Цей порядок був таким: на аркуші паперу, на лівому боці, потрібно було писати біографічні дані заарештованого, по правій – суть справи. У центрі всі справи для зручності зшивалися в альбоми по 100 аркушів, розгляд цих справ був швидким, протягом кількох годин виносилось рішення по 500-600, а то й 1000 справ, їх рішення було кінцевим, потім протокол і передача на підпис Єжову, який підписував їх не читаючи. Таким чином вирішувалися справи, а з міст йшли тривожні сигнали про найнедопустиміші збочення як у арештах, а також і при веденні слідства, надходили дані про масові арешти без всяких підстав, були начальники в яких зізнавались в шпигунстві 100%⁶.

³ Держархів Миколаївської обл. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5340. Арк. 7.

⁴ Там само. Арк. 9-10.

⁵ Держархів Миколаївської обл. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5340. Арк. 19.

⁶ Шитюк М. М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20- 50-ті роки XX ст./ Микола Миколайович Шитюк, К.: Тетра 2000. С. 331-332.

Спираючись на аналіз справи італійця Шембеля, маємо підстави стверджувати, що одним з таких начальників зі 100% показником зізнань у «шпигунстві» був тодішній керівник Очаківського районного відділу НКВС, лейтенант державної безпеки Липницький.

Під час другого допиту знову наголос робився на тому, що слідство має докази «шпигунства» вчителя. Як і раніше Шембель не визнав своєї провини. Єдине, що він підтвердив – систематичний зв'язок шляхом листування з рідною сестрою, яка мешкає в Італії.

Зазначимо, що як перший так і другий допити заарештованого (більше Шембеля не допитували) були короткими, містили лише кілька питань слідчого з категоричними судженнями щодо «шпигунської діяльності» італійця. Наприклад: «слідство має докази, що ви висловлювали емігрантські настрої», «слідство має докази, що ви проводили антирадянську агітацію», «слідству відомо про вашу шпигунську діяльність», тощо. При цьому навіть про що саме і звідки слідству про це все відомо, чекісти Шембелю не пояснювали. Короткі питання-відповідь і на цьому людську долю вирішено.

Не отримавши від освітянина «щиросердного зізнання» у власній провині, слідчі перейшли до отримання необхідних «доказів» на базі свідчень свідків. Для викриття «шпигуна» їм було достатньо допитати лише чотирьох свідків.

Першим з яких став комендант археологічних розкопів античного міста Ольвія Семен Ласий, який повідомив, що Шембель неодноразово критикував дії радянської влади, вихваляв життя у фашистській Італії, був противником колгоспної системи, як такої, що «призводить селян до зубожіння»⁷.

Також, за словами Семена Ласого, Шембель запевняв: «...при такій політиці радянська влада довго не протягне, вона є тимчасовою. В Італії Мусоліні вірну політику впроваджує, там немає колгоспів, у яких людей наче птахів примушують колоски збирати. В Італії немає такої експлуатації як в СРСР, вона є квітучою країною, комуністам до такого рівня життя ніколи не дотягнути, якщо вони не змінять власну політику»⁸.

Голова Парутинської сільської ради Василь Свистун зазначив: «...Шембель мав систематичний зв'язок шляхом листування з сестрою та її чоловіком з фашистської Італії...Працюючи в школі, виховну роботу проводить формально, були випадки політично хибних настанов, зокрема, розповідаючи учням 7-го класу про труднощі соціалістичного будівництва, Шембель заявив, що криза яка охопила СРСР є набагато сильнішою за ту, яка є в капіталістичних країнах. Оскільки в СРСР люди вимушені голодувати, а за кордоном такого падіння життя не має, тому при всіх труднощах трудящі там не голодують...»⁹.

Директор Парутинської школи Петро Цмоколин дав своєму підлеглому наступну характеристику: «...Шембель до обов'язків виховання дітей відносився формально, у практичній роботі на уроках малювання давав дітям форми малюнків у яких можна побачити контури фашистського знаку, такі роботи він оцінював на відмінно, таким чином нав'язуючи учням фашистську ідеологію...»¹⁰.

Вчитель Парутинської школи Іван Некрасов повідомив: «...від своєї сестри, яка мешкає в Італії і працює балериною у якомусь театрі, Шембель постійно отримує листи... В першому кварталі учбового 1937 року на уроках Шембель давав школярам завдання малювати фігури в розрізі яких простежувались фашистські знаки... Зі слів самого Шембеля мені відомо, що в 1936 році він направив листа в Італію, де розповідав як йому погано живеться в Радянському Союзі»¹¹.

⁷ ДАМО Ф. Р-5859. - Оп. 2. - Спр. 5340. - Арк. 21-22.

⁸ Там само. - Арк. 21.

⁹ ДАМО Ф. Р-5859. - Оп. 2. - Спр. 5340. - Арк. 23-25.

¹⁰ Там само. Арк. 27.

¹¹ Там само. Арк. 29.

На цьому слідство було оперативно завершено. Якщо останній допит свідків відбувся 30 листопада, то вже 4 грудня 1937 року з'явився висновок звинувачення, затверджений начальником Очаківського райвідділу НКВС Липницьким. Він розпочинався з констатації: «...Шембель Йосип Едуардович займався антирадянською агітацією, вихваляв життя у фашистській Італії та її керівника Муссоліні. Мав постійний зв'язок зі своєю сестрою, яка мешкає в Італії та працює артисткою. Висловлював емігрантські настрої щодо виїзду в Італію для постійного мешкання там. Шембель пов'язаний з невідомими особами, які приїжджали до нього в Парутино та залишались на термін двох-трьох днів»¹².

Винним себе Йосип Едуардович так і не визнав. Але, «на підставі викладеного», чекісти звинуватили освітянина у «систематичному проведенні антирадянської агітації серед колгоспників, вихвалянні фашистської Італії, прояві емігрантських настроїв, нав'язуванні учням школи фашистської ідеології...»¹³.

9 грудня 1937 року відбулось засідання трійки при УНКВС в Миколаївській області, на якому ухвалено рішення «засудити Шембеля Йосипа Едуардовича, італійця за національністю, вчителя школи села Парутино до 10 років відбуття покарання у виправно-трудових таборах»¹⁴.

З матеріалів справи нам стало відомо, що з таборів Йосип Едуардович вже не повернувся. У 1964 році його дружина, Єлизавета Іванівна, надіслала заяву до УКДБ в Миколаївській області з проханням повідомити їй про долю її чоловіка та надати свідоцтво про його смерть. Заяву громадянки почали відправляти по різних інстанціях. Спочатку в обліковий архів УКДБ по Миколаївській області, звідти в прокуратуру, далі знову в УКДБ.

Нарешті, через майже два місяці бюрократичної тяганини, на ім'я Шембель Єлизавети Іванівна надійшов лист за підписом начальника УКДБ в Миколаївській області, але й там не було інформації щодо подальшої долі вчителя після його арешту. Текст відповіді наступний: «...Повіdomляємо, що Ваша заява відносно заарештованого в 1937 році Шембеля Йосипа Едуардовича надійшла на виконання в УКДБ при Раді Міністрів УРСР по Миколаївській області... Шембеля Й.Е. було засуджено на 10 років... З питань обґрунтованості арешту і подальшого засудження Вашого чоловіка звертайтеся із заявою на ім'я Прокурора Миколаївської області»¹⁵.

Архівно-кримінальна справа не містить більше жодних заяв, або відповідей дружині репресованого. Припустимо, що Єлизавета Іванівна, так і не отримавши відповіді про долю чоловіка, не стала більше зв'язуватися з радянською бюрократичною машиною. Лише у 1989 році, вже за заявою сина репресованого, Костянтина Йосиповича Шембеля, справу було переглянуто. Висновок наступний: «За постановою трійки при УНКВС в Миколаївській області від 9 грудня 1937 року, Шембеля Й.Е. засуджено до 10 років відбуття покарання у виправно-трудових таборах... Шембель Й.Е. підпадає під дію ст. 1 Указу Президії Верховної ради СРСР від 16 лютого 1989 року «Про додаткові заходи по відновленню справедливості по відношенню до жертв репресій, які мали місце в період 30-40-х та початку 50-х років»¹⁶.

Отже, через 52 роки після арешту вчителя було реабілітовано. Як і сотні тисяч людей – наших земляків, Йосип Едуардович Шембель загинув в виправно-трудовому таборі, далеко від рідної домівки. Втрачено було найцінніше – людське життя.

¹² ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5340. Арк. 31.

¹³ Там само. Арк. 32.

¹⁴ Там само. Арк. 33.

¹⁵ ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5340. Арк. 37.

¹⁶ Там само. Арк. 40.

Розділ II.
МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

№ 1

Протокол допиту Автутової Лідії Іванівни

Протокол допроса

Автутовой Лидии Ивановны
1889 года рождения из с. Яхны
Винницкой области, украинка,
гр. СССР, из крестьян, б/п
не судима, учительница
Кораблестроительного Института

от 14 ноября 1937 г.

- Вопрос: Вы являетесь участником антисоветской украинской националистической организации, в этом вы изобличены на очной ставке вашими соучастниками. Следствие предлагает вам дать правдивые показания о своей антисоветской деятельности и прекратить тактику отрицания.
- Ответ: Участником антисоветской националистической организации я не была.
- Вопрос: На очной ставке с обвиняемым Лагутой Н.Д. и Кравченко П.А. от 24-26 октября 1937 г. вы изобличены как активный участник антисоветской националистической организации. При вербовке вас Лагутой Н.Д. в эту организацию вам были известны цели и методы борьбы ее с Советской властью, и получили задание проводить активную подрывную работу согласно установок, организации, по линии учебных заведений.
- Ответ: Показания Лагуты Н.Д. и Кравченко П.А. я целиком отрицаю.
- Вопрос: Следствием установлено, что полученное вами задание по активной подрывной вредительской работы по линии народного образования, осуществляли при приемных испытаниях и срывали набор в учебные заведения оборонного значения. Подтверждаете вы это?
- Ответ: Я это целиком отрицаю.
- Вопрос: Следствием установлено, что вы получили задание по вербовке новых участников в антисоветскую националистическую организацию, так как пользовались большой популярностью в шовинистически настроенных учительских кругах, завербовали в эту организацию свою сестру Веру Малимон и совместно с сестрой проводили подрывную вредительскую работу в школе, о чем сами сообщили члену руководства антисоветской националистической организации Лагута Н.Д. Подтверждаете вы это.
- Ответ: Я это целиком отрицаю.

Протокол записан с моих слов верно, мною прочитан в чем и расписываюсь.

(Подпись)

Допросил П/оперуполном. IV отдела Угб
мл. Комзвода

(Подпись)

*Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО)
Ф.5859. Оп.2. Спр. 268. Арк.15-16.
Оригінал. Машинопис.*

**Обвинувальний висновок
по обвинуваченню Автутової Лідії Іванівни**

По следственному делу №25198

ОБВИНИТЕЛЬНОЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ

По обвинению АВТУТОВОЙ
Лидии Ивановны
по ст.ст. 54-8, 54-11 УК УССР.

УГБ НКВД по Николаевской области вскрыта и ликвидирована существовавшая в г. Николаеве антисоветская украинская националистическая организация, ставившая своей целью насильственное отторжение Украины от СССР и восстановления капиталистического строя.

Методами борьбы данной организации являлись вооруженное восстание на Украине против Советской власти; террор против отдельных руководителей партии и Правительства и подрывная работа во всех областях народного хозяйства.

Как участник данной организации была арестована 2 сентября 1937 г. АВТУТОВА Лидия Ивановна.

Следствием установлено, что АВТУТОВА Л.И. с 1921 года по 1926 год являлась участником антисоветской националистической группировки, проводила антисоветскую работу среди учащихся. В 1935 году была завербована в антисоветскую националистическую организацию ЛАГУТОЙ.

Знала и полностью разделяла установки этой организации и ее методы борьбы с Советской властью.

Как участник организации обвиняемая АВТУТОВА Л.И. приняла задание от ЛАГУТЫ Н.Д. по вербовке новых участников в организацию, и завербовала свою сестру Веру МАЛИМОН.

Проводила подрывную работу в области народного образования, протаскивала националистическую контрабанду на лекциях, искусственно создавала преграды во время вступных экзаменов для студентов других национальностей.

НА ОСНОВАНИИ ИЗЛОЖЕННОГО ОБВИНЯЕТСЯ:

АВТУТОВА Лидия Ивановна,
1898 г.рожд., уроженка села Рахны
Ямпольского р-на, бывш.
Подольской губ., украинка,
гр. СССР, б/п
В ТОМ ЧТО:

Являясь участником антисоветской националистической организации, стоящей на позициях террора и проводила антисоветскую агитацию и националистическую пропаганду в интересах этой организации, т.е. в преступлениях предусмотренными ст.ст.54-8, 54-11 УК УССР.

Виновной себя не признала. Уличается показаниями арестованных участников организации МИРОНЦА, ГУДЗЬ-ЗАСУЛЬСКОГО, СЕВЕРИНА, СКРЫНЧЕНКО и очными ставками с ЛАГУТОЙ и КРАВЧЕНКО.

ПОСТАНОВИЛ:

Следственное дело №25198 по обвинению АВТУТОВОЙ Лидии Ивановны по ст.ст.54-8, 54-11 УК УССР направить на рассмотрение Судебной Тройки при Николаевском УНКВД.

Справка: Обвиняемая АВТУТОВА Л.И.
содержится под стражей в
Николаевской тюрьме.
Вещ. Доков по делу нет.

П/ОПЕР УПОЛН III ОТД IV ОТДЕЛА УГБ УНКВД
МЛ КОМВЗВОДА
СОГЛАСЕН: НАЧ III ОТД IV ОТДЕЛА УГБ УНКВД
ЛЕЙТЕНАТ ГОСУД БЕЗОПАСНОСТИ

(Подпись) /ЛЕЙЗЕРОВСКИЙ/

(Подпись) /МАЛИНОВСКИЙ/

УТВЕРЖДАЮ: НАЧАЛЬНИК IV ОТДЕЛА УГБ УНКВД
СТ ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУД БЕЗОПАСНОСТИ

(Подпись) /САРАЕВ/

Составлено 15/XI – 1937 г.

ДАМО. Ф.5859. Оп.2. Спр. 268. Арк.34-35.
Оригінал. Машинопис.

№ 3

Лист Генеральному прокурору України від чоловіка обвинуваченої Автутової Лідії Іванівни

ГЕНЕРАЛЬНОМУ ПРОКУРОРУ УКРАИНЫ

2 сентября 1937 года была арестована Николаевским От. НКВД жена моя АВТУТОВА Лидия Ивановна, учительница украинской и русской литературы средней школы №5 и рабфака г. Николаева.

Какое обвинение ей предъявлено мне точно неизвестно, но знаю, что она проучительствовала 29 лет, из них 20 лет в г. Николаеве.

За все время мне доподлинно известно, что она кроме семьи и школы ничего не знала, всегда была аккуратна и пунктуальна в выполнении преподанных ей программ. Безусловно, ни в каких антисоветских и компрометирующих организациях никогда не состояла.

В настоящее время узнал, что она из Николаева выслана. Куда – никто не говорит. Между тем здоровье моей жены очень слабое.

Считая, что она совершенно невинно наказана, что, скорее всего она стала жертвой неверных обвинительных материалов, я прошу Вашего распоряжения о проверке всего этого неправильного дела по обвинению моей жены.

Ко всему этому добавляю, что жена моя – дочь народного учителя села, сама добилась высшего образования собственными силами – уроками.

Я – муж ее, по национальности болгарин. В семье и в быту жена всегда говорила на русском языке, никаких шовинистических тенденций у нее не было.

Как старого педагога жену мою знает большое количество работников из разных областей в г. Николаеве.

Желательно опросить о ней возможно больше людей.

Я уверен, что не найдется из знающих ее работников таких, которые бы подтвердили материалы, на основании которых ее осудили.

г. Николаев
Плехановская ул. №2
Декабря 19/дня 1937 г.

Агороном

(Подпись)

/АВТУТОВ Н.П./

ДАМО. Ф.5859. Оп.2. Спр. 268. Арк.37.
Оригінал. Машинопис.

№ 4

Лист Обласному Прокурору Миколаївської області від матері обвинуваченої Автутової Лідії Іванівни

Областному Прокурору Николаевской области

Гр. г. Николаева, прожив. по
Плехановской ул. №2
Малимон Евфросинии Васильевны

Заявление

2 сентября 1937 года была арестована Николаевским отделом НКВД дочь моя Лидия Ивановна Автутова, учительница украинской литературы школы №5 г. Николаева. Какое обвинение ей предъявлено, где она находится, жива ли – я до сих пор не могла добиться. Между тем, она безусловно стала жертвой какой-то злостной клеветы, ибо проучительствовала она 29 лет, из них 20 лет в г. Николаеве – считалась одной из хороших учительниц, вела себя безупречно в отношении исполнения возложенных на ней обязанностей – ничего не знала, кроме семьи и школы. Безусловно, никогда и ни в каких антисоветских организациях не состояла. Окончила высшую школу своим собственным трудом, занимаясь уроками, дочь народного учителя – с чистой советской идеологией. Сын – студент Одесского Института связи и радио – комсомолец – воспитан ею, как достойный гражданин и патриот своей социалистической Родины. Считаю, что она совершенно невинно наказана – что подтверждают многие педагоги и др. граждане г. Николаева, ее знающие – я прошу о проверке всего этого дела. Я прошу проверить лиц, ее оговоривших. Дочь мою знала широкая общественность, пусть же эта общественность скажет, кто она была.

Я прошу добиться истины в этом ужасном деле. Я прошу сказать мне, жива ли дочь моя и где она.

Просит Е. Малимон.

30 октября
1939 года
г. Николаев

ДАМО. Ф.5859. Оп.2. Спр. 268. Арк.40.
Оригінал. Рукопис.

№ 5

**Постанова Миколаївської Обласної прокуратури щодо справи
засудженої Автутової Лідії Іванівни**

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

1940 г. мая 10 дня Пом. Облпрокурора по спецделам Николаевской Облпрокуратуры ШНЕЙДЕРОВИЧ рассмотрев архивно-следственное дело осужденной АВТУТОВОЙ Лидии Ивановны

НАШЕЛ

Решением тройки при УНКВД по Николаевской области от 15-го ноября 1937 г. протокол №6 АВТУТОВА Лидия Ивановна, 1889 г. рожд., служащая, педагог, образование высшее, б/партийная, замужем, осуждена к ВМН за то, что:

Являясь участником антисоветской националистической группировки, проводила антисоветскую работу среди учащихся.

Проводила подрывную работу в области народного образования, протаскивала националистическую контрабанду, на лекциях искусственно создавала преграды во время экзаменов для студентов других национальностей.

Мать осужденной АВТУТОВОЙ подала жалобу на имя прокурора Николаевской области с просьбой пересмотреть дело ее дочери.

Материалами означенного дела установлено следующее:

С 1921 по 1926 г. АВТУТОВА являлась участником антисоветской националистической группировки, проводила антисоветскую работу среди учащихся.

В 1935 г. была снова завербована в антисоветскую националистическую организацию одним из участников ЛАГУТОЙ.

АВТУТОВА приняла задание от ЛАГУТЫ вербовать новых членов в к/р организацию

АВТУТОВА себя виновной не признала, однако уличается показаниями арестованных и осужденных к ВМН участников к/р организации МИРОНЦА, ГУДЗЬ-ЗАСУЛЬСКОГО, СЕВЕРИНА, СКРЫНЧЕНКО, ЛАГУТОЙ и КРАВЧЕНКО.

Руководствуясь приказом Прокурора Союза ССР и Наркома Внутренних дел СССР от 23.IV-40 года за №0165

ПОСТАНОВИЛ

Жалобу матери осужденной АВТУТОВОЙ Лидии Ивановны оставить без последствий.

ПОМ. ОБЛПРОКУРОРА
ПО СПЕЦДЕЛАМ

(Подпись) /ШНЕЙДЕРОВИЧ/

СОГЛАСЕН: ЗАМ. ОБЛПРОКУРОРА
ПО СПЕЦДЕЛАМ

(Подпись) /Л.ДУБИН/

ДАМО. Ф.5859. Оп.2. Спр. 268. Арк.42-43.

Оригінал. Машинопис.

№ 6

Протокол допиту Пігіни Андрія Львовича

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

ПИГИНЫ Андрея Львовича,
от 5 июня 1936 г.

Допросил Оперуполномоченный 3-го отд.
СПО младший лейтенант гос.
безопасности СИДОРОВ.

ВОПРОС: Расскажите о фактах Вашей антисоветской деятельности.

ОТВЕТ: Бывая у своих знакомых односельчан: КОТОВА, АМЕЛИНА, ЧЕРНИКА, ЯКУБЕНКО и других, высказывал свое недовольство к соввласти. Особенно это было в период, когда ощущался недостаток в продуктах. Я говорил, что жалование учитель платят мало, хлеба нет и т.п.

ВОПРОС: Пели ли Вы националистические песни.

ОТВЕТ: Да. Во время выпивок, играя на скрипке, я часто пел националистическую песню «ще не вмерла украина».

ВОПРОС: Пели ли Вы эту песню в школе с учениками.

ОТВЕТ: Нет, никогда в школе не пел.

Протокол записан с моих слов верно, мне прочитан, в чем и расписываюсь.

А. ПИГИНА

ДОПРОСИЛ ОПЕРУПОЛНОМОЧЕННЫЙ СПО

(Подпись) /СИДОРОВ/

*Архів Служби безпеки України в Миколаївській області
(далі – Архів СБУ в Миколаївській області). Ф.6. Спр.3162-с. Арк.30.*

№ 7

Протокол допиту обвинуваченого
Полянського Анатолія Азаровича

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

Обвиняемого Полянского Анатолия
Азарьевича, 1888 года рождения,
уроженец г. Красностав (Польша)
До ареста работал преподавателем
10-школы в г. Николаеве

От 19/5-1939 года

ВОПРОС: На допросах от 9, 13 и 23-го ноября и 25-го декабря 1938 года Вы показали, что являлись участником антисоветского военно-фашистского заговора. Подтверждаете ли Вы прежние показания?

ОТВЕТ: Все ранее данные мной показания в части моего участия в антисоветском военно-фашистском заговоре и проведения мной какой либо контрреволюционной деятельности отрицаю.

ВОПРОС: Вы говорите неправду. Участие в антисоветском военно-фашистском заговоре и проведения контрреволюционной деятельности Вы подтвердили

на допросах от 28/ХІІ-38 г. и 4/І -39 г. в присутствии начальника УНКВД по Николаевской области и прокурорах КАРПЕНКО и ВИЗЕЛЯ.

ОТВЕТ: Подтверждаю свой первый ответ, в антисоветском военно-фашистском заговоре я никогда не состоял, контрреволюционной деятельности никогда не проводил.

ВОПРОС Вы ПОЛЯНСКИЙ А.А. давали показания о своей причастности к антисоветскому военно-фашистскому заговору?

ОТВЕТ Да. Давал, свои показания, но от них сейчас отказываюсь.

ВОПРОС: Что побудило Вас подать заявление об отказе от своих показаний?

ОТВЕТ: Заявление об отказе от своих показаний я подал ввиду того, что эти показания были вымышлены мною, не соответствовали действительности, так как я в антисоветском военно-фашистском заговоре никогда не состоял.

ВОПРОС: Почему Вы давали вымышленные показания оговаривая себя и провоцируя следствие?

ОТВЕТ На путь вымышленных показаний я стал в результате вымогательства со стороны следователей ВАСИЛЬЕВА и РАШКОВА, под влиянием которых стал на путь самооговаривания и провоцирования следствия. Последнее было против моей воли.

ВОПРОС: Что желаете еще добавить к сказанному.

ОТВЕТ: К сказанному хочу добавить о том, чтобы следствие и органы НКВД не считали меня врагом Советского правительства.
Больше добавить ничего не имею. Написано с моих слов, мною прочитано, в чем и расписывюсь.

Обв. Полянский

(Подпись)

ДОПРОСИЛ: ОПЕР УПОЛН. II ОТДЕЛА УГБ УНКВД
МЛ ЛЕЙТЕНАНТ ГОС БЕЗОПАСНОСТИ

(Подпись)

/МАМОНТОВ/

*ДАМО. Ф.5859. Оп.2. Спр. 3872. Арк.171-173.
Оригінал. Машинопис.*

№ 8

Постанова ОВ ГУДБ НКВС СРСР щодо обвинуваченого Полянського Анатолія Азаровича

«УТВЕРЖДАЮ»

ЗАМ НАРОДНОГО КОМИССАРА ВНУТРЕН. ДЕЛ
СОЮЗА ССР

Комиссар гос. безопасности 3 ранга
(МЕРКУЛОВ)

«24» февраля 1940 года.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

г. Москва, 1940 года, февраля «....» дня.

Я мл. следователь ОО ГУГБ НКВД СССР – сержант гос. безопасности КУРКОВА, рассмотрев архивно-следственное дело №104447 по обвинению ПОЛЯНСКОГО Анатолия Азаровича, 1888 г. рождения, уроженца г. Красностав (Польша), из дворян, русского, в РККА с 1918 года, осужденного в 1924 году к 1,5 г. тюрьмы, за утерю секретных

**Виписка з протоколу допиту свідка
Прокоф'єва Петра Азаровича**

ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА ДОПРОСА

Город Николаев

18 ноября 1955 года.

Следователь следственного отдела Управления КГБ по Николаевской области – лейтенант АЛЫШЕВ допросил в качестве свидетеля гр-на –

ПРОКОФЬЕВА Петра Азаровича,
1904 года рождения, уроженца
с. Монастырчино, того же района,
Смоленской области, русского, гр-на
СССР, б/п, со средним образованием,
проживающего в с. Октябрьское, того
же района, Николаевской области и
работающего слесарем на заводе п/я №151

Об ответственности за отказ от дачи показаний и за дачу ложных показаний по ст.ст. 87 и 89 УК УССР предупрежден.

подпись.

Допрос начат в 10 ч. 20 мин.

ВОПРОС: Репрессиям со стороны органов советской власти вы подвергались?

ОТВЕТ: Да, подвергался. 5 января 1938 года я был арестован Николаевским Областным Управлением НКВД и заключен под стражу. 11 октября 1939 года решением Особого Совещания НКВД СССР я был осужден на 5 лет исправительно-трудовых лагерей. В 1950 году я был вторично арестован УМГБ по Николаевской области и решением Особого Совещания МГБ СССР сослан на спецпоселение в Новосибирскую область. 7 июня 1954 года я по Указу Президиума Верховного Совета СССР от 27 марта 1953 года был амнистирован и освобожден от спецпоселения.

ВОПРОС: За что вы были арестованы органами НКВД 5 января 1938 года?

ОТВЕТ: Причины ареста меня 5 января 1938 года мне не известны. На следствии мне предъявили обвинение в том, что я являлся участником антисоветской организации, существовавшей в системе Николаевского Горсовета Осоавиахима. Но я участником антисоветской организации не являлся и антисоветской деятельностью не занимался. Существовала ли в системе Николаевского Горсовета Осоавиахима какая-либо антисоветская организация, я не знаю. Лично я со стороны работников Николаевского Горсовета Осоавиахима каких-либо антисоветских действий не замечал.

ВОПРОС: Однако, на предварительном следствии в 1938 году вы давали показания о том, что являлись участником военно-фашистского заговора, существовавшем в системе Николаевского Горсовета Осоавиахима и в который были вовлечены председателем Горсовета Осоавиахима – МАЙЕРОМ. Следовательно, вы являлись участником военно-фашистского заговора в системе Осоавиахима?

ОТВЕТ: Нет, участником военно-фашистского заговора я никогда не был и о таковой мне ничего не известно. МАЙЕРА я знал только как председателя Николаевского Горсовета Осоавиахима – своего непосредственного начальника по работе. О его причастности к какой-либо антисоветской организации мне ничего не известно.

Но я подписывал протокол допроса, в котором было указано, что я признаю свое участие в военно-фашистском заговоре. Но этот протокол допроса был сфальсифицирован самим следователем и я подписал его только под принуждением.

ВОПРОС: В чем выражалось это принуждение?

ОТВЕТ: Прежде чем ответить на этот вопрос, я должен рассказать о том, как вообще велось следствие по моему делу в 1938 году. Сразу же после ареста 5 января 1938 года я был подвергнут допросу. На допросе меня обвинили в причастности к военно-фашистскому заговору и требовали, чтобы я признался в этом. Однако, я все это отрицал, так как не являлся участником указанной антисоветской организации и вообще ничего не знал о ней. Каких-либо доказательств, подтверждавших бы предъявлявшееся мне обвинение, на допросе мне не предъявляли. Допрос продолжался в течение суток и протекал в грубой форме. Все это время я стоял на ногах, садиться мне не разрешали. Показания мои протоколом не фиксировались. Первый раз меня допрашивали сотрудники НКВД ОРИЕНТЛИХЕРМАН, РЕХТМАН, ВАСИЛЬЕВ и АЛЕКСАНДРОВ. После допроса я был отвезен в тюрьму.

Дня через два я был вызван вторично на допрос. Допрашивал меня РЕХТМАН по тем же вопросам. Я продолжал отрицать предъявленное мне обвинение. Со стороны РЕХТМАНА грубостей не было. После этого допросы продолжались каждый день. Следствие по моему делу вел РЕХТМАН, но в допросах также участвовали в разное время ОРИЕНТЛИХЕРМАН, ВАСИЛЬЕВ и АЛЕКСАНДРОВ.

На всех допросах я заявлял одно и то же, то-есть отрицал предъявлявшееся мне обвинение. Мои ответы протоколом не фиксировались. Но однажды мне дали уже составленный протокол и предложили его подписать. Прочитав протокол, я отказался его подписывать, так как в нем было указано, что я являюсь участником военно-фашистского заговора, в то время как я отрицал это на допросе. Мой отказ подписать протокол допроса вызвал бурную реакцию со стороны присутствовавших при допросе ОРИЕНТЛИХЕРМАНА, ВАСИЛЬЕВА и АЛЕКСАНДРОВА и они стали избивать меня кулаками и палками, похожими на ножи от стула. РЕХТМАН при этом не присутствовал, его не было в кабинете. Несмотря на избиение я протокол всё равно не подписал.

Последующие допросы также сопровождалось избиениями и я на допросах почти все время стоял. Допросы продолжались сутками, в результате чего я почти не спал. Доведенный до изнеможения я не выдержал пыток и подписал протокол допроса, уже заранее составленный. Содержание этого протокола допроса я не знал, так как не читал его.

Через некоторое время после этого мне объявили, что следствие по моему делу закончено и я подписал протокол об окончании следствия. С материалами дела меня не знакомили. В тот же день мне была проведена очная ставка с ПОГОРЕЦКИМ Леонидом, работавшим председателем СОВЕТА ОСОАВИАВХИМА и арестованным раньше меня. Когда я был введен в

кабинет, то ПОГОРЕЦКИЙ уже находился там. Из числа сотрудников НКВД в тот момент в кабинете находились ВАСИЛЬЕВ, КУБЛАНОВСКИЙ, АЛЕКСАНДРОВ и еще человека два, но кто именно не помню.

На очной ставке нам были заданы вопросы – знаем ли мы друг друга. Мы ответили утвердительно. После этого был задан вопрос ПОГОРЕЦКОМУ – подтверждает ли он свои прежние показания. ПОГОРЕЦКИЙ ответил: «да, подтверждаю», но что именно, ПОГОРЕЦКИЙ не сказал. Сразу же после этого его заставили подписать протокол, который уже был составлен. В этот момент я спросил его – «что же ты подписываешь», но на меня кто-то прикрикнул – «не твое дело». ПОГОРЕЦКИЙ подписал протокол и его вывели из кабинета. А мне предложили подписать протокол. Я стал протестовать, заявляя, что всё, что они записывают в протоколах, является ложью. Но мне ответили: «подписывай». Мне стало как-то всё безразлично и я подписал протокол, не читая его. После этого меня отвезли в тюрьму.

После этой очной ставки меня некоторое время не допрашивали, а затем через несколько месяцев я был снова вызван в Управление НКВД. Когда меня ввели в кабинет, то я увидел там МАЙЕРА, арестованного намного раньше меня. Из сотрудников НКВД в кабинете находились КУБЛАНОВСКИЙ, ВАСИЛЬЕВ и еще кто-то. Нам был задан обычный вопрос – знаем ли мы друг друга. После нашего утвердительного ответа у МАЙЕРА спросили – подтверждает ли он свои прежние показания. МАЙЕР стал говорить, что-то, но очень тихо и я его слов не разобрал. Вид у него был плохой, руки его были забинтованы, вернее забинтованы были кончики пальцев. Впоследствии находясь в тюрьме, я от кого-то из заключенных, ранее содержавшихся в одной камере с МАЙЕРОМ, слышал, что якобы МАЙЕРУ на допросах зажимали пальцы в дверях. После того как МАЙЕР что-то ответил, был задан мне вопрос – подтверждаю ли я то, что был завербован МАЙЕРОМ в военно-фашистский заговор. Я ответил отрицательно и меня сразу же вывели из кабинета.

Подписывал ли я протокол этой очной ставки, не помню. ...

Протокол мною лично прочитан, ответы с моих слов записаны верно.

подпись.

Допрос окончен в 15 ч. 45 м.

Допросил: СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДОТДЕЛА УКГБ ПРИ СМ УССР

по Николаевской области

лейтенант

(Подпись)

(АЛЫШЕВ)

Справка: Подлинник протокола находится в архивно-следственном деле 725822 по обв. ПРОКОФЬЕВА Петра Азаровича, 1904 года рождения, уроженца с. Монастырщино, того же района, Смоленской области, хранящемся в УАО КГБ при СМ СССР.

Верно: СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДОТДЕЛА УКГБ ПРИ СМ УССР

по Николаевской области

лейтенант

(Подпись)

(АЛЫШЕВ)

ДАМО. Ф.5859. Оп.2. Спр. 3872. Арк.255-258.

Оригінал. Машинопис.

**Протест у Військовий трибунал Київського військового округу
по справі Полянського А.А.**

СЕКРЕТНО

экз. №

В ВОЕННЫЙ ТРИБУНАЛ КИЕВСКОГО ВОЕННОГО ОКРУГА

ПРОТЕСТ

(в порядке надзора)

По делу Полянского А.А.

Постановлением особого совещания при НКВД СССР от 11 октября 1939 года (протокол №35) был заключен в исправительно-трудовой лагерь сроком на 8 лет:

ПОЛЯНСКИЙ Анатолий Азарьевич, 1888 года рождения, ур. Г. Красностав (Польша), происходит из дворян, в сов. армии с 1918 года, с 1919 по 1924 год был членом ВКП(б), до ареста ст. преподавателем артиллерии Сумского артучилища, (имел военное звание «полковник»), затем преподаватель иностранного языка в школе №10 гор. Николаева

По обвинительному заключению ПОЛЯНСКИЙ признан виновным в том, что он находясь на службе в Сумском артиллерийском училище в должности ст. преподавателя артиллерии, был вовлечен в военно-фашистский заговор начальником КОРЫТИНЫМ, а начальником Сумского артучилища БОГОМОЛОВЫМ подробно проинформирован о целях и задачах военно-фашистского заговора.

По заданию Корытина проводил антисоветскую деятельность, направленную на срыв боевой подготовки командного и курсантского состава.

До 1930 года поддерживал связь с Малевичем С.Б. – был с ним связан по шпионской работе в пользу польской разведки.

В камере среди арестованных проводил антисоветскую деятельность, направленную на дискредитацию органов сов. власти и НКВД.

ПОЛЯНСКОМУ предъявлено обвинение по ст.ст. 54-1-б и 54-11 УК УССР.

Решение особого совещания НКВД от 11 октября 1939 г. по делу Полянского А.А. подлежит отмене по следующим основаниям:

Как видно из материалов дела, обвинение Полянского основано на признании им своей вины на первоначальном следствии, а также на показаниях арестованных по другим делам Богомолова, Жлобницкого и Сорокина.

В последующем Полянский от своих показаний отказался как вымышленных и ложных, которые он дал в силу вымогательства со стороны следователей ВАСИЛЬЕВА и РАШКОВА. (л.д. 170-173).

Показания Богомолова, Жлобницкого и Сорокина не могут быть положены в основу обвинения Полянского поскольку ещё в 1940 году дела на них были прекращены. (л.д. 235-239).

КОРЫТИН, который по показаниям Полянского, якобы завербовал его в антисоветский заговор, показаний в отношении его не дал и был осужден только за деятельность в 23 стрелковой дивизии. (л.д. 240-241).

Показания ПОЛЯНСКОГО в части антисоветской деятельности Косминского, не соответствуют действительности т.к. решение по его делу отменено и дело производством прекращено. (л.д.242).

Обвинение Полянского в связях с Малевичем С.Б. и работы в пользу польской разведки ничем не подтверждено. Показаний Малевича в деле нет, а само дело на Малевича утеряно. (л.д. 180,259-260).

Показания арестованных Песнякевича и Винера что Полянский занимался антисоветской агитацией в камере, опровергается показаниями др. арестованных: Гердта Ф.Ф. и Кошика В.И. (л.д. 163-166).

Таким образом в деле нет никаких доказательств антисоветской деятельности Полянского, кроме его первоначальных показаний, от которых он отказался как ложных.

Допрошенные в ходе проверки свидетели (сослуживцы Полянского по Сумскому артучилищу) генерал майор запаса Каркешкин, полковники запаса Недялков, Кашицын и Латышев, быв. комиссар училища Жлобницкий характеризуют Полянского как грамотного специалиста-преподавателя артиллерии, принимавшего активное участие в общественной работе. Никто из свидетелей не подтвердил, чтобы Полянский занимался антисоветской деятельностью (л.д. 214-230).

В аттестационном порядке Полянский на протяжении всей службы характеризовался положительно. (л.д. 208-211, 231-233).

Также проверкой установлено, что в УНКВД Николаевской области в 1937-38 гг. применялись незаконные методы следствия к арестованным, в связи с чем арестованные оговаривали себя и др. честных людей, давали ложные показания. В частности Васильев избивал арестованных, о чем показал свид. Прокофьев (л.д. 255-258).

Начальник облуправления НКВД Николаевской области и др. сотрудники за необоснованные аресты и незаконное ведение следствия еще в 1941 г. были осуждены военным трибуналом. (л.д. 219-254).

На основании изложенного и руководствуясь Указом президиума Верховного Совета СССР от 19 августа 1955 года, -

ПРОШУ:

Постановление особого совещания при НКВД СССР от 11 октября 1939 г. по делу Полянского Анатолия Азарьевича отменить, а дело производством прекратить за отсутствием состава преступления.

Приложение: Дело в 1 томе на 262 л. от н/вх 08135.

ВОЕННЫЙ ПРОКУРОР КВО
ГЕНЕРАЛ-МАЙОР ЮСТИЦИИ

(Подпись)

БУДАРГИН И.И.

«17» июня 1957 г.

№ 2/0-2/1911-57

Докл. Т. Быков

ДАМО. Ф.5859. Оп.2. Спр. 3872. Арк.259-261.

Оригінал. Машинопис.

№ 11

**Виписка з протоколу засідання трійки при УНКВС
по Миколаївській області**

Выписка из протокола № 38
заседания тройки при УНКВД по Николаевской области
15 апреля 1938 г.

СЛУШАЛИ	ПОСТАНОВИЛИ
Дело 74772 III-го Отдела УНКВД по обвинению: ВАСИЛЬЕВА Александра Степановича, 1897 года рождения, урож. с. Терновки, Николаевской области, болгарин, гр-н СССР, кулак, бывш. офицер царской армии, принимал активное участие в борьбе против Сов. власти, служил офицером в армиях Деникина, Скоропадского и Врангеля. Проживал в г. Николаеве, работал учителем в учебном комбинате Горкомхоза. Обвиняется в том, что в 1931 году завербован в контрреволюционную военно-офицерскую повстанческую организацию, которая ставила своей целью вербовку новых участников из числа офицеров царской и белой армий и др. контрреволюционно-настроенных элементов, организацию военных восстаний разложение тыла Красной Армии на случай войны с капиталистическими странами проведение контрреволюционной агитации среди населения. Арестован 28 февраля 1938 года, содержится под стражей в тюрьме гор. Николаева	ВАСИЛЬВА Александра Степановича РАССТРЕЛЯТЬ с конфискацией всего, лично ему принадлежащего имущества

ВЕРНО: СЕКРЕТАРЬ ТРОЙКИ

(Подпись)

ДАМО. Ф.5859. Оп.2. Спр. 946. Арк.16.

Оригінал. Машинопис.

**Постанова Президіума Миколаївського обласного суду
по справі Васильєва Олександра Степановича**

Докладчик – СЛЕСАРЕВСКИЙ

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ №14
ПРЕЗИДИУМА НИКОЛАЕВСКОГО ОБЛАСТНОГО СУДА**

1957 года января м-ца 9 дня, в составе председательствующего

Председателя Николаевского Областного суда
тов. БАКЛАН

Членов Президиума тов.тов. МАЮЧЕЙ
ОЛЕЙНИК, ПЕРЕПЕЛИЦИНА И РЫНЕЙСКОГО
зам.

С участием прокурора Николаевской области
тов. ЧЕБАНЮК

Постановлением бывшей тройки при УНКВД по Николаевской области от 15/IV-1938 года.

ВАСИЛЬЕВ Александр Степанович 1897 года рождения, уроженец с. Терновка, Николаевской области до ареста проживал в гор. Николаеве, преподаватель математики осужден по ст. 54-11 УК УССР к ВМН.

На это Постановление прокурор Николаевской области принес протест в котором просит Постановление бывшей Тройки отменить, а дело производством прекратить.

Рассмотрев протест в порядке надзора, материалы дела и заключение прокурора, полагавшего Постановление бывшей Тройки отменить, а дело производством прекратить, Президиум находит, что протест прокурора области заслуживает удовлетворения, а Постановление бывшей Тройки подлежит отмене с прекращением производства по делу по следующим основаниям:

Как видно из материалов дела, ВАСИЛЬЕВ признан виновным в том, что являясь активным участником к.р. организации и будучи враждебно настроенным против Советской власти, проводил в 1931-1937 гг. к.р. агитацию и вербовку в организацию новых членов.

В года гражданской войны принимал активное участие в борьбе с Советской властью, служил в армиях Гетмана, Деникина и Врангеля, активно боролся против Советской республики.

Основанием для предъявления обвинения послужили объяснения ВАСИЛЬЕВА, других данных в деле нет. Будучи допрошенным, ВАСИЛЬЕВ сообщил, что он принимал активное участие против Советского государства, как сын крупного кулака и торговца, офицер военного времени и был ярким сторонником буржуазного строя.

Ниже показал, что служил в армиях Скоропадского, Деникина и Врангеля, участвовал в боях против Красных партизан в районе ст. Водопой.

В 1931 г. в гор. Николаеве, встретившись с Пономаренко со слов последнего узнал о существовании военно-офицерской к.р. повстанческой организации, возглавляемой учителем РЫЧКОВСКИМ, других данных нет.

Со слов Пономаренко знал о значении этой организации и получил задание о производстве вербовки. Завербовал в 1935 г. счетовода нефтебазы СЕРГЕЕВА во дворе базы, в 1937 г. при выходе из трамвая – ДИКАСОВА Тихона, летом 1937 г. около сада Петровского – ПАВЛОВА Петра и осенью 1937 г. – ПОНОМАРЕНКО. Никто из указанных лиц по делу не допрашивался.

Материалами дополнительной проверки следственных материалов установлено, что ПОНОМАРЕНКО Филипп Андреевич был привлечен к уголовной ответственности 17/XI-1937 г. за проведение к.р. и участие в к.р. организации. Виновным себя не признал. Дело в отношении ПОНОМАРЕНКО производством прекращено Президиумом Николаевского Областного суда.

ВАСИЛЬЕВ по материалам дела не проходил. Проходящие по показаниям ВАСИЛЬЕВА как лично им завербованные в организацию СЕРГЕЕВ, ПАВЛОВ и ДИКАСОВ также были арестованы.

Однако, СЕРГЕЕВ Владимир Васильевич, арестованный в 1935 г. обвинялся только в проведении а.с. агитации и в 1935 г. в отношении его дело было производством прекращено по ст.197 ч.2 УК УССР.

ПАВЛОВ Петр Петрович, арестован 14/ XII-1937 г. и так же обвинялся только в проведении а.с. агитации. ВАСИЛЬЕВ по его показаниям не проходил.

ДИКАСОВ Тихон Семенович арестован в марте 1938 г. за участие в к.р. военно-офицерской организации и приговорен к ВМН. По материалам дела ВАСИЛЬЕВ не проходил. Дело в отношении ДИКАСОВА так же направлено в Николаевский Областной суд с протестом в порядке надзора на предмет его прекращения.

Таким образом, материалами следственного дела и произведенной дополнительной проверкой вина ВАСИЛЬЕВА в инкриминируемом преступлении не подтверждена, а показания самого ВАСИЛЬЕВА являются неубедительными и противоречивыми. Осуждение ВАСИЛЬЕВА является незаконным и необоснованным.

На основании изложенного и руководствуясь Указом Президиума Верховного Совета СССР от 19/VIII-1955 года, Президиум, -

ПОСТАНОВЛЯЕТ:

Протест прокурора Николаевской области удовлетворить. Постановление бывшей тройки при УНКВД по Николаевской области от 15/IV-1938 года в отношении ВАСИЛЬЕВА Александра Степановича отменить и дело производством прекратить по основанию изложенному в ст. 197 ч.2 УК УССР.

Председатель Президиума

Николаевского Областного суда

(Подпись)

/Г. БАКЛАН/

верно: ПРЕДСЕДАТЕЛЬ НИКОЛАЕВСКОГО

ОБЛАСТНОГО СУДА

(Подпись)

/Г. БАКЛАН/

ДАМО. Ф.5859. Оп.2. Спр. 946. Арк.52-53.

Оригінал. Машинопис.

№ 13

**Виписка з протоколу засідання трійки при УНКВС
по Миколаївській області**

Выписка из протокола № 32
заседания тройки при УНКВД по Николаевской области
9 апреля 1938 г.

СЛУШАЛИ	ПОСТАНОВИЛИ
Дело № 74782, Николаевского Облуправления НКВД, по обвинению: ГРОЗЫ Павла Кирилловича, 1898 года рожд. урож. с. Касперово, Н- Одесского р-на, украинца, гражд. СССР, б/п, с незаконченным высшим образованием, сына попа, в 1919 г. служил в белой армии Деникина. До ареста работал директором неполной средней школы с. Матвеевки, Николаевского района. Обвиняется в том, что, будучи участником украинской повстанческой террористической и диверсионной организации, проводил работу по созданию к-р повстанческих ячеек из сельской интеллигенции и кулацко- враждебного элемента, проводил подрывную работу на культурном фронте. По заданию организации вербовал к-р повстанческие кадры. Виновным себя признал. Арестован 28.ІІ-38 года, содержится в тюрьме гор. Николаева.	ГРОЗУ Павла Кирилловича РАССТРЕЛЯТЬ

ВЕРНО: СЕКРЕТАРЬ ТРОЙКИ

(Подпись)

(ШЕЙНБЕРГ)

ДАМО. Ф.5859. Оп.2. Спр. 1546. Арк.47.

Оригінал. Машинопис.

**Заява від доньки репресованого Грози П.К. до комісії при ЦК КПСС
по реабілітації репресованих в 30-х роках**

В комиссию при ЦК КПСС
по реабилитации репрес-
сированных в 30-х годах

от Грозы Людмилы Павловны
1924 г.рожд., русской, член КПСС
с 1958 г., проживающей по адресу:
г. Одесса – 270065,
ул. Космонавтов, 25/3, кв.148

ЗАЯВЛЕНИЕ

Уважаемый председатель комиссии!

Обращается к Вам с просьбой дочь репрессированного Гроза Людмила Павловна, доцент кафедры философии Одесского института народного хозяйства. Мой отец, Гроза Павел Кириллович, 1898 года рождения, родился в селе Каспировка Новоодесского района Николаевской обл., учитель, находившийся на должности директора семилетней школы с. Матвеевка Николаевской области, был арестован 28 февраля 1938 года без предъявления обвинения, заключен в Николаевскую городскую тюрьму, куда мать носила ему передачи, а назад получала для стирки окровавленное белье. В одно из ее посещений тюрьмы ей было сказано, что передачи ему больше не понадобятся, т.к. он осужден на 10 лет без права переписки и отправлен в пункт назначения. Осудила его так называемая «тройка».

Так как членам семьи было ясно, что никакой вины за ним нет, наоборот, его работа неоднократно высоко оценивалась на городских конференциях, то моя мать, решив, что это ошибка, стала писать в Москву с просьбой разобраться. После этого вскоре последовал вызов в НКВД, где следователь ей заявил: если будете жаловаться, окажетесь там же, где и муж. Мы с минуты на минуту ждали ареста. Но это, как мы узнали позже, была последняя волна массовых репрессий перед войной.

Как-то к нам пришел человек, отпущенный из лагерей, и сообщил, что отец работает в лагере при медпункте в Сибири и даже организовал кружок истории для заключенных. Мать ждала возвращения отца почти 20 лет. А 31 октября 1956 года мать получила справку о реабилитации отца посмертно. В свидетельстве о смерти сказано, что он умер 12 августа 1944 года от тифа.

Теперь уже общеизвестно, что «10 лет без права переписки» означало немедленный расстрел. Однако нас смущает справка о смерти его в 1944 году, а также свидетельство бывшего заключенного о том, что он жив и передал адрес семьи для посещения этим заключенным.

Очень прошу Вас установить и сообщить нам о причине его ареста, характере обвинения, а также о дальнейшей судьбе отца. Если он был выслан в лагерь, то в какой местности он находился и где похоронен. Прошу также сообщить фамилии доносчиков, т.к. мы, возможно, считаем виновными в доносе совсем не тех людей.

С уважением

(Подпись)

Л.П. Гроза

14 апреля 1989 года

*ДАМО. Ф.5859. Оп.2. Спр. 1546. Арк.134-135.
Оригінал. Машинопис.*

**Лист Управління комітету державної безпеки Української РСР
по Миколаївській області щодо заяви
доньки репресованого Грози П.К.**

**УПРАВЛІННЯ КОМІТЕТУ
ДЕРЖАВНОЇ
БЕЗПЕКИ
УКРАЇНСЬКОЇ РСР
по Миколаївській області**

**УПРАВЛЕНИЕ КОМИТЕТА
ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ
УКРАИНСКОЙ ССР
по Николаевской области**

г. Николаев

№ 3385

« 6 » июня 1989 г.

Секретно

Экз. № 1

Начальнику 10 отделения УКГБ
УССР по Одесской области
подполковнику Солетову А.А.
г. Одесса

В Управление КГБ УССР по Николаевской области поступило заявление из КГБ УССР Грозы Людмилы Павловны, проживающей в г. Одессе ул. Космонавтов д. 25/3 кв. 148, которая обратилась в Комиссию Политбюро ЦК КПСС по дополнительному изучению материалов, связанных с репрессиями, имевшими место в период 30-40-х и начала 50-х годов, с просьбой сообщить о судьбе ее отца Грозы Павла Кирилловича, репрессированного в 1938 году.

Согласно Указания КГБ СССР № 52-с от 26 октября 1988 года, просим сообщить Грозе Л.П., что ее отец Гроза Павел Кириллович 1898 года рождения, уроженец с. Касперовки Новоодесского района, Николаевской области, беспартийный, до ареста работал директором неполной средней школы с. Матвеевки Николаевской области.

9 апреля 1938 года решением тройки УНКВД Николаевской области на основании ст.ст. 54-8 и 54-11 УК УССР приговорен к ВМН. Приговор приведен в исполнение 17 мая 1938 года.

Обвинялся в причастности к украинской повстанческой террористической и диверсионной организации, которая ставила своей задачей свержение советской власти, отторжение Украины от СССР.

Постановлением Президиума Николаевского областного суда от 6 октября 1956 года Постановление тройки УНКВД Николаевской области от 9 апреля 1938 года отменено и дело в отношении Грозы Павла Кирилловича дальнейшим производством прекращено за недоказанностью предъявленного обвинения.

Место захоронения Грозы П.К. установить в настоящее время не представляется возможным.

Повторное свидетельство о смерти можно получить в отделе ЗАГСа Новоодесского района, Николаевской области, на основании направленного нами извещения.

Другими сведениями о Грозе П.К. УКГБ УССР по Николаевской области не располагает.

О результатах беседы с Грозой Л.П. просим сообщить нам справкой на обороте данного документа, для приобщения к архивному делу №1802с.

Начальник 10 группы УКГБ УССР
по Николаевской области
подполковник

(Подпись)

Ю.М.Трунин

Справка*

21 июля с.г. по существу Вашего поручения проведена беседа с Грозой Л.П., ответ на её заявление воспринят с пониманием.

Ст. о/у 10 отд-я УКГБ
УССР по Одесской обл.
м-р (Подпись) (Удотов К.К.)
21/VII-89 г.

* Довідка - рукопис.

ДАМО. Ф.5859. Оп.2. Спр. 1546. Арк.131-132.
Оригінал. Машинопис.

№ 16

Обвинувачуваний висновок по звинуваченню Козицького І.Д.

ОБВИНИТЕЛЬНОЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ

По след-делу № 121
по обвинению КОЗИЦКОГО
ИВАНА ДОРОФЕЕВИЧА
по ст.54-10 УК УССР

1937 года октября 22-го дня, Я Пом. О/Уполномоченного ОДТО ГУГБ НКВД ст. Помощная Сержант Гос. Безопасности ПРЯДКО рассмотрев след-дело №121 по обвинению КОЗИЦКОГО Ивана Дорофеевича по ст.54-10 УК УССР.

НАШЕЛ:

Ковицкий по национальности поляк, прибыл на Украину в момент эвакуации беженцев, совместно с Сувалковской женской гимназией в которой он был учителем и поместился в гор. Полтаве и продолжал учительствовать в той-же гимназии.

В прошлом Ковицкий состоял в партии «НАРОДНОЙ СВОБОДЫ» в 1919 году Ковицкий сочувствуя Деникинским войскам, которых встречал с хлебом-солью, будучи учителем в гор. Полтаве. В конце девятнадцатого года Ковицкий при отступлении Деникинцев, боясь репрессий со стороны сов-власти так же отступал с Деникинскими частями на Кавказ до полного их разгрома.

В 1920 году по ликвидации деникинских банд Ковицкий устроился директором школы в Закавказье в станице Старогладковской, где проработал до июля месяца 1920 года, после чего вернулся на родину в село Александровку и устроился заведующим труд-школы.

Ковицкий будучи студентом в 1910-13 годах состоял в организации «СОЮЗА РУССКОГО НАРОДА» и будучи на каникулах в селе Александровке, Ковицкий имел тесную связь с зажиточной кулацкой частью села и с полицией, которой выдавал революционно настроенных рабочих каменных разработок.

В последние годы Ковицкий будучи преподавателем украинского языка и литературы в железнодорожной школе среди учеников средних и старших классов, протаскивал контрреволюционную националистическую контрабанду, пользовался пособием разоблаченного в свое время врага народа националиста-фашиста Речицкого, где перевозил Шевченка, Спартак, ставя их выше руководителей ВКПб и Мирowego Пролетариата: Ленина, Карла Маркса, Энгельса и др.

В предъявленном ему обвинении, т.е. службе Деникинской армии, протаскивание националистической - контрреволюционной контрабанды среди учеников и внедрения последним материалов Речицкого, - Ковицкий виновным признал себя полностью, что подтверждается официальными материалами и свидетельскими показаниями.

На основании выше изложенного –

ПОСТАНОВИЛ:

След-дело №121 по обвинению Ковицкого Ивана Дорофеевича, 1886 года рожд., урож. села Александровки Вознесенского р-на Одесс. обл., гражданства СССР по национальности поляк, работал учителем в жед. Школе и проживал в г. Вознесенске, по ст.54-10 УК СССР направить в ДТО ГУГБ НКВД Одесской ж.д. для направления по подсудности.

ПОМ. О/УПОЛН. СЕРЖАНТ ГОСБЕЗ. (Подпись) /ПРЯДКО/

СОГЛАСЕН: ПОМ. НАЧ. ОДТО ГУГБ НКВД
СЕРЖАНТ ГОС. БЕЗОПАСНОСТИ (Подпись) /АЛЕКСЕНЦЕВ/

УТВЕРЖДАЮ: НАЧ. ОДТО ГУГБ НКВД ст. ПОМОШНАЯ
СТ. ЛЕЙТЕНАНТ ГОС. БЕЗОПАСНОСТИ (Подпись) /ЛЕВЧЕНКО/

СОСТАВЛЕНО: 22/X-1937 г.

СПРАВКА: Вещ-доков по делу нет, обвиняемый КОЗИЦКИЙ Иван Дорофеевич содержится под стражей в тюрьме города Кирово-Украинское и сего числа перечисляется за ДТО ГУГБ НКВД Одесской железной дороги гор. Одесса.

ПОМ. О/УПОЛНОМОЧЕННОГО ОДТО ГУГБ НКВД
ст. ПОМОШНАЯ СЕРЖАНТ ГОС.БЕЗ. (Подпись) /ПРЯДКО/

*ДАМО. Ф.5859. Оп.2. Спр. 2443. Арк.30-31.
Оригінал. Машинопис.*

№ 17

Заява до Генерального прокурора СРСР від сина репресованого Козицького І.Д.

ГЕНЕРАЛЬНОМУ ПРОКУРОРУ СССР

От жителя г. Вознесенська, Николаевской
обл., ул. Кирова № 46/32, тел.2-34
Козицкого Анатолия Ивановича

ПОВТОРНОЕ ЗАЯВЛЕНИЕ

В октябре 1957 года я обращался к Вам и к областному прокурору с просьбой рассмотреть дело моего отца, Кизицкого Ивана Дорофеевича, репрессированного в 1937 году в г. Вознесенске.

охарактеризовали КОЗИЦКОГО положительно и об антисоветской его деятельности ничего не показали. /л.д. 45-46, 51-54/.

Что же касается обвинения КОЗИЦКОГО в сочувствии деникинской банде, то оно по своему характеру является несостоятельным.

На основании изложенного и принимая во внимание, что материалами дела антисоветская деятельность КОЗИЦКОГО не доказана, а поэтому, руководствуясь ст.16 Закона о судостроительстве Союза ССР, союзных и автономных республик и Указом Президиума Верховного Совета СССР от 7 августа 1957 года,

ПРОШУ:

Постановление НКВД и Прокурора СССР от 26 ноября 1937 года отменить, а дело в отношении КОЗИЦКОГО Ивана Дорофеевича дальнейшим производством прекратить за недоказанностью обвинения.

Приложение: Дело – 015460 в 1-ом томе
на 58-ми листах, заявление
на 1-ом листе.

ЗАМ ПРОКУРОРА УКРАИНСКОЙ ССР

Государственный Советник юстиции 3 класса

(Подпись)

И. АРДЕРИХИН

СПРАВКА: Дело пересматривается по заявлениям сына осужденного КОЗИЦКОГО А.И., проживающего в гор. Вознесенске, Николаевской области, ул. Кирова 46/32.

*ДАМО. Ф.5859. Оп.2. Спр. 2443. Арк.68-69.
Оригінал. Машинопис.*

№ 19

Протокол допиту та показання обвинуваченої Левіної Д.Д.

27 листопада 1937 р.

Протокол допроса

- Вопрос: Следствие располагает данными о том, что Вы знали о контрреволюционной, троцкистской деятельности Вашего мужа Левина Саула Осиповича и это скрывали от органов НКВД. Вы это подтверждаете?
- Ответ: О контрреволюционной троцкистской деятельности моего мужа мне ничего неизвестно, и я это отрицаю.
- Вопрос: Вы говорите не правду. Следствие располагает данными о том, что Вам было известно об участие Вашего мужа в антисоветском троцкистском подполье и в проведенной им вредительской деятельности. Следствие требует от Вас правдивых показаний по этому вопросу.
- Ответ: Категорически утверждаю, что об участие моего мужа в антисоветском троцкистском подполье и проведении им вредительской работы я совершенно ничего не знаю и поэтому никому об этом не заявляю и это я категорически отрицаю.

Вопрос: Кто из числа разоблаченных врагов народа арестованных органами НКВД посещал Вашу квартиру за время Вашей совместной жизни с Вашим мужем Левиным С.О.?

Ответ: За время моей совместной жизни с моим мужем Левиным у нас на квартире из числа разоблаченных врагов народа никто не посещал.

Вопрос: Материалами установлено, что Вы также совместно с Вашим мужем занимались антисоветской деятельностью. Подтверждаете ли Вы это?

Ответ: Категорически утверждаю, что антисоветской работой я никогда не занималась. И это категорически отрицаю.

Протокол записано с моих слов верно мною прочитано в чем и расписываюсь.
(Подпись).

Допросил оперупол. 4 отд. УГБ

Вопрос: В каком году Вы вышли замуж за Левина Саула Осиповича?

Ответ: За Левина С. О. я вышла замуж в 1923 году и проживала с последним по день его ареста.

Записано с моих слов верно, мною прочитано.

(Подпись)

Верно: оперупол. 4 отд. УГБ.

*ДАМО. Ф. 5859. О. 2.Спр. 2891. Арк. 10 (зв.).
Оригінал. Рукопис.*

№ 20

Виписка з протоколу особливої наради при НКВС СРСР щодо обвинуваченої Левіної Д.Д.

ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА

Особого Совещания при Народном Комиссаре Внутренних дел СССР

От 5 февраля 1938 г.

Слушали:

Дело № 59559/УССР о Левиной Доротее Даниловне, 1898 г. р.

Постановили:

ЛЕВИНУ Доротее Даниловну – как члена семьи изменника родины – заключить в исправтрудлагерь, сроком на ВОСЕМЬ лет, считать срок с 26/XI-37 г.

Дело сдать в архив.

Отв. Секретарь Особого Совещания

*ДАМО. Ф. 5859. О. 2.Спр. 2891. Арк. 14-15.
Оригінал. Машинопис.*

№ 21

Висновок по справі Левіної Д.Д.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Я, следователь Следчасти ГУНБ НКВД СССР Савенко рассмотрев, в соответствии с приказом НКВД СССР №00513 от 11/V-1939 г. архивно-следственное дело №274135 на осужденную Левину Доротее Даниловну Особым Совещанием НКВД СССР к 8 годам ИТЛ с исчислением срока наказания с 26 XI м-ца 1937 г.

Муж Левиной б. управляющий Николаевским отделением госбанка, является участником троцкистской организации осужден выездной сессией Верховного суда к ВМН. Левина прожила с мужем 15 лет, антисоветская деятельность ее следствием не доказана.

ПОЛАГАЛ – БЫ:

Внести дело на обсуждение Особого Совещания на предмет снизить до 5 лет ИТЛ.

СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДЧАСТИ

“СОГЛАСЕН” НАЧ. СЛЕДЧАСТИ.

С заключением Следчасти СОГЛАСЕН:

*ДАМО. Ф. 5859. О. 2.Спр. 2891. Арк. 17.
Оригінал. Машинопис.*

№ 22

**Виписка з протоколу особливої наради при НКВС СРСР
щодо обвинуваченої Левіної Д.Д.**

**ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА №12
Особого совещания при Народном комиссаре Внутренних Дел СССР**

сб. от 14 февраля 1940 г.

СЛУШАЛИ:

Дело № 274135 (Николаевск. обл.) на осужденную ЛЕВИНУ Доротею Даниловну, 1898 г. р. ур. Гор. Одессы, еврейка, гр.-ка СССР, б/п.

ПОСТАНОВИЛИ:

Во изменение решения Особого Совещания НКВД СССР от 5/II-1938 г. Левиной Доротее Даниловне снизить срок наказания до ПЯТИ лет ИТЛ считая срок с 26/XI-1937 г.

Отв. секретарь Особого совещания

(Иванов)

*ДАМО. Ф. 5859. О. 2.Спр. 2891. Арк. 13,16.
Оригінал. Машинопис.*

№ 23

**Визначення Військового трибуналу Одеського Військового
округу про реабілітацію Левіної Д.Д.**

**ОПРЕДЕЛЕНИЕ № Н-0539
ВОЕННЫЙ ТРИБУНАЛ ОДЕССКОГО ВОЕННОГО ОКРУГА**

в составе: председательствующего подполковника юстиции ГОРБАЧЕВА,
членов: подполковника юстиции ПИВЕНЬ,
подполковника юстиции ОСТАПЕНКО,
рассмотрел в заседании 10 августа 1956 г. протест военного прокурора Одесского военного округа на постановление Особого Совещания при НКВД СССР от 5 февраля 1938 г., на основании которого

ЛЕВИНА Доротея Даниловна, 1898 года рождения,
была заключена в ИТЛ сроком на 8 лет.

Постановлением Особого Совещания при НКВД СССР от 14 февраля 1940 г. наказание ЛЕВИНОЙ снижено до 5 лет лишения свободы в ИТЛ.

Заслушав доклад тов. ОСТАПЕНКО и заключение пом. военного прокурора Одесского военного округа подполковника юстиции тов. ГОНЧАРУК об удовлетворении протеста,

УСТАНОВИЛ:

Левина была заключена в ИТЛ в связи с тем, что ее муж – ЛЕВИН С.О. 24 ноября 1937 г. был осужден за принадлежность к антисоветской организации.

В своем протесте военный прокурор округа просит постановления Особого Совещания в отношении ЛЕВИНОЙ отменить и дело о ней производством прекратить за отсутствием состава преступления. На предварительном следствии ЛЕВИНА показывала, что о преступной деятельности своего мужа она ничего не знала и сама никаких преступлений не совершала. Проверкой дела на ее мужа – ЛЕВИНА С.О. установлено, что он был осужден не обоснованно, в связи с чем дело о нем представлено в Военную Коллегию Верховного суда СССР на предмет прекращения за отсутствием в его действиях состава преступления.

Рассмотрев материалы дела и находя доводы протеста обоснованными, военный трибунал округа, руководствуясь Указом Президиума Верховного Совета СССР от 19 августа 1955 г.,

ОПРЕДЕЛИЛ:

Постановление Особого Совещания при НКВД СССР от 5 февраля 1938 г. и постановление Особого совещания при НКВД СССР от 14 февраля 1940 года в отношении ЛЕВИНОЙ Доротеи Даниловны отменить и дело о ней, в силу п.Д ст.4 УКП УССР, производством прекратить за отсутствием состава преступления.

Подлинное за надлежащими подписями

Верно: ЧЛЕН ВОЕННОГО ТРИБУНАЛА ОдВО ПОДПОЛКОВНИК ЮСТИЦИИ
/ОСТАПЕНКО/

отп. 4 экз.

экз. № 1-НР

экз. № 2-в 1 с/о

экз. №3-в УАО

экз. №4-в ВП ОдВО

отп. Василевская

10.8.56. №2864

ДАМО. Ф. 5859. О. 2.Спр. 2891.Арк. 39-40.

Копія. Машинопис.

№ 24

Протоколи допитів свідків по справі Лисинської М. В.

Показания свидетеля Снисаренко И. С.

3 августа 1937 г.

Предупрежден об ответственности по ст. 89 УК.

Вопрос: Какие а/с проявляла в вашем присутствии проводила Лисинская Мария Викторовна?

Ответ: Приблизительно в марте месяце 1937 года, педрада вынесла постановление что бы учителя по очереди дежурили в общежитии студентов, с целью воспитательной и академической помощи подготовки к урокам. На педраде так же присутствовала Лосинская М. В., когда все ушли Лосинская мне заявила что дежурство в общежитии есть – новая форма эксплуатации.

Этот вопрос разбирался на педраде и Лосинская не высказалась о том что она заявила что дежурство есть новая форма эксплуатации.

Кроме этого мне известно как завучу что Лисинская относится грубо к ученикам и даже называла неуспевающих дураками. Когда за такие грубости Лисинскую критиковали то она бросала работу и три дня не выходила на работу.

Протокол зачитан мне в слух, записан верно с моих слов в чем подписываюсь.

(Подпись)

Допросил: В/о нач. Р/о НКВД Серж. Госбезопасности

(Подпись)

ДАМО. Ф.5859.О. 2. Спр.2963. Арк. 10.

Оригінал. Рукопис.

Показания свидетеля Иваницкого Вл. Фед.

Августа "15" 1937 г.

Предупрежден об ответственности по ст. 89 УК.

Вопрос: Какую агитацию к-р характера проводила Лисинская Мария Викторовна?

Ответ: Со слов самой Лисинской Марии Викторовны знаю, что сестра её живет в Харбине – замужем за белым офицером Соловьевым. Брат Лисинской офицер, живет за границей, она показывала его фотокарточку. Брат Лисинской в Польше, ушел с белыми. С сестрой Лисинская все время поддерживает отношения. Лисинская всегда говорит, как хорошо жить в Харбине, как там все дешево, какая там привольная жизнь. Из Харбина Лисинская часто получала деньги, о чем говорила всем учителям. Получив в апреле-мае 1937 г. посылку из Харбина, показывала полученные вещи при сем сказала, что посылку ей привезли, что прислала ее незнакомая особа и что она, Лисинская, не помнит места отправления.

В разговорах Лисинская постоянно высказывала недовольство Советской властью, свою работу учительницы называла принудительной работой, говорила, что ей все надоело и временами она близка к самоубийству, что ей очень хочется съездить в Харбин к сестре, что к ней, Лисинской, плохо относятся, что ей не доверяют и следят за нею.

Плохую успеваемость отдельных учеников Лисинская объясняет тем, что теперь в школе учатся все, а раньше школа была для избранных.

По словам Лисинской в Одессе живет ее приятельница, дочь крупного помещика. Замужем за крупным спекулянтом.

Лисинская в очень хороших отношениях с Гридиным Петром Васильевичем, работала в редакции газеты, когда редактором был Гридин. Перейдя на работу в Арбузинку, Гридин. Будучи в Братском, заходил к Лисинской в гости.

Протокол написан собственноручно, в чем и подписываюсь (Подпись)

Допросил: В/о нач. Р/о НКВД Серж. Госбезопасности (Подпись)

ДАМО. Ф.5859.О. 2. Спр.2963. Арк. 14.

Оригінал. Рукопис.

Протоколи допитів обвинуваченої Лисинської М. В.

Показания обвиняемой Лисинской М. В.

18. «VIII» 1937 г.

Вопрос: Кто из В/ близких родственников служил в белой армии, где они сейчас и какая у В/ с ними связь?

Ответ: Из моих близких родственников служили в белой армии: Брат – Юрий Викторович Лисинский офицер деникинской армии, вместе с деникинцами бежал за границу, я с ним поддерживала письменную связь до 1930 г. после этого он перестал мне писать, живет он в поместье Горбушева – Славутине, Люблинского окр. в Польше.

Сестра: Горбунова Наталия Викторовна, первый ее муж был офицер, второй, также бывший белый офицер Колчаковской армии, вместе с ними бежали за границу в Мукден, сейчас живут в Харбине.

Дядя: Лисинский Юрий Иванович офицер царской армии, был ли он в белой армии точно не знаю, но вероятно служит сейчас живет в Польше получает пенсию от польского правительства.

До 1930 г. я поддерживала письменную связь с братом, до настоящего дня поддерживаю письменную связь с сестрой и получаю от нее денег и посылки через почту и через разных граждан которые

С дядей Юрием никакой связи не имею.

Вопрос: Служили ли Вы в белых армиях в качестве сестры?

Ответ: Нет, я в белых армиях в качестве сестры не служила, я служила в гор. Кабрике, за Брестом, в качестве сестры в земском союзе по оказании помощи беженцам.

Вопрос: Были ли Вы замужем за белым офицером?

Ответ: Официально я замужем не была, я сожительствовала с белым офицером Сафоновым Яковом У. отчество забыла. Я в 1921 г. в гор. Киеве. Сафонова я знала с 1918 г., после 21 года я встречала Сафонова в том же 1921 г. он переменял свою фамилию на Садовского в м. Звенигородке, киевской обл. он работал служащим в управкоме там же. О Садовском я после 1921 г. ничего не знаю, так же я и от знакомых не слыхала где он.

Вопрос: Какие В/ взаимоотношения с Гридиным, где и когда Вы с ним познакомились?

Ответ: С Гридиным Петром Васильевичем я познакомилась в редакции «Степовой колгоспник» где я работала корректором, а он как редактор газеты Людмиловской М. Т. С часто приезжал. Я с Гридиным сожительствовала, последний раз он ко мне приезжал в Сергеевку в 1936 г.

Вопрос: Какие у В/ взаимоотношения с учительницей Жуковской?

Ответ: Правильная фамилия ее Жукова, с нею я знакома через ее сестру Шеневской Ольгу Матвеевну, она дочь офицера, я предложила ее директору Сергеевской школы Сологубу я говорила что она дочь офицера. До этого я ее не знала и других взаимоотношений между нами нет.

Вопрос: Вы обвиняетесь в том что систематически проводили к-р агитации и что являетесь шпионом. Признаете ли Вы себя виновной?

Ответ: Нет, я себя виновной не признаю в том что я проводила к-р агитацию, а также в том что я являюсь шпионом.

- Вопрос: У В/ при обыске обнаружено 2 паспорта на В/ имя, с какой целью Вы припрятали второй паспорт?
- Ответ: Я в первом паспорте записано рождения 1893 г., я хотела быть записанной 1895 г. с чистой точки зрения женщины – быть моложе я в первом паспорте сама исправила на 1895 г. когда я приехала в Сергеевку я сказала что у меня паспорта нет и получила второй паспорт и так как в Сергеевке до этого паспортизации не было то я получила паспорт.
- Вопрос: Почему Вы не уничтожили паспорт полученный в Одессе как ненужный В/?
- Ответ: Я не считала нужным сжечь какие нибудь документы а по сему я не уничтожила и паспорт.
- Вопрос: Почему паспорт не лежал с другими документами а в мешке со старыми вещами?
- Ответ: Паспорт просто валялся но я его не прятала.
- Вопрос: Из писем обнаруженных у В/ от сестры Наталии видно что Вы клеветничали на советский союз что у нее плохо жить, не во что одеваться и т.д. признаете ли Вы себя в этом виновной?
- Ответ: Нет, я не клеветничала, я действительно жила очень плохо и 1933 г.г. и просила чтобы они мне помогли, ибо я не могла содержать мать.
- Вопрос: Из писем найденных у В/ видно что Вы систематически получали посылки и деньги через частных лиц и консульств, расскажите сколько, через кого и когда Вы получили посылки?
- Ответ: Через Японского консула в Одессе я получила Японский халат и 3 пары чулок, посылку вручил мне лично консул Танака-сан, в консульстве. Он вручая мне посылку говорил что у нас плохо жить, на что я ему ответила у нас есть то что у них нет, это пятилетний план и на этом разговор был окончен. Получила в 1929 г.
Больше посылок через консула я не получала, хотя сестра писала что посылала мне посылки через консульство.
Вторую посылку я получила чрез английскую писательницу, которая жила у сестры в Харбине и ехала оттуда в Москву. В этой посылке был шелк, шарф, шляпу, шоколад, мыла, вакса, подвязки, колбаса и целый ряд других мелких вещей. Получила в 1932 г. Третью посылку я получила через комсомолку Сухову Лизу, ко мне посылку прислали по почте. В этой посылке были разные вещи.
Сухова работает где то на Рязанской ж. д. где именно не помню. Эту посылку я получила в 1936 г. в марте.
Кроме этого я получила от сестры деньги и посылки по почте и получила деньги от брата из Польши за проданные дела, что «почте» верно с моих слов.

Протокол зачитан мне вслух, записан с моих слов, в чем и подписываюсь.

(Подпись)

Допросил: В/о нач. Р/о НКВД Серж. Госбезопасности

(подпись)

ДАМО. Ф. 5859.О. 2. Спр.2963. Арк. 16-18.

Оригінал. Рукопис.

Показания обвиняемого Лисинскую М. В.
«20» август 1937 г.

- Вопрос: Какого содержания книга написанная о Советском Союзе Вашей сестрой бело эмигранткой Наталией?
- Ответ: Мне сестра писала что ее книга о Советском Союзе отражает угнетенную и нищенскую жизнь интеллигенции в Советском Союзе и как с интеллигенции издеваются в Советском Союзе. В этой книге Я являюсь Героем угнетенной интеллигенткой в Советском Союзе.
- Вопрос: Таким образом Вы сознательно снабжали свою сестру контрреволюционными материалами для издательства этой книги – к-революционной и для передачи материалов Японской разведке?
- Ответ: Да Я действительно снабжала свою сестру к-р материалами сознательно о Сов. Союзе зная о том, что она их использует для своей к-р книги и передаст их Японской разведке.
- Вопрос: Каким образом и через кого Вы передавали к-р материалы Вашей сестре Наталии Горбуновой?
- Ответ: К-р материалы Я посылала своей сестре Наталии Горбуновой почтой в завуалированной форме тое. Я к-р материалы замаскировывала отдельными похвалами о Советском Союзе.
- Вопрос: за высланные материалы для книги и Японской разведки Вы получали плату доллары и посылки.
- Ответ: Нет долларами и посылками Я получала но я не считаю это награждением за данные ей мной материалы для книги, потому, что наклон сводился к тому что бы продать эту книгу в Шанхае Японской разведке и выкупить меня из Советского Союза.

Протокол мне зачитан вслух записан с моих слов все верно в чем и подписываюсь

Допросил сотрудник РОНКВД

Шукалин

При допросе присутствовал Вр. Нач. РОНКВД сержант госбезопасности (подпись)

ДАМО. Ф.5859.О. 2. Спр.2963. Арк. 24.

Оригінал. Рукопис.

№ 26

Обвинувачувальний висновок по справі гр. Лисинської М. В.

ОБВИНИТЕЛЬНОЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ.

По обвинению гр. ЛИСИНСКУЮ Марию
Викторовну, 1889 г. рождения.

Братским Р/О НКВД разрабатывалась в подозрении в шпионаже в пользу Японии ЛИСИНСКАЯ Мария Викторовна жит. С. Братского Одесской области.

Расследованием установлено: что ЛИСИНСКАЯ Мария Викторовна мела связь с ЯПОНСКИМ, Американским и Германским консулами, частными лицами которые привозили ей посылки из Китая, являлась агентом Японской разведки и через частных лиц и консульств, а также через свою сестру в письмах в завуалированной форме передавала К-Р материалы она советский союз.

Что она снабжала свою сестру Наталию Горбунову белоэмигрантку/ жена белого колчауовского офицера/ материалами для изданий К-Р книги клеветничающая на Советский Союз и за деньги полученные за книгу “выкупить” ее из Советского Союза.

/см. л/д 15-26, 19-20, 22, 24-25 и письма/

Что ЛИСИНСКАЯ вела агитацию среди учителей что жизнь за границей хорошая, привольная, дешевая и т.д. подкрепляя свою агитацию письмами от сестры белоэмигрантки Наталии и что в СССР общественная работа является новым методом эксплуатации.

/см. л/д 7-12, 19 и Д/Ф/

Что Лисинская сожительствуя с белым офицером САФОНОВЫМ и зная что он остался в Советском союзе для действий и с этой целью переименовал свою фамилию на САДОВСКОГО не сообщила об этом соответствующим организациям.

/см. л/д "Г"41. 18/

Лисинская незаконно хранила у себя паспорт ОА-8№115049 на имя Лисинской Марии Викторовны, которого она получила в Одессе, в то же время получила другой в Братском, скрыв что у нее есть паспорт, очевидно с целью передачи такового разведке.

/см. л/д 18\и протокол обыска/

Выше указанное вполне подтверждается показаниями свидетелей Бердичевского, Снисаренко и др. свидетелей, а также показаниями обвиняемой Лисинской М. В. И письмами обнаруженной у нее при обыске.

Обвиняемая Лисинская Мария Викторовна признала себя виновной в том что она действительно является агентом Японской разведки куда она была втянута своей сестрой Горбуновой Наталией и ей письменно сообщала К-Р материалы о Советском Союзе и что она получила через Японского консула посылку и 2 посылки через частных лиц, но ей сестра писала что бы она через них ей передала материалы.

/см. л/д 13-25 и письма/

Что она сожительствовала с белым офицером САФОНОВЫМ который переименовал свою фамилию на САДОВСКОГО с целью скрытия свое прошлое, но не знала что это делает с К-Р целью.

Что вела К-Р агитацию среди учителей и что незаконно хранила у себя паспорт выданный ей Одесской милицией.

/см. л/д 13-25/

На основании вышеизложенного Лисинская Мария Викторовна, 1889 г. рождения, учительница, со средним образованием, украинка, подданство УССР, уроженка Польши, дочь служащего калужского ассесора, брат Юрий и дядя Юрий белые офицеры, с братом Юрием она поддерживала связь до дня ареста ОБВИНЯЕТСЯ:

1. Что она является агентом ЯПОНСКОЙ разведки каковую она снабжала К-Р материалами через свою сестру белоэмигрантки Наталии живущей Харбине, консульство и частных лиц, от которых получала из Харбина.

/см. л/д 15-16, 19-20, 22, 24-25 и письма/

2. Что снабжала свою сестру белоэмигрантку Горбунову Наталию /жена колчаковского офицера/ К-Р материалами для книги клеветничающая на Советский Союз для "выкупа" ее из СССР.

/см. л/д 15-16, 19-20, 22, 24-25 и письма/

3. Что систематически среди учительства вела К-Р агитацию.

/см. л/д 7-12, 19 и Д/Ф/

4. Что не сообщила соответствующим органам что белый офицер САФОНОВ переименовал свою фамилию на САДОВСКИЙ с целью К-Р деятельности чем способствовала таковому.

/см. л/д 14, 18/

5. Лисинская незаконно хранила у себя паспорт ОА-№115049 выданный ей Одесской милицией очевидно с целью передачи такого иностранной разведки.

/см. л/д 18/

Дело по обвинению гр. ЛИСИНСКУЮ Марию Викторовну направить на рассмотрение особ тройки обл. НКВД.

ПРИМЕЧАНИЕ: Вещдоки письма в отдельном конверте, фотокарточки и расписка в получении паспорта. Обв. ЛИСИНСКАЯ содержится в Кировской тюрьме.

ВРИД. НАЧАЛЬНИКА БРАТСКОГО Р/О НКВД
СЕРЖАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ

/СТРУТИЕВСКИЙ/

С постановлением Братского Р/О НКВД о направлении дело на рассмотрение тройки НКВД согласен:

НАЧАЛЬНИК МЕЖРАЙОПЕРГРУППЫ
МЛ. ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ

/РУДНИЦКИЙ/

Составлено 21 августа 1937 г.
с. Братское.

*ДАМО. Ф. 5859.О. 2. Спр.2963. Арк. 28-29.
Оригінал. Машинопис.*

№ 27

Довідка про виконання вироку по справі Лисинської М.В.

СПРАВКА

Решением Народного Комиссара Внутренних Дел СССР и Прокурора СССР (протокол №.....) “9” ноября 1937 г. Лисинская Мария Викторовна осужден в порядке приказа НКВД СССР № 00485 от “11” августа 1937 г. по “1” категории.

Приговор приведен в исполнение “15” ноября 1937 года.

ПОМ НАЧ 1 СПЕЦОТДЕЛА НКВД УССР
СТ ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ

/АЛЫПЕРИН/

“18” сентября 1942 г.
г. Актюбинск.

*ДАМО. Ф.р 5859.О. 2. Спр.2963. Арк. 36.
Оригінал. Машинопис.*

№ 28

Висновок Прокурора Миколаївської області старшого радника юстиції Бондарь Ю Є. по відношенню до Лисинської Марії Вікторівни

Утверждаю
Прокурор Николаевской области
старший советник юстиции
Ю.Е.Бондарь
“12” декабря 1989 г.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

в отношении Лисинской Марии Викторовны
По материалам уголовного дела арх. № 9906 проходит –

Лисинская Мария Викторовна, 1889 г. р.,
уроженка г. Грубышев, Люблинского р-на,
Польши, украинка, б/п, учительница,
до ареста проживала в с. Братском, Братского
р-на, Одесской области.

Родственники осужденной не установлены.

По постановлению Особого Совещания при НКВД СССР от 9 ноября 1937 года Лисинская М.В. за передачу контрреволюционных материалов японской разведке и проведение контрреволюционной агитации расстреляна.

Лисинская М.В. подпадает под действие ст. I Указа Президиума Верховного Совета СССР от 16 января 1989 года "О дополнительных мерах по восстановлению справедливости в отношении жертв репрессий, имевших место в период 30-40-х и начала 50-х годов".

Старший помощник прокурора области
по надзору за следствием в органах КГБ
советник юстиции

В. М. Колбешкин

Начальник следгруппы УКГБ УССР
По Николаевской области подполковник

В. А. Левенец

"7" декабря 1989 года

*ДАМО. Ф. 5859.О. 2. Спр.2963. Арк. 37.
Оригінал. Машинопис.*

№ 29

Протокол допиту свідка по справі Радомського І.Д.

УССР

Форма № 24

НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УПРАВЛЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Протокол допроса

К ДЕЛУ № _____

1937 г. сентября мес. 7 дня. Я, оперуполномоченный ОДТО ГУК НКВД ст.Помошная
Корольков, допросил в качестве свидетеля

1. Фамилия *Канифольский*
2. Имя и отчество *Антон Яковлевич*
3. Дата рождения *1903 года*
4. Место рождения *с. Оленино Джулинский р-н*
5. Местожительство *ст.Голта, ул.Петровского №17*
6. Нац. и гражд. (подданство) *Украинец, УССР*
7. Паспорт *Выдан в 1936 году м.Висковской РК милицией*
8. Род занятий *ст.Голта ж.д.школа №17, педагог*

9. Социальное происхождение *из крестьян*
10. Социальное положение (род занятий и имущественное положение):
а) до революции *работал отец у помещика*
б) после революции *сельским х/вол*
11. Состав семьи (*подпись*)
12. Образование (общее, специальное) *Высшее*
13. Партийность (в прошлом и настоящем) *Б/п*
14. Каким репрессиям подвергался: судимость, арест и др. (когда, каким органом и за что)
а) до революции *не подвергался*
б) после революции *не подвергался*
15. Какие имеет награды (ордена, грамоту, оружие и др.) при сов. власти *не имеет*
16. Категория воинского учета запаса и где состоит на учете *состоит на особом ж.д. учете*
17. Служба в Красной Армии (красн. Гвардии, в партизан.отрядах), когда и в качестве кого *не служил*
18. Служба в белых и др. к-р армиях (когда, в качестве кого) *не служил*
19. Участие в бандах, к-р организациях и восстаниях *не участвовал*
20. Сведения об общественно-политической деятельности (*подпись*)
Показания свидетеля Канифольского Антона
«7» сентября 1937 г.
За дачу ложных показаний предупрежден об ответственности по ст.89 УК УССР
Вопрос: Насколько хорошо Вы знаете Радомского Ивана Дмитриевича и что В/ о нем известно?

Ответ: Я знаю Радомского Ивана Дмитриевича с 1936 года по совместной работе в ж.д. школе №17 ст.Голта. За период совместной работы в школе я установил, что Радомский к работе относится преступно халатно, абсолютно не заинтересован в том, чтобы ученики знали хорошо преподаваемый им предмет, а так лишь бы отбыть время, может с учениками целый час проговорить всякую чепуху, но не заниматься делом. В результате чего ученики 10 классов при поступлении в высшие учебные заведения не выдерживали испытаний из-за незнания немецкого языка, я знаю несколько таких случаев, когда учеников по незнанию немецкого языка не приняли в высшие учебные заведения. В 1937 году не помню в каком месяце в учебниках немецкого языка на некоторых страницах были лозунги к/р характера и было предписание директору школы, чтобы эти учебники изъять, при чем предписание было секретного порядка, о чем, конечно, не знал Радомский, но он на утро пришел в учительскую,

Подпись (*подпись*)

где сидели учителя, взял эти учебники и демонстративно, при всех начал вырывать эти страницы, я ему запретил это делать и директор школы Баклан взял его в свой кабинет, чем это кончилось для меня не известно, но это со стороны Радомского было открытое, демонстративное к/р выступление. На все мероприятия Партии и Сов. власти Радомский смотрел скептически, с иронией, чувствовалась явная ненависть и враждебность, но открыто не выступал и держал себя замкнуто. Больше показать ничего не имею протокол записано верно с моих слов и мне прочитано в чем расписываюсь.

(*подпись*)

Допросил оперуполном. (*подпись*)

Архів СБУ в Миколаївській області. Спр.6418-с. Арк.14-15 об.

**Скарга до Генерального прокурора СРСР
від ув'язненого Радомського І.Д.**

Жалоба

Генеральному прокурору ССРСР Вышинскому
от заключенного Каргопольских
лагерях Ивана Дмитриевича
Радомского

В порядке прокурорского надзора прошу разобрать такое заявление: первое 11/11 37 г. я писал еще с тюрьмы начальнику НКВД по Одесской области и прокурору.

Я был задержан 22/8 37 г. Помощником НКВС Одесской дороги. Во время следствия мне не разрешали давать какие-либо пояснения, касающиеся моей работы, поэтому я их написал с тюрьмы, судьбы которых я до сих пор не знаю.

Следствие велось не в сторону выяснения моей личности, но в сторону прикрытия грязных дел руководства школы. Во время следствия я стоял на одной ноге 40 часов подряд после чего из боязни я должен был подписать обвинение не мне принадлежащее: «Будучи контрреволюционно настроенным плохо подготовил учеников в институт поэтому обвиняется по ст. 54-10».

Базируясь на подписанное мной обвинение, особое совещание при НКВС СССР осудило меня на 10 лет.

Первая половина обвинения характеризует не меня, а директора школы, который в 35 г. будучи завучем этой же школы дал санкцию учительнице повешать монтаж с портретом бандита Троцкого. Директор имел тесную связь с расстрелянным петлюровским бандитом Кияницей, который будучи инспектором выписывал директору по 1000 руб. для личных надобностей, выписывал двойную зарплату, об этом писалось в прессе.

Ведет дружбу с бывшим членом союза русского народа, жена которого и сейчас работает в той же школе. За антисоветское выступление на собрании был исключен из комсомола. Систематически срывал политучебу учителей своей школы. Игнорировал физическим воспитанием учеников. Целый год занимался спекуляцией парт: купувал, продавал, в суд бегал, но не занимался, поэтому такие результаты в учебе. Небрежно отнесся до портрета Ворошилова, об этом говорили на педсовете.

Вторая половина обвинения все же характеризует директора: я преподаватель немецкого языка, но ученики 10-го кл. Никитина и Пиваковский не поступили в двух институтах по математики (препод. директор) и физики (препод. Мислинский).

В «Черноморской Коммуне» была заметка, что ученики ж.д. школы № 17 плохо подготовленные по математики, поэтому инспектура сделала проверку работы школы и в протоколах педсовета, который длился целую ночь, я не имею никаких замечаний, что плохо работаю, как все остальные, в том числе и директор школы.

При всяком моем старании помочь ученикам директор старался мне в этом помешать, но не содействовать. Директор школы свел экзамен с математики в какую-то кукульную комедию: вместо начать писать в 9 ч. Утра, когда раскрыл пакет, начал в 2 часа дня, пока не довел до сведения учеников посредством своего племянника ученика 10-го класса, об этом знали все, но благодаря водки и «хороших» людей это оказалось не преступлением.

Все наведенные факты характеризуют мое обвинение не мне принадлежащие. Мое обвинение вытекало из характеристики данной мне директором школы недавно снятым с работы Баканом сыном крупного каретного мастера из Вознесенска гнезда Петлюровских банд ??? донощиком которых был (со слов местных жителей).

Все наведенные факты всегда могут доказать живые люди.

Я родился 1896 год. в гор.Снятине восточной Галиции. Мой отец батрак-крестьянин выходец ис Буковины православный (но я униянт) работал у польских помещиков. В школе мне содержала старшая сестра портниха. Так кончил я гимназию. В 1916 году я был ранен на итальянском фронте после чего я был зачислен до первой группы инвалидов, но все же послали учительствовать в Карпаты село Жабе. Там я работал с 1916 г. по 1919 год. Пока не пришла польская Гелерская армия в Карпаты здесь мне предложили подписать декларацию и присягнуть польской власти но от этого я отказался, поэтому мне вывезли в западную польшу где просидел я Концлагерях до 1923 года. В мае месяце мне удалось бежать с лагерей и за два месяца я прошел пешком всю Галицию. В конце юля мне удалось нелегально перейти границу возле Каменца Подольского (в этом мне помогали комсомольцы покутя).

В Т.П.У. сидел я не больше 10-ти дней и после суда, который мне оправдал, разрешили жить в городе Первомайске Одесской области. В этом малом городке я прожил 14 лет и все время работал у школе и по подготовке колхозных кадров и не имел никогда никаких замечаний относительно моего поведения. Я работал совестно, ибо хотел поблагодарить советскую власть за то что мне у себя приютила, что дала мне возможность быть человеком и жить зажиточно. Советская власть дала мне возможность кончить советский ВЫШ После того, когда польская буржуазия выгнала мне с родной веками русской земли. После того могу ли я пойти на провокации троцкистов-шпионов, могу ли я даже и безсознательно помогать троцкистам шпионам. Мог ли я будучи физически слабым и не трудоспособным агитировать против советской власти и стать изменником, врагом народа?

Я удрал ис своей родины не от хорошей жизни, которой я никогда не имел, но от издевательства которого я испытал во время моего перебивания (4 года) в лагерях и во время австрийской власти мне ??? них не было с медом.

Могу ли я служить тому кто веками нас украинцев ненавидел, (это больше шовинисты). Нет, этого я никогда не мог сделать стать предателем народа, которому я принадлежу.

Я не виноват, что родился в Галиции судьба которой такая поломанная. Я не виноват, что должен был бежать от предателей русской земли и от польских фашистских плезуников???. Я не виноват что мой отец бедный и что для меня не было места ни в какой капиталистической стране кроме Советского союза.

Десятилетние заключение в Каргопольских лагерях для меня большой удар и физический и моральный, этого я себе не заслужил за время 14-ти летнего перебивания в гор.Первомайске. Этого не заслужила и моя жена Чикаева О.М. доч рабочего железнодорожника красного партизана, которая проработала на одном месте в школе 20 лет и была одна из лучших учительниц. Но сейчас на 21 году уволена и голодает совместно ис своей дочерью 11 лет. Эта мера предосторожности для меня наверно гибельная, поэтому прошу найти для меня меру предосторожности другую, если НКВС в моей личности сумнивается.

У меня нет никого больше кроме жены и дочери 11 лет, которые сейчас живут в городе Первомайске, поэтому прошу разобраться с моим заявлением и дать возможность жить вместе со своей симей и еще лучше с женой работать и воспитывать наших детей, ведь для них мы своей пол жизни посвятили, иной цели у нас не было как быть полезным советской власти.

Радомский Иван Дмитриевич

Архів СБУ в Миколаївській області. Спр.6418-с. Арк.39-41 об.

** Правопис оригіналу збережено*

Протокол допиту обвиняченного Сарданова В. І.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

Обвиняемого САРДАНОВА Василия Ивановича, 1887 года рождения, уроженец с.Ольшанка того же района Одесской области, болгарин, гр.СССР, происходит из крестьян, служащий, по профессии учитель. В царской армии служил в чине прапорщика.
До ареста учитель 2-й школы в г.Николаеве.
От 15-марта 1938 года.

ВОПРОС: Вы указали в анкетных данных о Вашей службе в царской армии в чине прапорщика. Скажите, в каких армиях Вы служили кроме царской армии?

ОТВЕТ: В других армиях – красной и белой не служил по личным моим соображениям следующего порядка. После прихода моего из царской армии и в связи с октябрьской революцией, а затем гражданской войной, я пошел работать учителем в школу и дабы не идти служить в Красную армию, я скрыл свое офицерское звание и так работал до конца гражданской войны учителем в школе.

ВОПРОС: В 1931 г. Вы подверглись аресту за антисоветскую деятельность. Расскажите следствию, в чем конкретно выражалась Ваша антисоветская работа?

ОТВЕТ: Я был арестован за проведение антисоветской агитации против колхозного строя, но через некоторое время был освобожден в 1931 г.

ВОПРОС: Следствию известно, что Вы и после 1931 г. продолжали вести антисоветскую работу.

ОТВЕТ: Имея тесную связь с контрреволюционным кулацким элементом на селе после 1931 г. проводил антисоветскую работу, направленную на подрыв хозяйственно-политических кампаний. В 1932 г. вел антисоветскую агитацию в связи с трудностями, которые сложились в то время на Украине.

ВОПРОС: В чем выражалась Ваша дальнейшая антисоветская деятельность?

ОТВЕТ: Продолжением моей антисоветской деятельности является мое вступление в антисоветскую украинскую националистическую организацию в июле месяце 1933 г. в г.Кирово.

ВОПРОС: Кем и при каких обстоятельствах Вы были вовлечены в антисоветскую украинскую националистическую организацию.

ОТВЕТ: В июле месяце 1933 г. я был на Сессии учителей заочников в г.Кирово в течении около месяца, там я познакомился с директором школы КРАВЧЕНКО Порфирием. В неоднократных наших беседах с ним мы обсуждали ряд политических вопросов, касающихся жизни украинского народа при Советской власти. Мы пришли к заключению, что «украинский народ переносит большую нужду в связи с политикой Соввласти и находится в зависимости, что при таком положении дальше существовать украинский народ не может и должен освободиться – стать на самостоятельную почву и создать свое независимое государство». Наши культурные силы должны помочь в этом путем борьбы с Сов.властью.

Узнав меня ближе, КРАВЧЕНКО сообщил мне, что на Украине существует большая антисоветская организация, которая ведет борьбу с Соввластью и ставит своей задачей отторжение Украины от Советского союза. Он предложил мне вступить в эту организацию и я дал свое согласие.

ВОПРОС: Вас информировал КРАВЧЕНКО, какими способами борьбы Ваша антисоветская организация стремится достигнуть осуществления своих задач?

ОТВЕТ: КРАВЧЕНКО рассказал мне, что основной задачей организации свержение Советской власти и создание самостоятельного украинского буржуазного государства по типу фашистских государств. Причем объяснил, что эту задачу можно осуществить

только путем вооруженного восстания в военное время при помощи интервенции, иначе сама организация с этим вопросом не справится.

КРАВЧЕНКО сказал, что нашей практической работой, как участников антисоветской организации – подготовки контрреволюционных повстанческих кадров, проведение среди украинцев контрреволюционной националистической пропаганды и разрушительная работа во всех отраслях народного хозяйства в частности в области народного просвещения.

ВОПРОС: Вы приняли эту установку?

ОТВЕТ: Да, информацию КРАВЧЕНКО о тактическом осуществлении замыслов контрреволюционной организации я принял полностью.

ВОПРОС: Как практически осуществлялась Вами антисоветская работа, как участника антисоветской националистической организации.

ОТВЕТ: После вовлечения меня в антисоветскую националистическую организацию я возвратился из Кирова в село Ковалевку и на протяжении 1933 года проводил подрывную работу в школе путем развала дисциплины среди учителей и учащихся. Прививал ученикам контрреволюционные националистические взгляды, проводил антисоветскую агитацию против мероприятий партии и Правительства. Работая в 1934-36 г.г. в селе Мешковка в качестве учителя я систематически дискредитировал советскую школу перед населением, группируя вокруг себя антисоветски настроенных лиц.

Аналогичную антисоветскую работу я проводил в с.Терновке, будучи учителем в 1936-37 г.г., где за избиение ученика был снят с работы.

ВОПРОС: Вы говорите неправду. Ваша антисоветская деятельность заключалась не только в антисоветской агитации и дискредитации мероприятий Соввласти, а в проведении организованной контрреволюционной работы по созданию кулацких повстанческих ячеек.

ОТВЕТ: В связи с перебросками меня из одного села в другое в короткие промежутки времени я не мог ориентироваться быстро с целью подыскания контрреволюционных повстанческих кадров, поэтому мною не было создано ни одной повстанческой ячейки.

ВОПРОС: Кого Вы знаете из участников антисоветской националистической украинской организации?

ОТВЕТ: Кроме КРАВЧЕНКО, вовлекшего меня в эту организацию, я никого из участников организации не знаю.

ВОПРОС: Кто Вами вовлечен в антисоветскую националистическую организацию.

ОТВЕТ: В антисоветскую украинскую националистическую организацию я никого не вовлекал.

ВОПРОС: После вовлечения Вас в антисоветскую украинскую националистическую организацию Вы встречались с КРАВЧЕНКО?

ОТВЕТ: Да, с КРАВЧЕНКО я был организационно связан до весны 1937 г. часто с ним встречался в г.Николаеве так как он последнее время работал в одной из школ г.Николаева.

ВОПРОС: Вы не рассказали следствию всей правды о Вашей контрреволюционной деятельности и не видали участников антисоветской организации. На следующем допросе Вы будете изобличены в этом.

Допрос прерывается.

Протокол записан с моих слов верно, мною прочитано, в чем расписываюсь:
обв.САРДАНОВ

ДОПРОСИЛ: ОПЕР УПОЛН IV ОТДЕЛА УГБ УНКВД
МЛ ЛЕЙТЕНАНТ ГОС БЕЗОПАСНОСТИ

/МАКАРЕНКО/

Архів СБУ в Миколаївській області. Спр.2170-с. Арк. 9-14.

* Правопис оригіналу збережено

№ 32

**Выписка з протоколу засідання трійки при УНКВС
по Миколаївській області щодо Сарданова В. І.**

Выписка из протокола № 32
Заседания тройки при УНКВД по Николаевской области
«9» апреля 1938 г.

СЛУШАЛИ	ПОСТАНОВИЛИ
13. Дело №74679, Николаевского Облуправления НКВД, по обвинению: САРДАНОВА Василия Ивановича, 1887 г.рожд., урож. С.Ольшанки, Одесской обл., болгарин, гражд. СССР, б/п, со средним образованием, б.офицер старой армии. Арестовывался органами НКВД. До ареста работал учителем неполной средней школы в г.Николаеве. Обвиняется в том, что в 1918-19 г.г. имел связь с к-р петлюровским элементом и проводил антисоветскую работу против мероприятий Соввласти. В 1931 г. находился под арестом за к-р деятельность, направленную против колхозного строительства. С 1933 по 1937 г. являлся активным участником национал-фашистской, украинской повстанческой организации, по заданию которой проводил к-р работу. По заданию к-р организации проводил подрывную работу на культурном фронте, занимался подбором к-р повстанческих кадров.	САРДАНОВА Василия Ивановича РАССТРЕЛЯТЬ

Ф. № 27 ОГУ н к. и. 32і – 8 т.

Верно: Секретарь тройки

Архів СБУ в Миколаївській області. Спр.2170-с. Арк. 26.

Оригінал. Машинопис.

Розділ III.
ФОТОДОКУМЕНТИ З АРХІВНИХ ФОНДІВ

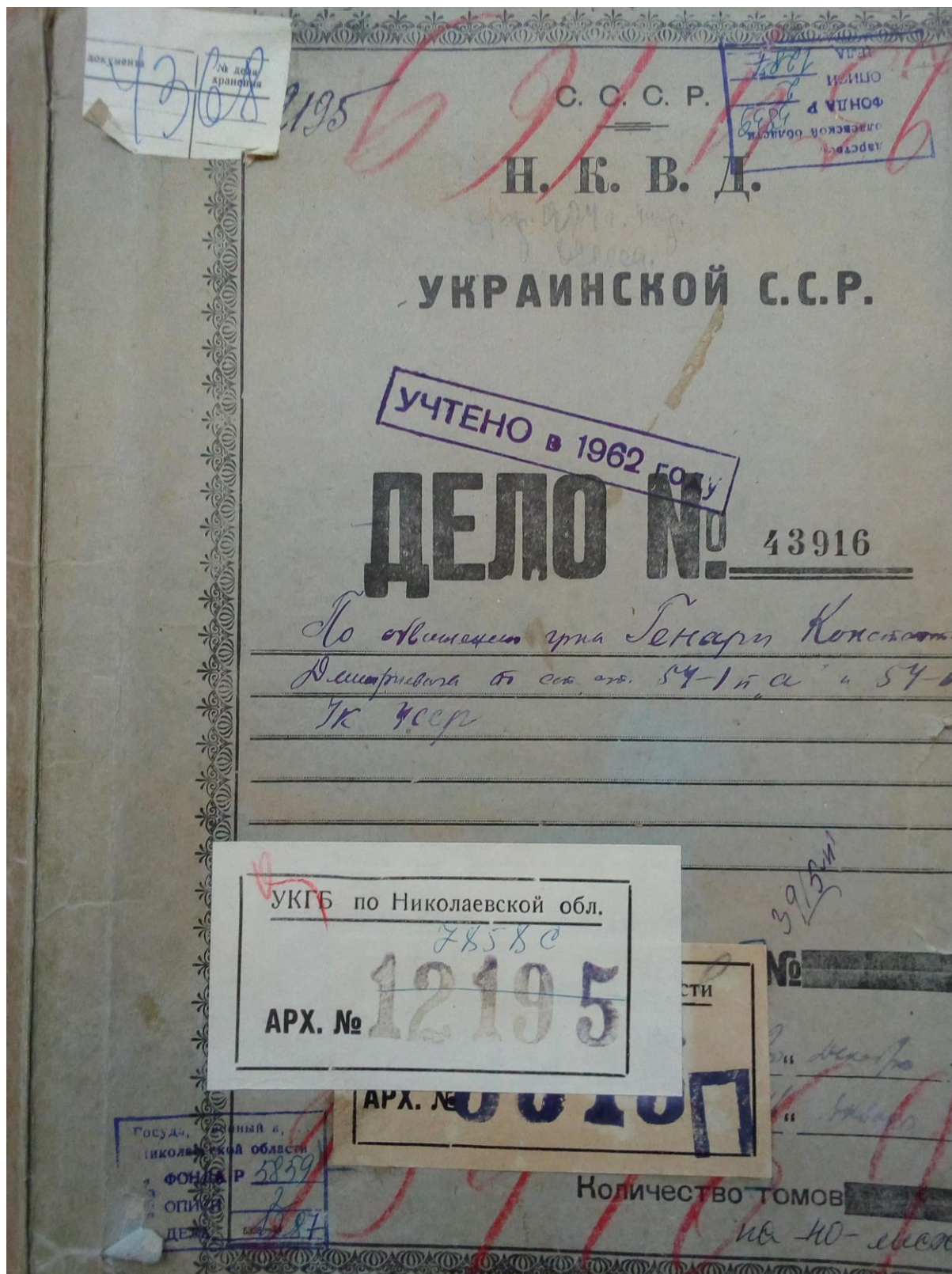

Фото 1. Обкладинка справи Костянтина Генарі. 1937 р.
(Державний архів Миколаївської області (далі – Держархів Миколаївської обл.),
Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 1287. Арк.1).

Постановление

Гор. Одесса, 20 дек. 1937 года я, Оперуполномоченный Начальник отд. Одес. Морпогранотряда
 НКВД СССР Ст. политрук ЦУКАРЕВ рассмотрев материалы о преступной
 деятельности гр. -не ГЕНАРИ Константине Дмитриевиче, 1884 г. рождения, уро-
женце с. Александровки, Одесского района и обл., жит. с. Аджаск Т-Ве-
резанского района Одесской обл. грек, гражданства СССР, учитель,
судим в 1929 году за изнасилование.

выразившейся в том, что

он имеет родственные связи за границей и подозревается
в связях с иностранной разведкой. -

и усматривая в совершенных обвиняемым ГЕНАРИ Константином Дмитриевичем

действиях признаки преступлений, предусмотренных ст. ст. 54-1п"а"

УК СССР.

ПОСТАНОВИЛ:

На основании ст. ст. 93 п. 2 и 108 УПК СССР начать по настоящему делу производство пред-
 варительного следствия.

Копию настоящего постановления направить Прокурору по Одесской обл.

Оперуполномоченный

Согласен: Начальник отделения
Ст. политрук

/ЦУКАРЕВ/

Утверждаю: Начальник штаба отряда
М а р о р

/ЛЮБИТОВ/

Фото2. Постановка про початок попереднього слідства відносно громадянина К. Генарі.
 1937 рік (Держархів Миколаївської обл., Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 1287. Арк.1).

Анкета арестованного

1. Фамилия Генари
2. Имя и отчество Константи́н Дми́триевич
3. Дата рождения: число 10 * месяц Октябрь год 1884
4. Место рождения с. Александровка, Одесск. района, Одесск. обл.
5. Местожительство (адрес) с. Вулька, Миллер-Березанский район, Одесск. обл.
6. Профессия и специальность ученик
7. Место службы и должность или род занятий директор кооператива
милл. В. Вулька
(указать без сокращений название предприятия или учреждения и характер производства)
8. Паспорт ОК № 673497, выдан Коп. РК.М.; выдан в Вульке
Закон. района, 6/3/36 г.
(когда и каким органом выдан, номер и категории, где прописан)
9. Социальное происхождение отцу или матери в с. Александровке
торговля
(род занятий родителей и их имущественное положение)
10. Социальное положение Служебный
(род занятий и имущественное положение арестованного)
- а) до революции Служебный
- б) после революции Служебный
11. Образование (общее и специальное) в 1905 году в Кесоне окончил ун-
Ильинский семинария

Фото 3. Анкета заарестованного гражданина К. Генари. 1937 рік
(Держархів Миколаївської обл., Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 1287. Арк.7).

24

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

Г. ОДЕССА, января 19 дня 1938 года. Я, техник интендант 2 ранга Одесского Морпогранотряда - ГРИГОРЬЕВ рассмотрев следдело за № 43916 по обвинению ГЕНАРИ Константина Дмитриевича по ст. 54-1 п. "а" УК УССР

НАШЕЛ:

ГЕНАРИ Константин Дмитриевич, 1884 г., ур.с. Александровки, Одесского р-на, грек, гражданство СССР, сын крупного торговца, учитель, беспартийный, грамотный. Проживал в пограничном селе Адамас, Телегуло-Бережанского р-на, Одесской области, работал директором неполной средней школы.

Происходит из греческой семьи. До 1933 г. состоял греческо-подданным.

Родственно связан с заграницей - сестрой Анной, бежавшей в Румынию в 1923-24 г.г. и братом Георгием, выехавшем в Грецию в 1927 г., бросивший семью в г. Одессе.

ГЕНАРИ К.Д. меньшевик, в 1917 г. руководил выборами в учредительное собрание в масштабе волости, в качестве инструктора, выделенного для этой цели Одесской меньшевицкой земской управой.

В 1918 г. блокировался с украинской националистической /петлюровской/ группой. Проводил активную к/р деятельность против Советской Украины, поддерживал немецких и греческих интервентов.

В 1929 г. за изнасилование учительницы был осужден к трем с половиной годам тюремного заключения.

В 1936 и 1937 г.г. восхвалял фашистскую Германию, проводил контр-революционную троцкистскую агитацию против борьбы с врагами народа.

Проводил антисоветскую агитацию среди учителей, добиваясь изгнания последних от населения и устранения их от культурно-массовой работы на селе.

В результате а/с деятельности ГЕНАРИ ученики его школы рисовали фашистские знаки в учебниках, на стенах школы и колхоза, обезображивая портреты вождей.

Изложенное подтверждается показаниями свидетелей: Сигаева Г.Н., Подкалюжного Н.К., Пеняток О.А., Плигиной Н.Ф. и Блюзиковой Л.Ф.

ГЕНАРИ сознался о наличии родственных связей за границей принадлежности к меньшевикам, проведении выборов в учредительное собрание и фактах рисования учениками фашистских знаков.

Исходя из вышеизложенного

ПОСТАНОВИЛ:

Следдело № 43916 по обв. ГЕНАРИ Константина Дмитриевича -направить на рассмотрение в особом порядке, согласно приказу Народного Комиссара Внутренних Дел СССР за № 00485.

СПРАВКА: ГЕНАРИ К.Д. с 17.XII.37г. содержится в Одесск. тюрьме

ТЕХНИК ИНТЕНДАНТ 2 РАН. ГРИГОРЬЕВ

СОГЛАСЕН: НАЧ 2 ОТД. СТ. ПОЛИТРУК /ДУКАРЕВ/

УТВЕРЖДАЮ: НАЧ ШТАБА ОМПО НКВД УССР /ЛЮБИТОВ/

Фото 4. Постаново про направлення справи громадянина К. Генарі на розгляд за особливим порядком. 1937 рік (Держархів Миколаївської обл., Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 1287. Арк.24).

Выписка из протокола № 231
 заседания Тройки при УНКВД по Одесской области
 „14“ Октября 1938 г.

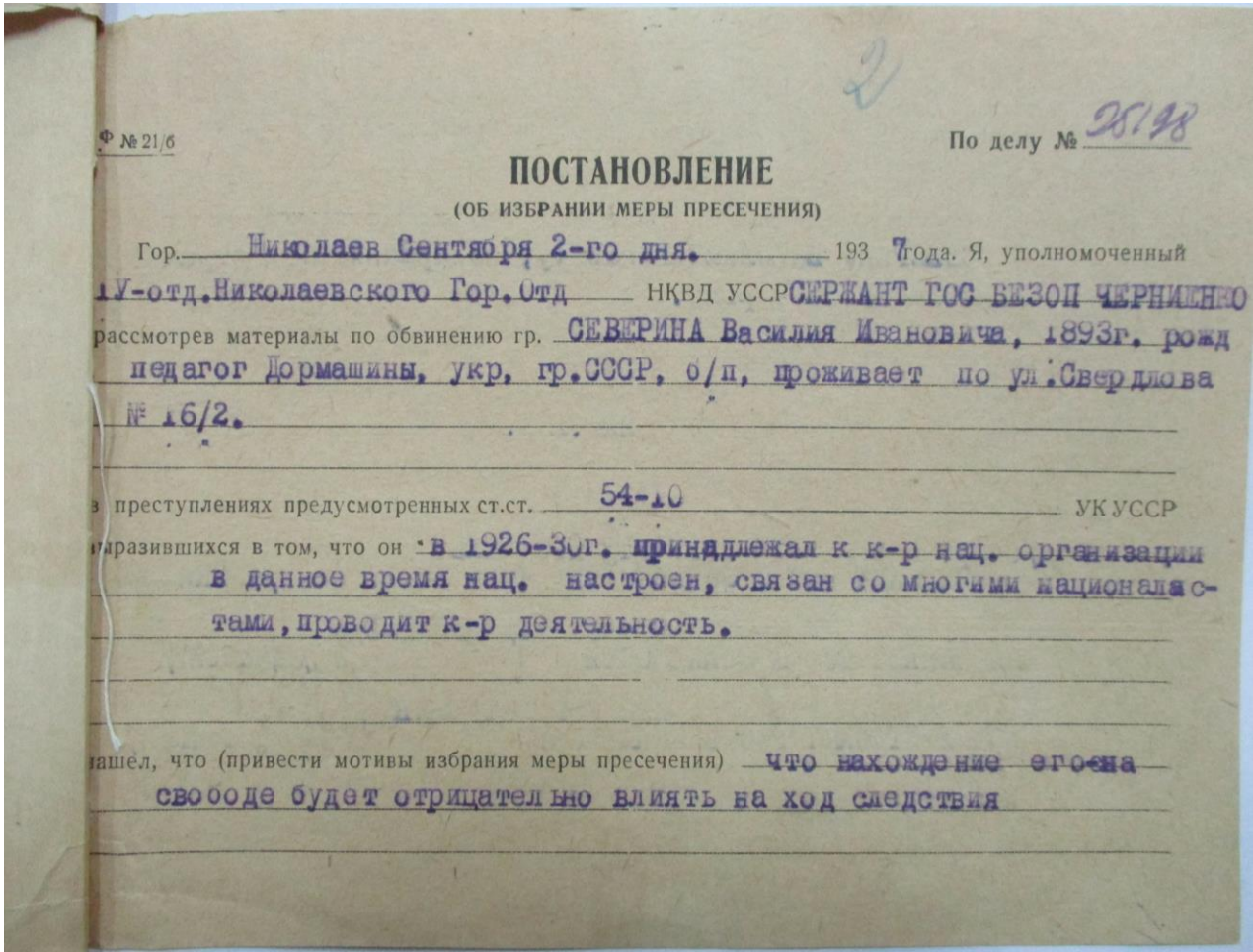
СЛУШАЛИ	ПОСТАНОВИЛИ
по 26 Одесского Морпогранотряда НКВД СССР 43016/11082. 109. ГЕНАРИ Константин Дмитриевич, 1884 г. рож., урож с. Александровки, Одесского уезда, жит с. Аджиеска, Т-Березанского района гражданин СССР, образование среднее, б/п 1930 г. судим к 3-м с половиной годам тюрь- мы за попытку к изнасилованию учительницы. Ра- ботал директором неполной средней школы в Аджиеске. В 1917 г. проводил среди населения агита- цию в пользу эсеров. В 1918 г. являлся участни- ком петлюровской к.р группы и проводил актив- ную к.р работу против Соввласти. (Левелал на идеи партии и правительстве, восхвалял изоблаченных врагов народа). Газлагал учебу в школе и воспитание молодежи. В Румынии имеет жену. Арестован 17.10.37 г. Содержится в тюрьме г. Одессы	ГЕНАРИ Константина Дмитриевича заключить в Исправтруда на срок на ВОСЕМЬ лет, считая срок с 17.10.37 г.

Верно. Секретарь Тройки *[Подпись]*

ОДВ 159-15000

Фото 5. Витяг з протоколу засідання Трійки при УНКВС по Одеській області
 щодо громадянина К. Генарі. 1937 рік (Держархів Миколаївської обл.,
 Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 1287. Арк.25).

25/IX-39г. г. Одесса
Дорогой Мосир Виссарионович!
Как не хочется, но приходится беспоко-
ить Вас и просить у Вас помощи.
Дело вот в чем: отец наш проработал
3 года зав. и директором школ в М-Бен-
дзакском районе Николаевской области,
после того работает педагогом уже
29 лет. Оба заслужили пенсию. Теперь,
17 декабря 1937г. отца арестовали и
удел он в Одесской тюрьме до 20/II-39г.
После его выслали во Владивосток,
но по дороге он заболел тифом и его
высадили и отправили в Хабаровскую
лагерь. Все время он считал, что
он находится под следствием и лишь
в Хабаровске узнал, что он был осужден
до 10/III-39г. тройкой. У нас детей
всех четверо: двое - занимаются, одна
сестра работает педагогом в 9/аду.

❖ 120 ❖

♦♦❧♦♦

29

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА.

Обвиняемого СЕВЕРИНА Василия Ивановича

От 16 октября 1937 года.

ВОПРОС: На допросе 14-го октября с.г. Вы показали, что контрреволюционная националистическая повстанческо-террористическая организация участником которой Вы являетесь ставила своей целью проведение в жизнь террористических актов над руководителями коммунистической партии и Советского правительства.

Расскажите подробно о планах осуществления террористических действий?

ОТВЕТ: В одной из бесед СКРЫНЧЕНКО Федор Романович говорил мне, что Украина находится на краю гибели, окончательно разорена и украинское население испытывает ужасы нужды и голода, за этот счет растет и развивается Москва. Причиной этого указал СКРЫНЧЕНКО, является неправильная политика ЦК ВКП/с, руководителей которого необходимо уничтожить, а основным виновником создавшегося такого положения на Украине является председатель Совнаркома МОЛОТОВ, которого необходимо убить в первую очередь, но о планах террористических действий организации СКРЫНЧЕНКО мне ничего не рассказывал.

ВОПРОС: Где и при каких обстоятельствах СКРЫНЧЕНКО имел с Вами беседу о террористической деятельности организации над руководителями коммунистической партии и Советского правительства?

30

- 2 -

ОТВЕТ: Разговор о совершении индивидуальных террористических актов над руководителями коммунистической партии и Советского правительства в частности над председателем Совнаркома МОЛОТОВЫМ был в кабинете СКРЫНЧЕНКО на курсах украинизации.

ВОПРОС: Какие задания Вы получили от СКРЫНЧЕНКО выше указанного направления?

ОТВЕТ: Заданий террористического направления я от СКРЫНЧЕНКО не получал.

Протокол мною прочитан с моих слов записан верно в чем и расписываюсь: обв. СЕВЕРИН

ДОПРОСИЛ: ПОМ НАЧ. П-го отделения IV-отдела
СЕРЖАНТ ГОС БЕЗОПАСНОСТИ

/ВОРОНИН/.-

Верно Северин

Фото 9-10. Протокол допиту заарештованого Василя Северина. 1937 рік
(Держархів Миколаївської обл., Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 4304. Арк.29-30).

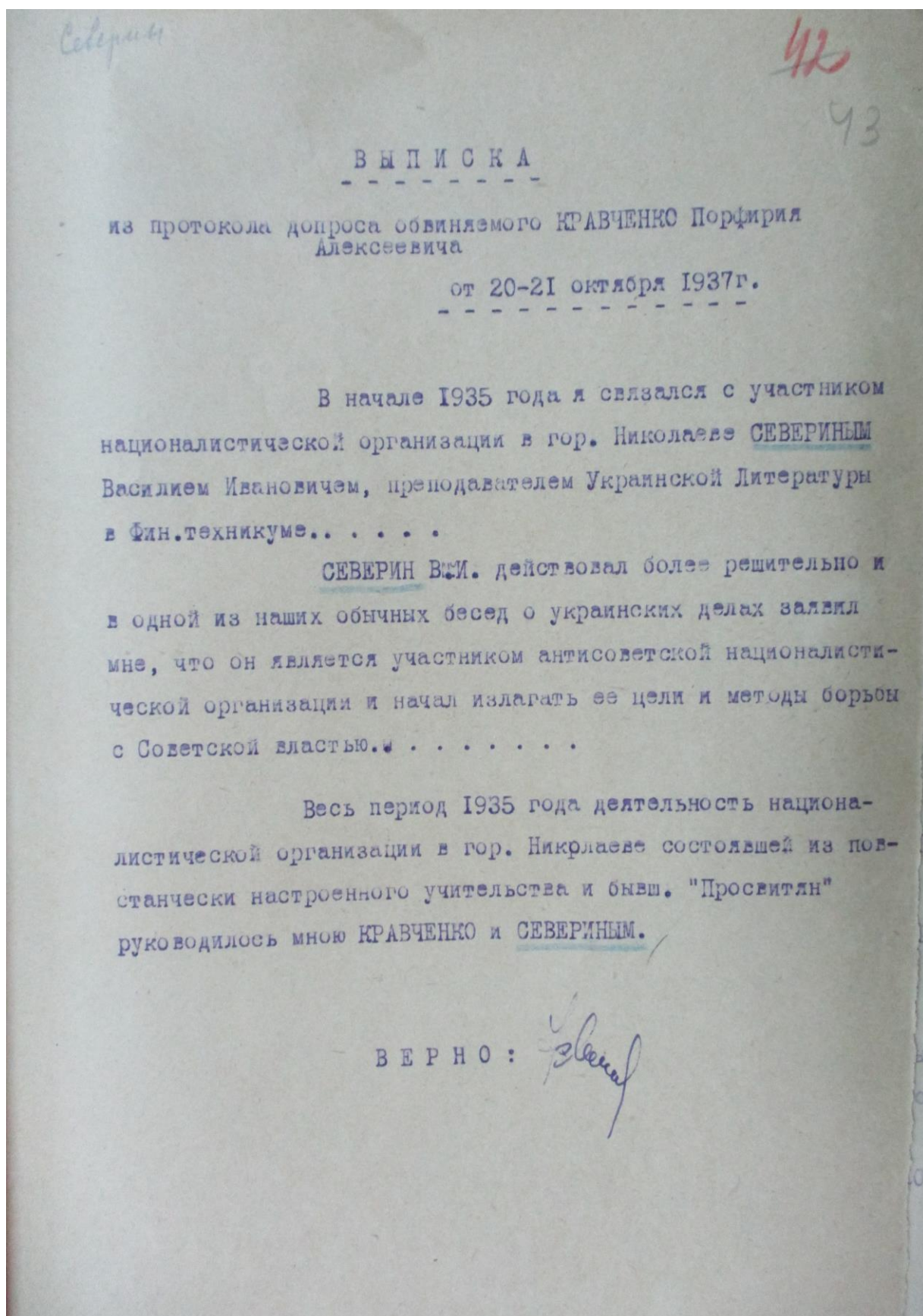

Фото 11. Протокол допиту обвинуваченого Порфірія Кравченко. 1937 рік
(Держархів Миколаївської обл., Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 4304. – Арк.43).

44 50

По следственному делу № 25198

ОБВИНИТЕЛЬНОЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ.

По обвинению СЕВЕРИНА Василия Ивановича
по ст.ст. 54-8 и 54-11 УК УССР.

Николаевским Областным Управлением НКВД вскрыта и ликвидирована антисоветская националистическая организация ставившая своей задачей насильственное отторжение Украины от Советского союза и подготовку террористических актов против руководителей партии и Советского Правительства.

Одним из активных участников этой организации являлся арестованный 2-го сентября 1937 года и привлеченный в качестве обвиняемого СЕВЕРИН Василий Иванович.

Следствием и признанием самого обвиняемого СЕВЕРИНА установлено, что он с 1933г. являлся активным участником антисоветской националистической организации, в которую был завербован СКРЫНЧЕНКО Федором Романовичем.

По вопросу вербовки обвиняемый показывает:

... "В состав антисоветской украинской националистической организации меня вовлек б. директор государственных курсов по изучению украинского языка СКРЫНЧЕНКО Федор Романович. Весной 1933г."

Пок. обв. СЕВЕРИНА/л. д. №20/.

Примкнув к организации обв. СЕВЕРИН принял задание СКРЫНЧЕНКО проводить контрреволюционную вредительскую

◆◆◆83◆◆◆

50
-51

2.

работу на фронте культурного строительства и вовлекать в организацию новых участников. /л.д. №22/.

В соответствии с этими заданиями СЕВЕРИН в 1935 г. вовлек в организацию МИРОНЦА Ивана Дмитриевича и МАЗУРКЕВИЧА. /л.д. № 22/.

В 1934г. обвиняемый СЕВЕРИН был проинформирован СКРЫНЧЕНКО о том, что контрреволюционная организация избрала методом борьбы-террор против руководителей партии и Советского Правительства и об"ектом для злодейского убийства был избран председатель Совнаркома-МОЛОТОВ и что эта организация блокируется с существовавшей антисоветской троцкистско-правой организацией, возглавлявшейся Киевским центром.

Террористические установки организации СЕВЕРИН полностью разделял.

... "СКРЫНЧЕНКО проинформировал меня, что по указанию центра организация перешла к решительным мерам борьбы с партией и Советским Правительством путем совершения террористических актов против отдельных руководителей партии и Советского Правительства, указав, что в первую очередь намечается убийство председателя Совнаркома МОЛОТОВА". - /л.д. №27/.

... "СКРЫНЧЕНКО также указал, что по указанию центра все украинские националистические организации блокируются с троцкистами, которые уже сблокированы с правыми антисоветскими организациями и при такой концентрации. /л.д. №27/.

Обвиняемый СЕВЕРИН виновным себя признал полностью. /л.д. №18/ а также удивляется показаниями активного участника этой организации СКРЫНЧЕНКО, ЛАГУТОЙ /л.д. №36/.

3.

ГУДЗЬ-ЗАСУЛЬСКИМ /л.д. №37-40/ СКРЫННЕНКО /л.д.43-44/ МИРОНЦ
/л.д.№45/, ГУДЗЬ-ЗАСУЛЬСКОГО /л.д.№46/ ЮДЧЕНКО /л.д.№47/
ВИХОДЕНКО /л.д.№45/.

НА ОСНОВАНИИ ИЗЛОЖЕННОГО ОБВИНЯЕТСЯ:

СЕВЕРИН Василий Иванович, 1893г. рожд.,
уроженец с.Лютника Газячского р-на, Харьковской
области, житель г. Николаева. Преподаватель ук-
раинского языка финансово-экономического тех-
никума. С высшим образованием. В 1920г. состоял
в "Просвіте", женат, украинец, гражданства СССР.

В ТОМ ЧТО:

а/ Являлся активным участником антисоветской
националистической организации существовавшей на Украине и
подготавливавшей в последние годы террористические акты против
руководителей партии и Советского Правительства.

б/ Знал о подготавливаемом террористическом
акте против тов. МОЛОТОВА и полностью разделял террористические
установки организации.

в/ Проводил контрреволюционную подрывную работу
в области народного строительства, т.е. в преступлениях предус-
мотренных ст.ст. 54-8, 54-11 УК УССР.

На основании изложенного:

П О С Т А Н О В И Л:

Следственное дело №25198 по обвинению СЕВЕРИНА
Василия Ивановича передать на рассмотрение суд-Тройки при
Николаевском УНКВД.

ПОМ НАЧ II ОТД I У ОТДЕЛА УГБ НКВД
СЕРЖАНТ ГОСУДАРСТВ БЕЗОПАСНОСТИ

/ВОРОНИН/

СОГЛАСЕН И УТВЕРЖДАЮ: НАЧ I У ОТДЕЛА УГБ НКВД
СТ ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУД БЕЗОПАСНОСТИ

/САРАЕВ/

Фото 12-14. Звинувачувальний висновок по справі Василя Северина. 1937 рік.
(Держархів Миколаївської обл., Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 4304. Арк.49-51).

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

г. Киев, 1937 года, марта 3 дня, Зам Нач I Отделения
IV Отдела УГБ НКВД СССР, Лейтенант Госбезопасности - МАЛЫШЕВ,
рассмотрев следственное дело № 28022 Первомайского Райотделения
НКВД Одесской области по обвинению БЕРЕЗИНОЙ Сими Бенционовны
в преступлениях предусмотренных ст. 54-10 УК СССР,

Н А Ш Е Л:

Материалами следствия установлено, что БЕРЕЗИНА с
1927 года будучи членом партии разделяла троцкистские взгляды,
голосовала против исключения Троцкого из партии и находилась
в тесной связи с активными троцкистами ДОНЦОВЫМ и ЯМИЦКОЙ.

Работая преподавателем в Первомайском Педтехникуме
БЕРЕЗИНА до последнего времени в преподавании протаскивала к-р
троцкистские установки, за что Первомайским Райпаркомом при-
влекалась дважды к партийной ответственности.

Свою к-р. троцкистскую деятельность и связи с троцкис-
тами БЕРЕЗИНА на всем протяжении своего пребывания в партии
от партии скрывала.

Обвиняемая БЕРЕЗИНА виновной себя признала частично.
Изобличается в проведении к.р. троцкистской деятельности до
последнего времени, показаниями свидетелей МАКА, ПЕТРАШ, БОЛО-
ТИНОЙ, МИТИНКОВА, ЛИТВИНЕНКО и других.

Обвинительное заключение составленное Первомайским
Райотделением НКВД соответствует имеющимся в деле материалам.

Руководствуясь постановлением ЦИК СССР от 10.УП-34г.

ПОСТАНОВИЛ:

Следдело № 28022 по обвинению БЕРЕЗИНОЙ Сими Бенцио-
новны направить на рассмотрение Особого Соправления при НКВД
СССР.

ЗАМ НАЧ I ОТДЕЛЕНИЯ IV ОТДЕЛА
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ

/МАЛЫШЕВ/

УТВЕРЖДАЮ: ЗАМ НАЧ IV ОТДЕЛА УГБ НКВД СССР
КАПИТАН ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

/ГОВЛИЧ/

Фото 15. Постановка про передачу слідчої справи Сими Березіної на розгляд Особової
наради при НКВС СРСР. 1937 рік (Держархів Миколаївської обл.,
Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 21070. Арк.61).

ВИКРИТО ВОРОГА--БЕРЕЗІНУ

Ворожі недобитки, троцькістські послідиші, щоб приховатися, вишукують способи зникнути з очей. Загаївши найлютішу ненависть до більшовицької партії, вишком, підло дворушничачи, ці вороги ні на хвилину не залишають своєї контрреволюційної роботи.

Розбитий ворог причаївся, зробився маленьким, непомітним. Підле дворушництво стало його способом залишатися в партії.

Досить відомий троцькістський виродок *Березіна*, ще в 1927 році, коли вчилася у педагогічному робітфаці в місті Харкові, виступала, як активний і запеклий ворог більшовицької партії.

І минуле—це довгі роки боротьби проти левінської партії. Із 1917 року Березіна плутається по різних єврейських національних партіях. Вступивши до лав КП(б)У, вона незабаром стає на троцькістські позиції, міцно зв'язується з

троцькістською бандою, за що була в 1927 році виключена з партійних лав. Обманом удалось їй поновитися в партії.

У 1930 році Березіна виступає, як активний троцькіст з наклепом на партію, за що їй оголошують сувору догану з попередженням.

Пізніше, по закінченні педагогічного інституту, вона відряджається до м. Первомайська на посаду викладача педтехникуму, де свою ворожу роботу не припиняє, продовжує протаскувати у своїх лекціях троцькістську контрабанду.

Всю свою контрреволюційну боротьбу з партією ця негідниця приховувала і їй вдалось обманути бюро райпарткому на перевірці та обміні партійних документів.

Одержавши хитрощами партбилет нового зразка, вона тихесенько причаїлася і мріяла, що їй удасться залишитися й далі в партії.

Негідниця навіть на бюро РПК 11 вересня, коли мали вже повні відомості про її контрреволюційну роботу, брехала, що вона непричетна до троцькізму. Але цей маневр їй не вдався. Перехресними запитаннями членів бюро вона була змушена поступово розповісти про свою контрреволюційну роботу.

Машкара з ворога зірвана. Березіну, як активну троцькістську-дворушницю, 11 вересня виключено з лав партії.

Викриття ще одного запеклого ворога в нашому районі вимагає від партійної організації ще вище підняти класову пильність на принципову політичну височінь і до кінця викрити всіх ворогів левінсько-сталінської партії.

Фото 16. Стаття з Первомайської районної газети, щодо викриття «ворога народу» Березіної. 1937 рік (Держархів Миколаївської обл., Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 21070. Арк.104).

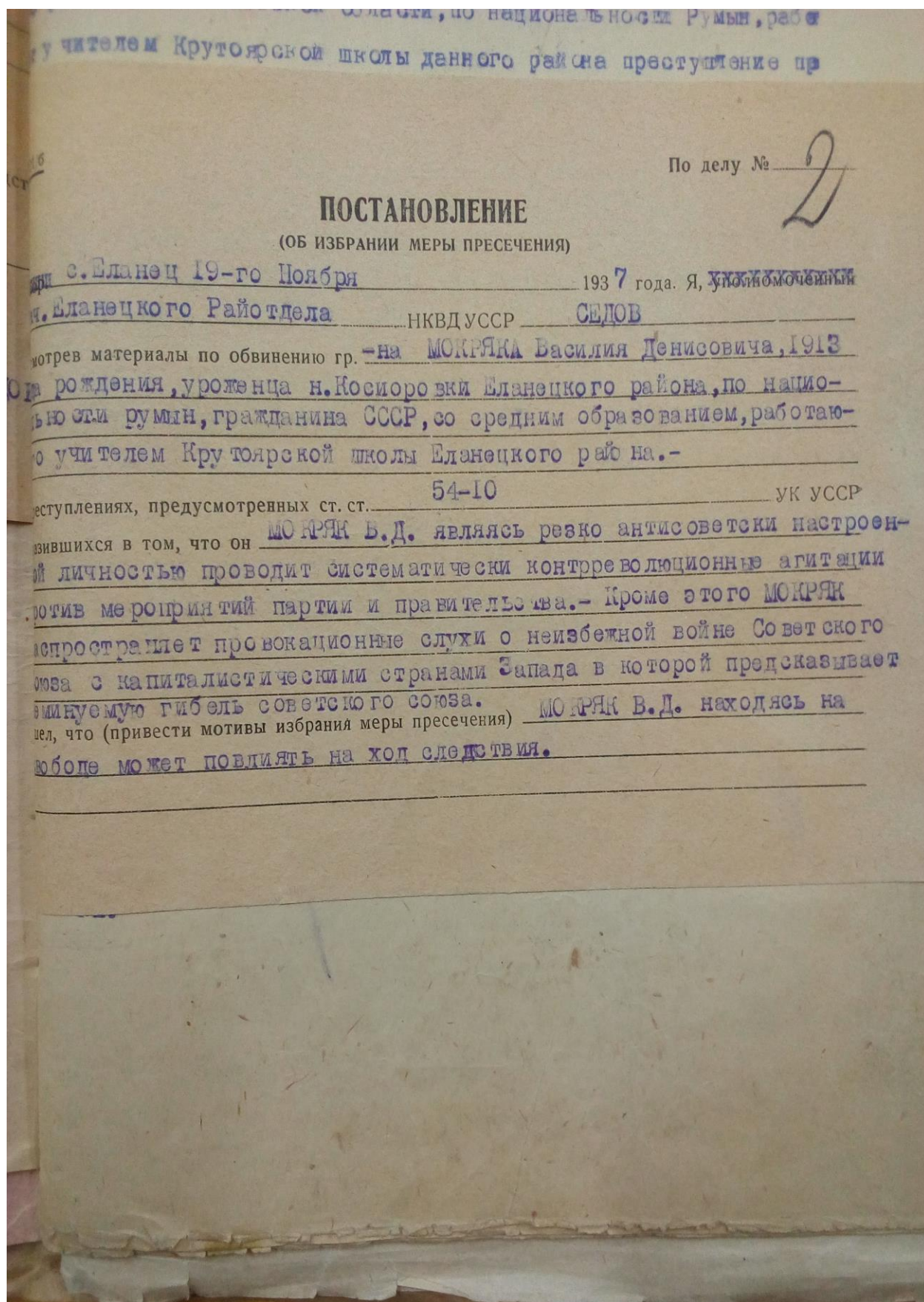

Фото 17. Постанова про обрання запобіжного заходу до громадянина Василя Мокряка. 1937 рік (Держархів Миколаївської обл., Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 3352. Арк.2).

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

3

г. Еланец 1937 г. Ноября 19-го Дня Прокурор Еланец-
района СЕВЕРИН сего числа рассмотрев следственное дело
Еланецкого Райотделан НКВД по обвинению гр-на МОКРЯКА Василия
Ивановича 1913 года рождения, уроженца с.Н.Косиоровки Еланец-
района, Николаевской области, по национальности Румын, работ-
авшего учителем Крутоярской школы данного района преступление пр-
смотренно ст. 45 54-10 УК УССР выразившейся в том, что МОК-
РЯК В.Д. является К/Р настроенным и проводит агитацию среди ка-
миков против мероприятия партии и правительства, кроме этого
МОКРЯК распространяет провокационные слухи о неизбежной войне
Советского Союза с капиталистическими странами, а также неизбе-
гибели советского управления.

Принимая во внимание, что МОКРЯК В.Д. является
чрезвычайно опасным элементом, что от суда и следственных органов
открыться, а по сему на основании ст. 143-156 КПК

ПОСТАНОВИЛ:

Арест и содержание под стражей МОКРЯКА Василия
Ивановича в тюрьме НКВД г. Николаева санкционировать.

райпрокурор
района

/СЕВЕРИН/

19-го Ноября 1937 г.

км.

Фото 18. Постановка про арешт Василя Мокряка. 1937 рік
(Держархів Миколаївської обл., Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 3352. Арк.3).

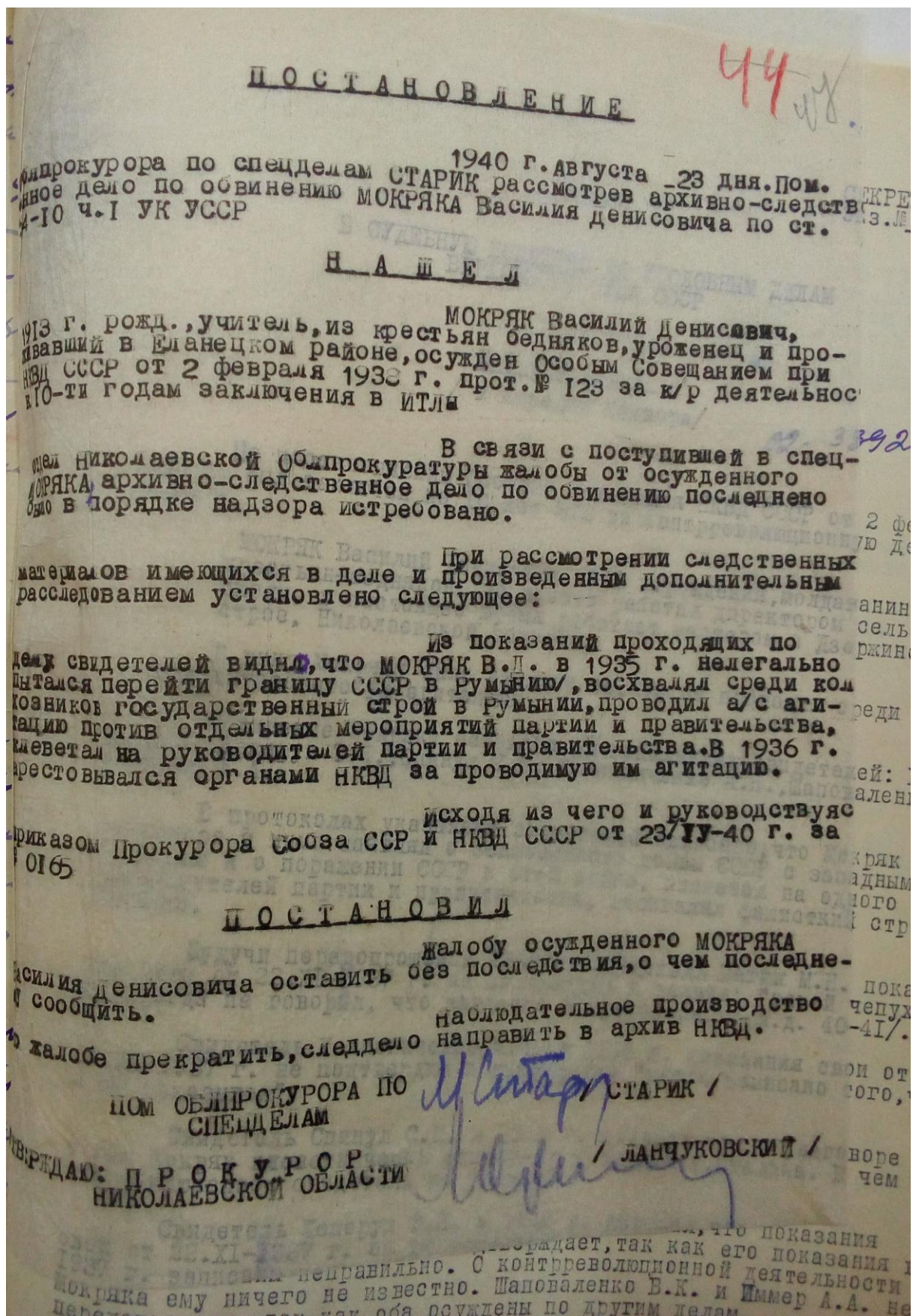

Фото 19. Постановва про відхилення скарги засудженого громадянина Василя Мокряка. 1940 рік (Держархів Миколаївської обл., Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 3352. Арк.44).

48
СЕКРЕТНО
Экз. № 1

В СУДЕБНУЮ КОЛЛЕГИЮ ПО УСЛОВНЫМ ДЕЛАМ
ВЕРХОВНОГО СУДА СССР

П Р О Т Е С Т
/ в порядке надзора/

02-33928-15

По постановлению Особого совещания НКВД СССР от 2 февраля 1938 г. был заключен на 10 лет ИТЛ за контрреволюционную деятельность -

МОКРЯК Василий Денисович, 1913 г. рождения, молдаванин, из крестьян-бедняков, до ареста работал директором сельской школы, в настоящее время работает мастером в Дзержинскстрое, Николаевской области.

В вину Мокряку было вменено то, что он проводил среди населения антисоветскую агитацию.

Обвинение Мокряку основано на показаниях свидетелей: Вагина М.Н., Жежерун Т.Я., Спинул С.П., Колисниченко И.Я., Шаповаленко В.К. и Иммер А.А.

В протоколах указанных свидетелей записано, что Мокряк в разговоре с ними заявлял о неизбежности войны СССР с западными странами и о поражении СССР в этой войне, клеветал на одного из руководителей партии и правительства, восхвалял фашистский строй в Румынии.

Будучи передопрошен в 1940 г. свидетель Вагин М.Н. показания свои от 22.XI-1937 г. не подтвердил и заявил: "такой чепухи я никогда не говорил, что записано в протоколе" / л.д. 40-41/.

Свидетель Колисниченко И.Я. в 1940 г. показания свои от 28.XII-1937 г. не подтвердил и заявил, что "много записано того, что я не показывал".

Свидетель Спинул С.П. в 1940 г. показал, что в разговоре с ним Мокряк клеветнически относился к трудам т. Сталина. В чем это заключалось свидетель не указал.

Свидетель Жежерун Т.Я. в 1940 г. показал, что показания свои от 22.XI-1937 г. он не подтверждает, так как его показания в 1937 г. записаны неправильно. С контрреволюционной деятельности Мокряка ему ничего не известно. Шаповаленко В.К. и Иммер А.А. не передопрошены, так как оба осуждены по другим делам.

Мокряк виновным себя не признал.

119

2.

Учитывая, что расследование по делу Мокряка в 1937 г. произведено необъективно, протоколы показаний свидетелей Вагина, Колесниченко, Жежерун сфальсифицированы, в связи с чем правдоподобность показаний Шаповаленко и Иммер, /передопросить которых не представилось возможным/ вызывают сомнения. Показания Спинола неконкретны и на них нельзя строить обвинение Мокряка, поэтому постановление Особого совещания подлежит отмене.

На основании изложенного, руководствуясь ст. 16 Закона о судостроительстве СССР,

П Р О Ш У :

Постановление Особого совещания НКВД СССР от 2 февраля 1938 года в отношении Мокряка В.Д. отменить, дело производством прекратить за недоказанностью состава преступления.

ПРИЛОЖЕНИЕ: архивное дело № 772376 и дело № 115
о снятии судимости.

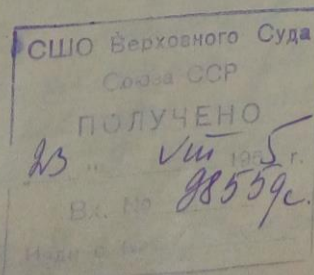
ЗА ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА СОЮЗА ССР
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ СОВЕТНИК ЮСТИЦИИ
I КЛАССА

Д. Салин
Д. САЛИН

" 13/16 августа 1955 года

№ 13/8-22223-54

31062

Отп. 5 экз.
1-3-адр,
4-нп, 5-нар,
исп. Новиков, рт. 832
11. УШ ут № 41145

Фото 20-21. Постановка про закриття справи проти Василя Мокряка за відсутністю доказів злочину. 1955 рік (Держархів Миколаївської обл., Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 3352. Арк. 118-119).

№ М-2

7 февраля

91

экз. 3

322607, Днепропетровская область,
гор. Днепродзержинск-7,
переулок Уральский, 8, кв. 2,
Мокряку Василию Денисовичу.

Уважаемый Василий Денисович!

Ваше заявление рассмотрено.

По существу заявления сообщаем, что Определением
судебной коллегии Верховного суда УССР от 3 октября 1955 года
Постановление НКВД СССР от 2 февраля 1938 года отменено,
а дело производством прекращено за недоказанностью в Ваших
действиях состава преступления. Вы реабилитированы.

Справка о реабилитации направлена Вам 15 октября
1955 года за № 2763 н-55 по адресу: Днепропетровская обл.,
гор. Днепродзержинск, ул. М. Горького, № 81.

Если Вам нужна повторно такая справка, то можете
обратиться в Верховный суд УССР гор. Киев, ссылаясь на
№ 2763 н-55, т.е. номер справки.

Начальник подразделения УКТБ

Ю.М. Трунин

вх 19

арх 389-с

Верно: [подпись]

30.06.93. в Днепропетровский себе
сообщения ст. осуждения 54-10 т. 1. Ук УССР
заявлением № 109 [подпись]

Фото 22. Лист з повідомленням про реабілітацію Василя Мокряка. 1991 рік
(Держархів Миколаївської обл., Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 3352. Арк.123).

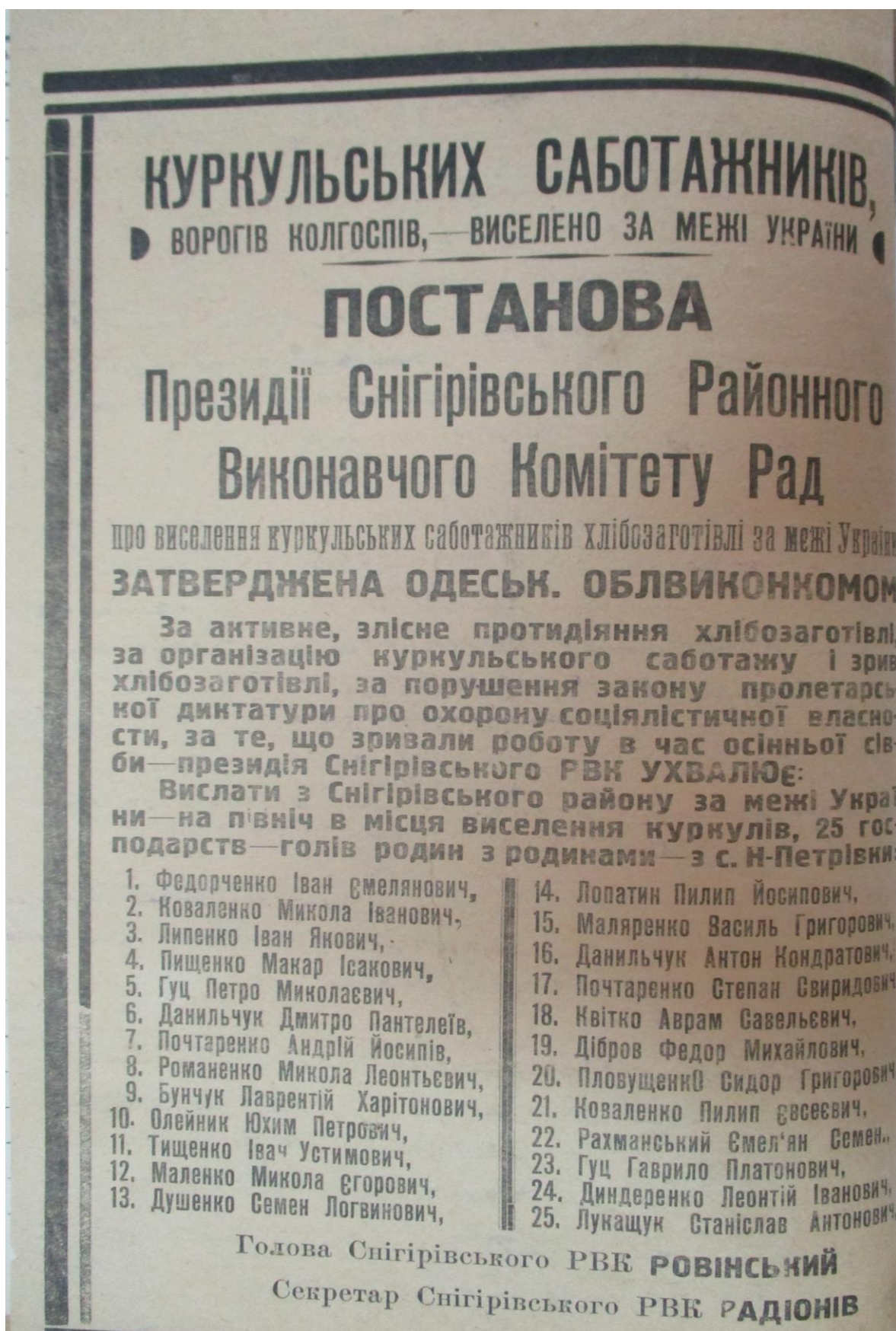

Фото 23. Постанова Президії Снігурівського районного виконавчого комітету рад про виселення куркулів за межі України. 1932 рік (Держархів Миколаївської обл., Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5739. Арк.16).

Україна

Управление НКВД УССР
по Одесской области

Форма № 20/УСО
Лист № _____
к делу № _____

Анкета арестованного

Фамилия Бабаев

Имя и отчество Сергей Николаевич

3. Дата рождения: число 20 * месяц Октябрь год 1894

4. Место рождения с. Тривольное Николаевской области

5. Местожительство (адрес) с. Тривольное Николаевской области

6. Профессия и специальность Учитель

7. Место службы и должность или род занятий Учитель Тривольской
Полной средней школы №1
(указать без сокращений название предприятия или учреждения и характер производства)

8. Паспорт Выдан Тривольнянским Рот УНВД
(когда и каким органом выдан, номер и категория, где прописан)

9. Социальное происхождение Крестьянин
(род занятий родителей и их имущественное положение)

10. Социальное положение Служащий
(род занятий и имущественное положение арестованного)

а) до революции Угнетенный - Крестьянин

б) после революции Служащий - Учитель

11. Образование (общее и специальное) Среднее педагогическое

Фото 25. Анкета заарештованного Сергия Бабаева. 1937 рік
(Держархів Миколаївської обл., Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5739. Арк.32).

93

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА.

Обвиняемого КОЗЛО Александра Ивановича, 1899 года рождения, уроженца с. Горожено Привольнянского р-на Николаевской области, украинец, гр-ва СССР, б/п, служащий, образование среднее-учительская семинария.
До ареста директор школы с. Горожено.

От 26 мая 1938 года.

ВОПРОС: На предыдущих допросах Вы скрывали от следствия свою контрреволюционную деятельность. Установлено, что Вы до момента Вашего ареста были активным участником антисоветской украинской националистической организации. Предлагается дать исчерпывающие показания о деятельности этой организации и Вашем участии в ней?

ОТВЕТ: Да, действительно, до сего времени я стремился скрыть от следствия мою принадлежность к антисоветской организации, но будучи в этом полностью изобличен я решил дать исчерпывающие показания по существу моего обвинения.

Свою контрреволюционную деятельность я начал с весны 1918 года, став активным участником петлюровс-

При моем активном и непосредственном участии "ПРОСВІТА" в с.Горожено возросла до 50-ти чел, которая ^{судя по} ~~создана~~ и в различных кружках развернула большую коммунистическую работу. Всюду провозглашалось: "УКРАИНА ДЛЯ УКРАИНЦЕВ, НЕ ПУСКАТЬ РУССКИХ НА УКРАИНУ".

Руководя "ПРОСВІТОЙ" в с. Горожено я
связался с руководством петлюровской банды Григорьева,
в частности с начальником ее штаба эсером ШЕВЧЕНКО Амеля-
ном Кондратьевичем, его ад"ютантом - МОСКАЛЕНКО Андреем
Ифремовичем, которые сами Горожанские и состояли в "ПРОС-
ВІТЕ".

95

- 3 -

При их помощи мне удалось из помещичьего имения достать все необходимое для "ПРОСВІТИ" как то: библиотеку, хорошую обстановку и другие вещи. Я лично отдал для "ПРОСВІТИ" свою библиотеку и собрал у других участников. Эта библиотека была чисто украинского националистического содержания.

Таким путем Горожанская "ПРОСВІТА" в которой было много участников Петлюровской банды Григорьева являлась довольно внушительным петлюровским ядром.

ВОПРОС: Назовите известных Вам участников "ПРОСВІТИ" и банды Григорьева?

ОТВЕТ: Из активных участников "ПРОСВІТИ" и банды Григорьева мне известны следующие лица:

1. ШЕВЧЕНКО Емельян Кондратьевич, был активным участником "ПРОСВІТИ" и банды Григорьева, эсер. Являлся начальником штаба банды /осужден в 1935г. находится в ссылке. Осужден на 8 лет/.

2. МОСКАЛЕНКО Андрей Евремович /ныне арестован/, являлся активным участником "ПРОСВІТИ" и адъютантом при штабе банды Григорьева.

96

- 4 -

3. САДО Сергей Евменович, участник -
"ПРОСВІТИ" ныне учитель в с. Привольном.

4. БАБАЕВ Гавриил Николаевич, участник
"ПРОСВІТИ", служил в белой армии /ныне арестован/.

5. НЕДБАЙЛО Герасим Николаевич, участник
"ПРОСВІТИ", ныне учитель в г. Очакове.

6. ПОШИВАЙЛО Василий Иванович, бывш. куз-
нец, участник "ПРОСВІТИ", теперь работает каменщиком в г.
Херсоне на одном из предприятий. Он же участник банды
Григорьева.

7. МОСКАЛЕНКО Илларион Ефремович - участник
"ПРОСВІТИ" и банды Григорьева. В 1937 году он окончил ве-
теринарные курсы и выехал в распоряжение Наркомзема УССР.

8. МОСКАЛЕНКО Савелий Ефремович - участ-
ник "ПРОСВІТИ" и банды Григорьева, ныне колхозник в с.
Горожено.

9. НЕДБАЙЛО Владимир Кондратьевич, участ-
ник "ПРОСВІТИ" и банды Григорьева. Проживает в г. Кривой
Рог, работал на рудниках, а теперь места работы его мне
неизвестно. НЕДБАЙЛО В.И. в настоящее время кажется яв-
ляется членом ЕКП/б/.

10. ДИДАН Петр Александрович, в то время
был молодым человеком - участник "ПРОСВІТИ", теперь рабо-
тает учителем в одном из районов Николаевской области.

109

- 16 -

фашистских государств и установление буржуазно-фашистского строя. Создаваемые нашей организацией отряды готовились к к-р восстанию в тылу Красной армии на случай войны.

ВОПРОС: Какими средствами вооружения располагала Ваша контрреволюционная организация?

ОТВЕТ: О наличии оружия в нашей организации мне ничего не известно.

ВОПРОС: С какими контрреволюционными организациями была связана Ваша к-р организация?

ОТВЕТ: Со слов ШЕВЧЕНКО в 1923г. мне было известно о том, что в с.Приюльном была к-р организация с которой ШЕВЧЕНКО был связан, но лица мне не сказал. Кроме того ШЕВЧЕНКО был арестован в 1935г. по Балтанской организации, но я об этой организации не знал.

ВОПРОС: В своих показаниях Вы не рассказали всей правды о наличии и деятельности к-р эсеровской организации. На следующих допросах будете в этом разоблачены.

Записано с моих слов верно, мною прочитано, в чем я расписываюсь: обв. КОЗЛО.

ДОПРОСИЛ: ОПЕР УПОЛН. У ОТДЕЛА УТВ. ЛНВД
МЛ ЛЕЙТЕНАНТ ГОС. БЕЗОПАСНОСТИ

/ИМКАРЖ О/

Козло

Фото 26-30. Протокол допиту Олександра Козло. 1938 рік
(Держархів Миколаївської обл., Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5739. Арк.93-109).

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

3
1937 года 29-го Сентября. Я прокурор К-Либкнехтского р-на
ЗЕЦЕР, сего числа рассмотрев материал следствия Р/О НКВД по обвине-
нию гр. ТОМИ Ивана Леонардовича..... немец, гражданство СССР, гармо-
нный, б/п, женат, житель с. Зульц К-Либкнехтского района, работает
директором неполносредней школы, по ст. 54-10 УК СССР

НАШЕЛ:

Что ТОМИ Иван Леонардович проводит активную контрреволюци-
онную пропаганду против Советской власти, группирует во круг себя
антисоветский элемент.

Принимая во внимание, что обвиняемый ТОМИ ИТЛ. совершил
социально опасное преступление, оставление его на свободе может
повлиять на ход следствия и суда, а пое ему руководствуясь ст.146
УПК СССР

ПОСТАНОВИЛ:

Санкционировать арест ТОМИ Ивана И Леонардовича с содержа-
нием в Николаевской тюрьме и с зачислением его за К-Либкнехтским
Р/О НКВД.

ПРОКУРОР К-ЛИБКНЕХТСКОГО
РАЙОНА

/ЗЕЦЕР/

Фото 31. Постаново про арешт Івана Томе. 1937 рік
(Держархів Миколаївської обл., Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 4763. Арк.16).

24

ЗАКЛЮЧИТЕЛЬНОЕ ПОСТАНОВЛЕНИЕ

По обвинению:

ТОМЕ ИВАН ЛЕОНГАРДОВИЧ -
- 1887 года рождения по ст. 54/10
УК УССР. -

Н А Ш Е Л

По имеющимся материалам в К-Либкнехтском Райотделении НКВД и поступившим сведениям ТОМЕ Ивану Леонгардович в с. Зульц проводит контрреволюционную работу, на основании чего 3-го Октября 1937 года был арестован.

Произведенным по делу следствием установлено:

С 1909 года по 1913 г. ТОМЕ Иван состоит на службе в царской армии в чине унтер-офицера, с 1914 по 1918 г. в период империалистической войны проживал в Германии как военнопленный.

В 1920 году арестовывался в Мостовском р-не за неявку по мобилизации в РККА.

В августе м-це 1937 года за систематическое пьянство, появления на занятиях в школе в пьяном виде, втягивание в пьянку учительский коллектив, бытовое разложение в школе, слабая усвояемость в школе. Решением Пленума К-Либкнехтского РИК"а ТОМЕ Иван с работы Директора Зульцской неполно-средней школы снят.

Проживал в с. Зульц ТОМЕ Иван Леонгардович, группировал вокруг себя антисоветский элемент, организовывал слушание клеветнических лекций по адресу Советского Союза из Германии и других буржуазных стран.

Проводил среди колхозников и учительского коллектива контрреволюционную, фашистскую пропаганду, клеветал на Советский Союз, восхвалял царизм бывшей капиталистической России и Германский фашизм.

В Октябре м-це 1936 года при обращении как к директору школы колхозника ГЕИДТ Кондрата, почему в школе плохая дисциплина, ТОМЕ ответил: "какое мое дело, разве Вы не знаете; это Советские школы, являются развращением молодежи. Ученики при Советской власти будут по 20 лет учиться, а толку от этого мало, все равно будут неграмотные и развращенные".

В последних числах Октября м-це 1936 года на одном из колхозных собраний ТОМЕ Иван в своем выступлении заявил: - "МЫ СЕЙЧАС НЕ ЖИВЕМ ПРИ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ, А МУЧАЕМСЯ. РАЗЬВЕ ПРИ ЦАРИЗМЕ ЭТО БЫЛО, ЧТОБ ЛЮДИ ТОЛОДАЛИ, БЫВАЛО КАЖДЫЙ САМ СЕБЕ ХОЗЯИН, А ТЕПЕРЬ ПИНАСИЛЬНО СЕ"БЕ НАДЮТ КОЛХОЗЫ."

В феврале м-ца 1937 года у себя в квартире в группе учеников ТОМЕ Иван агитировал: - "ЗНАЕТЕ ЕСЛИ ВЫ СОБСТВЕННОСТЬ ВОЗВРАТИЛИ ОБРАТНО, НАМ ГОРАЗДО ЛУЧШЕ ЖИЛОСЬ НЕЖЕЛИ СЕЙЧАС. БЫВАЛО ПРИ НАС КРИКЛИВЫЕ НИ ОЧЕМ СЕБЕ НЕ ДУМАЛИ, ЕСЛИ ИМЕЛИ ХОТЯ БЫ НЕБОЛЬШУЮ СОБСТВЕННОСТЬ."

В конце мая м-ца 1937 года возле Зульцского кооператива в группе колхозников ТОМЕ Иван агитировал :- " СОВЕТСКИЕ ГАЗЕТЫ СЕЙЧАС ПИШУТ О НЕ ВМЕШАТЕЛЬСТВЕ ГЕРМАНИИ В ДЕЛА ИСПАНИИ, ЭТО НЕ ВЕРНО. ГЕРМАНИИ ВМЕШИВАЛАСЬ И БУДЕТ ВМЕШИВАТЬСЯ, ОНА УЖЕ К БЕРЕГАМ ИСПАНИИ ПОСЛАЛА СВОИ КРЕЙСЕРЫ И ПОДВОДНЫЕ ЛОДКИ, ОНА ХОРОШО НАДО ПОМНИТЬ, ЧТО ПОБЕДА БУДЕТ НА СТОРОНЕ ГЕРМАНСКОГО ФАШИЗМА."

Допрошенный и привлеченный в качестве обвиняемого ТОМЕ Иван Леонгардович в инкриминируемом ему обвинении виновным себя не признал.

На основании изложенного выше обвиняется:

ТОМЕ Иван Леонгардович 1887 года рождения, уроженец с.Мюнхен Костовского р-на, житель с.Зульц К-Лябкнехтского р-на, по национальности немец, подданства СССР, педагог директор школы, в прошлом из крестьян середняков, женат, со средним образованием, не судим.

В прошлом унтер офицер царской армии, с 1914 по 1918 год пробыл в Германии как военнопленный, в 1920 году арестовывался за нарушение по мобилизации в РККА.

В том, что организовывал вокруг себя антисоветский элемент, выгнал в пьянку учительский коллектив, развалил работу в школе, на 1937-38 учебный год. Из наличия 300 человек учеников - 100 человек оставлены на второй год в тех же классах.

Среди населения проводил контрреволюционную фашистскую пропаганду, что предусмотрено статьей 54/10 УК УССР.

П О С Т А Н О В И Л

Следственное дело № 52132 по обвинению ТОМЕ Ивана Леонгардовича править на рассмотрение судебной тройке при УНКВД по Одесской Обл.-

СПРАВКА: 1/Вещдок по делу не имеется.
2/Арестованный ТОМЕ Иван Леонгардович содержится под стражей в Николаевской тюрьме НКВД.

ИМ. ОПЕР. УПОЛНОМ. УГБ. НКВД
Сержант Гос. Безопасности

М.И. В. /МОНОНОВ/

Затверждаю:

НАЧ. РАЙОТДЕЛЕНИЯ НКВД
МЛ. ЛЕ. ТЕН. ГОС. БЕЗОП.

Брандт БРАНДТ/

Фото 32-33. Звинувачувальний висновок по справі Івана Томе. 1937 рік
(Держархів Миколаївської обл., Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5739. Арк.24-25).

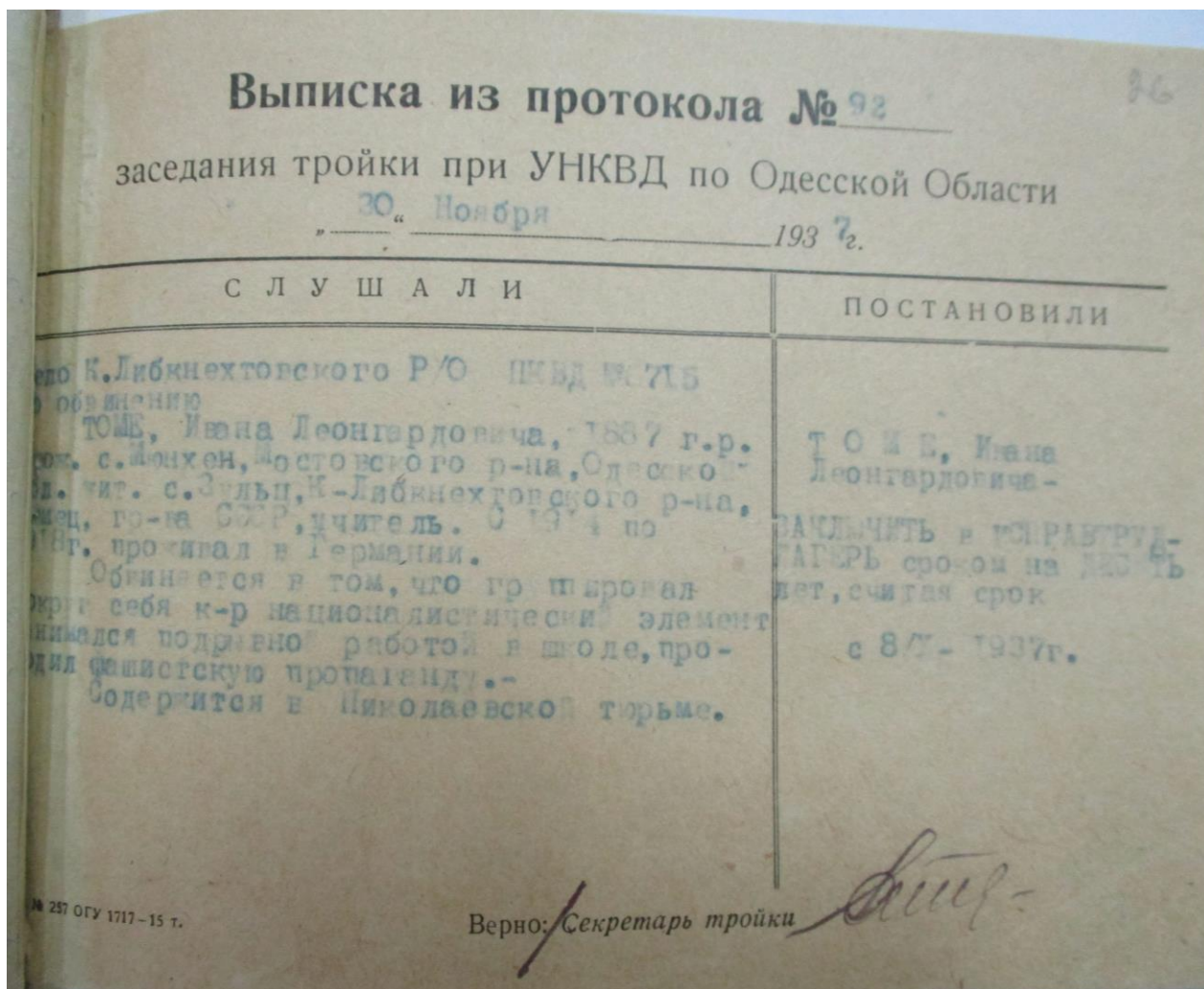

Фото 34. Витяг з протоклу засідання Трійки при УНКВС по Одеській області
з вироком по справі Івана Томе. 1937 рік (Держархів Миколаївської обл.,
Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5739. Арк.26).

27
УТВЕРЖДАЮ

Прокурор Николаевской области
старший советник юстиции

В.Е.Бондарь

" 28 " 09 1989 года

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

в отношении Томе Ивана Леонгардовича

8945-С
По материалам уголовного дела арх. №5945 проходит -

Томе Иван Леонгардович, 1887 года рождения, уроженец с.Минхен Мостовского района Одесской области, б/п, педагог-учитель, до ареста проживал в с.Зульц К-Либкнехтского района Одесской области.

Родственники осужденного не установлены.

По постановлению тройки при УНКВД по Одесской области от 20 ноября 1937 года Томе И.Л. на основании ст.54-10 /пропаганда или агитация, содержащие призыв к свержению, подрыву или ослаблению советской власти/ УК УССР приговорен к 10 годам ИТЛ.

Томе И.Л. подпадает под действие ст.1 Указа Президиума Верховного Совета СССР от 16 января 1989 года "О дополнительных мерах по восстановлению справедливости в отношении жертв репрессий, имевших место в период 30-40-х и начала 50-х годов".

Старший помощник прокурора области по надзору за следствием в органах КГБ
советник юстиции

В.М.Колбешкин

Начальник следгруппы УКГБ УССР по Николаевской области
подполковник

В.А.Левенец

" 28 " 09 1989 года

Фото 35. Висновок по справі Івана Томе. 1989 рік (Держархів Миколаївської обл., Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5739. Арк.27).

Прокуратура СССР
ПРОКУРАТУРА
НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ
г. Николаев, Свердлова, 28,
т. 3. 91 № 137

в. Делу № 8945-с

СПРАВКА

Дело по обв. Томе Ивана Леонгардовича,
1887 года рождения, урож. с. Мюнхен Мостов
ского р-на, жит. с. Зульц К.-Либкнехтско
го р-на Одесской обл., б/п, работал
учителем пересмотрено.

Основания ст. I Указа Президиума Верховного Совета СССР от 16 января 1989 года «О дополнительных
по восстановлению справедливости в отношении жертв репрессий, имевших место в период 30—40 и
50-х годов», данное дело прекращено и Томе Иван Леонгардович
28 сентября 1990г. реабилитирован.

р области
тник юстиции

Ю. Е. БОНДАРЬ

Ю. Е. БОНДАРЬ

овская тип. Зак. 919—8000

Фото 36. Довідка щодо реабілітація громадянина Івана Томе. 1990 рік
(Держархів Миколаївської обл., Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5739. Арк.28).

4-8
9 марта

91

экз. 3

474140, Каз.ССР, Целиноградская
область, Целиноградский район,
с/з Заречный,
Фердерер Эрне Л.

Уважаемая Эрне Л.!

Ваше заявление рассмотрено.

По существу заявления сообщаем, что Ваш дед Томе Иван Леонгардович, 1887 года рождения, уроженец с.Мыхен Мостовского района Одесской области, до ареста проживавший в селе Зульц К.Либкнехтского района Одесской области, по Постановлению тройки при УНКВД по Одесской области от 20 ноября 1937 года на основании ст. 54-10 (пропаганда или агитация, содержащая призыв к свержению, подрыву или ослаблению советской власти) УК СССР приговорен к 10 годам ИТЛ.

Сведений о дальнейшей судьбе Вашего деда в архивных материалах Управления КГБ СССР по Николаевской области не имеется. Рекомендуем Вам по этому вопросу обратиться в Главное Управление ИТЛ МВД СССР в гор. Москву.

Томе И.Л. подпадает под действие ст. I Указа Президиума Верховного Совета СССР от 16 января 1989 года "О дополнительных мерах по восстановлению справедливости в отношении жертв репрессий, имевших место в период 30-40-х и начала 50-х годов". 28 сентября 1989 года Томе Иван Леонгардович реабилитирован.

Справку о реабилитации вышлет Вам Прокуратура Николаевской области в ближайшее время.

Начальник подразделения УКГБ

Ю.М.Трунин

62 117

Верно. ду

арх 8945-с

Фото 37. Лист доньці репресованого Івана Томе про реабілітацію її батька (Держархів Миколаївської обл., Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5739. Арк.29).

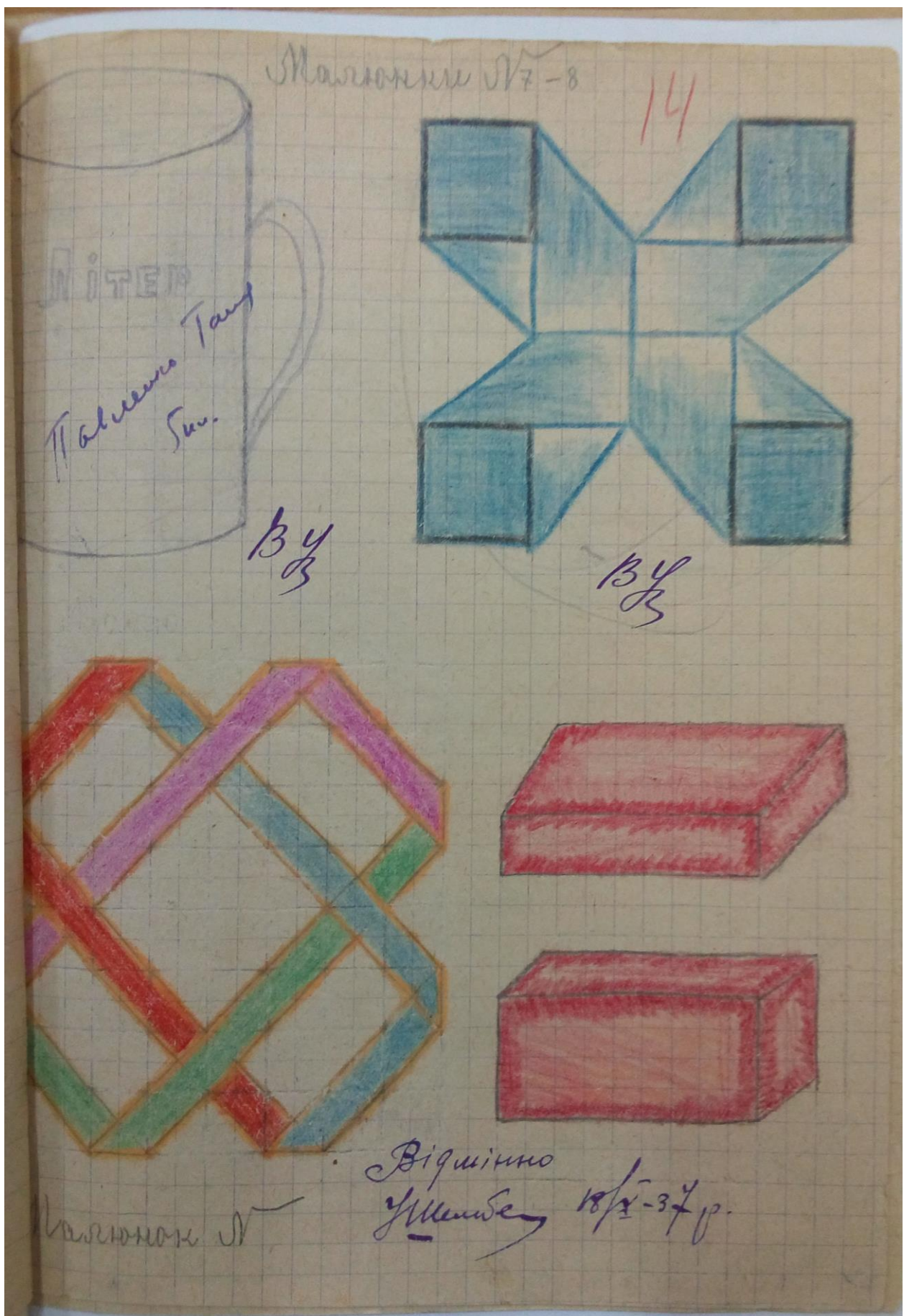
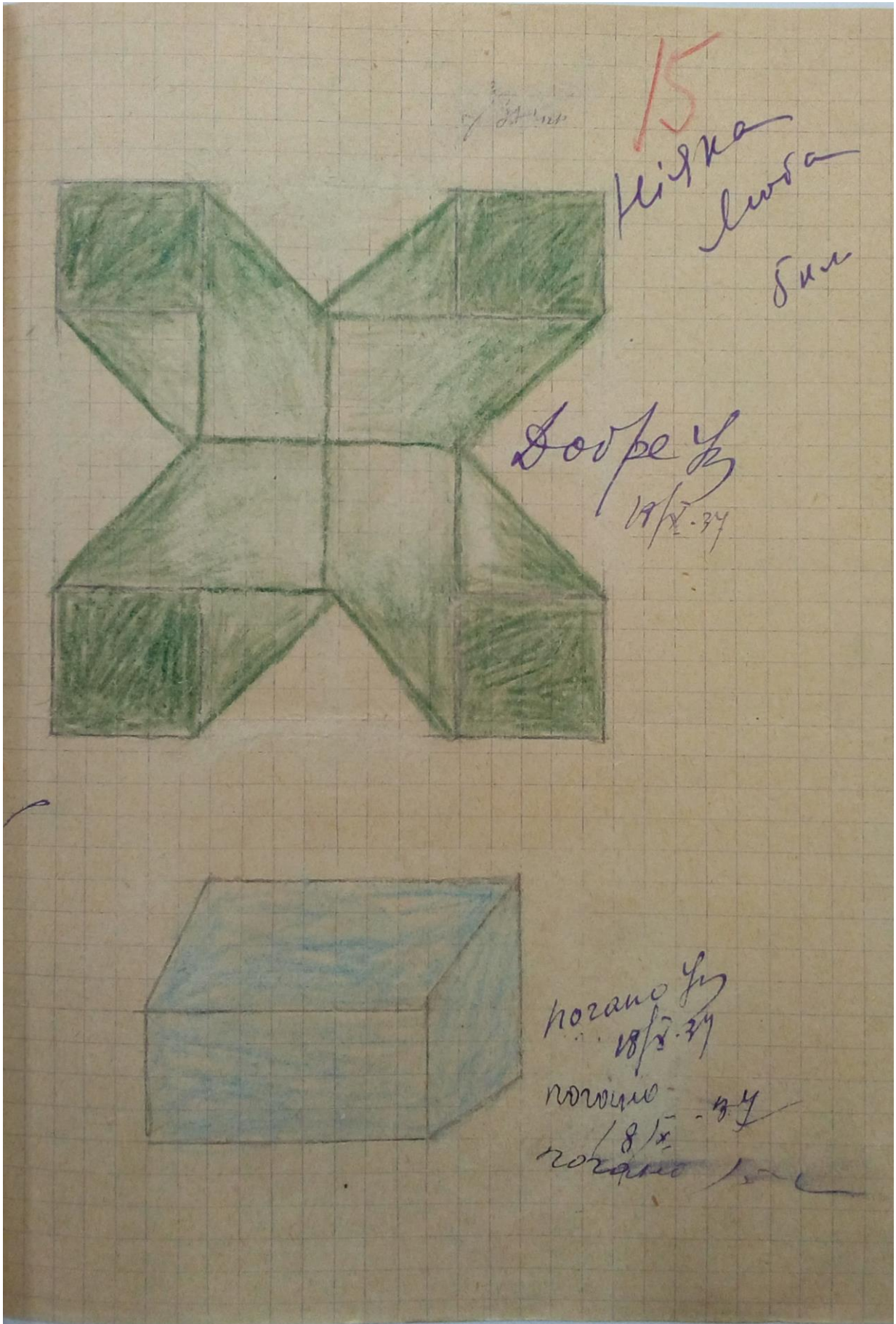

Фото 38.

Фомо 39.

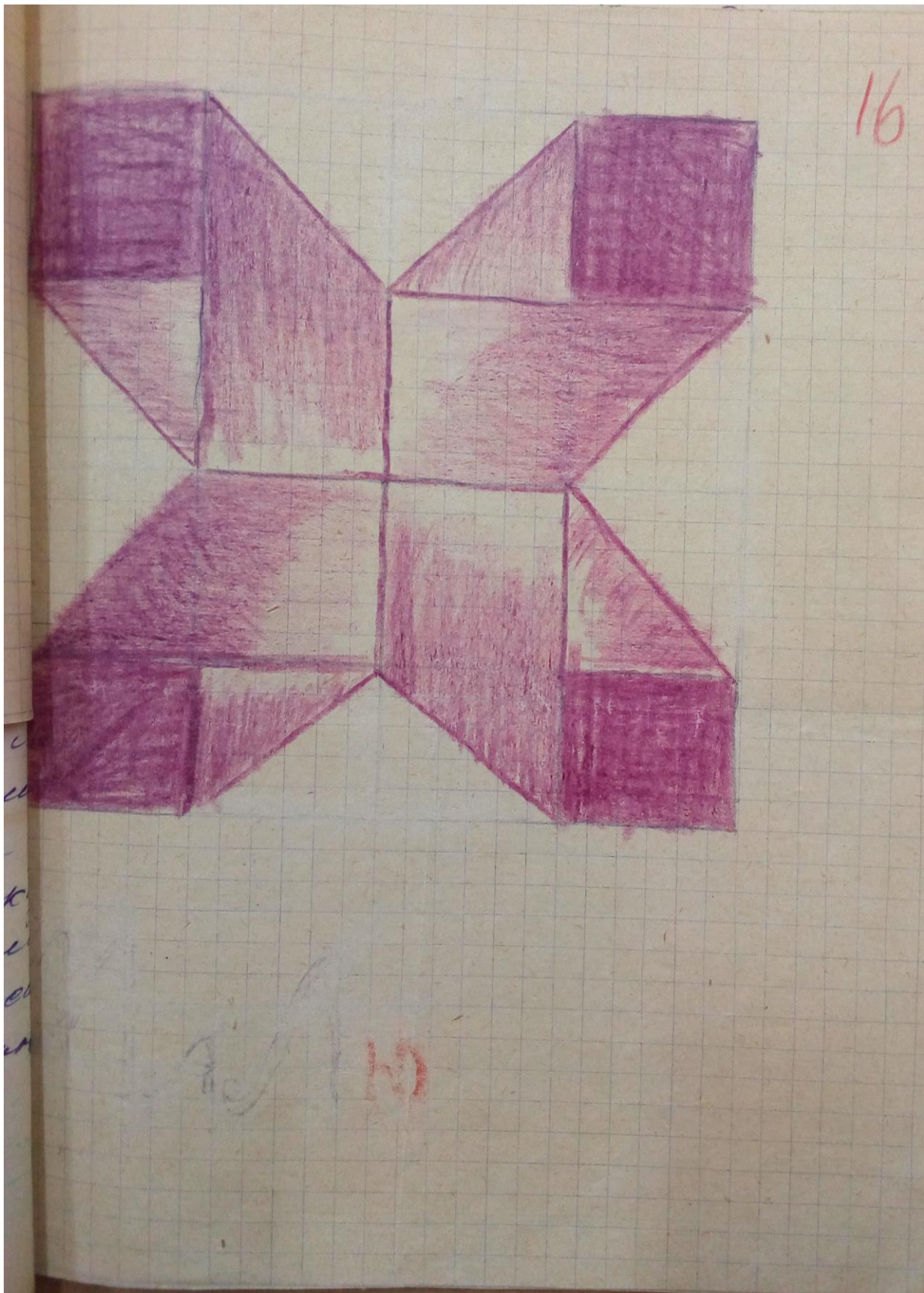

Фото 40. Малюнки з «фашистською символікою», що стали однією зі складових звинувачення Йосипа Шембеля у «пропаганді фашизму». 1937 рік
(Держархів Миколаївської обл., Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5340. Арк.14-16).

28 октября 1937 г.

Вопрос Следствие располагает данными о том, что Вы занимались итало-немецкой деятельностью в пользу французской Италии. Признаете ли Вы это?

Отв. Я себя виновным не признаю и итало-немецкой деятельностью не занимался.

Вопрос Вы говорите не правду, следствие требует инаследия, а Вы правдивые показания по существу заданному Вам вопросу?

Отв. Я повторю о том, что итало-немецкой деятельностью не занимался.

Протокол

Записанное мной слов правильно, записанное мне прочтено, всем расписываюсь.

Допросил

Нач. Огюковской Р/О Н.К.В.Д.
Ленушова Госбезопасности
Ф. Мининский

Подпись

ОБВИНИТЕЛЬНОЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ

/ по след. делу № 59776/

По обвинению ШЕМБЕЛЬ Иосифа Эдуардовича 1908 г. рождения уроженец г. Ленинграда, по национальности итальянец, гражданства СССР, грамотный, женат, беспартийный, по профессии учитель, житель села Парутино, Очаковского района.

В Очаковское РО НКВД поступили данные, что проживающий в с. Парутино ШЕМБЕЛЬ Иосиф Эдуардович занимался антисоветской агитацией против Советской Власти и ее мероприятий, восхвалял жизнь фашистской Италии и ее руководителя Муссолини. Имел связь со своей сестрой, которая проживает в Италии и работает артисткой. Проявлял эмиграционное настроение о выезде за границу в Италию. ШЕМБЕЛЬ Иосиф Эдуардович связан с известными лицами, которые приезжали на несколько дней к нему в с. Парутино.

Допрошенный по настоящему делу в качестве свидетеля ЛАСИИ Семен Данилович показал:

Что ШЕМБЕЛЬ Иосиф Эдуардович, работая учителем в школе с. Парутино где к вопросу воспитания детей относился формально, не воспитывал детей в коммунистическом духе, были случаи когда ШЕМБЕЛЬ на уроках рисования давал задания ученикам форму рисунка такие, в которых ясно были видны контуры фашистского знака, такое воспитание детей вызывало среди колхозников возмущение и эта работа ШЕМБЕЛЯ по воспитанию детей была исключительно умнеленно. Кроме этого ШЕМБЕЛЬ Иосиф Эдуардович в с. Парутино среди колхозников проводил антисоветскую агитацию против Советской Власти и ее мероприятий заявляя: "Что только Советская власть могла довести до такой мучительной жизни, организовали колхозы, от которых толку нет и не будет, если долго будут существовать эти колхозы, то это в скором будет гибель крестьянству, потому, что Советская власть усиливает эксплуатацию под видом Стахановского движения, которым высасывает из крестьянства последние соки" и далее ШЕМБЕЛЬ заявляет: "Что все это временно с такой политикой Советская власть существовать долго не будет, придет скоро ее конец". Попутно с этим ШЕМБЕЛЬ восхвалял жизнь фашистской Италии заявляя: "Что жизнь во много раз лучше чем у нас в Советском Союзе, это потому что там правильную политику повел Муссолини нет там этих колхозов где их заставляли, как птиц колоски сосирать, как это делается в Советском Союзе, нет там советских коммунистов, которые затемняли глаза массам, как это делается в Советском Союзе, не существует там такой эксплуатации, как это существует у нас в Советском Союзе и Италии является в настоящее время цветущей страной и до такой жизни Советскому Союзу не существовать, пока коммунисты не переменят свою политику, которая ведет к гибели".

ШЕМБЕЛЬ очень часто высказывал эмиграционное настроение, все время собирался уехать в Италию. Кроме этого ШЕМБЕЛЬ имеет связь с родной сестрой, которая проживает в Италии и работает артисткой. ШЕМБЕЛЬ очень часто приезжали неизвестные лица откуда неизвестно и жили не больше 2-х дней.

/см. лист дела/

Допрошенный по данному делу в качестве свидетеля СВИСТУН, который показал, что ШЕМБЕЛЬ Иосиф Эдуардович работая в школе с. Парутино и проводил политику по воспитанию детей в школе, мальню, были моменты политически неверных установок, даже отрицательных с его стороны детям говоря о трудностях роста социалистического роста СССР, ШЕМБЕЛЬ квалифицирует трудность роста, как своеобразный кризис, захвативший в первую очередь страну Советов, во время проработки тезисов 17 съезда партии в 1934 году среди учеников 7-го класса на тему: что такое кризис и есть-ли кризис в СССР, ответ со стороны ШЕМБЕЛЯ ученикам был следующий: "ЧТО КРИЗИС ЕСТЬ, КОТОРЫЙ БОЛЬШЕ ВСЕХ КАПИТАЛИСТИЧЕСКИХ СТРАН ОХВАТИЛ СССР, ВЕДЬ КРИЗИС ЭТО ЕСТЬ НЕДОСТАТОК ТОВАРОВ ПРОДУКТОВ ПИТАНИЯ, А ЗАГРАНИЦЕЙ ЭТО ВСЕ ЕСТЬ И МЫ ВИДИМ, ЧТО В СССР БОЛЬШОЙ УПАДОК ХОЗЯЙСТВА, ОТКУДА И ВЫТЕКАЕТ И ТО, ЧТО ЗАЧАСТУЮ ТРУДЯЩИЕСЯ СОВЕТСКОГО СОЮЗА ГОЛОДАЮТ, А ЗАГРАНИЦЕЙ ТАКОГО УПАДКА ХОЗЯЙСТВА НЕТ И ПОЭТОМУ ЛЮДИ ТАМ НЕ ГОЛОДАЮТ".

ШЕМБЕЛЬ среди колхозников проводил антисоветскую агитацию против Советской Власти и колхозной жизни заявляя: "ЧТО ТОЛЬКО СОВЕТСКАЯ ВЛАСТЬ СО СВОЕЙ ПОЛИТИКОЙ МОГЛА ДОВЕСТИ ТРУДЯЩИХСЯ ДО ТАКОЙ МУЧИТЕЛЬНОЙ ЖИЗНИ, ОРГАНИЗОВАЛИ КОЛХОЗЫ, ОТ КОТОРЫХ НЕТ НИ ШЕРСТИ, НИ МОЛОКА, И ЕСЛИ ДОЛГО БУДУТ СУЩЕСТВОВАТЬ ЭТИ КОЛХОЗЫ, ТО ЭТО НЕМИНУЕМАЯ ГИБЕЛЬ КРЕСТЬЯНСТВУ, ПОТОМУ ЧТО ГОД ОТ ГОДУ СОВЕТСКАЯ ВЛАСТЬ ВСЕ БОЛЬШЕ И БОЛЬШЕ ЗАБИРАЕТ В КОЛХОЗЫ, А КОЛХОЗНИКОВ ОСТАВЛЯЕТ БЕЗ СРЕДСТВ К СУЩЕСТВОВАНИЮ. НО ЭТО ВСЕ ВРЕМЕННОЕ ЯВЛЕНИЕ. С ТАКИМИ ПОРЯДКАМИ И ТАКОЙ ПОЛИТИКОЙ СОВЕТСКАЯ ВЛАСТЬ СУЩЕСТВОВАТЬ ДОЛГО НЕ БУДЕТ".

Попутно с этим ШЕМБЕЛЬ восхвалял жизнь и существующий строй фашистской Италии, он говорил: "ЧТО ЖИЗНЬ В ИТАЛИИ БОЛЬШО РАЗ ЛУЧШЕ, ЧЕМ В СТРАНЕ СОВЕТОВ, ПОТОМУ ЧТО В ИТАЛИИ НЕТ СОВЕТОВ И НЕТ У ВЛАСТИ КОММУНИСТОВ, КОТОРЫЕ УМЕЮТ ЗАТЕМНЯТЬ ГЛАЗА МАССАМ. В ИТАЛИИ НЕТ ТАКОЙ ПОЛИТИКИ, КОТОРАЯ-БЫ ВЕЛА МАССУ К ГИБЕЛИ, НЕТ КОЛХОЗОВ, КАК ЭТО ПРОИСХОДИТ В СОВЕТСКОМ СОЮЗЕ, В ИТАЛИИ ПОЛИТИКА ВЗЯТА ПРАВИЛЬНОЙ, КОТОРУЮ РАЗВИЛ МУССОЛИНИ И СТРАНА ИТАЛИИ ДЕЛАЕТСЯ ДЕНЬ ОТ ДНЯ ЦВЕТУЩЕЙ, ГДЕ КУЛЬТУРА ПРОЦВЕТАЕТ ЛУЧШЕ, ЧЕМ В СОВЕТСКОМ СОЮЗЕ".

Кроме этого ШЕМБЕЛЬ проявлял эмиграционное настроение о выезде в заграницу в Италию, всегда говорил: "ЧТО СКОРО УЕДУ ИЗ СТРАНЫ НЕКУЛЬТУРНОЙ В СТРАНУ КУЛЬТУРНУЮ - В ИТАЛИЮ." Также ШЕМБЕЛЬ очень часто встречается в с. Парутино с неизвестными лицами, которые приезжают на квартиру к нему, откуда неизвестно. /См. лист дела 24, 25...../

СВИДЕТЕЛИ: ЦИСКАЛОВ, НЕКРАСОВ в своих показаниях показали, что ШЕМБЕЛЬ имеет связь с заграницей со своей родной сестрой по фамилии ЛАМПЕРТИ Марией, которая работает в Италии артисткой. ШЕМБЕЛЬ работая в школе с. Парутино в должности учителя, где к вопросу воспитания детей и преподавания искусства формально, не по советски, кроме этого ШЕМБЕЛЬ к практической работе на уроках рисования давал для рисования детям форму рисунков, в которых ясно были видны контуры фашистского знака, за такую работу всегда ученикам ставил отметку отлично. Таким образом ШЕМБЕЛЬ внедрял ученикам фашистскую идеологию и такое воспитание детей со стороны ШЕМБЕЛЯ вызвало среди колхозников возмущение и недовольствие. /См. лист дела 24, 25...../

- 5 -

32

Обвиняемый ШЕМБЕЛЬ Иосиф Эдуардович виновным себя в проведении антисоветской агитации не признает, а признает только то, что имела связь с родной сестрой ЛАМПЕРТИ Марией, которая проживает в Италии и от которой получал в 1933 году помощь.

На основании изложенного обвиняемый ШЕМБЕЛЬ Иосиф Эдуардович обвиняется в том, что он систематически проводил антисоветскую агитацию среди колхозников, восхвалял фашистскую Италию, проявлял эмиграционные настроения и внедрял ученикам фашистскую идеологию, эти все действия предусмотрены ст. ст. 54-6, 54-10 УК РСФСР

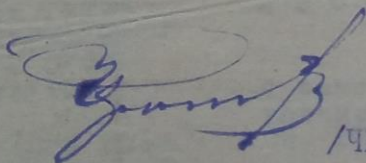
П О С Т А Н О В И Л :

Настоящее дело за № 59776 по обвинению ШЕМБЕЛЯ Иосифа Эдуардовича направить Начальнику 3-го отдела УГБ НКВД по Николаевской области для привлечения его к ответственности по указанным выше статьям. -

СПРАВКА: Обвиняемый ШЕМБЕЛЬ И.Э.
----- находится под стражей в
тюрьме в г. Николаеве.

Г. Очаков
/М-1937 г.

ПО. ОПЕРУПНОМОЧЕННЫЙ
РО НКВД:

/ЧЕРЕПАНОВ/

НАЧАЛЬНИК РО НКВД
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ:

К. Р. /ЛИПНИЦКИЙ/

Фото 42-44. Звинувачувальний висновок по справі Йосипа Шембеля. 1937 рік
(Держархів Миколаївської обл., Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5340. Арк.30-32).

33

Выписка из протокола № 44.

заседания тройки при УНКВД по Николаевской области
" 9 " декабря 1937 г.

С Л У Ш А Л И	ПОСТАНОВИЛИ
73. Дело 2007, Очаковского Рай. От- деления НКВД № 2276, по обвинению: ШЕМБЕЛЯ Иосифа Эдуардовича, 1908 года рождения, уроженца г. Ленин- града, итальянца по национальности, гражд СССР, б/и, учителя. До ареста проживаю в селе Парутино Очаковского р-на; Обвиняется в том, что проводил /с агитацию против Соввласти, восхва- лял жизнь фашистской Италии и ее руко- водителя Муссолини, проявлял эмиграцион- ные настроения, работая учителем рас- пространял среди учеников фашистскую идеологию. Арестован 27-го Октября 1937 года. Содержится под стражей в тюрьме г. Николаева.	ШЕМБЕЛЯ Иосифа Эдуардовича ЗАКЛИЧЬ В ИСПРАВ- ТЕЛЬНО-ПРАВИТЕЛЬСКИЙ СРОКОМ Н ДЕСЯТЬ ЛЕТ с зачетом предвари- тельного заключения с 27/10-37 г. / ШЕМБЕРГ /-

Верно: Секретарь Тройки

ОГУ 1443-4450

Фото 45. Витяг з протоклу засідання Трійки при УНКВС по Миколаївській області
щодо Йосипа Шембеля. 1937 рік (Держархів Миколаївської обл.,
Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5340. Арк.33).

Розділ IV.
МАРТИРОЛОГ

1. АБАЄВ Олександр Леванович, 1918 р. народження, м. Орджонікідзе, осетин, із робітників, освічений, проживав у с. Суворівка Новоодеського району Миколаївської області. Викладач військових дисциплін у школі. Заарештований 28.05.1944 р. Слідчим відділом УНКВС по Миколаївській області 19.10.1944 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

2. АВТОНОМОВ Володимир Михайлович, 1917 р. народження, с Усть-Медведиця Сталінградської області, українець, дані про соціальне походження відсутні, освічений, проживав у м. Миколаєві. Студент Миколаївського педагогічного інституту. Заарештований 29.06.1937 р. Трійкою при УНКВС по Миколаївській області 14.11.1937р. засуджений до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

3. АВТУТОВА Лідія Іванівна, 1889 р. народження, дані про місце народження відсутні, українка, дані про соціальне походження та освіти відсутні. Проживала у м. Миколаєві, вчителька української мови школи № 5. Заарештована 02.09.1937 р. Трійкою при УНКВС УРСР по Миколаївській області від 15.11.1937 р. засуджена до розстрілу. Дата розстрілу невідома. Реабілітована у 1991 р.

4. АККЕРМАН Георгій Георгійович, 1898 р. народження, х. Любик Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта незакінчена вища, проживав у м. Миколаєві. Вчитель школи №22. Заарештований 04.11.1937р. Особливою нарадою при НКВС СРСР 28.11.1937 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

5. АЛЕКСАНДРОВА Тамара Леонідівна, 1916, м. Миколаїв, росіянка, із робітників, освіта середня, учителька. Заарештована 25.06.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївського області від 29.09.1944р. засуджена до 10 років у ВТТ з обмеженням у правах на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1992 році.

6. АЛЕКСЄЄВ Андрій Костянтинович, 1900 р. народження, м. Миколаїв, росіянин, із дворян, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель Миколаївського філіалу обласного інституту підвищення кваліфікації ГТР. Рішенням Трійки при УНКВС по Миколаївській області від 14.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 25.11.1937р. Реабілітований у 1957 р.

7. АЛЕКСЄЄВ Павло Онисимович, 1988 р. народження, м. Миколаїв, росіянин, із службовців, освіта вища, Проживав у м. Миколаєві. Вчитель Миколаївського будівельного технікуму. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ, Генерального Комісара Держбезпеки Єжова і Прокурора СРСР Вишинського від 16.05.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 24.06.1938 р. Реабілітований у 1958 р.

8. АЛЕКСЄЄВА Любов Костянтинівна, 1889 р. народження, м. Миколаїв, українка, із службовців, освіта незакінчена вища. Проживала у м. Миколаєві. Вчителька шкіл №19, №21. Заарештована 03.01.1935 р. Миколаївським міським відділом НКВС 01.02.1935 р. справу припинено. Звільнена 09.02.1935 р. Реабілітована у 1996 р.

9. АМЕЛІН Кирило Ілліч, 1888 р. народження, м. Глухів Чернігівської області, росіянин, із службовців, освіта середня. Проживав у с. Братське Братського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 08.07.1938 р. Братським районним відділом НКВС 29.01.1939 р. справу припинено. Звільнений з ув'язнення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

10. АМЕЛІН Микола Васильович, 1907 р. народження, с. Привільне Привільнянського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта незакінчена вища. Проживав у с. Леніне Привільнянського району Миколаївської області. Вчитель. Заарештований 24.11.1937 р. Трійкою при УНКВС по Миколаївській області засуджений до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1957 р.

11. АММАН Георгій Іванович, 1913 р. народження, х. Полохіне Новобузького району Миколаївської області, німець, із селян, освіта незакінчена вища. Проживав у с. Катериненталь Карл-Лібкнехтівського району Одеської області (нині Веселинівський район Миколаївської області). Вчитель. Заарештований 21.11.1937 р. Трійкою при УНКВС Одеської області від 30.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 22.12.1937 р. Реабілітований у 1961 р.

12. АТАНАЗЕВИЧ Анатолій Іванович, 1899, с. Кути Київської області, українець, із селян, освіта незакінчена вища, проживав у м. Миколаєві, учитель. Заарештований 12.07.1938р. Постановою Особливої Наради НКВС СРСР від 11.10.1939р. засуджений до 8 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1958р.

13. АЦЕХОВСЬКИЙ Григорій Андрійович, 1893 р. народження, с. Березнегувате Березнегуватського району Миколаївської області Одеської губернії, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Сергіївка Володимирівського району Одеського округу. Вчитель. Заарештований 05.05.1929 р. Особливою нарадою при Колегії ОДПУ 30.08.1929 р. засуджений до заслання на Урал на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

14. БАБАЄВ Гаврило Миколайович, 1897, с. Привольне Привільнянського району, українець, із селян, освіта неповна середня, проживав у с. Леніне Привільнянського району, учитель. Заарештований 17.02.1938р. Постановою Трійки при УНКВС по Миколаївській області від 27.04.1938р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 12.09. 1938р. Реабілітований у 1989р.

15. БАБАЄВ Сергій Миколайович, 1894, с. Привольне Привільнянського району, українець, із селян, освіта середня педагогічна, учитель. Заарештований 17.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС по Миколаївській області від 27.04.1938р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 12.09. 1938р. Реабілітований у 1989р.

16. БАБЧИНСЬКИЙ Федір Тимофійович, 1890 р. народження, м. Миколаїв, українець, із службовців, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель. Місце роботи невідоме. Заарештований 02.10.1929 р. Особливою нарадою при Колегії ДПУ УСРР 03.03.1930 р. засуджений до 3 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

17. БАЗАРЕНКО Андрій Кирилович, 1921 р. народження, с. Сирове Великоградівського району Одеської області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Сирове Великоградівського району Одеської області. Викладач. Місце роботи

невідоме. Заарештований 29.06.1944 р. Військовим трибуналом військового з'єднання 17.10.1945р. справу припинено. Подальша доля невідома. Дані про реабілітацію відсутні.

18. БАЙКАЛОВ Петро Михайлович, 1877 р. народження, м. Одеса, росіянин, із службовців, вища освіта. Проживав у м. Миколаєві. Доцент Миколаївського кораблебудівного інституту. Заарештований 28.06.1938 р. Постановою УНКВС Миколаївської області від 15.04.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1999 р.

19. БАЛАНДІН Юхим Андрійович, 1899, с. Лиса Гора Благодатнівського району, українець, із селян, освіта середня, учитель. Заарештований 5.04.1938р. Рішенням Трійки при УНКВС по Одеській області від 20.04.1938р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 29.04.1938р. Реабілітований у 1957р.

20. БАНАЗЮК Михайло Іванович, 1891 р. народження, м. Херсон, українець, із службовців, незакінчена вища освіта. Проживав у с. Баратівка Снігурівського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 12.06.1944 р. Військовим трибуналом військ НКВС Миколаївської області 28.09.1944 р. засуджений до 10 років у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

21. БАНЗАК Рафаїл Іванович, 1899 р. народження, с. Ландау Фріц-Геккертівського району Одеської області, німець, із службовців, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель школи №22. Заарештований 17.12.1937 р. Особливою нарадою при НКВС СРСР 16.05.1938 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Покарання відбував у Каргопільтабі НКВС СРСР. Реабілітований у 1989 р.

22. БАРЧ Севастьян Севастьянович, 1903 р. народження, с. Козлівка Янівського району Одеської області, німець, із службовців, освіта вища. Проживав у с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Вчитель агрошколи. Заарештований 03.04.1938 р. Трійкою при УНКВС Одеської області 07.10.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 17.10.1938 р. Реабілітований у 1958 р.

23. БАУМГЕРТНЕР Віктор Іванович, 1903 р. народження, с. Спартак Спартаківського району Одеської області, німець, із службовців, освіта вища. Проживав у с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Вчитель. Заарештований 03.06.1937 р. Трійкою при УНКВС Одеської області 02.09.1937 р, засуджений до 8 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

24. БАУМГЕРТНЕР Георгій Георгійович, 1896 р. народження, с. Блюменфельд Тилігуло-Березанського району Одеської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Блюменфельд Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 19.12.1937 р. Особливою нарадою при Наркомі Внутрішніх Справ СРСР 09.02.1938 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Покарання відбував на залізничній станції Сухо-Безводна Горьківської області. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1963 р.

25. БАХ Анастасія Антонівна, 1915, с. Ландау Варварівського району, німкеня, із селян, освіта середня, викладач німецької мови. У 1944 р. була вивезена до Польщі. Заарештована у 1945 р. по репатріації. Згідно директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена у Карагандинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1991 р.

26. БЕГЛЕЦЬ Аркадій Георгійович, 1898 р. народження, м. Кишинів, молдаванин, із службовців, освіта незакінчена вища. Проживав у с. Доманівка Доманівського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 18.10.1937 р. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 14.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 29.11.1937 р. Реабілітований у 1989 р.

27. БЕЗБАБНИЙ Іван Олександрович, 1895 р. народження с. Анатоліївка Тилігуло-Березанського району Одеської області, росіянин, із селян, освіта середня, Проживав у с. Анатоліївка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Вчитель. Заарештований 12.02.1938 р. Трійкою при УНКВС Миколаївської області 16.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 07.06.1938 р. Реабілітований у 1989 р.

28. БЕК Оскар Християнович, 1905, с. Єланове Волинської губернії, німець, зі службовців, освіта середня, проживав у с. Лиса Гора Благодатнівського району Одеської області, учитель. Заарештований 25.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС по Миколаївській області від 23.09.1938 р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 25.09.1938 р. Реабілітований у 1964 р.

29. БЕККЕР Іван Венделенович, 1905 р. народження, с. Красне Тилігуло-Березанського району Одеської області, німець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Карла Лібкнехта Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Вчитель. Місце роботи невідоме. Заарештований 01.02.1938 р. Трійкою при УНКВС Одеської області 07.10.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 07.10.1938р. Реабілітований у 1958 р.

30. БЕККЕР Никодим Петрович, 1898 р. народження, с. Красне Тилігуло-Березанського району Одеської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Красне Тилігуло-Березанського району Одеської області. Директор школи. Заарештований 03.07.1937 р. Трійкою при УНКВС Одеської області 01.09.1937 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Покарання відбував у Дальтабі НКВС СРСР. Реабілітований у 1960 р.

31. БЕККЕР Петро Петрович, 1896 р. народження, с. Красне Тилігуло-Березанського району Одеської області, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Красне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 03.12.1937 р. Трійкою при УНКВС Миколаївської області 30.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Дата розстрілу невідома. Реабілітований у 1991 р.

32. БЕЛЕЦЬКИЙ Парфеній Йосипович, 1895, м. Криве Озеро, українець, зі службовців, освіта середня, учитель Калантирської школи. Заарештований 4.06.1929 р. Постановою Особливої Наради при Колегії ОДПУ від 14.10.1929 р. засуджений до 3 років у концтаборі. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

33. БЕМЕРТ Рейнгольд Іванович, 1902 р. народження, с. Новоолександрівка Запорізького району, німець, із службовців, освіта вища. Проживав у с. Карл Лібкнехта Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Завідуючий районним відділом народної освіти. Заарештований 31.05.1938 р. Трійкою при УНКВС по Одеській області 15.10.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 25.10.1938 р. Реабілітований у 1957 р.

34. БЕРГЕР Віра Абрамівна, 1898 р. народження, м. Двінськ, єврейка, із службовців, освіта середня. Проживала у м. Миколаєві. Вчителька. Рішенням Особливої Наради при

Колегії ДПУ УСРР від 24.11.1928 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

35. БЕРГЕР Отилія Яківна, 1899 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала у с. Шпеєр Варварівського району Миколаївської області. Завідуюча дитячим садком. Заарештована у 1946 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселена у Свердловську область. Померла від туберкульозу 13.07.1954 р. Реабілітована 17.04.1991 р.

36. БЕРЕЗИНА Сіма Бенціонівна, 1900, м. Чернігів, єврейка, зі службовців, освіта вища, проживала у м. Первомайськ, викладач історії у педтехнікумі. Заарештована 16.09.1936р. Постановою Особливої Наради при НКВС СРСР від 7.06.1937 р. засуджена до 5 років у ВТТ. За цим звинуваченням реабілітована у 1956 р. Після відбуття покарання проживала у м. Чернігові, працювала прасувальницею на швацькій фабриці. Удруге заарештована 5.01.1949 р. Постановою Особливої Наради при МДБ СРСР від 18.06.1949 р. вислана на поселення до Красноярського краю. Реабілітована у 1957р. Подальша доля невідома.

37. БЕРЕЗОВСЬКИЙ Яків Антонович, 1894, с. Панкратіївка Троїцького району Одеської області, українець, із селян, освіта середня, проживав у с. Софіївка Лисогірського район, учитель. Заарештований 16.02.1938 р. постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 31.03.1938 р. засуджений до вищої міри покарання. Дата розстрілу невідома. Реабілітований у 1957р.

38. БЕРНАЦЬКИЙ Гнат Іванович, 1893 р. народження, с. Оженін Волинської губернії, українець, із службовців, освіта середня. Проживав у с. Хмарівка Арбузинського району Одеської області. Директор школи. Заарештований 31.08.1937 р. Особливою нарадою при Наркомі Внутрішніх Справ СРСР 21.02.1938 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1960 р.

39. БЕСКЛУБИЙ Микола Семенович, 1913 р. народження, с. Трихати Варварівського району Одеської області, українець, із селян, освіта незакінчена вища. Проживав у с. Нова Одеса Новоодеського району Миколаївської області. Директор школи. Заарештований 11.08.1944 р. Постановою УНКДБ по Миколаївській області від 20.03.1945 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

40. БЕСКРОВНИЙ Петро Андрійович, 1911 р. народження, с. Куйбишівка Єланецького району Одеської області, українець, із селян, середня освіта. Проживав у с. Єланець Єланецького району Миколаївської області. Директор школи. Заарештований 14.07.1938 р. Прокуратурою Єланецького району 04.05.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

41. БЕССЛЕР Ірма Теодорівна, 1903 р. народження, с. Терминчі Кримської області, німкеня, із селян, освічена. Проживала у м. Миколаєві. Вчителька. Місце роботи невідоме. Заарештована 18.07.1944 р. Особливою нарадою при НКВС СРСР 14.10.1944 р. засуджена до 7 років у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1990 р.

42. БЕСТАК Іван Михайлович, 1903 р. народження, с. Канін Новомиргородського району Одеської області, українець, із селян, освіта незакінчена вища, проживав у с. Ново-Косіорівка Єланецького району Миколаївської області, учитель. Заарештований 19.03.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 14.04.1938 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1956 р.

43. БЕХЛЕР Станіслав Михайлович, 1904 р. народження, с. Карлсруе Карл-Лібкнехтівського району, німець, із селян, освіта незакінчена вища, проживав у с. Ландау Веселинівського району, працював інспектором райнаросвіти. Заарештований 11.05.1938 р. Постановою Трійки УНКВС по Одеській області від 15.10.1938 р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 25.10.1938 р. Реабілітований у 1967 р.

44. БЄДОВ Андрій Петрович, 1893 р. народження, с. Казанка Казанківського району Одеської області, українець, відомості про соціальне походження, освіту та місце проживання невідомі. Вчитель у школі. Заарештований 19.10.1937 р. Трійкою при УНКВС по Миколаївській області 14.11.1937 р. засуджений до 10 років ВТТ. Подальша доля невідома. Дані про реабілітацію відсутні.

45. БЄЛІК Георгій Дмитрович, 1895 р. народження, с. Тарутине колишньої Бессарабської губернії, болгарин, із селян, освічений, проживав у м. Миколаєві, учитель та обліковець радгоспу. Заарештований у 1937 р. Постановою Трійки УНКВС Одеської області від 21.09.1937 р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 09.10.1937 р. Реабілітований у 1956 р.

46. БЄЛІЦЬКИЙ Парфентій Йосипович, 1895 р. народження, с. Криве Озеро Кривоозерського району Одеської області, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Криве Озеро Кривоозерського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 04.06.1929 р. Особливою нарадою при Колегії ДПУ УСРР 14.10.1929 р. засуджений до трьох років у ВТТ. Подальша доля невідома. Дані про реабілітацію відсутні.

47. БЄХЛЕР Станіслав Михайлович, 1904 р. народження, с. Карлсруе Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Інспектор райвідділу народної освіти. Заарештований 11.05.1938 р. Трійкою при УНКВС Одеської області 15.10.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 25.10.1938 р. Реабілітований у 1967 р.

48. БИКОВ Микола Омелянович, 1905 р. народження, с. Антонівка Снігурівського району, українець, із селян, освіта середня, проживав у с. Сергіївка Братського району, учитель. Заарештований 27.07.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС по Одеській області від 11.08.1937 р. засуджений до 8 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1963 р.

49. БІДЕНКО Олександра Федорівна, 1921 р. народження, с. Піски Баштанського району Одеської області, українка, із селян, освіта середня. Проживала у м. Миколаєві. Студентка педагогічного інституту. Заарештована 09.03.1945 р. Миколаївським обласним судом 29.10.1945 р. засуджена до 10 років ВТТ з обмеженням у правах на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1990 р.

50. БІКО Альберт Францович, 1912 р. народження, с. Курганка Криворізького району Дніпропетровської області, німець, із селян, освіта незакінчена вища. Проживав у с. Комісарівка Широколанівського району Миколаївської області. Вчитель. Заарештований у 1946 р. На підставі постанови ДКО 702-СС від 22.09.1941 р. виселений у Північноказахстанську область. Знятий з обліку спецпоселення 20.01.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

51. БЛОХІН Георгій Гаврилович, 1909 р. народження, м. Миколаїв, українець, із робітників, середня освіта. Проживав у м. Одеса. Студент інституту народної освіти.

Заарештований 10.10.1929 р. Постановою Миколаївського окружного відділу ДПУ від 26.02.1930 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

52. БОГДАНОВ Степан Євтихійович, 1882 р. народження, м. Одеса, росіянин, із службовців, освіта середня. Проживав у с. Каржине Варварівського району. Директор школи. Заарештований 27.06.1937 р. Трійкою при УНКВС Миколаївської області 04.12.1937 р. засуджений до 10 років ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1956 р.

53. БОГОРОДИЦЬКИЙ Всеволод Михайлович, 1888 р. народження, м. Кременчук Полтавської губернії, українець, із дворян, середня освіта. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель у школі. Заарештований 02.02.1930 р. Миколаївським окружним відділом ДПУ справу припинено. Дата припинення справи невідома. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1988 р.

54. БОЙКО Йосип Іларіонович, 1889 р. народження, с. Городок Гранівського району Гайсинського повіту, українець, із селян, освіта початкова, проживав у с. Байбузівка Кривоозерського району, директор початкової школи. Заарештований 03.12.1930 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УРСР від 28.06.1931 р. справу припинено, з-під варті звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

55. БОНДАР Петро Григорович, 1896 р. народження, с. Лиса Гора Первомайського району, українець, зі службовців, освіта середня педагогічна, зав. пед. школи № 18. Заарештований 5.04.1938р. Рішенням Трійки при УНКВС по Одеській області від 20.04.1938р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 29.04.1938р. Реабілітований у 1957р.

56. БОНДАРЕНКО Йосип Митрофанович, 1918 р. народження, с. Пилипча Репкінського району Чернігівської області, українець, із селян, освіта незакінчена вища, проживав у с. Ново-Косіорівка Єланецького району Миколаївської області, учитель. Заарештований 08.12.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 14.04.1938 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1956 р.

57. БРАВЕР Мендель Якович, 1907 р. народження, с. Дзюківка Вінницької області, єврей, зі службовців, освіта вища, проживав у м. Первомайськ, учитель СШ №5. Заарештований 23.06.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС по Одеській області від 25.09.1938 р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 26.09. 1938р. Реабілітований у 1965 р.

58. БРАТУШЕНКО Зоя Пантеліївна, 1917 р. народження, с. Бабавка Устинівського району Одеської області, українка, із селян, освіта середня. Проживала у с. Велика Врадіївка Врадіївського району Миколаївської області. Вчителька у школі. Заарештована 13.12.1944 р. Військовим трибуналом військ НКВС Одеської області 29.01.1945 р. засуджена до 10 років у ВТТ з конфіскацією майна. Звільнена 25.05.1953 р. Після звільнення проживала у м. Магадан. Реабілітована у 1991 р.

59. БРЖЕЗИЦЬКИЙ Михайло Петрович, 1909 р. народження, с. Гайворон Кіровоградської області, українець, із робітників, середня освіта. Проживав у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Директор школи. Заарештований 10.06.1941 р. Військовим трибуналом військ НКВС Західно-Сибірського округу

15.12.1941 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Звільнений в 1946 р. Проживав у Гайворонському районі. Реабілітований у 1973 р.

60. БРІТНЕР Климентій Томасович, 1884 р. народження, с. Гольдштадт Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освіта неповна середня. Проживав у с. Мюнхен Доманівського району Одеської області. Вчитель. Заарештований 08.07.1938 р. Трійкою при УНКВС по Одеській області 21.09.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 26.09.1938 р. Реабілітований у 1961 р.

61. БРОДСЬКА Розалія Львівна, 1887 р. народження, м. Миколаїв, єврейка, із службовців, освіта середня. Проживала у м. Миколаєві. Вчителька середньої школи № 37. Заарештована 21.10.1937 р. Особливою нарадою при НКВС СРСР 20.11.1937 р. засуджена до 10 років у ВТТ. Покарання відбувала в Картабі НКВС СРСР в м. Караганді. Реабілітована у 1989 р.

62. БРЮХОВЕЦЬКИЙ Георгій Олександрович, 1900 р. народження, м. Лодзь (Польща), поляк, дані про соціальне походження невідомі, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель у школі. Заарештований 17.08.1937 р. Трійкою при УНКВС по Миколаївській області 18.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Дані про страту відсутні. Дані про реабілітацію відсутні.

63. БУЛАН Яків Петрович, 1874 р. народження, м. Миколаїв, українець, із службовців, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Викладач школи ФЗН № 18. Заарештований 27.04.1933 р. Постановою Миколаївського міського відділу ДПУ від 19.05.1933 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

64. БУЛЬЦЕНМАН Абрам Якович, 1900 р. народження, м. Миколаїв, єврей, із службовців, вища освіта. Проживав у м. Миколаєві. Доцент Миколаївського педагогічного інституту. Заарештований 17.04.1935 р. УНКВС Одеської області 14.07.1935 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1999 р.

65. БУНЦЕЛЬМАН Абрам Якович, 1900 р. народження, м. Миколаїв, єврей, із службовців, вища освіта. Проживав у м. Миколаєві. Викладач педагогічного інституту. Заарештований 19.04.1935 р. Постановою Миколаївського міського відділу НКВС від 26.06.1935 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1999 р.

66. БУТ Михайло Мартинович, 1881 р. народження, с. Новодобрянська Первомайського уїзду, українець, із селян, освічений, учитель. Заарештований 25.11.1921 р. Постановою Колегії ГубНК від 14.12.1921 р. засуджений до розстрілу. Даних про страту немає. Реабілітований у 1991 р.

67. БУТЕНКО Стефан Порфирійович, 1892 р. народження, Полтавська губернія, українець, із селян, освічений, проживав у м. Новий Буг, учитель. Заарештований 30.03.1929 р. Постановою Колегії ОДПУ від 14.10.1929 р. засуджений до вищої міри покарання. Дата розстрілу невідома. Реабілітований у 1991 р.

68. БУХАРОВИЧ Володимир Миронович, 1901 р. народження, м. Аккерман (Румунія), єврей, зі службовців, освіта середня, проживав у с. Привольне Привільнянського району, зав. райвно. Заарештований 25.05.1938 р. Постановою Особливої Народи при НКВС СРСР від 11.10.1939 р. засуджений до висилки у Казахстан на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

69. БУЧ Едуард Севастьянович, 1884 р. народження, с. Катериненталь Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Катериненталь Карл-Лібкнехтівського району Одеської області(нині Веселинівський район Миколаївської області). Вчитель. Місце роботи невідоме. Заарештований 18.09.1937 р. Рішенням Наркому Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 07.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 06.12.1937 р. Реабілітований у 1964 р.

70. БУЧА Ієронім Йосипович, 1904 р. народження, с. Катериненталь Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, середня освіта. Проживав у с. Йоганесталь Карл-Лібкнехтівського району Одеської області(нині Веселинівський район Миколаївської області). Вчитель у школі. Заарештований 07.10.1933 р. Постановою трійки при Колегії ДПУ УСРР від 27.02.1934 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

71. БУШИНСЬКА Валерія Францівна, 1907 р. народження, с. Вітова Вінницької області, полька, із робітників, освіта вища. Проживала на х. Жовтневий Очаківського району Миколаївської області. Директор школи. Заарештована 22.08.1937 р. Особливою нарадою при Наркомі Внутрішніх Справ СРСР 16.12.1937 р. засуджена до 10 років у ВТТ. Особливою нарадою при Наркомі Внутрішніх Справ СРСР 18.12.1943 р. термін зменшено на 1 рік. Покарання відбувала в Каргопільтабі НКВС СРСР. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1962 р.

72. ВАКУЛЕНКО Віктор Ілліч, 1916 р. народження, с. Ставрівка Вітязевського району Кіровоградської області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Вікторівка Братського району, працював учителем Нікольської середньої школи. Заарештований 07.10.1948 р. Вироком Кіровоградського обласного суду від 15.04.1949 р. засуджений до 10 років у ВТТ з обмеженням у правах на 3 роки. Постановою Президії Верховного суду УРСР від 17. 02.1955 р. міра покарання пом'якшена до 6 років з конфіскацією майна. Звільнений 04.12.1954 р. Реабілітований у 1991 р.

73. ВАСИЛЕВСЬКИЙ Федір Дмитрович, 1900 р. народження, с. Доріжки Гродненської губернії, Польща, білорус, зі службовців, освіта середня, проживав на Покровських хуторах Очаківського району, учитель. Заарештований 27.02.1937 р. Постановою Особливої Трійки УНКВС по Миколаївській області від 13.10.1938 р. засуджений до 5 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1960 р.

74. ВДОВІКОВА Віра Іванівна, 1921 р. народження, с. Мостове Мостівського району Одеської області, українка, із селян, середня освіта. Проживала у с. Мостове Мостовського району Одеської області (нині Доманівський район Миколаївської області). Інструктор Одеського технікуму фізкультури. Заарештована 13.06.1944 р. Постановою Мостовського районного відділу НКВД від 09.01.1945 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1997 р.

75. ВЕЛИЧКО Кирило Матвійович, 1890 р. народження, с. Іванівка, Мішковського району Харківської області, українець, зі службовців, освіта вища, проживав у м. Миколаєві, викладач української мови і літератури у фельдшерсько-акушерській школі і музичному училищі. Заарештований 2.09.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС по Миколаївській області від 15.11.1937 р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 25.11.1937 р. Реабілітований у 1957 р.

76. ВЕРБИЦЬКИЙ Василь Петрович, 1912 р. народження, с. Нова Одеса Одеської області, українець, із селян, освіта середня спеціальна, учитель Ковалівської середньої

школи. Заарештований 10.04.1944 р. Постановою Особливої Наради при НКВС СРСР від 28.08.1945 р. засуджений до 4 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

77. ВЕРБИЦЬКИЙ Микола Олександрович, 1889 р. народження, м. Люблін (Польща), росіянин, соціальне походження невідоме, освіта середня, проживав у м. Миколаєві. Військовий керівник у навчальних закладах. Заарештований 26.02.1938 р. Трійкою при УНКВС по Миколаївській області 16.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Дата розстрілу невідома. Дані про реабілітацію відсутні.

78. ВЕРЖИХОВСЬКИЙ Іван Максимович, 1889 р. народження, с. Н.Григорівка Новоодеського району, українець, із селян, освіта незакінчена вища, проживав у с. Покровське Вознесенського району, учитель Покровської школи. Заарештований 13.03.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС по Одеській області від 20.04.1938 р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 9.05.1938р. Реабілітований у 1957 р.

79. ВЕРЕСКУЛ Григорій Йосипович, 1894 р. народження, х. Камарницького Андре-Іванівського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений, проживав у с. Володимирівка Доманівського району Миколаївської області, викладач праці Володимирівської школи. Заарештований 9.12.1937р. Постановою Трійки УНКВС по Одеській області від 12.03.1938 р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 14.03.1938р. Реабілітований у 1963 р.

80. ВИРЯКОВСЬКИЙ Омелян Омелянович, 1912 р. народження, с. Климбівка Ямпільського району Вінницької області, українець, із селян, освіта середня, проживав у м. Миколаєві, студент Миколаївського педінституту. Заарештований 3.10.1939 р. Вироком судової колегії з карних справ Миколаївського обласного суду від 27.11.1939 р. засуджений до 4 років позбавлення волі з обмеженням у правах на 2 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

81. ВИШНЕВСЬКИЙ Антон Федорович, 1887 р. народження, с. Михайлівка Олександрійського району Дніпропетровської області, українець, із селян освіта вища, проживав у с. Костянтинівка Арбузинського району, учитель Костянтинівської школи Арбузинського району, завідувач навчальною частиною. Заарештований 15.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС по Одеській області від 20.04.1938 р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 8.05.1938 р. Реабілітований у 1989 р.

82. ВІБЕ Емілія Іванівна, 1916 р. народження, с. Катериненталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала у с. Катериненталь Варварівського району Миколаївської області, вчителька. Заарештована у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселена в Акмолинську область. Знята з обліку спецпоселення 18.01.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітована 07.03.1991 р.

83. ВІЛЬКОВСЬКИЙ Володимир Іванович, 1891 р. народження, с. Нова Одеса Миколаївської області, українець, зі службовців, освіта середня духовна, проживав у с. Велика Корениха Варварівського району, учитель. Заарештований 2.04.1938 р. Рішенням Трійки УНКВС по Миколаївській області від 15.04.1938 р. засуджений до вищої міри покарання з конфіскацією майна. Розстріляний 1.06.1938 р. Реабілітований у 1956 р.

84. ВІТТІХ Лізавета Петрівна, 1893 р. народження, м. Миколаїв, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала у м. Миколаїв, вихователь у дитячому садку. Заарештована у

1945 р. На підставі постанови ДКО від 22.09.1941 р. виселена у Казахстан. Подальша доля невідома. Дані про реабілітацію відсутні.

85. ВІТРАЧЕНКО Йосип Іванович, 1887 р. народження, с. Камібогат Новоархангельського району Одеської області, українець, зі службовців, освіта вища, проживав у м. Первомайську, учитель. Заарештований 7.03.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС по Одеській області від 20.04.1938 р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 29.04.1938 р. Реабілітований у 1957 р.

86. ВІХТОДЕНКО Ілля Іванович, 1904 р. народження, с. Богодушене Єлісаветградського повіту Херсонської губернії, українець, із селян, вища освіта, проживав у м. Миколаєві. Вчитель біології. Заарештований 21.09.1937 р. Трійкою при УНКВС Миколаївській області 15.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 25.11.1937р. Реабілітований у 1957 р.

87. ВІШТАК Костянтин Іванович, 1891 р. народження, м. Одеса, українець, соціальне походження невідоме, вища освіта, проживав у с. Дмитрівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 9.04.1938 р. Трійкою при УНКВС Миколаївської області 20.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Дата розстрілу невідома. Дані про реабілітацію відсутні.

88. ВНУКОВСЬКИЙ Володимир Володимирович, 1903 р. народження, м. Єнісейськ Красноярського краю, росіянин, з дворян, освіта вища, проживав у м. Миколаєві, професор зоології Миколаївського педінституту. Заарештований 25.06.1937 р. Вироком військової колегії Верховного Суду СРСР від 17.01.1938 р. засуджений до вищої міри покарання з конфіскацією майна. Розстріляний 18.01.1938 р. Реабілітований у 1991 р.

89. ВОДОВОЗОВ Дмитро Андрійович, 1915 р. народження, с. Крутоярка Єланецького району, українець, із селян, освіта середня, проживав у с. Братолубівка Єланецького району, учитель. Заарештований 9.12.1937 р. Рішенням Спеціальної судової колегії Миколаївського обласного суду від 19.05.1938 р. засуджений до 6 років у ВТТ з обмеженням у правах на 3 роки. Покарання відбув. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1959 р.

90. ВОЙТКЕВИЧ Микола Антонович, 1904 р. народження, с. Липняжки Добровеличківського району Одеської області, українець, із селян, освіта середня, проживав у с. Криве Озеро, учитель. Заарештований 9.07.1929 р. Рішенням Особливої Наради при ОДПУ СРСР від 28.10.1929 р. висланий до Казахстану на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

91. ВОЛОБУЄВ-АРТЕМОВ Михайло Симонович, 1903 р. народження, м. Миколаїв, українець, із службовців, освіта вища, проживав у м. Харкові, завідувач кафедри інституту. Заарештований 07.12.1933 р. Рішенням Судової трійки ДПУ УСРР 26.02.1934 р. засуджений на 5 років позбавлення волі. 08.05.1934 рішенням Трійки ДПУ УСРР засуджений на виселення у Казахстан строком на 5 років. Реабілітований 20.08.1957 р. Помер 20.06.1972 р. у м. Ростов-на-Дону.

92. ВОЛОНЧУК Олександр Олександрович, 1916 р. народження, м. Первомайськ, українець, з робітників, освіта вища, проживав у с. Грибоносове Мостовського району Одеської області (нині Доманівський район Миколаївської області), директор школи і викладач математики і фізики. Заарештований 23.01.1948 р. Рішенням Особливої Наради

при МДБ СРСР від 21.07.1948 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Звільнений у 1955 р. зі зняттям судимості. Реабілітований у 1991 р.

93. ВОЛОШИН Софрон Стратонович, 1900 р. народження, с. Білоусівка Вознесенського району, українець, зі службовців, середня, студент 1 курсу педінституту, проживав у с. Трикрати Вознесенського району, учитель. Заарештований 12.10.1937 р. Рішенням засідання Трійки при УНКВС по Одеській області від 28.11.1937 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

94. ВОЛОШИНА Олександра Захарівна, 1894 р. народження, с. Акмечетка Доманівського району, українка, зі службовців, освіта вища, проживала у м. Вознесенську, учителька у СШ № 23. Заарештована 11.04.1938 р. Вироком спецколегії Одеського обласного суду від 31.08.1938 р. засуджена на 5 років у ВТТ у віддалених місцях з обмеженням у правах на 3 роки. Рішенням Судової колегії Одеського обласного суду від 28.06.1939 р. виправдана, з-під варті звільнена. Подальша доля невідома.

95. ВОЛОЩУК Іван Петрович, 1895 р. народження, с. Тисмениця Станіславської області, українець, із селян, освічений, проживав у с. Зелений Гай Вознесенського району, директор початкової школи. Заарештований 9.11.1945 р. Рішенням Миколаївського обласного суду від 19.02.1946 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

96. ВОРОБІЙОВ Михайло Іванович, 1900 р. народження, с. Леніне Кривоозерського району, українець, із селян, освіта середня педагогічна, проживав у с. Луканівка Кривоозерського району, учитель Краснянської школи. Заарештований 4.07.1938 р. Вироком Одеського обласного суду від 15.08.1939 р. засуджений до 6 років у ВТТ з обмеженням у правах на 3 роки. Визначенням Верховного Суду УРСР від 11.11.1939 р. діловодство у справі припинено за відсутністю складу злочину, з-під варті звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

97. ВОРОНКОВА Марія Костянтинівна, 1918 р. народження, с. Бармашове Баштанського району, росіянка, із селян, освіта вища, проживала у с. Олександрівка Вознесенського району, учитель. Заарештована 27.04.1950 р. Рішенням Особливої Наради при МДБ СРСР від 4.10.1950 р. засуджена до 10 років у ВТТ. Звільнена 4.10.1955 р. Реабілітована у 1956 р. Після звільнення проживала у с. Олександрівка Вознесенського району, працювала учителем у вечірній школі сільської молоді.

98. ВОСКОБОЙНИКОВ Гнат Романович, 1888 р. народження, с. Казанка, росіянин, з робітників, освіта незакінчена вища, проживав у м. Миколаєві, директор дитячого будинку. Заарештований 13.03.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС по Миколаївській області від 15.04.1938 р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 14.06.1938 р. Реабілітований у 1956 р.

99. ВОЮЦЬКИЙ Олександр Миколайович, 1896 р. народження, с. Острівка Андре-Іванівського району Одеської області, українець, зі службовців, освіта вища, проживав у м. Миколаєві, учитель математики школи № 36. Заарештований 16.12.1937 р. Постановою Трійки УНКВС по Миколаївській області від 30.12.1937 р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 14.02.1938 р. Реабілітований у 1958 р.

100. ГААФ Марія Севаст'янівна, 1920 р. народження, с. Катериненталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала у с. Катериненталь Варварівського району Миколаївської області, завідувача дитячим

садком. Заарештована у 1945 р. На підставі постанови ЦВК та РНК СРСР від 01.02.1930 р. виселена в Актюбінську область. Знята з обліку спецпоселення 10.02.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

101. ГАНЦЕВСЬКИЙ Іван Іванович, 1892 р. народження, м. Херсон, українець, із селян, освіта середня, проживав у с. Євгенівка Снігурівського району, учитель. Заарештований 16.03.1933 р. Постановою Судової Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 14.04.1933 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1957 р.

102. ГАЙ Федір Никифорович, 1901 р. народження, х. Филівка Полтавської області, українець, із селян, незакінчена вища освіта. Проживав у с. Нова Одеса Новоодеського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 11.06.1944 р. Слідчим відділом УНКВС по Миколаївській області 14.03.1945 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

103. ГАРЬКАВЕНКО Семен Іванович, 1905 р. народження, с. Базилеве Новобузького району Одеської області, українець, із селян, освіта вища, проживав у с. Малівка Березнегуватського району Одеської області. Директор школи. Заарештований 27.04.1935 р. Володимирівським районом відділом НКВС 20.07.1935 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

104. ГЕЙКО Леонтій Петрович, 1913 р. народження, с. Злинка Мало-Висківського району Кіровоградської області, росіянин, із селян, освіта незакінчена вища, студент Миколаївського педінституту. Заарештований 19.06.1937 р. Постановою Трійки УНКВС по Одеській області від 21.09.1937 р. засуджений до 8 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1962 р.

105. ГЕЙНЛЄ Альвіна Яківна, 1900 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта середня. Проживала у с. Зульц Варварівського району Одеської області, вчителька. Заарештована у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Знята з обліку спецпоселення 17.09.1954 р. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

106. ГЕKK-ЛЮБИЧ Роза Яківна, 1924 р. народження, с. Новосафронівка Новоодеського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена, проживала у м. Лейбунз Німеччина. Вчитель російської мови, місце роботи невідоме. Заарештована 11.02.1948 р. Військовим трибуналом військового з'єднання 18.03.1948 р. засуджена до 25 років ув'язнення у ВТТ. Звільнена з ув'язнення в 1956 р. Реабілітована у 1992 р.

107. ГЕНАРІ Костянтин Дмитрович, 1884 р. народження, с. Олександрівка Березанського району, грек, зі службовців, освіта вища педагогічна, проживав у с. Рибаківка Березанського району, директор неповної середньої школи. Заарештований 19.12.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС по Одеській області від 14.10.1938 р. засуджений до 8 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

108. ГЕРАСИМЕНКО Іван Павлович, 1926 р. народження, с. Кримка Первомайського району, українець, із селян, освіта вища, партизан-підпільник. Заарештований 17.02.1944 р. Військовим Трибуналом м. Одеси засуджений до розстрілу, який був замінений ув'язненням у ВТТ. Звільнився у 1955 р. Працював учителем у Кримківській середній школі. Реабілітований у 1956 р. Помер 5.06.1979 р.

109. ГЕРЖИВАН – ЛАТТИ Сафрон Григорович, 1889 р. народження, с. Болгарка Доманівського району, українець, з робітників, освіта середня, проживав у с. Лагері № 3 Вознесенського району, директор школи. Заарештований 10.11.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС по Одеській області від 28.11.1937 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Рішенням Трійки при УНКВС по Одеській області від 05.03.1938 р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 08.03.1938 р. Реабілітований у 1959 р.

110. GERMAN Юлія Едуардівна, 1920 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала у с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, завідувача дитячим садком. Заарештована у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у Комі АРСР. Знята з обліку спецпоселення 14.02.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

111. GERMAN – MERKLINGER Катерина Петрівна, 1894 р. народження, с. Єленівка Дніпропетровської області, німкеня, із селян, освіта вища, проживала у м. Миколаєві, учитель. Заарештований 15.11.1937 р. Рішенням НКВС СРСР і Прокурора СРСР від 8.12.1937 р. засуджена до вищої міри покарання. Розстріляна 22.10.1937 р. Реабілітована у 1989 р.

112. ГЕРТНЕР Яків Павлович, 1889 р. народження, с. Перинівка Одеської області, німець, зі службовців, освіта середня, проживав у с. Василівка Т-Березанського району, учитель. Рішенням НКВС СРСР і Прокурора СРСР від 29.01.1938 р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 10.02.1938 р. Реабілітований у 1989 р.

113. ГІБНЕР Франц Іванович, 1908 р. народження, с. Мюнхен Мостовського району, німець, із селян, освіта середня, проживав у с. Михайло-Сланець Сланецького району, учитель. Заарештований 9.04.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС по Миколаївській області від 26.04.1938 р. засуджений до вищої міри покарання з конфіскацією майна. Розстріляний 3.07.1938 р. Реабілітований у 1957 р.

114. ГЛЕВЕНКО Кузьма Михайлович, 1885 р. народження, м. Новий Буг, українець, із селян, освіта незакінчена вища, проживав у с. Суворівка Новоодеського району, директор школи. Заарештований 27.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС по Миколаївській області від 16.04.1938 р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 17.06.1938 р. Реабілітований у 1956 р.

115. ГЛОК Іван Генріхович, 1903 р. народження, с. Кочетне АССР німців Поволжжя, німець, із селян, освічений, проживав у с. Йоганесталь Карл-Лібкнехтівського району, учитель. Заарештований 19.07.1938 р. Постановою Трійки УНКВС по Одеській області від 21.09.1938 р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 26.09.1938 р. Реабілітований у 1964 р.

116. ГНАТОВСЬКИЙ Павло Павлович, 1890 року народження, м. Миколаїв, росіянин, із службовців, освічений, проживав у м. Миколаєві. Вчитель у школі. Заарештований 15.12.1937 р. Трійкою при УНКВС по Миколаївській області 30.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Дата розстрілу невідома. Реабілітований в 1991 р.

117. ГОЛОБОРОДЬКО Самуїл Мартьянович, 1895 р. народження, с. Полянське Савранського району Одеської області, українець, із селян, освіта середня-спеціальна, проживав у с. Олександрівка Вознесенського району, учитель. Заарештований

16.02.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС по Одеській області від 20.04.1938 р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 8.05.1938 р. Реабілітований у 1960 р.

118. ГОЛОВКО Яків Іванович, 1885 р. народження, с. Богданівка Кіровоградської області, українець, із селян, освіта вища, проживав у м. Миколаєві, учитель. Заарештований 17.06.1941 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 26.12.1941 р. засуджений до 10 років у ВТТ з обмеженням у правах на 3 роки. Помер 27.03.1942 р. у в'язниці м. Томська. Реабілітований у 1989 р.

119. ГООГЕ Олена Григорівна, 1919 р. народження, с. Мирівка Володимирівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала у с. Мирівка Володимирівського району Миколаївської області, вчитель німецької мови у школі. Заарештована у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у Костромську область. Знята з обліку спецпоселення 20.01.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

120. ГООГЕ Яків Бернгардович, 1919 р. народження, с. Мирівка Володимирівського району Миколаївської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Мирівка Володимирівського району Миколаївської області, вчитель. Заарештований у 1945 р. На підставі постанови ДКО №698-СС від 21.09.1941 р. виселений у м. Молотов. Знятий з обліку спецпоселення 20.01.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

121. ГОРБУЛІН Іван Микитович, 1897 р. народження, с. Володимирівка Володимирівського району Миколаївського округу, росіянин, із селян, малоосвічений, проживав у с. Новомиколаївка Новобузького району Миколаївського округу. Вчитель у школі. Заарештований 26.01.1930 р. Постановою Трійки при колегії ДПУ УСРР від 27.02.1930 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1988 р.

122. ГОРДІЄНКО Микола Олександрович, 1916 р. народження, м. Одеса, українець, із селян освіта незакінчена вища, проживав у с. Доманівка Доманівського району, учитель. Заарештований 29.07.1940 р. Вироком Одеського обласного суду від 24.11.1940 р. засуджений до 5 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1965 р.

123. ГОРЯЧКІН Олександр Васильович, 1873 р. народження, м. Смоленськ, росіянин з купецтва, освіта вища, проживав у с. Ново-Красне Благодатнівського району (нині Арбузинського району), учитель. Заарештований 19.02.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС по Одеській області від 20.04.1938 р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 24.04.1938р. Реабілітований у 1989 р.

124. ГРАБАРЧУК Йосип Мартинович, 1900 р. народження, с. Рудка Дубінського повіту Польща, українець, із робітників, член ВКП(б), вища освіта, проживав у с. Мартинівка Доманівського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 27.02.1938 р. Доманівською районною прокуратурою 14.05.1939 р. справу припинено. Реабілітований у 1999 р.

125. ГРАМАЦЬКИЙ Іван Іванович, 1908 р. народження, с. Новокиївка Хорлівського району Київської області, українець, із селян, освічений, проживав у м. Миколаєві. Вчитель у школі. Заарештований 13.10.1937 р. Трійкою при УНКВС по Миколаївській області 07.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Дата розстрілу невідома. Реабілітований у 1991р.

126. ГРЕБИНСЬКИЙ Петро Ерастович, 1893 р. народження, м. Київ, українець, зі службовців, освіта вища, проживав у м. Миколаєві, до війни працював зав. кафедрою російської мови Миколаївського педінституту, в роки окупації - редактор газети «Українська думка». Заарештований 30.03.1944 р. Військовим трибуналом військ НКВС Миколаївської області від 7.12.1944 р. засуджений до 20 років каторжних робіт з обмеженням у правах на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

127. ГРЕВЕ Марія Ісаківна, 1922 р. народження, с. Мирівка Володимирівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала у с. Мирівка Володимирівського району Миколаївської області, вчителька. Заарештована у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у Горьківську область. Знята з обліку спецпоселення 14.02.1956 р. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

128. ГРИГОР'ЄВ Олексій Васильович, 1882 р. народження, м. Вологда, росіянин, з робітників, освіта середня технічна, проживав у м. Миколаєві, викладач трудшколи № 8. Заарештований 28.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 8.04.1938 р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 14.05.1938р. Реабілітований у 1958 р.

129. ГРИГОРОВИЧ Костянтин Петрович, 1887 р. народження, м. Одеса, росіянин, із службовців, освічений, проживав у м. Миколаєві. Вчитель у школі. Заарештований 17.12.1937 р. Трійкою при УНКВС по Миколаївській області 30.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Дата розстрілу невідома. Реабілітований у 1991 р.

130. ГУДЗЬ – ЗАСУЛЬСЬКИЙ Хрисанф Михайлович, 1903 р. народження, с. Троїцько-Сафонове Одеської області, українець, із селян, освіта вища, проживав у м. Миколаєві, викладач української мови фельдшерсько-акушерської школи. Заарештований 10.06.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС по Миколаївській області від 15.11.1937р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 25.11.1937р. Реабілітований 16.02.1957р.

131. ГУЛЬ Яків Іванович, 1882 р. народження, с. Володимирівка Новобузького району Одеської області, росіянин, із селян, освічений, проживав у с. Володимирівка Новобузького району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 05.05.1933 р. Новобузьким районним народним судом 09.06.1933 р. засуджений до 7 років ув'язнення у ВТТ. Постановою Верховного суду УСРР від 17.05.1935 р. міра покарання знижена до 4 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

132. ГУСЄВА Клавдія Олексіївна, 1894 р. народження, м. Синельникове Дніпропетровської області, українка, із селян, вища освіта, проживала у м. Миколаєві. Викладач, місце роботи невідоме. Заарештована 13.09.1945 р. Військовим трибуналом військ НКВС Миколаївської області 27.09.1945 р. засуджена до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Військовим трибуналом Одеського військового округу 22.07.1955 р. міра покарання знижена до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1992 р.

133. ДАЙНЕГА Анастасій Сидорович, 1889 р. народження, с. Григорівка Дніпропетровської області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Привільне Баштанського району Миколаївської області. Вчитель. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 08.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 27.12.1937 р. Реабілітований у 1957 р.

134. ДАНИЛОВ Василь Юрійович, 1899 р. народження, с. Тернова-Вижка (Польща), українець, із службовців, освіта середня. Проживав у с. Сорочинка Кривоозерського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 29.09.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 16.11.1937 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 13.02.1940 р. вирок змінений на 3 роки у ВТТ. Покарання відбував у Північтабір НКВС СРСР у м. Улан-Уде. Реабілітований у 1989 р.

135. ДАУБ Карл Адамович, 1874 р. народження, с. Катериненталь Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Снігурівка Снігурівського району Миколаївської області. Вчитель. Заарештований 11.03.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 25.09.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 1.10.1938р. Відомості про реабілітацію відсутні.

136. ДАУНГАУЕР Кароліна Вікторівна, 1882 р. народження, с. Раштадт Ландауського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Раштадт Ландауського району Одеської області. Завідуюча дитячим садком. Заарештована у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 року виселена у Карагандинську область. Знята з обліку спецпоселення 11.02.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

137. ДВЕРНИЦЬКИЙ Федір Іванович, 1900 р. народження, м. Бершадь Вінницької області, українець, із службовців, освіта середня. Проживав у с. Волошине Кривоозерського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 20.10.1937 р. Постановою Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 10.01.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 21.01.1938 р. Реабілітований у 1958 р.

138. ДИБЕНКО Марія Карпівна, 1901 р. народження, м. Єлисаветград, українка із селян, освіта середня, проживала у с. Приют Ольгопільської волості, учитель. Заарештована 13.11.1922 р. Постановою Одеського губ ревтрибуналу від 7.05.1923 р. засуджена до вищої міри покарання. Постановою Президії ВУЦВК від 9.06.1923 р. розстріл замінено 10 роками у ВТТ з обмеженням у правах на 5 років з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1991 р.

139. ДІОРДІЄВ Анатолій Ананійович, 1915 р. народження, с. Тернівка Миколаївського району Миколаївської області, болгарин, із селян, середня освіта. Проживав у с. Новопавлівка Новоодеського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 15.07.1941 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 29.07.1941 р. засуджений до 5 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

140. ДІТРИХ Яків Іванович, 1904 р. народження, с. Шпеєр Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Вчитель. Заарештований 03.06.1937р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 02.09.1937 р. засуджений до 8 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

141. ДМИТРОЩЕНКО Георгій Васильович, 1899 р. народження, с. Казанка Єлисаветградського повіту Херсонської губернії, українець, із селян. Проживав у с. Казанка Єлисаветградського повіту Херсонської губернії. Керівник всеобучу.

Заарештований 02.10.1922 р. Постановою Трійки при Криворізькому відділі ДПУ від 09.10.1922 р. засуджений до розстрілу. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991р.

142. ДОБРИНОВ Павло Миколайович, 1896 р. народження, с. Надєждівка Братського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Надєждівка Братського району Миколаївської області. Завідувач школи. Заарештований 07.04.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 18.10.1944 р. засуджений до 10 років у ВТТ з конфіскацією майна. Постановою Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 16.04.1947 р. міра покарання знижена до 3 років у ВТТ. Звільнений 29.10.1947 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

143. ДОБРОВОЛЬСЬКИЙ Іван Григорович, 1887 р. народження, с. Олександрівка Вознесенського району, українець, із селян, середня освіта. Проживав у с. Олександрівка Вознесенського району. Вчитель. Місце роботи невідоме. Заарештований 12.02.1931 р. Постановою Вознесенського районного відділу ДПУ від 28.06.1931 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

144. ДОБРОВОЛЬСЬКИЙ Улян Володимирович, 1898 р. народження, с. Токарівка Первомайського повіту Одеської губернії, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Токарівка Первомайського повіту Одеської губернії. Вчитель. Заарештований 21.11.1921 р. Постановою Первомайської губернської надзвичайної комісії від 14.12.1921 р. з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

145. ДОБРЯНСЬКИЙ Петро Дмитрович, 1892 р. народження, с. Писарівка Ямпольського району Вінницької області, українець, із селян, середня освіта. Проживав у с. Михайлівка Кривоозерського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 17.01.1931 р. Постановою Одеського міського відділу ДПУ від 18.06.1931 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

146. ДОРОХОЛЬСЬКА Віра Миколаївна, 1898 р. народження, с. Оводівка Вінницької області, українка, із служителів культу, освіта вища. Проживала у м. Миколаєві. Викладач педагогічного інституту. Заарештована 20.06.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 16.04.1945 р. засуджена до 10 років у ВТТ з конфіскацією майна. Покарання відбувала в Картабі НКВС СРСР. Звільнена 21.06.1954 р. Після відбуття покарання проживала у м. Первомайську. Реабілітована у 1967 р.

147. ДРОБ'ЯЗКО Клавдія Пантелеймонівна, 1903 р. народження, с. Вавилове Снігурівського району Миколаївської області, українка, із службовців, середня освіта. Проживала у с. Царедарівка Херсонського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештована 08.07.1938 р. Постановою слідчого відділу УНКВС Миколаївської області від 10.12.1938 року справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1997 р.

148. ДУЛЬДІЄР Микола Прокопович, 1899 р. народження, с. Лиса Гора Первомайського району, українець, із службовців, освіта середня, учитель школи № 23. Заарештований 07.12.1936 р. Рішенням Спецколегії Одеського обласного суду від 23.05.1937 р. засуджений до 6 років ув'язнення у ВТТ з обмеженням у правах на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

149. ДУРНЄВ Юхим Григорович, 1911 р. народження, с. Єланець Єланецького району Миколаївської області, українець, із селян, середня освіта. Проживав у с. Єланець Єланецького району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 04.08.1938 р. Постановою Єланецького районного відділу УНКВС від 28.09.1938 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

150. ДЮРИЧ Харитон Якович, 1870 р. народження, м. Миргород Полтавської губернії, росіянин, із селян, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель школи фабрично-заводського навчання заводу ім. 61 комунара. Заарештований 26.04.1933 р. Постановою Миколаївського міського відділу ДПУ від 20.05.1933 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

151. ДЯЧЕНКО Пилип Петрович, с. Юзефівка Грушківського району Одеської області, українець, із селян, освіта середня педагогічна, проживав у с. Бурилове Кривоозерського району, учитель. Заарештований 27.09.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС по Одеській області від 27.11.1937 р. засуджений до вищої міри покарання. Дата розстрілу невідома. Реабілітований у 1956 р.

152. ЕБНЕР Максим Йосипович, 1920 р. народження, м. Чернівці, єврей, із службовців, освіта незакінчена вища. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель. Заарештований 05.08.1941р. Постановою слідчого відділу УНКВС Миколаївської області від 12.08.1941р. засуджений до розстрілу. Страчений. Дата страти невідома. Реабілітований у 1990 р.

153. ЕЙЗЕНГАРДТ Георгій Абрамович, 1895 р. народження, м. Миколаїв, росіянин, із службовців, освіта вища. Проживав у м. Вознесенську. Вчитель математики школи № 1. Заарештований 01.11.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 28.11.1937 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Покарання відбував у Комі АРСР. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

154. ЕННЕ Абрам Якович, 1891 р. народження, х. Люхстіхсталь Фріц-Геккертівського району Одеської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав на х. Озерівка Фріц-Геккертівського району Одеської області (нині Березнегуватський район Миколаївської області). Вчитель. Заарештований 01.05.1937р. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

155. ЄВСТРАТЕНКО Андрій Васильович, 1900 р. народження, с. Шостаківка Устинівського району Кіровоградської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Новоюр'ївка Новобузького району Миколаївської області. Директор школи. Заарештований 06.02.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 04.05.1945 р. засуджений до 10 років у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1965 р.

156. ЄЛАГІН Павло Олексійович, 1908 р. народження, м. Краматорськ Донецької області, росіянин, дані про соціальне походження відсутні, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Студент Миколаївського педагогічного інституту. Заарештований 29.06.1937р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 14.11.1937 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Після звільнення проживав у місті Миколаєві, працював на Чорноморському суднобудівному заводі. Реабілітований у 1957р.

157. ЄЛЕСИНА-ЦИГЛЕР Софія Миколаївна, 1905 р. народження, м. Варшава (Польща), полька, із службовців, малоосвічена. Проживала у м. Миколаєві. Вчителька. Заарештована 15.12.1937 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від

21.02.1938 р. засуджена до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1989 р.

158. ЄЛІЗАРОВА Марія Олексіївна, 1905р. народження, м. Одеса, росіянка, із робітників, освіта вища, проживала у м. Первомайську, учителька. Заарештована 04.01.1938р. Рішенням Особливої Наради при НКВС СРСР від 26.03.1938 р. засуджена до 8 років у ВТТ. Після відбуття покарання проживала в с. Сарата Одеської області. Реабілітована у 1956р.

159. ЄЛЬФІМОВ Петро Євдокимович, 1891 р. народження, с. Сухий Єланець Новоодеського району Миколаївського округу, росіянин, із службовців, освіта середня. Проживав у с. Новий Данциг Баштанського району Миколаївського округу. Вчитель. Заарештований 24.01.1930 р. Постановою Миколаївського окружного відділу ДПУ УСРР від 21.03.1930р. справу припинено. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

160. ЄЛЬФІМОВА Марта Германівна, 1898 р. народження, м. Лейпціг (Німеччина), німкеня, із службовців, освіта середня. Проживала у с. Богоявленськ Миколаївського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештована 20.10.1937 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 16.01.1938 р. засуджена до 10 років у ВТТ. Покарання відбувала у Карагандатабі НКВС СРСР. Звільнена у 1947 р. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1957 р.

161. ЄРМОЩЕНКО Володимир Сергійович, 1903 р. народження, місце народження невідоме, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Болгарка Одеської губернії. Вчитель. Заарештований 16.11.1921 р. Постановою Колегії Одеської губернської надзвичайної комісії від 14.11.1921 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований 10.03.1998 р.

162. ЄРШОВ Микита Дмитрович, 1890 р. народження, м. Березівка Одеської області, росіянин, із селян, освіта незакінчена вища. Проживав у с. Арбузинка Арбузинського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 20.11.1947 р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області засуджений до 10 років у ВТТ. Дата винесення вироку невідома. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991р.

163. ЖЕЛОБЕНКО Михайло Якович, 1905 р. народження, с. Мигія Первомайського району Одеської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Новоселівка Арбузинського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 26.02.1938 р. Постановою Одеського обласного суду від 17.06.1938 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

164. ЖОСАН Семен Савович, 1894 р. народження, с. Диківка Олександрійського повіту Кременчуцької губернії, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Семенівка Одеської губернії. Вчитель у школі. Заарештований 03.12.1921 р. Вироком Одеської губернської надзвичайної комісії від 14.12.1921 р. засуджений до розстрілу. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

165. ЖУКОВА Олександра Матвіївна, 1887 р. народження, м. Новомиргород Одеської області, росіянка, із службовців, освіта середня. Проживала у с. Сергіївка Братського району Одеської області. Вчителька у школі. Заарештована 02.11.1937 р.

Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 05.03.1938 р. засуджена до розстрілу. Страчена 07.03.1938 р. Реабілітована у 1989 р.

166. ЖУНЬКО Омелян Федорович, 1898 р. народження, с. Висунськ Березнегуватського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Висунськ Березнегуватського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 16.11.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 19.11.1937 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 01.11.1939р. справу припинено. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

167. ЖУРАВСЬКИЙ Сергій Михайлович, 1883 року народження, м. Вознесенськ, росіянин, соціальне походження невідоме, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Доцент кафедри математики Миколаївського кораблебудівного інституту. Заарештований 25.04.1945 р. На підставі рішення Особливої наради при НКВС СРСР №181 від 10.01.1945 р. виселений у Новосибірську область. Знятий з обліку спецпоселення 13.05.1954 р. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

168. ЗАДИРАКА Савелій Миронович, 1880 року народження, місце народження невідоме, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Маловелідарівка Єланецького району Миколаївської області. Директор школи. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 26.09.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 01.10.1938 р. Реабілітований у 1957 р.

169. ЗАЙЦЕВА Ганна Захарівна, 1883 р. народження, м. Малоярославець Московської області, росіянка, із робітників, освіта середня. Проживала у м. Миколаєві. Вчителька середньої школи №24. Заарештована 28.06.1941 р. Вироком Новосибірського обласного суду від 24.12.1941 р. засуджена до 7 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1958 р.

170. ЗАЙЧЕНКО Арсеній Дем'янович, 1892р. народження, с. Рижинці Лиснянського району Київської області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві, інспектор-методист Миколаївського міського відділу народної освіти. Заарештований 26.09.1937р. Постановою НКВС СРСР і прокурора СРСР від 04.11 та 07.12.1937р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 22.12.1937 р. Реабілітований у 1956р.

171. ЗАЛІЗНЯК Іван Андрійович, 1913 р. народження, с. Мурівка Донецької області, українець, дані про соціальне походження відсутні, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Студент Миколаївського педагогічного інституту. Заарештований 29.06.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 14.11.1937 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

172. ЗАЛЬЦМАН Юрій Соломонович, 1912 р. народження, м. Кишинів, єврей, із службовців, вища освіта. Проживав у с. Мостове Мостовського району Одеської області (нині Доманівський район Миколаївської області). Завідуючий викладацькою частиною у школі. Заарештований 29.11.1936 р. Постановою слідчого відділу УНКВС Одеської області від 07.02.1937 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

173. ЗАПОРОЖЧЕНКО Іван Абрамович, 1890 року народження, с. Дубівка Зінов'євського округу, українець, із селян, середня освіта. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель школи №3. Заарештований 18.11.1930 р. Постановою Миколаївського окружного відділу ДПУ від 30.12.1930 року справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998р.

174. ЗАСУЛЬСЬКИЙ Олексій Демидович, 1913 р. народження, х. Мертвоводськ Вознесенського району Одеської області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у м. Вознесенську. Вчитель початкової школи у с. Лагери-3. Заарештований 30.03.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 02.07.1944 р. засуджений до розстрілу. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991р.

175. ЗАХАРЕВИЧ Дмитро Дмитрович, 1901 р. народження, с. Секретарка Кривоозерського району Одеської області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Секретарка Кривоозерського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 13.03.1938р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 20.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 28.04.1938 р. Реабілітований у 1959 р.

176. ЗАХАРЧЕНКО Фока Гордійович, 1896 р. народження, с. Топиліне Ольшанського району Київської області, українець, із селян, вища освіта. Проживав у с. Дмитрівка Вознесенського району Миколаївської області. Директор школи. Заарештований 10.03.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 07.06.1945 р. засуджений до 15 років у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1993 р.

177. ЗЕЛЕНСЬКИЙ Олександр Мартинович, 1914 р. народження, с. Красне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта незакінчена середня, проживав у с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Завідуючий школою. Заарештований 22.11.1937 року. Постановою Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 25.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений. Дата страти невідома. Реабілітований у 1960 р.

178. ЗЕЛІНГЕР Емма Антонівна, 1905 р. народження, м. Миколаїв, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Високопілля Великолександрівського району Миколаївської області. Вчитель. Заарештована у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у м. Актюбінськ. Знята з обліку спецпоселення 16.02.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

179. ЗЕЛІНГЕР Леонард Севастьянович, 1879 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німець, із службовців, освіта початкова. Проживав у м. Вознесенську. Вчитель Вознесенської музичної студії. Заарештований 04.01.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 14.09.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 21.09.1937 р. Реабілітований у 1967 р.

180. ЗЕЛІНСЬКА Віра Олександрівна, 1898 р. народження, с. Бортники Мінської області, білоруска, із службовців, освіта початкова. Проживала у м. Миколаєві. Вчителька. Місце роботи невідоме. Заарештована 15.10.1937 року. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 27.03.1938 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1996 р.

181. ЗЕЛЬНИЦЬКИЙ Петро Іванович, 1886р. народження, с. Добрянка Первомайського повіту, українець, із службовців, освічений, учитель. Заарештований

01.12.1921р. Постановою ОДНК від 14.12.1921р звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

182. ЗОЗУЛЯ Марко Феодосійович, 1898 р. народження, с. Михайлівське Тульчинського району Вінницької області, українець, із селян, вища освіта. Проживав у м. Первомайську. Вчитель у школі. Заарештований 15.07.1938 р. Постановою Одеського міського відділу НКВС від 28.08.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

183. ЗУДЕРМАН Корній Корнійович, 1908 р. народження, с. Широке Запорізької області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Сафонівка Володимирівського району Миколаївського області. Вчитель німецької мови. Заарештований 01.07.1941 р. Вироком Новосибірського обласного суду 25.10.1941 р. засуджений до 10 років у ВТТ з обмеженням у правах на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

184. ІВАНЕНКО Федір Савович, 1899 р. народження, с. Касперівка Новоодеського району Одеської області, молдаванин, із селян, освічений, проживав у с. Спиридонівка Новоодеського району Одеської області. Вчитель. Заарештований 16.11.1932 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УРСР від 07.02.1933 р. засуджений до заслання у Північний край на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989р.

185. ІВАНОВ Віктор Сергійович, 1887 р. народження, м. Ростов-на-Дону (РРФСР), українець, із селян, освічений. Проживав у с. Адамівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Вчитель. Заарештований 12.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 16.04.1938р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 14.06.1938 р. Реабілітований у 1989 р.

186. ІВАНОВ Ігор Васильович, 1885 р. народження, с. Кумарі Ананьївського району Одеської області, росіянин, із селян, вища освіта. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель школи № 21. Заарештований 08.04.1935р. Постановою Миколаївського міського відділу НКВС від 15.09.1935 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

187. ІВАНОВ-СТАРОСТІН Віктор Сергійович, 1887 р. народження, м. Ростов-на-Дону, українець, син торговця, освіта середня, проживав у с. Аджамка Тилігуло-Березанського району, учитель. Заарештований 12.02.1938 р. Рішенням Трійки УНКВС по Миколаївській області від 16.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Дата розстрілу невідома. Дані про реабілітацію відсутні.

188. ІВАНОВА-СОКОЛОЗУБОВА Зінаїда Костянтинівна, 1891 р. народження, с. Рівне Первомайського району Одеської області, росіянка, із службовців, освіта середня. Проживала у с. Воскресенськ Миколаївського району Одеської області. Вчителька. Заарештована 14.12.1934р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 14.03.1935р. засуджена до 3 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1989 р.

189. ІНДИЧЕНКО Михайло Миколайович, 1901 року народження, с. Божедарівка Братського району Одеської області, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Братське Братського району Одеської області. Учень Братської педагогічної школи. Заарештований 15.06.1938 р. Вироком Одеського обласного суду від 23.04.1939 р. засуджений до 7 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1993 р.

190. ІОБЕ Климентій Іванович, 1898 р. народження, с. Блюменфельд Тилігуло-Березанського району Одеської області, німець, середня освіта. Проживав у с. Нечаяне Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 15.03.1933р. Постановою Миколаївського міського відділу ДПУ від 21.05.1933 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

191. ІОБЕ Франц Іванович, 1893 р. народження, с. Блюменфельд Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта незакінчена середня. Проживав у с. Блюменфельд. Вчитель у школі. Заарештований 22.11.1937 р. Постановою Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 25.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений. Дата страти невідома. Реабілітований у 1960 р.

192. КАБАКОВ Микола Борисович, 1900 р. народження, с. Покровське Херсонської області, росіянин, із робітників, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Викладач. Заарештований 29.08.1944 р. Вироком Військового трибуналу Чорноморського басейну від 15.01.1945р. засуджений до 8 років у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1995 р.

193. КАБАНЕЦЬ Григорій Петрович, 1914 р. народження, с. Крути Чернігівської області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Новопавлівка Великоградіївського району Одеської області. Вчитель. Заарештований 07.08.1941р. Постановою Особливого відділу при другому прикордонному загоні НКВС СРСР від 07.08.1941 р. засуджений до розстрілу. Страчений. Реабілітований у 1989 р.

194. КАЛІНІЧЕНКО Яків Тихонович, 1888 р. народження, с. Привільне Привільнянського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта незакінчена вища. Проживав у с. Привільне. Вчитель. Заарештований 28.11.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 08.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 22.12.1937р. Реабілітований у 1957 р.

195. КАРАБІНЦЕВ Григорій Федорович, 1882 р. народження, с. Новий Бут Новобузького району Одеської області, українець, з селян. Проживав у с. Новодмитрівка Новобузького району Одеської області. Вчитель. Заарештований 04.08.1937р. Постановою Трійки при УНКВС по Одеській області 02.09.1937р. засуджений до розстрілу. Страчений 21.09.1937р. Реабілітований в 1957 р.

196. КАРАЩУК Степан Максимович, 1911 р. народження, с. Возсіятське Єланецького району Миколаївської області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Возсіятське Єланецького району Миколаївської області. Вчитель. Заарештований 13.04.1944р. Вироком Військового трибуналу 22.07.1946р. справу припинено. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

197. КАРКАЧ Іван Іванович, 1911 р. народження, с. Єланець Єланецького району Миколаївської області, українець, із селян, середня освіта. Проживав у с. Єланець Єланецького району Миколаївської області. Вчитель. Заарештований 31.12.1945 р. Постановою Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області 31.10.1946 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

198. КАРПОВ Сергій Олександрович, 1892 р. народження. м. Кірхгольм (Естонія), росіянин, із службовців, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель. Заарештований 26.01.1934 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УРСР від 25.02.1934 р. засуджений до 5 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

199. КАЧУРОВСЬКА Анастасія Юстинівна, 1909 р. народження, м. Проскурів Кам'янець-Подільської області, українка, із службовців, освіта середня. Проживала у м. Миколаєві. Вчителька. Заарештована 16.08.1944р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 30.09.1944р. засуджена до 10 років у ВТТ з обмеженням у правах на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1992р.

200. КЕЛЛЕР Іван Антонович, 1889, р. народження, с. Михайлівка Спартаківського району Одеської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Ейгенгут Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Завідуючий школою. Заарештований 22.11.1937р. Постановою Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 8.12.1937р. засуджений до розстрілу. Страчений. Дата невідома. Реабілітований у 1960р.

201. КЕЛЛЕР Франц Йосипович, 1893 р. народження, с. Блюменфельд Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Бессарабка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Вчитель. Заарештований 19.12.1937 р. Постановою Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 29.01.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 10.02.1938р. Реабілітований у 1964 р.

202. КЕЛЛЕРМАН Адам Іванович, 1886 р. народження, с. Лейтерсгаузен Дніпропетровської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Катериненталь Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області. Директор школи. Постановою Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 18.10.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 03.11.1937 р. Реабілітований у 1964 р.

203. КЕЛЛЕРМАН Олександр Антонович, 1887 року народження, с. Лейтерсхаузен Дніпропетровської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Катериненталь Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Вчитель. Заарештований 26.04.1935 р. Вироком Спеціальної Колегії Одеського обласного суду від 10.01.1936 року засуджений до 3 років у ВТТ з обмеженням у правах на 2 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

204. КЕННІГ Іван Васильович, 1903 р. народження, х. Спаський Баштанського району, українець, із селян, середня освіта. Проживав у с. Новоолександрівка Баштанського району. Завідуючий школою. Заарештований 24.02.1931р. Баштанським районним відділом ДПУ від 01.11.1931р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

205. КЕССЕЛЬ Яків Мартинович, 1895 р. народження, с. Мюнхен Мостовського району Одеської області, німець, із селян, середня освіта. Проживав на х. Богданівський Доманівського району Одеської області. Вчитель. Заарештований 15.11.1935р. Постановою УНКВС Одеської області від 21.07.1936 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

206. КИЗЯЧЕНКО Дмитро Михайлович, 1887 року народження, с. Новоархангельськ Одеської області, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Криве Озеро Одеської області. Вчитель. Заарештований 06.04.1938р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 20.04.1938р. засуджений до розстрілу. Страчений 29.04.1938 р. Реабілітований у 1957 р.

207. КИРИЯЧЕНКО Олександр Павлович, 1902 року народження, с. Секретарка, Кривоозерського повіту Херсонської губернії, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Секретарка. Вчитель. Заарештований 11.11.1920 р. Постановою Колегії Одеської губернської надзвичайної комісії від 21.12.1920 р. засуджений до розстрілу. Страчений 23.12.1920 р. Реабілітований у 1991 р.

208. КІФЕЛЬ Микола Францович, 1899 р. народження, с. Блюменфельд Тилігуло-Березанського району Одеської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Малахове Тилігуло-Березанського району Одеської області. Вчитель. Заарештований 03.07.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 01.09.1937р. засуджений до 10 років у ВТТ. Покарання відбував у Північсхідтабі НКВС СРСР. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1960 р.

209. КЛИМЕНКО Іван Олександрович, 1887 року народження, м. Полтава, українець, із селян, вища освіта. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель музики. Заарештований 23.06.1938р. Постановою УНКВС Миколаївської області від 26.12.1938 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

210. КЛОССЕН Давид Францович, 1909 р. народження, с. Олександрівка Дніпропетровської області, німець, із службовців, освіта незакінчена вища. Проживав у с. Катериненталь Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області. Учитель у школі. Заарештований 29.05.1938р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 02.11.1938р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 25.12.1938 р. Реабілітований у 1957 р.

211. КОВАЛЕНКО Григорій Семенович, 1902 року народження, с. Новоселівка Доманівського району Одеської області, українець, із селян, середня освіта. Проживав у с. Миколаївка Миколаївського району. Вчитель. Заарештований 17.04.1946 р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Одеської області від 12.10.1946 р. засуджений до 8 років у ВТТ з конфіскацією майна. Помер у таборі. Дата смерті невідома. Реабілітований у 1991 р.

212. КОВАЛЕНКО Катерина Романівна, 1920 р. народження, с. Троїцьке Новоодеського району Миколаївської області, українка, із селян, освіта середня. Проживала у с. Шпеєрове Веселинівського району Миколаївської області. Вчителька. Заарештована 13.12.1945 р. Постановою Особливої наради при МВС СРСР від 10.06.1946 р. засуджена до заслання у Північноказахстанську область на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1991 р.

213. КОВАЛЬОВ Павло Іванович, 1887 р. народження, м. Єлисаветград (нині Кропивницький), росіянин, із міщан, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Викладач креслення Миколаївського педагогічного інституту. Заарештований 01.09.1937 р. Звільнений у листопаді 1939р. Після звільнення працював учителем креслення у Миколаєві. Реабілітований у 1991 р.

214. КОЗЛО Олександр Іванович, 1899 р. народження, с. Горожене Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Горожене Баштанського району Миколаївської області. Директор школи. Заарештований 18.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 27.04.1938р. засуджений до розстрілу. Страчений 12.09.1938р. Реабілітований у 1957 р.

215. КОЗЛОВСЬКИЙ Адольф Олександрович, 1912 р. народження, м. Лодзь (Польща), поляк, із робітників, освіта вища. Проживав у м. Вознесенську. Вчитель. Заарештований 29.03.1944 року. Вироком Військового Трибуналу 3-го Українського фронту від 08.09.1944 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Дата страти невідома. Реабілітований у 1991 р.

216. КОЗЛОВСЬКИЙ Олександр Антонович, 1889 р. народження с. Бурилове Кривоозерського району Одеської області, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Мазурове Кривоозерського району Одеської області. Вчитель. Заарештований 28.09.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 27.11.1937 року засуджений до 8 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1956 р.

217. КОІШ Георгій Францович, 1909 р. народження, с. Раштадт Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Суворове Тилігуло-Березанського району Одеської області. Вчитель. Заарештований 03.07.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 01.09.1937 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Покарання відбував у Магадантабі НКВС СРСР. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1960 р.

218. КОЛЕСНИЧЕНКО Григорій Васильович, 1878 р. народження, с. Ізбаш Херсонської області, українець, із службовців, освіта середня. Проживав у м. Очакові. Вчитель. Заарештований 10.11.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 02.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 21.12.1937 року. Реабілітований у 1989 р.

219. КОЛОД Катерина Йосипівна, 1892 р. народження, м. Новомиргород, українка, із службовців, освіта середня. Проживала у м. Первомайську. Вчителька. Заарештована 04.09.1944р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Одеської області від 08.04.1945р. засуджена до 10 років у ВТТ з обмеженням у правах на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1991 р.

220. КОМПАНИЄЦЬ-РЕПЕНКО Пелагія Харитонівна, 1908 р. народження, с. Інгулець Кіровоградської області, українка, із селян, освіта середня. Проживала у с. Улянівка Новобузького району Миколаївської області. Вчителька. Заарештована 06.04.1938р. Вироком Миколаївського обласного суду від 9.01.1939 р. засуджена до 5 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1990 р.

221. КОПІ Георгій Францович, 1909 р. народження, с. Раштадт Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Суворове Тилігуло-Березанського району Одеської області. Вчитель. Заарештований 03.07.1937р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 01.09.1937 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Покарання відбував у Магадантабі НКВС СРСР. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1960 р.

222. КОРЖЕНКО Микола Іванович, 1900 р. народження, с. Леніне Привільнянського району Миколаївської області, українець, із міщан, середня освіта. Проживав у с. Інгулка Привільнянського району Миколаївської області. Директор школи. Заарештований 27.07.1938р. Привільнянським районним відділом НКВС 20.04.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1999 р.

223. КОТЛЯРЕНКО Михайло Авксентійович, 1890 р. народження, м. Херсон, росіянин, із міщан, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель. Заарештований

01.02.1921р. Постановою Трійки при Миколаївській губернській надзвичайній комісії 14.04.1921р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1999 р.

224. КОЩУН Микола Костянтинович, 1875 р. народження, с. Новий Буг Новобузького району Миколаївської області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Новий Буг Новобузького району Миколаївської області. Вчитель. Заарештований 20.03.1944р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 24.03.1945р. засуджений до заслання у Північний край на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

225. КРАВЧЕНКО Галина Антонівна, 1894 р. народження, с. Мала Віска Новомиргородського району Кіровоградської області, українка, із службовців, освіта вища. Проживала у м. Миколаєві. Вчителька. Заарештована 29.04.1938р. Постановою УНКВС Миколаївської області від 09.12.1938р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1997 р.

226. КРАМАРЕНКО Євтихій Іванович, 1896 р. народження, с. Баштанка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Костянтинівка Миколаївського району Миколаївської області. Директор школи. Заарештований 18.07.1944р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 11.09.1944 р. засуджений до 5 років у ВТТ з конфіскацією майна. Покарання відбував на Колимі. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1957 р.

227. КРЕМНОВСЬКИЙ Венедикт Іванович, 1899 р. народження, с. Велика Мечетня Кривоозерського району Одеської області, українець, із службовців, освіта середня. Проживав у с. Велика Мечетня Кривоозерського району Одеської області. Вчитель. Заарештований 28.09.1937р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 16.11.1937 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Покарання відбував у Волготабі НКВС СРСР. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області 26.12.1939р. попередню постанову Трійки відмінено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

228. КРИВА Ганна Фролівна, 1905 р. народження, с. Березівка Кіровоградської області, українка, із робітників, освіта середня. Проживала у м. Миколаєві. Вчителька. Заарештована 20.01.1945р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 13.02.1945 р. засуджена до 10 років у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1991 р.

229. КРОШИН Фрол Афанасійович, 1883 р. народження, м. Карачев Орловської області (Росія), росіянин, із робітників. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель. Заарештований 27.04.1933 р. Прокурором м. Миколаєва 20.12.1934 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

230. КРЮМІН Катерина Вільгельмівна, 1900 року народження, м. Миколаїв, росіянка, із службовців, освіта вища. Проживала у м. Миколаєві. Вчителька. Заарештована 07.02.1949 р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 22.03.1949 р. засуджена до 25 років у ВТТ. Військовим трибуналом військ МВС Миколаївської області 09.05.1949 р. міра покарання знижена до 10 років у ВТТ. Військовим трибуналом Одеського військового округу 22.10.1954 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1999 р.

231. КУДІНОВ Павло Кіндратович, 1882 р. народження, с. Казанка Казанківського району, росіянин, із селян, середня освіта. Проживав у м. Вознесенську. Вчитель.

Заарештований 14.02.1931 р. Вознесенським районним відділом ДПУ від 13.07.1931 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1999 р.

232. КУЛЬБАЦЬКИЙ Микола Дем'янович, 1920 року народження, с. Новоолександрівка Доманівського району Одеської області, українець, із селян, середня освіта. Проживав у с. Новоолександрівка Доманівського району Одеської області. Вчитель. Заарештований 25.07.1944 р. Військовим трибуналом військ НКВС Одеської області 22.11.1944р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997р.

233. КУН Франц Євсейович, 1889 р. народження, с. Блюменфельд Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Красне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Вчитель. Заарештований 03.12.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 09.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Дата розстрілу невідома. Реабілітований у 1991 р.

234. КУППЕР Яків Никодимович, 1874, с. Зульц Карл-Лібкнехтівського району, німець, із селян, освіта середня, проживав у м. Миколаєві, учитель. Заарештований 31.01.1930р. Постановою уповноваженого Миколаївського окружного відділу ДПУ від 4.03.1930р. з-під варті звільнений за відсутності складу злочину. Подальша доля невідома.

235. КУЦЬ Михайло Васильович, 1889 р. народження, с. Інгулка Привольнянського району Миколаївської області, українець, із селян, середня освіта. Проживав у м. Миколаєві. Завуч у школі. Заарештований 26.04.1933 р. Миколаївським ДПУ 16.05.1933 р. справу припинено. До вересня 1937 р. працював викладачем української мови у школі № 17 і суднобудівному технікумі. Удруге заарештований 02.09.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 30.10.1937р. засуджений до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1957р.

236. ЛАГУТА Микола Дмитрович, 1895р. народження, м. Миколаїв, росіянин, освіта вища, проживав у м. Миколаєві, викладач української мови в Миколаївському педагогічному інституті. Заарештований 2.09.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС по Миколаївській області від 15.11.1937р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний. Реабілітований у 1957 р.

237. ЛАШКУЛ Григорій Степанович, 1906 р. народження, с. Інгулець Одеської області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Врадіївка Врадіївського району Одеської області. Вчитель Врадіївської середньої школи. Заарештований 03.12.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 06.12.1937р. засуджений до 8 років у ВТТ. Справу припинено 05.01.1940р. Судова установа, що припинила справу, невідома. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991р.

238. ЛЕВАНДОВСЬКИЙ Степан Антонович, 1901 р. народження, с. Березівка (Галичина), українець, із селян, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Викладач залізничного технікуму. Заарештований 28.12.1933р. Рішенням прокурора м. Миколаєва від 28.03.1934р. справу припинено. Звільнений 29.03.1934 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

239. ЛЕВАНІСОВ Михайло Миколайович, 1914 р. народження, м. Миколаїв, українець, із робітників, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Старший майстер школи фабрично-заводського навчання №7. Заарештований 19.10.1945р. Вироком від 16.05.1946р. засуджений до 20 років у ВТТ з обмеженням у правах на 5 років. Судова

установа, що винесла вирок, невідома. Постановою Колегії Верховного Суду СРСР від 25.09.1946р. термін покарання зменшено до 10 років у ВТТ з конфіскацією майна. Покарання відбував у Воркуттабі НКВС СРСР. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

240. ЛЕЙБМАН Семен Григорович, 1910 р. народження, с. Бандурове Одеської області, єврей, із селян, освіта середня. Проживав у с. Братолюбівка Єланецького району Миколаївської області. Вчитель у школі. Дата арешту невідома. Вироком Єланецького народного суду від 28.12.1938р. засуджений до 5 років у ВТТ. Помер у 1940 р.

241. ЛЕМЕШ Василь Володимирович, 1898 р. народження, с. Глоси Хмельівського району, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Маловозсіятське Новобузького району. Вчитель у школі. Заарештований 19.02.1931р. Постановою Одеського оперативного сектору ДПУ від 22.03.1932р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

242. ЛЕРХ Евальд Августович, 1910 р. народження, Київська область, відомості про назву населеного пункту відсутні, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Мюнхен Мостовського району Одеської області. Вчитель. Місце роботи невідоме. Заарештований 08.07.1938р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 21.07.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 26.09.1938р. Реабілітований у 1989 р.

243. ЛЕЩЕНКО Олександр Кіндратович, 1898 р. народження, с. Жабокрич Полтавської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Нововоскресенка Вознесенського району Одеської області. Вчитель. Місце роботи невідоме. Заарештований 26.12.1932 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 11.02.1933 р. засуджений до 3 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

244. ЛОЗОВАТСЬКИЙ Володимир Прокопович, 1909 р. народження, м. Сміла Київської області, українець, із службовців, середня освіта. Проживав у с. Тузли Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 11.10.1947 р. Вироком Військового трибуналу Одеського військового округу від 25.11.1947 р. засуджений до 25 років у ВТТ. Постановою УНКДБ Миколаївської області від 03.11.1955р. справу припинено. Покарання відбував у м. Магадані. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

245. ЛУЦЕНКО Іван Омелянович, 1919 р. народження, с. Новокир'яківка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Прогресівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 18.11.1949р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 28.01.1950р. засуджений до 25 років у ВТТ з конфіскацією майна. Постановою Військового трибуналу Одеського військового округу від 04.04.1955 р. міра покарання знижена до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1993 р.

246. ЛЬВОВСЬКИЙ Федір Степанович, 1913 р. народження, с. Радомишль Київської області, українець, із службовців, освіта середня. Проживав у с. Новополтавка Новобузького району Миколаївської області. Вчитель. Місце роботи невідоме. Заарештований 22.02.1938р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 08.10.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 27.10.1938 р. Реабілітований у 1989 р.

247. МАГОЛЯН Андрій Адамович, 1910 р. народження, м. Миколаїв, росіянин, із робітників, освіта незакінчена вища. Проживав у с. Баловне Новоодеського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 18.04.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 04.08.1944 р. засуджений до 20 років у ВТТ з конфіскацією майна. Вироком Військового трибуналу Одеського військового округу від 16.03.1955р. міра покарання знижена до 8 років у ВТТ. Покарання відбував в Іркутській області. Звільнений 09.09.1955р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1995 р.

248. МАЗУРКЕВИЧ Володимир Олімпович, 1903 р. народження, м. Кремпіц (Польща), українець, із службовців, освіта незакінчена вища. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель історії медичного училища. Заарештований 17.12.1937 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 28.03.1938 р. засуджений до 5 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

249. МАЙЄР Іван Якович, 1897 р. народження, с. Нейзац Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Малахове Березанського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 02.08.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 01.09.1937 р. засуджений до 8 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1960 р.

250. МАЙН Софія Петрівна, 1903 р. народження, с. Оленівка Катеринославської губернії, німкеня, із міщан, освіта середня. Проживала у м. Миколаєві. Вчитель у школі. Заарештована 16.11.1937р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 10.12.1937 р. засуджена до 10 років у ВТТ. Покарання відбувала у Карагандинській області. Звільнена у 1947р. Після відбуття покарання проживала у м. Бійськ. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1960 р.

251. МАМОНТ (МОМОТ) Степан Никифорович, 1891 р. народження, с. Шестерня Криворізького округу, українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Галаганівка Снігурівського району Миколаївської області. Завідуючий трудовою школою. Заарештований 13.02.1931р. Постановою Одеського оперативного сектора ДПУ від 20.06.1931 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

252. МАХНО Григорій Іванович, 1891 р. народження, м. Батурин Чернігівської області, українець, із службовців, освіта вища. Проживав у с. Нова Одеса Новоодеського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 27.02.1938р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 22.04.1938р. засуджений до розстрілу. Страчений 14.06.1938 р. Реабілітований у 1956 р.

253. МЕЙСНЕР Франц Юлійович, 1881 р. народження, м. Пернів (Естонія), німець, із службовців, освіта середня. Проживав у м. Вознесенську. Вчитель іноземної мови. Заарештований 09.03.1938 р. Постановою НКВС СРСР і Прокурора СРСР від 29.05.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 29.05.1938 р. Реабілітований у 1990 р.

254. МЕЛАМУД Юда-Лейб Айзікович, 1895 р. народження, с. Голоскове Кривоозерського району Одеської області, єврей, із службовців, освіта вища. Проживав у с. Криве Озеро Кривоозерського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 12.03.1938р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 05.05.1938р. засуджений до розстрілу. Страчений 22.05.1938 р. Реабілітований у 1964 р.

255. МЕЛЬНИКОВ Тимофій Дмитрович, 1893 р. народження, м. Суми, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Галицинове Миколаївського району Миколаївської області. Вчитель. Заарештований 12.02.1938р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 20.01.1931р. засуджений до 5 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1988 р.

256. МЕЛЬНИЧЕНКО Василь Григорович, 1926 р. народження, с. Іванівка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Студент Миколаївського педагогічного училища. Заарештований 13.02.1947р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 25.03.1947 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Достроково звільнений у 1953 р. Подальша доля невідома. Реабілітований в 1956 р.

257. МИРОНЕЦЬ Іван Дмитрович, 1900 р. народження, м. Дубно Волинської області, українець, освіта вища, професор української літератури Миколаївського педінституту. Заарештований 2.10.1937р. Виїзною сесією Військової Колегії Верховного суду СРСР від 27.12.1937р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 23.12.1937р. Реабілітований у 1957р.

258. МИРОЯН Арменак Стефанович, 1881 р. народження, м. Ерзерум (Туреччина), вірменин, із селян, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель. Місце роботи невідомо. Заарештований 09.02.1928 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 27.07.1928 р. засуджений до виселення у Північний край на 3 роки. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 03.01.1931р. термін покарання збільшено на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

259. МИХАЛЬЧУК Михайло Зіновійович, 1886 р. народження, с. Волиця-Ляховецьке Вінницької області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Нечаяне Варварівського району Миколаївської області. Вчитель. Заарештований 01.10.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 01.11.1937 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Покарання відбував в Південтабі НКВС СРСР. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

260. МІНЯЙЛО Софія Олександрівна, 1895 р. народження, с. Ониськове Кривоозерського району Одеської області, українка, із селян, освіта вища. Проживала у с. Арбузинка Арбузинського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештована 22.08.1944р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 28.12.1944р. засуджена до 20 років у ВТТ. Вироком Військового трибуналу Одеського військового округу від 27.04.1956 р. міра покарання знижена до 10 років у ВТТ. Покарання відбувала у таборах Іркутської області. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1991р.

261. МОКРОГУЗ Микола Юрійович, 1895 р. народження, с. Рестео-Атакі (Бессарабія), українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Братське Братського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 24.07.1937р. Постановою НКВС СРСР і Прокурора СРСР від 11.08.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 28.12.1937 р. Реабілітований у 1990 р.

262. МОКРЯК Василь Денисович, 1913 р. народження, с. Новокосіорівка Єланецького району Миколаївської області, молдаванин, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Крутоярка Єланецького району Миколаївської області. Директор школи. Заарештований 19.11.1937 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від

02.02.1938 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Покарання відбував у Каргопільтабі НКВС СРСР. Реабілітований у 1955 р.

263. МОСКАЛЕНКО Пантелеймон Ілліч, 1889 р. народження, с. Баштанка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживав у м. Миколаєві. Інспектор наросвіти. Заарештований 03.03.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 15.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Дата страти невідома. Дані про реабілітацію відсутні.

264. НЕГРУЦЬКИЙ Федір Якович, 1903 р. народження, с. Новогригорівка Вознесенського району Одеської, українець, із службовців, вища освіта. Проживав у с. Володимирівка Новобузького району Одеської області. Завуч у школі. Заарештований 05.05.1933р. Вироком Новобузького районного народного суду від 09.06.1933р. засуджений до 10 років у ВТТ. Постановою Верховного суду УСРР від 17.05.1935р. міра покарання знижена до 6 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992р.

265. НЕКРАСОВ Олександр Терентійович, 1903 р. народження, м. Миколаїв, українець, із робітників, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Викладач педагогічного інституту. Заарештований 27.04.1945р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області засуджений до 10 років у ВТТ з конфіскацією майна та з обмеженням у правах на 5 років. Дата винесення вироку невідома. Рішенням Військового трибуналу Одеського військового округу від 19.04.1955 р. термін покарання зменшено до 5 років у ВТТ без обмеження у правах. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1960 р.

266. НЕСТЕРЕНКО Михайло Ілліч, 1896 р. народження, м. Миколаїв, українець, із робітників, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Викладач у педагогічному інституті. Заарештований 11.02.1931 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 25.08.1931 р. засуджений до заслання в Північний край на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

267. НЕСТЕРОВ Василь Федорович, 1876р. народження, с. Олександрівка Великоврадіївського району Одеської області, українець, із службовців, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель. Місце роботи невідоме. Заарештований 02.09.1937р. Миколаївським міським відділом НКВС 26.10.1937 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

268. НІКІТІН Микола Костянтинович, 1886 р. народження, місце народження невідоме, росіянин, із селян, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Викладач залізничного училища. Заарештований 20.03.1920р. Постановою Миколаївської губернської надзвичайної комісії від 11.06.1920 р. засуджений до ув'язнення у ВТТ на строк до закінчення громадянської війни. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

269. НІКІТІН Микола Микитович, 1888 р. народження, м. Одеса, українець, із робітників, освіта вища. Проживав у с. Братське Братського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 02.11.1937р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 16.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 28.11.1937р. Реабілітований у 1958 р.

270. НІКІТІНА Тамара Іванівна, 1894 р. народження, м. Прага, чешка, із службовців, освіта середня. Проживала у с. Братське Братського району Одеської області. Вчителька в школі. Заарештована 19.11.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської

області від 28.11.1937 р. засуджена до 10 років у ВТТ. Покарання відбувала у Волзькому ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1958 р.

271. ОБИВАНЕЦЬ Микита Гордійович, 1887 р. народження, с. Семидуби Голованіського району Кіровоградської області, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Багачівка Кривоозерського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 17.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 20.04.1938р. засуджений до розстрілу. Страчений 29.04.1938 р. Реабілітований у 1957 р.

272. ОЛЕКСАНДРОВА Тамара Леонідівна, 1916 р. народження, м. Миколаїв, росіянка, із робітників, освіта середня. Проживала у м. Миколаєві. Вчитель. Заарештована 25.06.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 29.09.1945 р. засуджена до 10 років у ВТТ з обмеженням у правах на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1992 р.

273. ОМЕЛЬЧЕНКО Григорій Микитович, 1911р. народження, с. Лоцкам'янка Дніпропетровського району Дніпропетровської області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Братське Братського району Миколаївської області. Викладач педагогічного училища. Заарештований 22.11.1947р. Вироком Миколаївського обласного суду від 16.02.1948 р. засуджений до 10 років у ВТТ з обмеженням у правах на 5 років. Постановою Колегії Верховного Суду СРСР від 06.01.1953р. термін покарання зменшено до 5 років у ВТТ. Звільнений 27.03.1953р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1960 р.

274. ОСЕРСЬКИЙ Георгій Іванович, 1901 р. народження, с. Привільне Привільнянського району Миколаївської області, українець, із селян, вища освіта. Проживав у с. Веселинове Вознесенського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 13.03.1938 р. Постановою Новоукраїнського районного відділу НКВС від 07.04.1938 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

275. ПАВЛЕНКО Микола Григорович, 1907 р. народження, с. Волошинівка Баришівського району Київської області, українець, із селян, освіта незакінчена вища. Проживав у с. Доманівка Доманівського району Одеської області. Вчитель. Заарештований 22.06.1944р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Одеської області від 04.03.1945 р. засуджений до 10 років у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1956 р.

276. ПАНАШЕВИЧ Антон Матвійович, 1876 р. народження, с. Новоантонівка Новобузького району Миколаївської області, росіянин, із селян, освічений. Проживав у с. Новоіванівка Новоодеського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 11.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 16.04.1938р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 07.07.1938 р. Реабілітований у 1989 р.

277. ПАНЬКОВСЬКИЙ Лаврентій Миколайович, 1898 р. народження, с. Благодатне Арбузинського району Одеської області, українець, із робітників, середня освіта. Проживав у с. Благодатне Арбузинського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 08.07.1938р. Вироком Одеського обласного суду від 23.04.1939 р. засуджений до 3 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1993 р.

278. ПЕРОВ Олександр Якимович, 1916 р. народження, с. Єланець Єланецького району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Єланець

Єланецького району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 13.04.1938 р. Вироком Військового трибуналу військової частини № 5465 28.07.1938 р. засуджений до 6 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

279. ПЕТКОВ Костянтин Васильович, 1917 р. народження, с. Богданове Запорізької області, болгарин, із селян, вища освіта. Проживав у с. Новий Буг Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 16.04.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 17.02.1945 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Військовою колегією Верховного суду СРСР 28.03.1947 р. міра покарання знижена до 5 років у ВТТ. Після звільнення Проживав у м. Алма-Ата. Реабілітований у 1972 р.

280. ПЕЧЕРСЬКА Ася Абрамівна, 1912 р. народження, с. Добре Баштанського району Миколаївської області, єврейка, із селян, середня освіта. Проживала у с. Добре Баштанського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештована 26.10.1940 р. 25.12.1940 р. справу припинено. Назва судової установи, яка припинила справу невідома. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1998 р.

281. ПІВТОРАК Марія Юхимівна, 1905 р. народження, с. Нова Одеса Новоодеського району Миколаївської області, українка, соціальне походження невідоме, освічена. Проживала у с. Новопавлівка Веселинівського району Миколаївської області. Вчителька у школі. Заарештована 17.04.1944р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 22.11.1944 р. засуджена до 10 років у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1991 р.

282. ПІДІРВАНОВ Євген Никифорович, 1891 р. народження, м. Київ, українець, із службовців, освіта незакінчена вища. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель школи у с. Варварівка Варварівського району Миколаївської області. Заарештований 18.11.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 01.12.1937 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Покарання відбував в Онегтабі НКВС СРСР. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

283. ПІСКОРСЬКИЙ Іван Кіндратович, 1907 р. народження, с. Потіївка Білоцерківського району Київської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Воскресенське Миколаївського району Одеської області. Завідуючий школою. Заарештований 27.12.1932 р. Миколаївським міським відділом ДПУ 22.09.1933 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

284. ПОЛІКАРПОВ Петро Гаврилович, 1918р. народження, с. Володимирівка Володимирівського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Володимирівка Володимирівського району Миколаївської області. Вчитель. Заарештований 13.03.1941 р. Вироком Військового трибуналу Балтійського флоту від 30.06.1941 р. засуджений до 10 років у ВТТ з обмеженням у правах на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

285. ПОЛІТАЄВ Олександр Володимирович, 1878 р. народження, с. Зиковичі (Польща), росіянин, із селян, освіта середня. Проживав у с. Мигія Первомайського району Одеської області. Викладач. Місце роботи невідоме. Заарештований 15.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 23.03.1938р. засуджений до розстрілу. Страчений 18.07.1938 р. Реабілітований у 1989 р.

286. ПОЛІТАЄВА Марія Миколаївна, 1882 р. народження, м. Вільно (Польща), росіянка, із службовців, освіта середня. Проживала у с. Мигія Первомайського району

Одеської області. Вчитель. Місце роботи невідоме. Заарештована 15.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 23.03.1938 р. засуджена до розстрілу. Страчена 15.04.1938 р. Реабілітована у 1989 р.

287. ПОЛОНСЬКИЙ Вулф Еммануїлович, 1911 р. народження, м. Прилуки Чернігівської області, єврей, із службовців, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель школи при 22 стрілецькому полку. Заарештований 06.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 21.04.1938 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Покарання відбував в Кулайтабі НКВС СРСР. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

288. ПОНОМАРЬОВ Ігор Олександрович, 1913 р. народження, м. Ленінград, українець, із службовців, освіта вища. Проживав у с. Велика Корениха Миколаївського району Одеської області. Вчитель. Заарештований 23.02.1934 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 23.05.1934 р. засуджений до 3 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

289. ПОТАПОВ Володимир Іванович, 1877 р. народження, м. Одеса, росіянин, із службовців, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Викладач підготовчого факультету Одеського держуніверситету. Заарештований 21.04.1935 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 27.08.1935 р. засуджений до 3 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

290. ПОЦЕЛУЙКО Володимир Авксентійович, 1918 р. народження, с. Михайлівка Братського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Братське Братського району Миколаївської області. Вчитель. Заарештований 10.06.1945 р. Вироком Військового трибуналу Одеського військового гарнізону від 18.08.1945 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Звільнений з ув'язнення 13.11.1954 р. Реабілітований у 1991 р.

291. ПРИХОДЧЕНКО Олексій Дмитрович, 1896 р. народження, с. Криве Озеро Кривоозерського району Одеської області, українець, із селян, освіта незакінчена вища. Проживав у с. Криве Озеро Кривоозерського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 28.09.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 06.12.1937 р. засуджений до 8 років у ВТТ. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 19.12.1939 р. термін зменшено до 5 років у ВТТ. Покарання відбував у Волгтабі НКВС СРСР. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

292. ПРОКОПЕНКО Василь Георгійович, 1885 р. народження, місце народження невідоме, болгарин, із селян, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Завідуючий школою № 25. Заарештований 18.10.1930 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 08.09.1931р. засуджений до 5 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

293. ПУЛОВ Павло Іванович, 1892 р. народження, м. Оренбург (Росія), росіянин, із службовців, середня освіта. Проживав у с. Новий Буг Новобузького району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 14.03.1935р. Вироком Новобузького районного народного суду від 17.04.1935 р. засуджений до 5 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

294. ПУСТОВОЙТ Іларіон Миронович, 1901 р. народження, с. Бабанка Уманського округу, українець, із селян, освіта середня. Проживав у м. Первомайську. Інспектор

міського відділу народної освіти. Заарештований 05.03.1928р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 11.04.1928 р. заборонено проживання на Україні, в Москві, Ленінграді, Ростові-на-Дону. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

295. ПУЧКОВ Петро Федорович, 1910 р. народження, м. Миколаїв, росіянин, із селян, освіта незакінчена вища. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель школи № 6. Заарештований 30.07.1941 р. Вироком Військового трибуналу військової частини № 1080 від 09.08.1941р. засуджений до розстрілу. Страчений 12.08.1941 р. Реабілітований у 1991 р.

296. ПЯСЕЦЬКИЙ Віталій Станіславович, 1897 р. народження, м. Одеса, поляк, із службовців, середня освіта. Проживав у с. Новоюр'івка Новобузького району Миколаївської області. Директор школи. Заарештований 18.07.1938 р. 26.07.1938 р. покінчив життя самогубством. Новобузьким районним відділом НКВС 28.07.1938 р. справу припинено зі смертю обвинуваченого. Реабілітований у 1998 р.

297. РАДЕЦЬКА Марія Оттівна, 1879 р. народження, м. Рига, німкеня, із дворян, освіта вища. Проживала у м. Миколаєві. Викладач. Місце роботи невідоме. Заарештована 01.11.1949 р. Вироком Військового трибуналу від 13.02.1950 р. засуджена до 25 років у ВТТ з обмеженням у правах на 5 років та конфіскацією майна. Рішенням Мінського обласного суду від 16.02.1955 р. термін покарання припинено. Звільнена 24.02.1955 р. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1991 р.

298. РАДУЛОВ Олексій Андрійович, 1898 р. народження, Бессарабія, українець, із селян, освіта вища. Проживав у м. Очакові. Вчитель. Заарештований 15.10.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 09.12.1937 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Покарання відбував в Онегтабі НКВС СРСР. Постановою УНКВС Миколаївської області від 10.02.1940 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

299. РАДЧЕВ Семен Михайлович, 1894 р. народження, с. Шошка Вологодської області, росіянин, із селян, середня освіта. Проживав у с. Кир'яківка Варварівського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 28.08.1944р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 18.11.1944р. засуджений до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

300. РАЙХЕРТ (Рейхерт) Антон Георгійович, 1891 р. народження, с. Піщаний Брід Варварівського району Одеської області, німець, із селян, освіта незакінчена середня. Проживав у с. Піщаний Брід Варварівського району Одеської області. Учитель. Заарештований 28.07.1937 р. Рішенням НКВС СРСР і Прокурора СРСР від 18.10.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 03.11.1937 р. Реабілітований у 1967 р.

301. РВАЧ Анастасія Павлівна, 1891 р. народження, м. Херсон, українка, із робітників, освічена. Проживала у м. Миколаєві. Завуч школи. Заарештована 25.12.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 05.06.1945 р. засуджена до 10 років у ВТТ з конфіскацією майна. Рішенням Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 30.04.1946 р. справу припинено. Подальша доля невідома.

302. РВАЧ Прокіп Іванович, 1884 р. народження, с. Крячківка Пирятинського району Полтавської області, національність та соціальне походження невідомі, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Викладач середньої школи № 37. Заарештований

22.12.1937р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 09.04.1938р. засуджений до розстрілу. Страчений 15.05.1938 р. Дані про реабілітацію відсутні.

303. РЕДЕКОП Катерина Абрамівна, 1900 р. народження, с. Канцерівка Хортицького району Запорізької області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Озерівка Володимирівського району Миколаївської області. Вчителька. Заарештована по репатріації в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

304. РЕЙНГАРТ Адам Антонович, 1911 р. народження, с. Раштадт Мостовського району Одеської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Маринове Березівського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 26.01.1937р. Вироком Військового трибуналу Київського військового округу від 02.09.1937р. засуджений до розстрілу. Страчений 20.01.1938 р. Реабілітований у 1966 р.

305. РЕННЕР Геринім Григорович, 1886 р. народження, с. Добре Баштанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Добре Баштанського району Миколаївської області. Вчитель. Заарештований 19.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 16.04.1938р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 07.06.1938 р. Реабілітований у 1989 р.

306. РИБАК Сергій Максимович, 1896 р. народження, Молдова, молдаванин, із селян, освічений. Проживав у с. Веселий Роздол Вознесенського району Одеської області. Вчитель. Заарештований 24.06.1941 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 09.01.1943 р. засуджений до виселення у Новосибірську область на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

307. РИЖИК Михайло Абрамович, 1898 р. народження, с. Привільне Привільнянського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Леніне Привільнянського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 22.10.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС від 08.12.1937р. засуджений до розстрілу. Страчений 25.12.1937 р. Реабілітований у 1957 р.

308. РОМАНЕНКО Євген Григорович, 1888 р. народження, с. Сурсько-Литовське Дніпропетровського району Дніпропетровської області, українець, із священників, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель у школі. Заарештований 14.11.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 21.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Відомості про страту відсутні. Реабілітований у 1991 р.

309. РОМАНОВСЬКИЙ Антон Миколайович, 1900 р. народження, м. Миколаїв, росіянин, із службовців, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Викладач. Місце роботи невідоме. Заарештований 21.03.1935 р. Вироком Одеського обласного суду від 15.12.1935р. засуджений до 6 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

310. РОМАНОВСЬКИЙ Григорій Миколайович, 1902 р. народження, с. Хотин Чернівецької області, українець, із робітників, освіта незакінчена середня. Проживав у с. Братське Братського району Одеської області. Завідуючий районним відділом народної освіти. Заарештований 27.08.1937р. Постановою Особливої наради при Наркомі Внутрішніх Справ СРСР від 28.10.1937 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Покарання відбував у м. Воркуті. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1956 р.

311. РУСОВ Іван Никифорович, 1910 р. народження, с. Болгарка Вознесенського району Одеської області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Єланець Єланецького району Миколаївської області. Інспектор районного відділу народної освіти. Дата арешту невідома. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 26.04.1938р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Дата страти невідома. Реабілітований у 1957 р.

312. САВЧЕНКО Семен Якимович, 1894 р. народження, с. Буромка Ічеського району Чернігівської області, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Баштанка Баштанського району Миколаївської області. Учитель у школі. Заарештований 08.07.1938 р. Постановою УНКВС Миколаївської області від 16.12.1938р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

313. САМОЙЛЕНКО Іван Дмитрович, 1905 р. народження, с. Миколаївка Херсонської області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Новодмитрівка Новобузького району Миколаївської області. Директор школи. Заарештований 20.08.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 29.11.1944 року засуджений до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

314. САСС Михайло Кузьмич, 1895 р. народження, с. Соколянка (БРСР), білорус, із селян, освіта вища. Проживав у с. Березнегувате Березнегуватського району Одеської області. Директор школи. Заарештований 28.02.1935 р. Вироком Одеського обласного суду від 17.08.1935 року засуджений до 2 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

315. СВІОНШОВСЬКИЙ Мартин Матвійович, 1887 р. народження, с. Велика Мечетня Кривоозерського району Одеської області, українець, із селян, освіта незакінчена вища. Проживав у с. Курячі Лози Кривоозерського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 08.04.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 20.04.1938 року засуджений до розстрілу. Страчений 29.04.1938р. Реабілітований у 1957р.

316. СЕВЕРІН Василь Іванович, 1893 р. народження, с. Лютенка Харківської області, українець, із службовців, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Викладач у фінансово-економічному технікумі. Заарештований 02.09.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 14.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 25.11.1937р. Реабілітований у 1957 р.

317. СЕГАЛ Григорій Якович, 1903 року народження, м. Миколаїв, єврей, із службовців, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель у середній школі № 11. Заарештований 03.01.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 27.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 12.09.1938 р. Реабілітований у 1991 р.

318. СЕЛІН Олександр Кирилович, 1899 р. народження, с. Привільне Привільнянського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Леніне Привільнянського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 19.06.1946 р. Вироком Миколаївського обласного суду від 07.09.1946 р. засуджений до 7 років у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1993 р.

319. СЕРБІНОВА Дорофія Іванівна, 1872 р. народження, м. Мітова (Латвія), німкеня, із селян, освіта середня. Проживала у м. Миколаєві. Вчителька німецької мови. Заарештована 19.12.1937р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 14.03.1938 р. засуджена до заслання в Казахстан на 5 років. Покарання відбувала в м. Алма-Аті. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1989 р.

320. СЕРЕДАН Олександра Максимівна, 1912 р. народження, с. Миколаївка Казанківського району Миколаївської області, українка, із селян, освіта середня. Місце проживання невідоме. Вчитель. Заарештована 26.10.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС 558 Миколаївської області від 30.12.1944 р. засуджена до 10 років у ВТТ з обмеженням у правах на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1991 р.

321. СИРМА Марія Петрівна, 1918 року народження, с. Михайлівка Новоодеського району Миколаївської області, українка, із селян, освічена. Проживала у с. Варюшине Варварівського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештована 03.08.1944 р. Вироком Військового трибуналу 35 учбової стрілецької дивізії від 28.12.1944 р. засуджена до 10 років у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1992 р.

322. СКАЛУЦЬКИЙ Петро Андрійович, 1888 р. народження, с. Новий Буг Новобузького району, українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Новий Буг Новобузького району. Вчитель. Заарештований 22.10.1930 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 01.03.1931 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

323. СЛАДИНСЬКИЙ Іван Антонович, 1881 р. народження, місце народження невідоме, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Богданівка Баштанського району. Вчитель у школі. Заарештований 26.02.1931 р. Постановою Одеського оперативного сектору ДПУ від 26.06.1931 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

324. СЛЮНІН Никодим Феофілактович, 1878 р. народження, м. Кременчук, росіянин, із службовців, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель. Місце роботи невідоме. Заарештований 16.12.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 30.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 14.02.1938р. Реабілітований у 1990 р.

325. СМІРНОВА-КУГАЇВСЬКА Аполлонія Норберівна, 1899 р. народження, с. Кам'янець-Подільський Вінницької області, полька, із службовців, освіта середня. Проживала у с. Криве Озеро Кривоозерського району Одеської області. Вчителька в школі. Заарештована 29.09.1937 р. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 10.01.1938р. засуджена до розстрілу. Страчена 23.01.1938р. Реабілітована у 1959 р.

326. СНІЖИНСЬКИЙ Михайло Йосипович, 1899 р. народження, с. Мала Мечетня Кривоозерського району Одеської області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Мала Мечетня Кривоозерського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 28.09.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 05.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 07.03.1938 р. Реабілітований у 1956 р.

327. СНИСАРЕНКО Іван Михайлович, 1904 р. народження, с. Межиричі Київської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Олександрівка Братського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 22.01.1935 року. Вироком Одеського обласного суду від 22.05.1935 р. засуджений до 7 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990р .

328. СОКОЮЗУБОВА Катерина Костянтинівна, 1897 року народження, с. Тишківка Одеської області, українка, із службовців, освіта середня. Проживала у с. Привільне Баштанського району Одеської області. Вчителька. Заарештована 11.12.1934 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 14.03.1935 р. засуджена до 5 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1989 р.

329. СОКОЮЗУБОВА Ольга Костянтинівна, 1890 р. народження, с. Відне Одеської області, українка, із служителів культу, освіта середня. Проживала у с. Баштанка Баштанського району Одеської області. Вчителька. Заарештована 14.12.1934 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 14.03.1935 р. засуджена до 3 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1989 р.

330. СОЛОВЙОВ Іван Григорович, 1897р. народження, с. Велика Врадіївка Великоврадіївського району Одеської області, українець, із селян. Проживав у с. Кумарі Великоврадіївського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 24.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 23.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 15.04.1938 р. Реабілітований у 1989 р.

331. СОРОКІН Олексій Олександрович, 1904 р. народження, м. Сташев (Польща), росіянин, із службовців, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Викладач. Місце роботи невідоме. Заарештований 16.12.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 30.12.1937 року засуджений до розстрілу. Страчений 14.02.1938 р. Реабілітований у 1991 р.

332. СОРОКОПУД Михайло Павлович, 1899 року народження, с. Костичі Привільнянського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель середньої школи № 4. Заарештований 16.04.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 23.04.1945 р. засуджений до 10 років у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

333. СОРОЧИНСЬКИЙ (Довгопольський) Петро Володимирович, 1892 року народження, х. Сорочинський Володимирівського району Миколаївського округу, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Новоберезівка Новобузького району Миколаївського округу. Вчитель. Заарештований 01.04.1929 року. Постановою Особливої наради при Колегії ОДПУ від 03.09.1929 р. засуджений до заслання в Північний край на 3 роки. Покарання відбував в Іконниконському районі. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

334. СПРИНЧАК Яків Олександрович, 1904 р. народження, місце народження невідоме, українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Новополтавка Новобузького району Миколаївського округу. Вчитель у школі. Заарештований 05.10.1929 р. Постановою районного відділу ДПУ УСРР від 02.03.1930 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

335. СТАДІШКЕВИЧ-РОЛІЇ Катерина Антонівна, 1922 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта середня. Проживала у с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Вчителька початкової школи. У грудні 1945 р. репатрійована із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

336. СТАРИЦЬКИЙ Ілля Ілліч, 1895 року народження, м. Ганджа, росіянин, із дворян, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Завідуючий військовим відділом міського відділу народної освіти. Заарештований 07.03.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 16.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Відомості про страту відсутні. Дані про реабілітацію відсутні.

337. СТАРУШ Устим Кирилович, 1901 року народження, с. Зозулени МРСР, молдаванин, із селян, освіта середня. Проживав у с. Сирове Великоградіївського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 25.04.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 06.05.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 31.05.1938 р. Реабілітований у 1957 р.

338. СТРЕЛЬЧЕНКО Наталія Іванівна, 1906 р. народження, м. Суми, українка, із селян, освіта середня. Проживала у с. Ленінка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Вчителька у школі. Заарештована 15.08.1944р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 29.12.1944 р. засуджена до 15 років у ВТТ. Рішенням Військового трибуналу Одеського військового округу від 23.08.1955 р. міра покарання зменшена до 5 років у ВТТ. Покарання відбувала у Магаданській області. Звільнена 25.01.1955 р. Реабілітована у 1991 р.

339. СТРУТИНСЬКИЙ Михайло Петрович, 1888 р. народження, місце народження невідоме, українець, із селян, освіта незакінчена вища. Проживав у с. Бурилове Кривоозерського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 28.09.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 27.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 13.12.1937 року. Реабілітований у 1956 р.

340. СУЛОПАТКО Ян Якович, 1888 р. народження, с. Кодил (Естонія), естонець, із службовців, освіта середня. Проживав у с. Бармашове Баштанського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 08.07.1938 року. Баштанським районним відділом НКВС 04.03.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

341. СУСЛОВ Петро Онисимович, 1885 року народження, с. Новий Буг Новобузького району, українець, із селян, освіта середня. Проживав у м. Очакові. Завідуючий Очаківською школою. Заарештований 25.02.1931 року. Справу припинено 10.05.1931 р. Назва установи, яка прийняла рішення про припинення справи, невідома. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

342. СЧАСТЛИВА Поліна Еммануїлівна, 1919 р. народження, м. Владивосток, росіянка, із селян, освіта вища. Проживала у м. Первомайську. Вчителька. Заарештована 26.06.1944р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Одеської області від 11.11.1944 р. засуджена до 15 років у ВТТ з обмеженням у правах на 5 років та конфіскацією майна. Покарання відбувала у Норильськтабі НКВС СРСР (Красноярський край). Подальша доля невідома. Реабілітована у 1954 р.

343. ТАЛПА Георгій Євгенович, 1903 р. народження, м. Ленінград, українець, із службовців, освіта середня. Проживав у с. Воронівка Вознесенського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 15.07.1938 р. Постановою УНКВС Одеської області від 19.06.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

344. ТАМАРА Ольга Семенівна, 1883 р. народження, м. Карс (Туреччина), росіянка, із службовців, освіта середня. Проживала у с. Василівка Володимирівського району Миколаївської області. Вчителька. Заарештована 25.03.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 25.08.1945 р. засуджена до 10 років у ВТТ з обмеженням у правах на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1991 р.

345. ТАНАШЕВИЧ Микола Олександрович, 1895 р. народження, с. Криве Озеро Кривоозерського району Одеської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Криве Озеро Кривоозерського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 14.01.1948 р. Вироком Одеського обласного суду від 17.03.1948 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

346. ТАНСЬКИЙ Володимир Якович, 1883 р. народження, м. Москва, росіянин, із службовців, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Завідуючий навчальною частиною будівельного технікуму. Заарештований 25.07.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 20.08.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 02.10.1938 р. Реабілітований у 1990 р.

347. ТАРДАН Юлія Володимирівна, 1882 р. народження, місце народження невідоме, французенка, із службовців, освіта середня. Проживала у м. Вознесенську. Вчителька. Заарештована 24.06.1941 р. Вироком Судової Колегії карних справ Новосибірського обласного суду від 30.10.1941 р. засуджена до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1960 р.

348. ТЕОДОРОВИЧ Ананій Феофанович, 1893 р. народження, с. Журавичи Луцького уїзду Волинської губернії, українець, із службовців, освіта вища. Проживав у с. Бармашове Баштанського району. Вчитель. Заарештований 02.03.1931 р. Постановою Баштанського РВ ДПУ від 26.04.1931 р. справу припинено, з-під варті звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1999 р.

349. ТИХОМИРОВА Віра Іванівна, 1900 р. народження, м. Миколаїв, українка, із робітників, освіта середня. Проживала у с. Красеньке Кривоозерського району Одеської області. Вчитель. Заарештована 05.07.1944 р. Постановою Кривоозерського РВ НКДБ від 03.11.1944 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1999 р.

350. ТКАЧЕНКО Віктор Іванович, 1898 р. народження, місце народження невідомо, українець, із службовців, освічений. Проживав у с. Любомирівка Березнегуватського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 11.03.1934р. Вироком Одеського обласного суду від 21.08.1934 р. засуджений до 10 років у ВТТ з конфіскацією майна. Помер 13.02.1941 р. Реабілітований у 1992 р.

351. ТОМАШПОЛЬСЬКИЙ Григорій Семенович, 1888 р. народження, м. Бобринець Миколаївської губернії, єврей, із селян, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель. Місце роботи невідоме. Заарештований 26.03.1922 р. Постановою Президії ДПУ УСРР від 19.04.1922 р. засуджений до виселення у Туркестан на 1 рік. Рішенням Наркома

Внутрішніх Справ СРСР від 23.03.1923 р. достроково звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

352. ТОМЕ Іван Леонгардович, 1887 р. народження, с. Мюнхен Мостовського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Зульц Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Директор школи. Заарештований 08.10.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 30.11.1937р. засуджений до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

353. ТОМСОН Марія Данилівна, 1884 р. народження, м. Первомайськ, німкеня, із робітників, освіта середня. Проживала у м. Первомайську. Вчитель у школі № 12. Дата арешту невідома. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 15.08.1937 р. засуджена до розстрілу. Страчена 18.08.1937 р. Реабілітована 17.04.1991 р.

354. ТОМСОН Олександра Данилівна, 1888 р. народження, м. Первомайськ, німкеня, із робітників, освіта незакінчена вища. Проживала у м. Первомайську. Вчитель математики при школі комбайнерів і курсах санінструкторів. Заарештована 23.07.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 15.08.1937р. засуджена до розстрілу. Страчена 18.08.1937 р. Реабілітована 17.04.1991 р.

355. ТОРЛІНА Марія Олександрівна, 1895 р. народження, с. Велика Лепетиха Херсонської області, росіянка, із селян, освіта вища. Проживала у м. Миколаєві. Вчитель у школі № 35. Заарештована 03.02.1945р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 13.03.1945 р. засуджена до 8 років у ВТТ з обмеженням у правах на 3 роки та конфіскацією майна. Покарання відбувала в Карагандинському ВТТ МВС СРСР. Звільнена 03.02.1953 р. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1992 р.

356. ТРЕТЬЯК Прокопій Дем'янович, 1906 р. народження, с. Калинівка, українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Катериненталь Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Директор школи. Заарештований 18.01.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 27.07.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома Реабілітований у 1997 р.

357. ТРИКІН Микола Дмитрович, 1897 р. народження, с. Лиса Гора Первомайського району Одеської області, українець, із службовців, освіта середня спеціальна. Проживав у с. Лиса Гора Первомайського району Одеської області. Вчитель географії в школі № 17. Заарештований 17.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 31.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 05.04.1938р. Реабілітований у 1957 р.

358. ТРОСТ Фридолін Фрідріхович, 1895 р. народження, х. Шутове Ананьївського уїзду, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Вчитель у німецькій школі. Заарештований 27.02.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 26.02.1934 р. засуджений до 3 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

359. ТРОЧЕНКО Іван Миколайович, 1894 р. народження, с. Бокове Любашівського району Одеської області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у м. Первомайську. Вчитель у школі. Заарештований 15.02.1938р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 20.04.1938р. засуджений до розстрілу. Страчений 29.04.1938р. Реабілітований у 1957 р.

360. ТУЧАНСЬКИЙ Віктор Вікентійович, 1897 р. народження, місце народження невідоме, українець, із службовців, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель у школі. Заарештований 17.12.1937 р. Вироком Спецколегії Миколаївського обласного суду від 16.03.1938 р. засуджений до 8 років у ВТТ з обмеженням у правах на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

361. ТЮНІКОВА Клавдія Юхимівна, 1900 р. народження, с. Сербулівка Вознесенського району Миколаївської області, українка, із службовців, освіта вища. Проживала у м. Миколаєві. Вчителька школи № 1. Заарештована 17.11.1937 р. Постановою УНКВС Миколаївської області від 17.12.1937 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітована 1996 р.

362. ТЮТЬКАЛО Матвій Юхимович, 1892 р. народження, с. Новий Буг Новобузького району Миколаївської області, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Новомар'ївка Баштанського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 25.03.1944р. Постановою прокуратури Миколаївської області від 27.09.1945 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

363. УДЕЛІС Пейса Мусійович, 1902 р. народження, с. Веселинове Веселинівського району Одеської області, єврей, із службовців, освіта незакінчена вища. Проживав у м. Вознесенську. Вчитель у школі № 3. Заарештований 25.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 31.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 08.04.1938 р. Реабілітований у 1989 р.

364. УЛИЦЬКИЙ Іван Володимирович, 1885 р. народження, с. Великий Бобрик Одеської області, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Обухо-Наградівка Арбузинського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 28.07.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 25.09.1937 р. засуджений до 8 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

365. УМАНЕЦЬ Іван Юхимович, 1898 р. народження, с. Юзефівка Савранського району Одеської області, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Курячі Лози Кривоозерського району Одеської області. Директор середньої школи. Заарештований 03.07.1938 р. Одеським міським відділом НКВС 14.12.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

366. ФАБРИКА Аркадій Іванович, 1912, с. Кочубеївка Уманського району Київської області, українець, із селян, освіта середня, проживав у с. Покровка Веселинівського району, учитель. Заарештований 10.07.1948р. Військовим Трибуналом військ МВС Миколаївської області від 17.09. 1948р. засуджений до 25 років у ВТТ з обмеженням у правах на 5 років. Визначенням Військового трибуналу військ МВС Київського округу від 10.10.1949р. міра покарання знижена до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1993р.

367. ФЕДІН Олександр Іванович, 1890, с. Овсяни Ольшанського району, українець, із міщан, освіта середня, проживав у м. Первомайську, учитель. Заарештований 7.07.1938р. Постановою Слідчої Частини УНКВС по Одеській області від 5.12.1939 р. діловодство у справі припинено за недоведеністю, з-під варті звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997р.

368. ФЕДОТОВ Павло Петрович, 1879 р. народження, м. Одеса, росіянин, із службовців, освіта середня. Проживав у с. Данилівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Вчитель. Заарештований 16.04.1938 р. Постановою Трійки при

УНКВС Миколаївської області від 22.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 14.06.1938р. Реабілітований у 1956 р.

369. ФЕТЕРЕР Антон Петрович, 1888 р. народження, с. Катериненталь Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживав у с. Катериненталь Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Вчитель. Місце роботи невідоме. Заарештований 18.09.1937р. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 18.10.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 09.11.1937 р. Реабілітований у 1964 р.

370. ФІАЛКОВСЬКИЙ Костянтин Дмитрович, 1899 р. народження, с. Лиса Гора Лисогірського району Миколаївської області, українець, із службовців, освіта середня. Проживав у с. Лиса Гора Лисогірського району Миколаївської області. Працював учителем Лисогірської школи. Заарештований 16.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 31.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 05.04.1938 р. Реабілітований у 1957 р.

371. ФІАЛКОВСЬКИЙ Павло Дмитрович, 1902, с. Лиса Гора Лисогірського району, українець, із службовців, освіта середня, учитель Лисогірської школи. Заарештований 13.03.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 31.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 05.04.1938 р. Реабілітований у 1957р.

372. ФІКС Іван Антонович, 1882, с. Зульц Карл-Лібкнехтівського району, німець, із селян, освіта середня, проживав у м. Миколаєві, інструктор школи ФЗУ. Заарештований 1.02.1935р. Вироком Одеського обласного суду від 10.06.1935р. засуджений до 10 років позбавлення волі з обмеженням у правах на 5 років і конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992р.

373. ФІЛИПОВСЬКИЙ Олександр Васильович, 1890 р. народження, с. Шляхове Балтського району Одеської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Красненьке Кривоозерського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 23.04.1948р. Вироком Одеського обласного суду від 12.08.1948 р. засуджений до 25 років у ВТТ з конфіскацією майна. Верховним Судом СРСР 18.08.1955 р. міра покарання знижена до 7 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

374. ФРАНК Марта Генріхівна, 1910, с. Ватерлоо Веселинівського району, німкеня, із селян, освіта початкова, завідувача дитячим садком. У 1944р. була вивезена до Польщі. Заарештована по репатріації у 1945 р. Згідно директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена до Акмолінської області. У 1956 р. звільнена зі спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1991 р.

375. ФРІЗЕН Оділо Давидович, 1911 р. народження, с. Зульц Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Гольдштадт Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 14.12.1933 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 27.02.1934 р. справу припинено. Удруге заарештований 08.07.1937 р. Постановою Трійкою при УНКВС Одеської області від 02.11.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 04.11.1938 р. Реабілітований у 1960 р.

376. ФРІЦ Віктор Християнович, 1909 р. народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у

с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Вчитель. Заарештований 13.07.1938р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 21.09.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 26.09.1938 р. Реабілітований у 1966 р.

377. ФУНК Яків Іванович, 1885 р. народження, місце народження невідомо, німець. із селян, освіта середня. Проживав у с. Велідарівка Єланецького району Миколаївської області. Вчитель у школі. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 17.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 03.01.1938р. Реабілітований у 1959 р.

378. ФУРДАК Наталя Іванівна, 1912 р. народження, с. Висунськ Березнегуватського району Миколаївської області, українка, із селян, освіта незакінчена середня. Проживала у с. Висунськ Березнегуватського району Миколаївської області. Вчителька. Заарештована 17.08.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 13.11.1944 р. засуджена до 10 років у ВТТ з обмеженням у правах на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1990 р.

379. ХАРЬКОВСЬКИЙ Феофан Маркович, 1887 р. народження, с. Кам'яна Криниця Грушівського району, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Бурилове Кривоозерського району Миколаївської області. Учитель в школі. Заарештований 28.09.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 27.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 13.12.1937 р. Реабілітований у 1956 р.

380. ЦВЕТКО Сергій Ілліч, 1884 р. народження, с. Тернівка Жовтневого району, болгарин, із селян, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Учитель середньої школи № 7. Заарештований 22.05.1946р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 22.06.1946 р. засуджений до 10 років у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

381. ЦЕНТНЕР Лев Мартинович, 1919 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта незакінчена вища. Проживав у м. Миколаєві. Студент педагогічного інституту. Заарештований 23.06.1941 р. Рішенням Новосибірського обласного суду від 20.10.1941 р. засуджений до 5 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

382. ЦИГАН Микола Павлович, 1887 р. народження, м. Миколаїв, українець, із селян, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Учитель. Місце роботи невідоме. Заарештований 02.09.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 15.11.1937р. засуджений до розстрілу. Страчений 25.11.1937 р. Реабілітований у 1989 р.

383. ЦИМБАЛОВ Григорій Михайлович, 1889 р. народження, с. Маяки Одеської області, українець, із службовців, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Учитель школи № 6. Заарештований 29.07.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 19.08.1937 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Покарання відбував у м. Петрозаводську. Реабілітований у 1989 р.

384. ЧАБАНОВСЬКИЙ Кирило Мелентійович, 1899, с. Врадіївка Врадіївського району, українець, із селян, освіта вища, проживав у м. Первомайськ, викладач Первомайського педучилища. Заарештований 21.10.1948р. Вироком Військового Трибуналу від 5.01.1949р. засуджений до 25 років у ВТТ з обмеженням у правах на

5 років. Постановою Одеської обласної комісії з перегляду справ від 30.05.1955 р. покарання знижено до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1999 р.

385. ЧАЛИХ Віра Сергіївна, 1918 р. народження, м. Лебедян Рязанської області, росіянка, із службовців, освіта середня. Проживала у м. Миколаєві. Студентка педагогічного інституту. Заарештована 16.12.1937 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 16.02.1938 р. засуджена до 10 років у ВТТ. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 26.01.1940 р. справу припинено. Покарання відбувала у Картабі НКВС СРСР. Реабілітована в 1990 р.

386. ЧЕРНО Петро Остапович, 1907, с Тернівка Миколаївського району, болгарин, зі службовців, освіта вища, проживав у м. Миколаєві, викладач хімії в інституті підвищення кваліфікації. Заарештований 23.11.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС по Миколаївській області від 26.11.1937 р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 21.12.1937 р. Реабілітований у 1957 р.

387. ЧЕРНЮК Петро Григорович, 1876 р. народження, м. Вознесенськ, росіянин, із міщан, середня освіта. Проживав у м. Вознесенську. Вчитель Вознесенської трудової школи. Заарештований 26.09.1924р. Постановою прокуратури Миколаївського округу від 07.06.1926 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

388. ЧОРНА Лідія Олексіївна, 1922 р. народження, с. Анчекрак Очаківського району Миколаївської області, українка, із селян, освічена. Проживала у м. Очакові. Вихователь у дитячому будинку. Заарештована 23.12.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 02.02.1945 р. засуджена до 15 років у ВТТ з конфіскацією майна. Вироком Військової Колегії Верховного Суду СРСР 12.04.1947 р. міра покарання знижена до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

389. ШВИРЬОВ Гаврило Сергійович, 1885 р. народження, м. Ленінград, росіянин, із селян, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Педагог. Заарештований 10.11.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 28.12.1945 р. засуджений до 10 років у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

390. ШЕМБЕЛЬ Йосип Едуардович, 1908 р. народження, м. Ленінград, італієць, із робітників, освіта вища. Проживав у с. Парутине Очаківського району Миколаївської області. Учитель фізики. Заарештований 27.10.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 09.12.1937 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Помер 08.08.1964р. Реабілітований у 1989 р.

391. ШЕНФЕЛЬД Петро Йосипович, 1896 р. народження, с. Єлшанка Франківського району Миколаївської області, німець, із службовців, освіта середня. Проживав на х. Шенфельд Братського району Миколаївської області. Директор школи. Заарештований 28.02.1938р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 05.05.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 27.05.1938 р. Реабілітований у 1964 р.

392. ШМУЙЛОВА Ніна Миколаївна, 1901 р. народження, м. Миколаїв, росіянка, із службовців, освіта середня. Проживала в м. Миколаєві. Учитель. Заарештована 23.07.1949 р. На підставі рішення Миколаївського обласного суду від 04.11.1949 р. засуджена до 25 років у ВТТ з обмеженням у правах на 5 років. Постановою Верховного

Суду УРСР від 05.05.1955 р. міра покарання змінена до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1992 р.

393. ШНАБЕЛЬ Йоган Йоганович, 1912 р. народження, с. Гліксталь (Молдавія), німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Первомайську. Працівник медичного технікуму. Заарештований 31.07.1937р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 15.08.1937р. засуджений до розстрілу. Страчений 18.08.1937р. Реабілітований у 1989 р.

394. ШНАЙДЕР Іван Іванович, 1912 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Маринове Березовського району. Учитель. Заарештований 26.01.1937 р. Вироком Військового трибуналу Київського військового округу від 02.09.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 20.01.1938 р. Реабілітований в 1966 р.

395. ШРЕТЛІНГ Олександр Фрідріхович, 1898 р. народження, колонія Ефінгар Баштанського району, німець, із селян-кулаків, освіта незакінчена вища. Проживав у с. Михайло-Єланець Єланецького району. Директор німецької національної школи. Заарештований 09.04.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 26.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 24.07.1938 р. Реабілітований у 1957 р.

396. ШУБОВИЧ Олександр Наумович, 1897 р. народження, с. Кригунове Любашівського району Одеської області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у м. Вознесенську. Учитель. Заарештований 04.11.1937р. Рішенням Трійки при Колегії УНКВС Одеської області від 04.12.1937 р. засуджений до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований в 1960 р.

397. ШУЛЬЦ Георгій Іванович, 1890 р. народження, с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Нейкове Березовського району Миколаївської області. Учитель. Заарештований 20.12.1936р. Вироком Військового трибуналу Київського військового округу від 02.09.1937р. засуджений до розстрілу. Страчений 20.01.1938 р. Реабілітований у 1966 р.

398. ЩЕРБИНА Дмитро Онуфрійович, 1895, с. Бейкуш Очаківського району, українець, із селян, освіта вища, проживав у с. Анчикрак Очаківського району, директор Анчикракської середньої школи. Заарештований 4.09.1945р. Вироком Військового Трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 3.11.1945р. засуджений до 10 років у ВТТ з конфіскацією майна і обмеженням у правах на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1965р.

399. ЮНКІНД Іван Антонович, 1879, с. Гейдельберг Мелітопольського району Дніпропетровської області, німець, даних про освіту і соціальне походження немає, проживав у с. Красне Т-Березанського району, учитель. Заарештований 4.07.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 9.12.1937р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний. Реабілітований у 1991р.

400. ЯКИМЕНКО Олександр Іванович, 1896, с. Катеринка Ольшанського району Одеської області, українець, із селян, неповна вища освіта, проживав у с. Трикрати Вознесенського району, завуч у школі. Заарештований 22.04.1944р. Військовим трибуналом військ НКВС Миколаївської області 28.11.1944р. засуджений до 10 років у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1993 р.

401. ЯКУБОВСЬКИЙ Микола Тимофійович, 1888, м. Миколаїв, росіянин, зі службовців, освіта середня, учитель. Заарештований 5.10.1937р. Постановою Трійки УНКВС по Миколаївській області від 18.11.1937р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 28.11.1937 р. Реабілітований у 1957 р.

402. ЯМЧУК Василь Лук'янович, 1907, с. Оксани Уманського району, українець, із селян, освічений, студент педагогічного технікуму. Заарештований 3.11.1930 р. Постановою Особливої Наради при Колегії ДПУ УСРР від 22.04.1931р. засуджений до 3 років виправно-трудоих таборів. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

403. ЯРАУС Герман Фрідріхович, 1913, с. Рорбах Веселинівського району, німець, із селян, малоосвічений, учитель. Заарештований у 1945р. Згідно постанови ДКО від 18.08.1945р. виселений до Свердловської області. Подальша доля невідома. Дані про реабілітацію відсутні.

404. ЯРОШЕНКО Євген Ульянович, 1887, с. Висунськ Березнегуватського району, росіянин, із селян, освіта середня, завідувач дитячого будинку. Заарештований 1.11.1922 р. Херсонським повітовим відділом ДПУ 23.11.1922 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ДОВІДКОВА ЧАСТИНА

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВКП (б) – Всесоюзна комуністична партія (більшовиків)
ВО – Військовий округ
ВУНК – Всеукраїнська надзвичайна комісія
ВНК – Всеросійська надзвичайна комісія
ВТТ – Виправно-трудова табір
ДКО – Державний комітет оборони
ДПУ – Державне Політичне Управління
Губчека – Губернська надзвичайна комісія
ГУЛАГ – Головне Управління таборів
ГУРСМ – Головне Управління Робітниче-селянської міліції
ГУМ – Головне Управління Міліції
ГУПВО – Головне Управління прикордонної та внутрішньої охорони
ГУПО – Головне Управління прикордонної охорони
ГУДБ – Головне Управління Державної Безпеки
ДПУ – Державне Політичне Управління
ДТВ – Дорожньо-транспортний відділ
ЕКВ – Економічний відділ
ЕКУ – Економічне управління
ІНВ – Іноземний відділ
КВО – Київський військовий округ
КДБ – Комітет державної безпеки
КК – Кримінальний кодекс
КПК – Кримінально-процесуальний кодекс
КПРС – Комуністична партія Радянського Союзу
КПУ – Комуністична партія України
МДБ – Міністерство державної безпеки
МВС – Міністерство Внутрішніх Справ
НК – Надзвичайна комісія
НКВС – Народний Комісаріат Внутрішніх Справ
НКДБ – Народний Комісаріат Державної Безпеки
Обком – Обласний комітет партії
ОДПУ – Об'єднане Державне Політичне Управління
РСЧА – Робітниче-Селянська Червона армія
СБУ – Служба Безпеки України
ТВ – Транспортний Відділ
УКДБ при РМ – Управління Комітету державної безпеки при Раді Міністрів
УВО – Український військовий округ
УРСМ – Управління робітниче-селянської міліції
УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
ХВО – Харківський військовий округ
ЦК КПУ – Центральний комітет Комуністичної партії України.

ДОВІДКА З ІСТОРІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЗМІН НА МИКОЛАЇВЩИНІ ПЕРІОДУ 1920-50-х років

На початок 1920 р. усі населені пункти сучасної Миколаївської області входили до складу Херсонського, Єлисаветградського, Одеського й Ананьївського повітів Херсонської губернії, а також Балтського повіту Подільської губернії.

У липні 1919 р. було вирішено поділити Херсонську губернію на дві - Херсонську та Одеську. Проте реформування адміністративно-територіального поділу було відтерміновано через національно-визвольні змагання.

28 січня 1920 р. Всеукраїнським прийняв постанову про поділ Херсонської губернії на Херсонську і Одеську. До складу Одеської губернії (з центром у м. Одеса) увійшли Одеський, Тираспільський, Очаківський та Ананьївський повіти. Центром Херсонської губернії, яка складалася з Олександрійського, Єлисаветградського, Херсонського повітів і Дніпровського повіту колишньої Таврійської губернії, став Миколаїв¹⁷. Через те, що центром нової губернії став Миколаїв, а не Херсон, губернія у більшості документів за цей період має назву Миколаївської. Офіційно ж Херсонська губернія була перейменована на Миколаївську згідно з постановою президії ВУЦВК від 25 грудня 1920 р.¹⁸ На підставі постанови Миколаївського губревкому від 14 лютого 1920 р. у складі губернії був утворений Миколаївський повіт¹⁹.

Згідно з декретом ВУЦВК від 30 липня 1920 р. Олександрійський повіт відійшов до новоствореної Кременчуцької губернії²⁰. Населені пункти сучасної Миколаївщини входили до складу Миколаївського, Херсонського і Єлисаветградського повітів Миколаївської губернії, а також Одеського, Вознесенського і Первомайського повітів Одеської губернії. Вознесенський повіт був утворений у лютому, а Первомайський - у липні 1920 р.

Відповідно до постанови ВУЦВК від 23 березня 1921 р. до Миколаївської губернії було приєднано волості Одеської губернії, що прилягали до р. Південний Буг: Анчекракську, Іллінську, Великокорениську, Варварівську, Петрівську, Ковалівську та м. Очаків; а також частину Вознесенського повіту: Богодарівську, Возсіятську, Ольгопільську та Олександрівську волості. Цією ж постановою до Одеської губернії були приєднані північно-західні волості Миколаївської губернії: Липнянська, Тишківська, Новоархангельська, Надлакська, Вікторштадська²¹.

На III сесії ВУЦВК VI скликання наприкінці жовтня 1922 р. було прийнято рішення про поступовий перехід від чотириступеневої системи адміністративно-територіального поділу (губернія - повіт - волость - населений пункт) до триступеневої (округа - район - населений пункт). Постановою ВУЦВК від 21 жовтня 1922 р. "Про адміністративно-територіальний поділ УРСР" Одеська та Миколаївська губернії були об'єднані в одну - Одеську²².

Постановою ВУЦВК від 7 березня 1923 р. "Про адміністративно-територіальний поділ Одеської губернії" на території Одеської губернії було створено Одеську, Миколаївську, Херсонську, Балтську та Первомайську округи²³.

Більшість районів сучасної Миколаївської області входили до складу Миколаївської

¹⁷ ДАМО, ф. Р-152, оп. 1, спр. 8, арк. 2.

¹⁸ Газ. "Красный Николаев" від 18 січня 1921 р.

¹⁹ ДАМО, Ф. Р-171, оп. 2, спр. 2, арк. 8.

²⁰ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, Ф-1, оп. 1, спр. 41, арк. 92.

²¹ Сборник постановлений и распоряжений ВУЦВК 5-го созыва, 1921.-Х.-С. 112.

²² Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского Правительства Украины, 1922, № 44, ст. 655.

²³ Там само, 1923, № 18-19, ст. 310.

та Первомайської округ, Снігурівський та Березнегуватський райони були у складі Херсонської округи, Братський район – Єлисаветградської округи, Анатолівський (пізніше Тилігуло-Березанський Одеської округи), Казанківський – Криворізької округи.

У лютому 1923 р. до складу новоствореної Миколаївської округи входили 8 районів з таких волостей: Варварівський - Варварівської, Ландауської (Вознесенського повіту), Петрівської і частини Нечаївської волості Одеського повіту, з центром в м. Варварівка; Вознесенський - з частини Вознесенської, Єланецької, Щербанівської, Покровської, Веселинівської та м. Вознесенськ, з центром у м. Вознесенськ; Володимирівський - Володимирівської, Трифонівської і Маліївської з центром у с. Володимирівка; Миколаївський - Калинівської, Тернівської, Богоявленської, Кисляківської, Балацківської і Добринської, з центром у м. Миколаїв; Новобузький – Новобузької, Антонівської, Новополтавської і Полтавської, з центром у м. Новий Буг; Новоодеський - Новоодеської, Гуріївської, Каменівської, з центром у м. Нова Одеса; Очаківський¹ – Парутинської, Анчекракської і м. Очаків, з центром у м. Очаків; Привільнянського – Сухо-Єланецької, Ольгопільської, Возсіятської і Привільнянської, з центром у м. Привільне. Олександророщаківська волость увійшла до складу Єлисаветградського повіту.

Первомайська округа була утворена з Первомайського і частини Вознесенського повітів Одеської губернії. На території округи було створено 13 районів із таких волостей: Новоархангельський район - з Новоархангельської і Тишківської, з центром у с. Новоархангельське; Вікторштадський - з Вікторштадської і Надлакської, з центром у с. Вікторштадт; Добровеличківський – з Липнязівської та Добровеличківської, з центром у с. Добровеличківка; Вільшанський - з Вільшанської, з центром у с. Вільшанка; Благодатнівський – з Благодатнівської та Лисогірської, з центром у с. Благодатне; Костянтинівський - з Арбузинської, Трикратської, Новокраснівської та Костянтинівської, з центром у с. Костянтинівка; Данилівський - з Юзефпільської, Данилівської, Великотроянської, з центром у с. Данилівка; Голованівський - з Вербівської, Голованівської, Липовенської, Троянської, з центром у с. Голованівськ; Кривоозерський - з Тридубської, Кривоозерської, Великомечетнянської, з центром у с. Криве Озеро; Богопільський - з Богопільської, з центром у с. Богопіль; Врадіївський - з Врадіївської і Новопавлівської, з центром у с. Врадіївка; Кантакузівський - з Катеринославської, Романо-Балківської, Кантакузівської, Мостівської, з центром у с. Кантакузівка; Ісаївський – з Петрівської, Ісаївської і Миколаївської другої волостей, з центром у с. Ісаїве.

Постановою ВУЦВК та РНК УСРР від 26 листопада 1924 р. до складу Первомайської округи були включені Савранський та Ясенівський райони ліквідованої Балтської округи Одеської губернії²⁴, Данилівський район за постановою Президії ВУЦВК від 21 липня 1925 р. був перейменований на Грушківський²⁵, того ж року Ісаївський район відійшов до Одеської округи.

Постановою ВУЦВК та РНК УСРР “Про створення на території Одеської губернії Ландауського району” від 30 квітня 1925 р. на території округи було створено новий Ландауський район з переважаючим німецьким населенням з центром у колонії Ландау у складі: Зульцької, Йоганестальської, Карлсруєвської, Катеринентальської, Ландауської та Шпеєрівської сільрад Варварівського району Миколаївської округи та Рорбаської, Вормської та Роштадської сільрад Березівського району Одеської округи²⁶. За постановою Президії ВУЦВК і РНК УСРР від 13 травня 1926 р. Ландауський район перейменовано на

²⁴ Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-селянського уряду України (далі - ЗУ УСРР), 1924, №50, ст. 304.

²⁵ ДАМО, Ф. Р-161, оп. 1, спр. 205, арк. 307.

²⁶ Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Украины, 1925, № 24, ст. 178.

Карл-Лібкнехтовський²⁷.

Постановою ВУЦВК від 3 червня 1925 р. “Про ліквідацію губерній та про перехід до трьохступеневої системи управління” з 1 серпня 1925 р. було скасовано адміністративно-територіальний поділ УСРР на губернії, з 15 червня 1925 р. територію УСРР, не враховуючи Автономну Молдавську СРР, поділено на 41 округу, у тому числі Миколаївську та Первомайську²⁸.

Відповідно до постанови ВУЦВК і РНК УРСР від 3 лютого 1926 р. у Первомайській окрузі було розформовано Вільшанський (з передачею його території до складу Богопільського, Добровеличківського та Благодатнівського районів) та Вікторштадський (з передачею сільрад до складу Новоархангельського та Добровеличківського районів) райони; перенесено райцентри та перейменовано райони: Кантакузівський - у Доманівський (центр - с. Доманівка), Благодатнівський - у Лисогірський (центр - с. Лиса Гора), Ясенівський - у Любашівський (центр - с. Любашівка)²⁹.

Згідно з постановою ВУЦВК і РНК УРСР від 29 вересня 1926 р. у Миколаївській окрузі було ліквідовано Привільнянський район, утворено Єланецький район - з частини сільрад Новоодеського, Вознесенського і Привільнянського районів, та Полтавський район - з частини сільрад Новобузького, Миколаївського та Привільнянського районів³⁰.

Постановою Первомайського окрвиконкому від 29 квітня 1927 р. Богопільський район був перейменований у Первомайський³¹, постановою від 9 грудня 1927 р. було ліквідовано Лисогірський район, на базі котрого створено Вільшанський (Болгарський) район³².

Постановою Президії ВУЦВК від 7 лютого 1928 р. Полтавський район було перейменовано у Баштанський³³.

Згідно з постановою ВУЦВК і РНК УРСР від 13 червня 1930 р. “Про реорганізацію округ” Первомайську округу було розформовано. Хошеватський, Грушківський, Голованівський, Новоархангельський, Добровеличківський райони були приєднані до Уманської округи. Вільшанський, Благодатнівський, Савранський, Любашівський, Первомайський, Кривоозерський, Врадіївський і Доманівський райони увійшли до складу Одеської округи³⁴.

У 1923-1930 рр. до складу Херсонської округи входили Березнегуватський і Снігурівський райони, Єлисаветградської - Братський, Одеської - Анатолівський (Тилігуло-Березанський), до складу Криворізької округи - Казанківський район.

2 вересня 1930 р. ВУЦВК і РНК УСРР прийняли постанову «Про ліквідацію округ та перехід на двоступеневу систему управління», котрою з 15 вересня 1930 р. було скасовано округи. На території України були утворені 503 нові адміністративні одиниці: автономна республіка - Молдавська АСРР, 18 міст і 484 райони³⁵. Миколаївська округа і три райони - Варварівський, Єланецький і Миколаївський були ліквідовані. Місто Миколаїв, у числі інших 18 міст України республіканського підпорядкування, було виділене в окрему

²⁷ ДАМО, Ф. Р-161, оп. 1, спр. 1035, арк. 6.

²⁸ Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Украины, 1925, №29-30, ст. 233.

²⁹ ЗУ УРСР, 1926, № 7, ст. 70.

³⁰ ЗУ УРСР, 1926, № 60, ст. 396.

³¹ ДАМО, ф. Р-2066, оп. 1, спр. 8, арк. 106.

³² ДАМО, ф. Р-2066, оп. 1, спр. 32, арк. 338.

³³ ДАМО, ф. Р-161, оп. 1, спр. 735, арк. 12.

³⁴ Збірник законів та розпоряджень Робітничо-селянського уряду України (далі - ЗЗ УРСР), 1930, № 14, ст. 141.

³⁵ ЗЗ УСРР, 1930, №23, ст. 225.

адміністративно-господарську одиницю. Миколаївському міськвиконкомові були підпорядковані 32 сільради зі складу ліквідованих Миколаївського та Варварівського районів (Балабанівська, Баловненська, Богоявленська, Водопійська, Воскресенська, Великокорениська, Варварівська, Веселокутська, Галицинівська, Григорівська, Калинівська, Костянтинівська, Котлярово-Шевченківська, Кір'яківська, Лупарево-Балківська, Малокорениська, Матвіївська, Мішково-Погорілівська, Малолар'ївська, Новомиколаївська, Нечаянська, Новобогданівська, Новогригорівська, Олександрівська, Пересадівська, Пузирівська, Петрівська, Петрово-Солониська, Свято-Троїцька, Тернівська, туринська, Широкобалківська). Частина сільрад Миколаївського району відійшла до Баштанського району, частина сільрад Варварівського - до Новоодеського району. Сільради Єланецького району ввійшли до складу Вознесенського та Новобузького районів. Решта районів ліквідованої Миколаївської округи - Баштанський, Володимирівський, Вознесенський, Карл-Лібкнехтовський, Новобузький, Новоодеський, Очаківський, а також райони, які раніше входили до складу Одеської, Єлисаветградської, Херсонської та Криворізької округ, зокрема Анатолівський, Врадіївський, Братський, Доманівський, Кривоозерський, Первомайський, Березнегуватський, Снігурівський, Благодатнівський, Казанківський - були підпорядковані безпосередньо центру.

Центру були підпорядковані також райони, що входили раніше до складу Одеської, Єлисаветградської та Криворізької округ: Братський, Березнегуватський, Снігурівський, Казанківський, Анатолівський, Врадіївський, Доманівський, Кривоозерський, Первомайський, Благодатнівський.

Відповідно до постанови ВУЦВК від 22 вересня 1930 р. Благодатнівський район був перейменований на Арбузинський, з перенесенням центру у с. Арбузинка³⁶.

За постановою ВУЦВК від 3 лютого 1931 р. "Про реорганізацію районів" було розформовано і приєднано до інших 119 районів Української РСР, у тому числі Березнегуватський (приєднаний до Снігурівського), Братський (приєднаний до Бобринецького), Володимирівський (приєднаний до Новобузького), Врадіївський (приєднаний до Любашівського), Казанківський (приєднаний до Долинського)³⁷.

На IV позачерговій сесії 12-го скликання 9 лютого 1932 р. ВУЦВК ухвалив постанову про перехід на триступеневу адміністративно-територіальну систему «область - район - населений пункт» (33 УСРР, 1932, № 5, ст. 28). На Україні було створено перші п'ять областей: Харківська, Київська, Вінницька, Дніпропетровська й Одеська. До складу Одеської області увійшли міста обласного підпорядкування: Одеса, Миколаїв, Херсон, Єлисаветград, а також 46 районів: Анатолівський (пізніше - Тилігуло-Березанський), Андрієво-Іванівський, Антоно-Кудинцівський, Арбузинський, Баштанський, Біляївський, Березівський, Бериславський, Благоївський, Бобринецький, Великописківський, Великоолександрівський, Вільшанський, Вознесенський, Голованівський, Голопристанський, Гросулівський, Грушківський, Добровеличківський, Доманівський, Зельцівський, Жовтневий, Знам'янський, Калініндорфський, Карл-Лібкнехтовський, Каховський, Кривоозерський, Любашівський, Новоархангельський, Новобузький, Новомиргородський, Новоодеський, Новоукраїнський, Очаківський, Первомайський, Роздільнянський, Скадовський, Снігурівський, Спартаківський, Троїцький, Устинівський, Фрунзенський, Хмельківський, Хорлівський, Цебриківський, Цюрупинський³⁸.

Постановою ВУЦВК від 27 лютого 1932 р. Біляївський район Одеської області було розформовано, його територію - повністю приєднано до території Одеської міськради. На території Одеської області створено два нових райони, якінині входять до складу

³⁶ 33 УСРР, 1931, № 1, ст. 9.

³⁷ 33 УСРР, 1931, № 3, ст. 33.

³⁸ 33 УСРР, 1932, № 5, ст. 28.

Миколаївської області: Братський (з центром у с. Братське) - у складі 13 сілрад Бобринецького району та Велико-Врадіївський (з центром у с. Велико-Врадіївка) - у складі 14 сілрад Любашівського району³⁹.

Постановою Президії ЦВК СРСР від 7 березня 1933 р. Анатолівський район Одеської області перейменовано на Тилігуло-Березанський, а його райцентр с. Суворове - у с. Тилігуло-Березанка⁴⁰.

Згідно з постановою Президії ВУЦВК від 17 лютого 1935 р. на території Одеської області було створено 20 нових районів, у тому числі сім районів, територія яких нині входить до складу Миколаївської області: Березнегуватський, Благодатнівський, Варварівський, Володимирівський, Єланецький, Мостівський, Привільнянський⁴¹.

22 вересня 1937 р. ЦВК СРСР прийняв постанову про розукрупнення Харківської, Київської, Вінницької й Одеської областей. Одеська область була поділена на Одеську і Миколаївську⁴².

До складу Миколаївської області увійшли три міста обласного підпорядкування - Миколаїв, Херсон і Кірово, а також 38 районів, у тому числі 29 – зі складу Одеської області і 9 - зі складу Дніпропетровської. Складовою частиною Миколаївської області стали такі райони: Аджамський, Баштанський, Березнегуватський, Бериславський, Бобринецький, Варварівський, Великоолександрівський, Великолепетиський, Витязівський, Володимирівський, Голопристанський, Горностаївський, Долинський, Єланецький, Єлисаветград Кіівський, Знам'янський, ім. Фріца Геккерта, Казанківський, Калініндорфський, Компаніївський, Каховський, Новгородківський, Новобузький, Нововоронцовський, Новоодеський, Новопразький, Новотроїцький, Олександрійський, Очаківський, Петрівський, Привільнянський, Скадовський, Снігурівський, Тилігуло-Березанський, Устинівський, Хорлівський, Цюрупинський і Чаплинський.

10 січня 1939 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР була створена Кіровоградська область, а м. Кірово перейменовано на м. Кіровоград⁴³. З Миколаївської області до складу Кіровоградської області відійшли м. Кіровоград і 13 районів: Аджамський, Бобринецький, Витязівський, Долинський, Єлисаветградківський, Знам'янський, Кіровоградський сільський, Компаніївський, Новгородківський, Новопразький, Олександрійський, Петрівський, Устинівський.

Постановою Президії Верховної Ради УРСР від 25 березня 1939 р. були створені Білозерський, Херсонський сільський і Миколаївський сільський райони, а район ім. Фріца Геккерта ліквідований⁴⁴.

У червні 1941 р. до складу Миколаївської області входили райони: Баштанський, Білозерський, Березнегуватський, Бериславський, Варварівський, Великоолександрівський, Голопристанський, Горностаївський, Єланецький, Каланчацький, Каховський, Калініндорфський, Казанківський, Миколаївський, Новоодеський, Новобузький, Нововоронцовський, Очаківський, Привільнянський, Скадовський, Снігурівський, Тилігуло-Березанський, Херсонський, Цюрупинський та Чаплинський.

Арбузинський, Благодатнівський, Братський, Великоврадіївський, Веселинівський, Вознесенський, Доманівський, Кривоозерський, Мостівський і Первомайський райони входили до складу Одеської області.

³⁹ 33 УРСР, 1932, №36-40, ст. 236.

⁴⁰ Газ. "Вісті" від 8 квітня 1933 р.

⁴¹ 33 УСРР, 1935, № 3, ст. 12.

⁴² Собрание законов и распоряжений Правительства СССР, 1937, № 63, отдел 1.

⁴³ Газ. "Известия" від 11 січня 1939 р.

⁴⁴ ДАМО, Ф. Р-992, оп. 1, спр. 49, арк. 220; спр. 53, арк. 46,48,96.

Карл-Лібкнехтовський район Одеської області був розформований на підставі Указу Президії Верховної Ради УРСР від 26 березня 1939 р., його сільради були передані до складу Веселинівського, Тилігуло-Березанського, Варварівського районів Миколаївської області та Березівського району Одеської області⁴⁵.

У період тимчасової нацистської окупації територія Миколаївської області в її нинішніх межах була поділена між Німеччиною та Румунією. Західні райони були включені у Голтянський та Очаківський повіти румунського губернаторства Трансїстрії, а райони, розташовані до сходу від р. Південний Буг, увійшли до генеральних округів “Миколаїв” і “Таврія”.

Після визволення області від нацистської окупації в її адміністративно-територіальному поділі сталися такі зміни:

- згідно з Указом Президії Верховної Ради УРСР від 30 березня 1944 р. була створена Херсонська область⁴⁶, у зв'язку з чим зі складу Миколаївської області відійшли м. Херсон і райони: Білозерський, Бериславський, Великоолександрівський, Голопристанський, Горностаївський, Каланчацький, Калініндорфський, Каховський, Нововоронцовський, Скадовський, Херсонський, Цюрупинський, Чаплинський. Цим же указом Миколаївській області були передані Арбузинський, Благодатнівський, Братський, Веселинівський і Вознесенський райони Одеської області;
- відповідно до Указу Президії Верховної Ради УРСР від 12 вересня 1944 р. центр Миколаївського району був перенесений з м. Миколаїв до с. Жовтневе, а Миколаївський район перейменований у Жовтневий⁴⁷. Згідно з Указом Президії Верховної Ради УРСР від 5 грудня 1944 р. центр Благодатнівського району був перенесений з с. Благодатне до с+. Лиса Гора, а Благодатнівський район перейменований у Лисогірський⁴⁸;

Указом Президії Верховної Ради УРСР від 8 серпня 1945 р. проведено розукрупнення Варварівського і Тилігуло-Березанського районів і створений Широколанівський район з центром у с. Широколанівка⁴⁹.

На підставі Указу Президії Верховної Ради УРСР від 17 лютого 1954 р. до складу Миколаївської області ввійшли 5 районів Одеської області: Великоградіївський, Доманівський, Кривоозерський, Мостівський, Первомайський⁵⁰.

Згідно з Указом Президії Верховної Ради УРСР від 7 червня 1957 р. був ліквідований Широколанівський район, а його сільради передані Варварівському і Веселинівському районам⁵¹.

Указом Президії Верховної Ради УРСР від 21 січня 1959 р. ліквідовано такі райони: Володимирівський - з переходом його сільрад до Березнегуватського і Казанківського районів, Лисогірський - з переходом сільрад до Арбузинського і Первомайського районів, Мостівський - з переходом сільрад до Веселинівського і Доманівського районів, Привільнянський - з переходом сільрад до Баштанського, Єланецького і Новобузького районів⁵².

⁴⁵ 33 УРСР, 1939, №21, ст. 18.

⁴⁶ Газ. “Південна правда” від 26 квітня 1944 р.

⁴⁷ Відомості Верховної Ради УРСР, 1945, № 7-8.

⁴⁸ Там само.

⁴⁹ Газ. “Південна правда” від 15 серпня 1945 р.

⁵⁰ Відомості Верховної Ради УРСР, 1954, № 2, ст. 38.

⁵¹ Там само, 1957, № 5, розділ 3.

⁵² Там само, 1959, № 3, ст. 47.

Бюрократична машина фальсифікацій. Миколаївська особлива трійка на завершальному етапі «Великого терору» 1937-1938 рр.*

Масові репресивні операції в СРСР були започатковані, на думку більшості дослідників, рішенням політбюро ЦК ВКП(б) від 2 липня 1937 р. «Про антирадянські елементи». У ньому пропонувалося «[...] взяти на облік усіх куркулів, що повернулися на батьківщину, і карних злочинців з тим, щоб найбільш ворожі з них були негайно розстріляні в порядку адміністративного переведення їхніх справ через трійки, а інші, менш активні, але все-таки ворожі елементи, були переписані й вислані до районів за вказівками НКВС. ЦК ВКП(б) пропонує у п'ятиденний строк подати до ЦК склад трійок, а також кількість осіб, що підлягають розстрілу, так само й кількість тих, хто підлягає засланню»¹.

Після отримання телеграми з Москви в УРСР розпочалась гарячкова підготовка до операції. Вже 4 липня 1937 р. на засіданні політбюро ЦК КП(б)У були сформовані обласні трійки в складі першого секретаря обкому, начальника обласного УНКВС та обласного прокурора. Водночас, за вказівкою наркома внутрішніх справ СРСР М. Єжова, українські чекісти повинні були взяти на облік куркулів та кримінальників, розділивши їх на дві категорії. До першої включались ті, що підлягали арешту та розстрілу, до другої ті, що підлягали висиланню в райони за вказівкою НКВС СРСР. Нарком внутрішніх справ УРСР І. Леплевський мав надати цю інформацію до 8 липня 1937 р.²

Основна роль у проведенні арештів і слідства покладалась на міжрайонні оперативні групи чекістів, створені в окружних центрах і великих населених пунктах. Всього в УРСР було створено 45 міжрайонних опергруп. Зокрема, на території майбутньої Миколаївської області такі групи були утворені в чотирьох містах – Миколаєві, Херсоні, Кірово і Первомайську.

30 липня 1937 р. М. Єжов підписав оперативний наказ № 00447 «Про операцію з репресування колишніх куркулів, карних злочинців та інших антирадянських елементів», у якому визначались категорії населення, що підлягали репресіям, та порядок їх проведення. Операція в Україні повинна була розпочатись 5 серпня і продовжуватись чотири місяці.³ У подальшому строк завершення операції був подовжений до 1 січня 1938 р., потім до 15 лютого, початку квітня, а в ряді областей «куркульська» операція тривала до 1 серпня.

До керівництва НКВС на місцях доводились ліміти – своєрідний план-розкладка кількості осіб, які підлягали репресуванню. Для України первинний ліміт був встановлений в 28800 осіб, з яких 8000 потрібно було розстріляти (1-ша категорія), а 20800 підлягали позбавленню волі на термін від 8 до 10 років (2-га категорія). У подальшому на клопотання керівників УНКВС до НКВС СРСР ліміти неодноразово збільшувались. Розгляд справ обласними трійками відбувався за спрощеною процедурою – без участі захисту та самого обвинуваченого і без права на оскарження вироку. Смертний вирок виконувався негайно.

Одночасно з «куркульською» операцією розпочалися масові репресії за «національними лініями». Спочатку, відповідно до оперативного наказу НКВС СРСР

¹*Вперше опублікована: Реабілітовані історією. Миколаївська область. Книга восьма. – Миколаїв: Іліон, 2020. – 700 с.

¹ В.Васильєв, Р.Поджур. Радянські карателі. Співробітники НКВС – виконавці «Великого терору на Поділлі.» – К.:Видавництво В.Захаренко, 2017. – с.81

² Там само.

³ В.Васильєв, Р.Поджур. Вказана праця. – с.84-85

№ 00439 від 25 липня 1937 р. розпочалися масові арешти німецького населення. 9 серпня 1937 р. М. Єжов підготував наказ № 00485 про репресії поляків. Далі за наказом № 00593 від 20 вересня 1937 р. були репресовані так звані «харбінці». У жовтні і листопаді 1937 р. НКВС за вказівкою політбюро ЦК ВКП(б) почав здійснювати «латиську», «фінську», «грецьку», «румунську», «естонську» та інші національні операції. Переважна більшість жертв національних операцій була віднесена до «першої категорії».⁴ На тлі «куркульської» та «національних» операцій в УРСР не припинялось винищення інтелігенції та представників партійно-радянської еліти, які обвинувачувалися в «українському буржуазному націоналізмі», «троцькізмі» тощо.

У цьому відношенні Миколаївщина не була винятком. Масові репресії розпочалися в районах майбутньої Миколаївської області ще під час їх перебування в складі Одеської та Дніпропетровської областей. Сама область була утворена 22 вересня 1937 р. із 41 району Одеської та 9 районів Дніпропетровської областей. Вже на початку жовтня 1937 р. було створене обласне управління НКВС, начальником якого 1 жовтня став капітан державної безпеки Й.Б. Фішер. Він же, вочевидь, очолив Миколаївську обласну трійку, членами якої були перший секретар обкому Волков та обласний прокурор Ланчуковський.

У січні 1938 р. Й. Фішер у звітній доповіді про діяльність Миколаївського УНКВС зазначив, що до 22 вересня 1937 р. на території області було засуджено 1788 осіб. Від УНКВС Одеської та Дніпропетровської областей було прийнято 1212 арештованих. За час після організації Миколаївської області до січня 1938 р. заарештовано 6063 особи, таким чином всього було «опрацьовано» 7175 арештованих.⁵

У довідці від 10 січня 1938 р. вміщено красномовні свідчення про «успіхи» Миколаївських чекістів за час першого етапу «Великого терору». Зазначалося, що за період з 1.10.1937 р. по 10.01.1938 р. було заарештовано 202 правотроцькіста, 17 учасників воєнно-фашистської змови, 848 польських шпигунів, 984 німецьких шпигунів, 949 українських націоналістів, 143 румунських шпигуна, 1290 куркулів-контрреволюціонерів та інші категорії контрреволюціонерів. На клопотання НКВС УРСР та Й. Фішера Москва періодично дає згоду на додаткові ліміти для Миколаївської обласної трійки: 1 грудня 1937 р. – 200 осіб по 1-й категорії і 600 по 2-й⁶, 9 грудня – 110 по 1-й категорії⁷, 17 грудня – 400 чол. по 1-й категорії⁸. На січень 1938 р. ліміт для Миколаївської обл. трійки становив 3910 осіб, з них 1400 по 1-й категорії та 2510 по другій.⁹

Проте навіть такі шалені темпи проведення арештів згодом перестали задовольняти «режисерів» «Великого терору». 25 січня 1938 р. замість І.М. Леплевського, якого призначили начальником 6-го відділу ГУДБ НКВС СРСР, а згодом розстріляли, новим наркомом внутрішніх справ УРСР був призначений О.І. Успенський. Відповідно, кадрові зміни відбулись як в апараті УДБ НКВС УРСР, так і в обласних управліннях НКВС. Й.Б. Фішер був відізваний у розпорядження НКВС СРСР, а 3 березня 1938 р. місце начальника УНКВС в Миколаївській області посів капітан держбезпеки Петро Васильович Карамишев.

Новий очільник миколаївських чекістів продовжував боротьбу з «ворогами народу»: виявлення правотроцькістів, шпигунсько-диверсійних груп, націоналістів, шкідників та

⁴ С.Кульчицький. Вертикаль державної безпеки в системі диктатури більшовицьких вождів (1917-1938) // Радянські органи державної безпеки в Україні (1918-1991 рр.): історія, структура, функції. – К.: Інститут історії України НАН України, 2014. – с.85.

⁵ Великий терор в Україні. «Куркульська операція» 1937-1938 рр.» / упоряд. С.Кокін, М.Юнге. – Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. – с.571.

⁶ Великий терор в Україні. «Куркульська операція» 1937-1938рр.». ч.1. – с.178

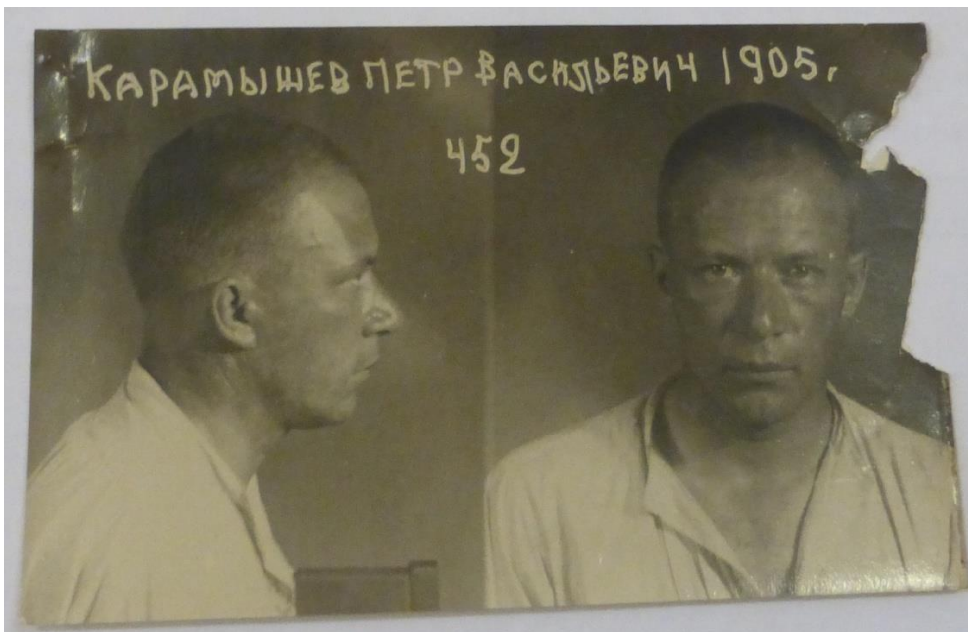
⁷ Там само. – с.180.

⁸ Там само.

⁹ Там само. – с. 185.

саботажників. 2 серпня 1938 р. на Миколаївському суднобудівному заводі № 200 (ім. 61 комунара) сталася пожежа, що було кваліфіковано як диверсійний акт, здійснений троцькістською саботажницькою організацією. В результаті співробітниками УНКВС була заарештована група працівників цього підприємства. Роль центральної фігури «троцькістської диверсійної організації» була відведена начальнику корпусного цеху Л.П. Фоміну, а розслідування справи доручене СПВ УНКВС на чолі з Я.Л. Трушкіним. Однак сталося неймовірне – замість засудження «організаторів диверсії», «шкідників-троцькістів» на лаві підсудних опинились керівники Миколаївського УНКВС – П.В. Карамішев, начальник секретно-політичного відділу управління Я.Л. Трушкін, заступник начальника СПВ М.В. Гарбузов та начальник одного з відділень СПВ К.А. Воронін. За ст. 206-17 п. «б» (посадові злочини) вироком Воєнного трибуналу військ НКВС Київського особливого воєнного округу в березні 1941 р. Карамішев та Трушкін були засуджені до ВМП – розстрілу, а Воронін та Гарбузов – до 10 та 8 років позбавлення волі відповідно.¹⁰ На нашу думку, причина напівзакритих процесів над чекістами полягала в необхідності встановити партійний контроль над органами НКВС та перекласти на них провину в «порушенні соціалістичної законності», знявши певну соціальну напругу в суспільстві. Репресії виконали завдання (на думку Й. Сталіна та його оточення) зтероризувати суспільство, знищити навіть потенційну опозицію режиму та попередити саму можливість утворення «п'ятої колонії».

Начальник УНКВС в Миколаївській області П.В. Карамішев після арешту

Матеріали розслідування злочинної діяльності Карамішева та інших співробітників Миколаївського УНКВС, зосереджені в 13-томній архівно-кримінальній справі № 67990 Галузевого державного архіву СБУ, значною мірою розкривають методи ведення слідства під час «Великого терору» 1937-1938 рр., технологію фальсифікації справ та подробиці слідчих документів, допомагають об'єктивному аналізу джерел з цієї проблематики.

Досить детальні показання про роботу Миколаївської особливої трійки УНКВС надав на допиті від 14 січня 1940 р. її секретар Шейнберг:

¹⁰ Детальніше див.: М. Юнге. «Козлы отпущения» сопротивляются: процессы над нарушителями «социалистической законности» в Николаевской области в 1939-1941 гг. // 3 архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. – № 2 (45). – 2015. – с. 6 – 90.

«[...] Голова трійки Карамішев , члени – секретар обкому Старигін і обл[асний] прокурор Ланчуковський.

Крім того неодноразово на засідання трійки замість Старигіна і Ланчуковського як член трійки засідали Максимов 2-й секретар обкому і Карпенко – заступник облпрокурора у спец справах .

Технічні працівники:

Секретар Шейнберг і його помічники, співробітники І спецвідділу Самойленко і Славинський, машиністка Февральська і, на допомогу їй, мобілізовані машиністки Каганович, Суліна, Коваленко і ще дві машиністки з районів.

Крім того, були у різні часи були мобілізовані співробітники [УНКВС] Зільбермінц, Коваленко, Шевченко, Базай, Бромберг, Тустановський, Присенко, Телетко і ще два чоловіка.

Доповідачами на трійці були начальники відділів та відділень – Готовцев, Трушкін, Гарбузов, Воронін, Петров, Зайденберг, Побережець та ін[ші]...»¹¹

Тут слід пояснити, що йдеться про особливу трійку, створену у відповідності до наказу НКВС СРСР від 17 вересня 1938 р. №00606 та циркуляру №189 від 21 вересня 1938 р. для завершення, в першу чергу, операцій по «національних лініях» у складі начальника УНКВС (голова), та членів трійки першого секретаря обкому та обласного прокурора. Фактично ж мова йшла не про нову структуру, а про відновлення діяльності «куркульської» трійки під іншою назвою і завданнями.

Порядок розгляду справ був наступним.

Після завершення слідства доповідачі з'являлися на засідання трійки зі слідчими справами і 4-ма екземплярами повісток. Три екземпляри роздавалися членам трійки, по четвертім йшла доповідь.

Повістка представляла собою документ з трьох частин: перша - № номер слідсправи і об'єктивні дані обвинуваченого, друга містила короткий виклад суті справи, третя називалась «рішення у справі» (туди проставляли короткі резолюції – «розстріляти», «10 років» тощо). Вгорі вказувалося прізвище доповідача справи на трійці. Внизу проставлялись прізвища керівників відділу та відділення, які проводили слідство. Іноді повістку підписував секретар трійки, тобто Шейнберг. Протоколи засідання друкувалися на основі повісток як своєрідне їх узагальнення і підписувались членами трійки.

Повістка на засідання Миколаївської трійки

¹¹ Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). – Ф.5. – Спр. 67990. – Т.5. – Арк.223.

За показаннями Шейнберга Карамішев, як голова трійки, одноособово скасовував або змінював рішення. Протоколи засідань підписувалися через десять і більше днів у кабінетах Старигіна та Ланчуковського. Причому ті підписували їх не читаючи і навіть не переглядаючи ¹². Карамішев довільно вносив до протоколів нові прізвища, змінював попередні рішення.

На допиті Шейнберга були з'ясовані і зовсім дивні факти:

«[...] Питання: Чи відомі Вам випадки, коли трійка, не дивлячись на неточності у справах, все ж виносила рішення про засудження таких обвинувачених?

Відповідь: Дійсно, такі факти мали місце. На пред'явлених мені повістках видно, що Карамішев, а іноді й інші члени трійки писали на повістках вирoki наступного змісту: «Розстріляти і допитувати», «Розстріляти і дорозслідувати» і т.п.

Рішення за такими справами мною в протоколи не вносилися, справи повертались у відповідні відділи і через деякий час ці ж справи повертались до мене, і оскільки не змінювалося попереднє рішення трійки, я вносив їх у протоколи...» ¹³.

Згідно з наказом НКВС СРСР рішення трійки про засудження до ВМП – розстрілу, повинно було виконуватись негайно. На тому ж допиті, який проводили старші слідчі УДБ НКВС УРСР Бурдан і Точилкін, Шейнберг дав наступні показання:

«[...] Питання: Чи відомі Вам випадки, коли особи, засуджені трійкою до розстрілу, по місяцю і більше знаходились під вартою і викликалися на допит до слідчих, і звичайно, вирoki над ними не виконувались ?

Відповідь: Так, такі випадки мені відомі. Відповідно до вказівок Карамішева, я на групових приписах коменданту робив помітки, які означали, що над цими особами вирoki не можна виконувати, оскільки засуджені потрібні відділам для допитів...» ¹⁴.

Безпосереднім виконавцем вироків про розстріл був комендант Миколаївського УНКВС Ф. А. Крюковський. На допиті 14 січня 1940 року він підтвердив слідчим Бурдану і Точилкіну факти затримки виконання вироків за розпорядженням Карамішева.

Він же привів і інші кричущі порушення:

«[...] Мені пригадується випадок, [коли], був виконаний вирок щодо засуджених до 10 років позбавлення волі, а фактично цих людей (прізвища їх не пам'ятаю, чоловік з дружиною) помилково розстріляли, оскільки в приписі помилково було вказано, що вони засуджені до ВМП.

Мені пригадується також факт, коли Карамішев на мої заяви про те, що не можу привести вирок до виконання над рядом осіб, засуджених трійкою до ВМП, оскільки прізвища не сходяться з обвинуваченими, що утримуються в тюрмі. Все ж Карамішев викликав мене і колишнього начальника тюрми Штерна і наказав Штерну видати арештованих, а мені отримати їх для виконання вироку. При цьому Карамішев заявив: «Все одно і цих, і інших доведеться розстріляти, так що не треба розбиратися в прізвищах, беріть і розстрілюйте, а потім розберемось.» ¹⁵

Особливо значних масштабів у роботі трійки набуває фальшування слідчих документів, протоколів допитів, очних ставок, обвинувальних висновків, показань. При величезній кількості справ, які вели слідчі інакше і не могло бути. Підслідних примушували підписувати заздалегідь вигадані показання, в тому числі і методами фізичного і морального тиску, а потім їх включали у формулювання обвинувачень.

Секретар-машиністка Суліна Н. І. на допиті 15 січня 1940 року показала наступне: «[...] Протоколи засідань трійки я друкувала під диктовку секретаря трійки Шейнберга і

¹² ГДА СБУ. – Ф.5. – Спр. 67990. – Т.5. – Арк.226-228.

¹³ Там само. – Арк.229.

¹⁴ Там само. – Арк.233.

¹⁵ ГДА СБУ. – Ф.5. – Спр. 67990. – Т.5. – Арк.202

мобілізованих для роботи по трійці Чорнобильського і Богуславського. Були такі випадки, коли...Шейнберг велів мені друкувати протоколи допитів, обвинувальні висновки та інші матеріали справи, з них [я] вибирала компрометуючі матеріали та установочні дані, за якими я друкувала протоколи засідань трійки...».¹⁶

Старша машиністка трійки Февральська Л. П. навела ще більш вражаючі факти: «Можу ще доповнити наступними фактами: були дуже розповсюджені випадки, коли, друкуючи протоколи засідань трійки про ту чи іншу людину, згідно матеріалів справи доводилось дописувати в обвинувальній частині те, чого в матеріалах справи не було. Особливо часто багатьом дописували стандартні фрази: «проводив антирадянську агітацію проти заходів партії та уряду» і «розповсюджував провокаційні чутки про скору загибель Радянської влади». Все це робилося за вказівками Карамішева.

Як мені було відомо від Шейнберга, що Карамішев заявляв йому про необхідність в протоколах засідань трійки про того чи іншого вже засудженого трійкою за ВМП розширяти обвинувачувальну частину протоколу, оскільки для засудженого до ВМП незручно вміщувати в протоколи так мало матеріалів. У цих випадках добавлялись ці стандартні фрази...».¹⁷ Тобто, обвинувачення базувалося на вигадках і, так би мовити, «творчій фантазії» друкарок та співробітників трійки.

Мали місце непоодинокі випадки, коли людей розстрілювали до формального рішення трійки, а потім заднім числом оформляли необхідні документи на них на трійку. Та ж Февральська свідчила: «... такі випадки були, коли вирок виконували до підписання протоколів всіма членами трійки. На доказ цього можу навести наступний факт: я друкувала протокол засідання трійки і за моїми кількома віддрукованими сторінками інша машиністка в цей же час друкувала виписки.

Після закінчення друкування протоколу і виписок я друкувала приписи, які підписувалися Карамішевим або Поясовим (заступник начальника УНКВС – авт.) і передавалися коменданту для виконання вироку.

Протокол засідання трійки на осіб, вирок стосовно яких уже був виконаний, продовжував оформлятися, тобто схематизувався, переплітався, а потім, днів [через] 8-10 підписувався членами трійки. Повинна відзначити, що протоколи засідання трійки ніколи не підписувалися в приміщенні УНКВС членами трійки, а секретар трійки Шейнберг, зібравши по декілька протоколів, возів їх за місцем роботи, тобто Старигіну в обком партії і Ланчуковському в облпрокуратуру».¹⁸

Такий порядок роботи трійки дозволяв іноді чекістам зводити особисті рахунки. Так, директор Скадовської школи Трубій Н.Н. звинуватив помічника начальника Миколаївського УНКВС Гончарова у вербовці його для роботи на польську розвідку і написав заяву про це до НКВС УРСР. У результаті Трубій був заарештований. Піддавши тортурам, Трубія примусили відмовитися від своєї заяви і визнати її вигадкою, адже Гончаров був у дружніх стосунках з Карамішевим. Февральську Л.П. пізно вночі викликали до управління НКВС друкувати протокол очної ставки між Трубієм і Гончаровим. На допиті Февральська розповідала наступне: «... Протокол очної ставки між Гончаровим і Трубієм носив наступний характер. Спочатку Трубій визнавав, що саме він писав заяву на Гончарова, а потім від цього відмовився, заявляв, що писав заяву під його диктовку інший з метою скомпрометувати Гончарова.

Копії цих двох заяв із супроводжувальним листом на адресу Києва і протокол очної ставки я віддала Чайковському (керівник секретаріату УНКВС – авт.)

¹⁶ Там само. – Арк.276

¹⁷ ГДА СБУ. – Ф.5. – Спр. 67990. – Т.5. – Арк.288

¹⁸ ГДА СБУ. – Ф.5. – Спр. 67990. – Т.5. – Арк.285.

Наступного дня я друкувала припис коменданту УНКВС про виконання вироку над Трубієм.

Питання: Значить Трубій був наступного дня розстріляний без рішення трійки?

Відповідь: На повістці, складеній на засіданні трійки у справі Трубія була помітка Карамішева «розстріляти», але засідання трійки не було ні до того, як я друкувала припис, ні після того. Звідси...ясно, що він був розстріляний без рішення трійки...».¹⁹

Далі був виявлений цікавий факт – припис коменданту УНКВС, надрукований Февральською, був підмінений іншим. На повторному допиті 25 січня 1940р. слідчий пред'явив їй повістку:

«Питання:... Скажіть, Ви цей припис друкували?

Відповідь: Ще раз стверджую, що друкувала припис на ім'я коменданта УНКВС про приведення вироку над обв[инуваченим] Трубієм до виконання, і саме наступного дня після друкування протоколу очної ставки між обвинуваченим Трубієм і к[олишнім] пом[ічником] нач[альника] УНКВС Гончаровим.

Пред'явлений мені припис на ім'я коменданта УНКВС про приведення вироку до виконання над обвинуваченим Трубієм Нестором Назаровичем я не друкувала, тобто я друкувала припис, у якому було перелічено не менше десяти чоловік обвинувачених, у тому числі і обв[инувачений] Трубій.

Пред'явлений мені припис, як я знаю, не друкували й інші машиністки, які працюють зі мною.

Узагалі, крім мене, ніхто з машиністок не друкував [цей]припис на ім'я коменданта УНКВС. Хто ж друкував пред'явлений мені припис, сказати не можу».²⁰

Під час оформлення слідчими справ на трійку мали місце непоодинокі випадки підробки документів, зміни дат арешту тощо. Так, наприкінці червня 1938 р. помічник начальника II відділення IV відділу (СПВ) УНКВС Козачук П.Д. отримав завдання від Трушкіна виїхати у Ново-Троїцький район у радгосп ім. Фрунзе, в якому група «ворогів народу» скоїла диверсійний акт – отруїла 503 ягнят. У результаті були заарештовані директор вівцерадгоспу Бабаєв, ветлікар Брант, старший зоотехнік Беккер і веттехнік Наместюк (як виконавець диверсії). Допити і оформлення протоколів провадив Козачук, у цьому брав участь і Трушкін. Після застосування «конвейєра» та інших засобів фізичного впливу Бабаєв дав показання про існування у радгоспі диверсійної групи.

На допиті 16 січня 1940 р. Козачук свідчив: «Отримавши від Бабаєва показання, я склав протокол його допиту і показав його Трушкіну, який перекреслював декілька разів протокол, вставляв у протокол те, чого обвинувачений Бабаєв не показував.

Скоригований Трушкіним протокол Бабаєва, був мною підписаний, але не надрукований, оскільки я отримав 22 серпня 1938 р. розпорядження Карамішева про виїзд на нове [місце] призначення в Компаніївський район».²¹

23 серпня Козачук здав справи і виїхав у район, а справа Бабаєва та інших була передана новому слідчому – Лейзеровському.

У подальшому ретельне розслідування показало, що вказана справа була повністю сфальсифікована. Документи про арешти, обшуки, протоколи допитів містили підписи Лейзеровського, датовані останніми числами червня, хоча він отримав справу 22 серпня. Тобто всі вони, включаючи постанову прокурора, виявилися підробленими.²²

Козачук у своїх показаннях запевнив: «Ознайомившись зі справою і протоколами допитів обвинувачених Бранта, Наместюка і Бабаєва, заявляю, що у справі відсутній

¹⁹ Там само. – Арк. 284.

²⁰ ГДА СБУ. – Ф.5. – Спр. 67990. – Т.6. – Арк.1-2.

²¹ ГДА СБУ. – Ф.5. – Спр. 67990. – Т.6. – Арк.21

²² Там само. – Арк..22.

протокол допиту Бабаєва, Наместюка і Бранта, яких я особисто допитував у районі і УНКВС, за моїм підписом, а наявні у справі протоколи за підписом Лейзеровського датовані 29, 30 червня і 19 липня є фіктивними, оскільки Лейзеровський у цей період часу не міг їх допитувати, оскільки в районі він не був і справа знаходилася у мене до 22 серпня».²³

У ході слідства у справі миколаївських чекістів були виявлені серйозні порушення наказу НКВС СРСР від 17 вересня 1938р. за № 00606 і циркуляра заступника наркома внутрішніх справ СРСР № 189 від 21 вересня 1938 р. Згідно наказу та циркуляру особи української, російської, єврейської та білоруської національності (насправді, у вказаних документах таких положень немає – авт.), а також спеціалісти високої кваліфікації, такі як інженери, агрономи, вчителі і т.д. не підлягали розгляду особливою трійкою.

У результаті перегляду 1269 повісток на трійку, датованих з 23 вересня, і, закінчуючи 5 листопада 1938 р., з'ясувалося, що особливою трійкою на чолі з П.Карамішевим було засуджено 2 інженерів, 7 агрономів і 22 вчителів. Крім того, трійкою було засуджено 11 чоловік, заарештованих після 1 серпня 1938 р., що прямо заборонялося наказом № 00606. У 29 повістках не була вказана спеціальність.²⁴

Жертвами таких порушень стали завідувачий технічним нормуванням корпусного цеху Барсуков, майстер цеху Чернохатов та начальник ППО заводу № 200 Мацковський, заарештовані з групою інженерно-технічних працівників за звинуваченням у здійсненні диверсії (організація пожежі у корпусному цеху). Трушкін наказав виділити їх справу в окреме провадження і передати на розгляд трійки. У повістці вказали, що Чернохатов і Мацковський були заарештовані 30 липня (насправді перший – 8 серпня, а другий – 3 серпня), а Барсуков – 31 липня (насправді – 3 серпня). Старший слідчий УНКВС Сичков 29 серпня 1939р. відверто показав: «Мацковський дійсно був заарештований 3 серпня 1938 р., але для того, щоб його справу пропустити через трійку без протиріччя з Наказом НКВС СРСР про пропуск через трійку тільки осіб, заарештованих до 1 серпня 1938 р. дійсна дата його арешту – 3.08.1938 р. була виправлена на 30.07.1938р. і він був засуджений до ВМП, а вся інша частина групи з 7 чоловік була піддана суду Військового Трибуналу, яким усі вони були виправдані».²⁵ У результаті фальсифікації Барсуков, Чернохатов і Мацковський у вересні 1938 р. були засуджені до ВМП, а 4 листопада 1938р. розстріляні.²⁶ Їх реабілітували тільки у 1957р.

Звірення слідством приписів про здійснення вироків з протоколами засідань трійки виявило наступні результати, зафіксовані актом.

«АКТ

Від 19 січня 1940р. з виконання вироків на ім'я коменданта УНКВС за підписом Карамішева і Поясова із засіданням трійки

ПРОТОКОЛИ:

(3) № 3 від 29.09.1938 р.	-
(13) № 2 від 26 -//-	-
(17) № 1 від 23 -//-	-
(4) №1 від 23 -//-	-
(5) № 2 від 26 -//-	-
(3) № 1 від 23 -//-	-

ПРИПИСИ:

припис від 2/X-38 р.
-//- від 10/X -38 р.
-//- від 10/X-38 р.
-//- від 27 /IX -38 р.
-//- від 1/X-38 р.
-//- від 25/ IX- 38р.

²³ Там само. – Арк. 2.

²⁴ ГДА СБУ. – Ф.5. – Спр. 67990. – Т.9. – Арк.2.

²⁵ ГДА СБУ. – Ф.5. – Спр. 67990. – Т.4. – Арк.146.

²⁶ Державний архів Миколаївської області. – Ф.5859. – Оп. 2. – Спр. 67990. – Т.9. – Арк. 4.

І т.д., тобто за приписами видно, що вироки виконувалися приблизно на два-три тижні і місяць, і пізніше засудження осіб трійкою. Є цілий ряд приписів, на яких відсутні дати їх складання...».²⁷ Це при тому, що накази НКВС СРСР вимагали їх виконання негайно. Цифри зліва є записами, проставленими в акті від руки і означають кількість розстріляних людей.

На усний запит старшого слідчого УДБ НКВС УРСР Бурдана Миколаївським УНКВС були перевірені всі архівні матеріали, що були передані секретаріатом [особливої] трійки УНКВС до 1 спецвідділу. Серед переданих до архіву виявилось всього близько 600 других екземплярів повісток на трійку, тобто саме тих, на яких проставлялись особисті підписи членів трійки Старигіна і Ланчуковського. У відповіді від 16 січня 1940 р. за підписом начальника УНКВС по Миколаївській області капітана державної безпеки Юрченка зазначалось: «Оскільки за основу складання трієчних протоколів були взяті перші екземпляри повісток з відмітками рішень у справі голови трійки, кол[ишнього] начальника УНКВС, то ці екземпляри секретаріатом трійки були переплетені, пронумеровані у відповідності з протоколами трійки і разом з останніми були здані в 1-й спецвідділ».²⁸ Тобто зникло більше половини других екземплярів повісток на трійку, які містили власноручні підписи членів трійки, і збереглися тільки перші екземпляри, де проставлявся підпис лише голови трійки – Карамішева.

Ще одна цікава деталь у маніпуляції документами полягала ось у чому. В 1937-1938 рр. справи на осіб пересилались через НКВС УРСР до Москви на розгляд «в особливому порядку» (тобто «вищою двійкою» - наркомом внутрішніх справ СРСР та Прокурором СРСР – авт.) 3-м відділом УНКВС (контррозвідувальний) в обхід 8-го відділення (згодом 1-й спецвідділ). Лише у 1938 р. 3-м відділом УНКВС (начальник Л.Готовцев) слідчі справи на 470 осіб, знову ж в обхід 8-го відділення разом з так званими альбомами (тобто узагальненими списками – авт.) були направлені на розгляд в НКВС УРСР.

У відповіді старшому слідчому УДБ НКВС УРСР Бурдану спецвідділу УНКВС по Миколаївській області Самойленка далі зазначалось: «Після розгляду в Києві справи повернули для зберігання до отримання результатів у справах.

За короткий час після чи за декілька днів до видання наказу №00606 із НКВС УРСР були повернуті в 3-й відділ і альбоми. У відповідності з альбомами 8-м відділенням і були роздані по відділах слідсправи.

Встановити список повернутих справ є неможливим, оскільки повернуті альбоми були розформовані, а справи передані на розгляд трійки. Чи були якісь вказівки з Києва при поверненні слідсправ у відношенні представлення їх на трійку – по моєму ні. Навіть за перевіреними архівними матеріалами 1-го спецвідділу за 1938 р. подібного роду документа не виявлено».²⁹ Повернуті документи розчинились серед відділів УНКВС.

Загалом створена у відповідності до наказу УНКВС СРСР №00606 Миколаївська особлива трійка провела 12 засідань. Дати засідань і кількість засуджених наводяться в таблиці, підготовленій 1-м спецвідділом УНКВС по Миколаївській області:³⁰

1. 23/IX-1938 р. трійкою УНКВС було розглянуто справ на 110 чол.	
2. 26/IX-1938 р. -----//-----//-----//-----//-----//-----//-----//-----	173 -//-
3. 27/IX-1938 р. -----//-----//-----//-----//-----//-----//-----//-----	217 -//-

²⁷ ГДА СБУ. – Ф.5. – Спр. 67990. – Т.9. – Арк.4.

²⁸ ГДА СБУ. – Ф.5. – Спр. 67990. – Т.9. – Арк.12.

²⁹ ГДА СБУ. – Ф.5. – Спр. 67990. – Т.9. – Арк.35.

³⁰ Там само. Арк. 28.

4. 29/IX-1938 р. -----//-----//-----//-----//-----//-----//-----//-----	109 -//-
5. 30/IX-1938 р. -----//-----//-----//-----//-----//-----//-----//-----	138 -//-
6. 3/X-1938 р. -----//-----//-----//-----//-----//-----//-----//-----	82 -//-
7. 4/X-1938 р. -----//-----//-----//-----//-----//-----//-----//-----	126 -//-
8. 8/X-1938 р. -----//-----//-----//-----//-----//-----//-----//-----	152 -//-
9. 9/X-1938 р. -----//-----//-----//-----//-----//-----//-----//-----	165 -//-
10. 13/X-1938 р. -----//-----//-----//-----//-----//-----//-----//-----	64 -//-
11. 26/X-1938 р. -----//-----//-----//-----//-----//-----//-----//-----	52 -//-
12. 5/XII-1938 р. -----//-----//-----//-----//-----//-----//-----//-----	41 -//-
	<u>Всього 1259 чол.</u>

Нач. 1 спецвідділу УНКВС
 Сержант державної безпеки
 Самойленко
№1231779
 24/I-1940 р.
 м. Миколаїв

17 листопада 1938 р. вийшла постанова РНК СРСР і ЦК ВКП(б) «Про арешти, прокурорський нагляд і методи слідства», яка офіційно завершила масові операції. Проте за інерцією співробітники НКВС продовжували використовувати катування, знущання та провокації, хоча й не в таких масштабах, як раніше в силу певної розгубленості і дезорієнтації. Задача вибіркових і дозованих процесів над чекістами якраз і полягала в тому, щоб після чергового акту соціальної інженерії поставити органи НКВС «на місце» - під контроль партії, одночасно приховавши інформацію від суспільства.

Начальники

УНКВС Миколаївської області (від створення області в 1937 р. до початку радянсько-німецької війни 1941-1945 рр.)

ФІШЕР ЙОСИП БОРИСОВИЧ

Народився 1896 у м. Тростянці Вінницької обл. у родині дрібного торговця, єврей. Закінчив 1906 два класи єврейського училища.

З 07.1909 – хлопчик на лісовому складі у с. Томашполь Ямпольського пов. Подільської губ. З 10.1915 – рядовий 52-го Волинського піхотного полку. З 12.1917 – червоногвардієць в Одесі. З 03.1918 – службовець на лісовому складі. З 02.1919 – співробітник розвідки ОВ Одеської губ чека. З 04.1919 – курсант дев'ятих піхотних курсів РСЧА. З 02.1920 – уповн. штабу 14-ї армії та комісії по вилученню зброї у Одесі та Кременчуці. З 06.1920 – уповн. подільської губ чека. З 02.1921 – уповн. прикордонної дільниці у Могилеві-Подільському. З 10.1923 – упов. та нач. прикордонної дільниці у Кам'янці-Подільському. З 07.1924 – уповн. Вінницького губ відділу ГПУ. З 12.1926 – уповн. Київського окрвідділу ГПУ. З 01.1930 – старший уповн. Одеського опер сектора ГПУ. З 07.1931 – пом. нач. ОВ Артемівського окрвідділу ГПУ. З 12.1931 – старший уповн. ГПУ УСРР. До 1933 – нач. ОСВ Донецького облвідділу ГПУ. До 17.05.1934 – нач. 8-го відділення ОВ ГПУ УСРР. До 05.06.1934 – нач. 7-го відділення ОВ ГПУ УСРР. З 05.06.1934 – нач. 3-го відділення ОВ ГПУ УСРР. З 15.07.1934 – нач. 3-го відділення ОВ УДБ НКВС УСРР. З 1936 – нач. 10-го відділення ЕКВ УДБ НКВС УСРР. З 03.01.1937 – нач. КРВ УДБ УНКВС Вінницької обл. З 15.08.1937 – нач. УДБ УНКВС Харківської обл. З 01.10.1937 – нач. УНКВС Миколаївської обл. З 03.03.1938 – у розпорядженні НКВС СРСР. З 06.1938 – заст. нач. будівництва №302 у Молотовську. З 23.10.1938 – заст. нач. управління Вятських таборів НКВС. З 07.1939 – пенсіонер в Одесі. З 10.1939 – нач. житлокомунвідділу Управління Чорноморського морського пароплавства. З 01.1940 – ревізор управління наркомату юстиції УРСР по Одеській обл. З 04.1941 – зав. юридичною консультацією в Одесі. З 07.1941 – заст. нач. ОВ Сійської військово-морської бази. З 07.1942 – заст. нач. ОВ НКВС армії на Калінінському фронті. З 04.03.1943 – заст. нач. ОВ НКВС 2-го штурмового авіа корпусу. З 04.1943 – заст. нач. відділу «СМЕРШ» армії. З 07.1943 – нач. спецчастини Наркомату кольорових металів СРСР. З 10.1944 – нач. спецчастини Наркомату будівельних матеріалів СРСР. З 07.1945 – нач. таємно-мобілізаційного відділу Укрконсервтресту у Одесі. З 02.1948 – зав. юридичною консультацією в Одесі. У 1949 – закінчив Одеську юридичну школу. У 1952 – закінчив юридичний факультет Одеського ун-ту. З 10.1950 – адвокат юридичної консультації в Одесі.

Старший лейтенант державної безпеки (08.01.1936). Капітан державної безпеки (17.11.1937). Підполковник державної безпеки (11.02.1943). Член ВКП(б) з 05.1925 (виключений із партії у 1958, перебував у ВКП(б) у 1920 – 1921 – виключений за сварку).

КАРАМИШЕВ ПЕТРО ВАСИЛЬОВИЧ

Народився 1905 у м. Сердобську Пензенської губ. у родині селянина. Освіта незакінчена середня.

У 1926 – секретар редакції газети «Красная деревня» у Сердобську. 1927 – завідувач агітаційно-пропагандистським відділом Сердобського повіткому комсомолу. 1928 – судовий виконавець Сердобського народного суду та секретар Сердобського

райвиконкому. З 01.08.1928 – експедитор-справовиконавець Балашовського окрвідділу ОГПУ. З 25.02.1929 – пом. уповн. Камишинського окрвідділу ОГПУ. З 01.06.1930 – уповн. Єланського райвідділу ОГПУ. З 01.10.1930 – т.в.о.уповн. Єланського райвідділу ОГПУ. З 01.04.1931 – т.в.о.нач. Єланського райвідділу ОГПУ. З 1932 – навчався у центральній школі ОГПУ у Москві. З 01.01.1933 – заст.нач. політвідділу Бандурської МТС, Арбузинський р-н, Одеська обл. З 22.01.1935 – уповн. 1-го відділення СПВ УДБ УНКВС по Ленінградській обл. (ЛО). З 01.08.1935 – оперуповн. 1-го відділення СПВ УДБ УНКВС по ЛО. З 01.12.1935 – оперуповн. 7-го відділення СПВ УДБ УНКВС по ЛО. З 01.11.1936 – пом.нач. 1-го відділення СПВ УДБ УНКВС по ЛО. З 01.05.1937 – нач. 5-го відділення 4-го відділу УДБ УНКВС по ЛО. З 01.08.1937 – пом.нач. 4-го відділу УДБ УНКВС по ЛО. 16.10.1937 – відряджений до відділу кадрів НКВС СРСР. До 03.03.1938 – заст.нач. УНКВС по Рязанській обл. З 03.03.1938 – нач. УНКВС по Миколаївській обл. 14.01.1939 – звільнений з посади.

Лейтенант державної безпеки (23.03.1936), капітан державної безпеки (1937). Нагороджений орденом Леніна (25.06.1937). Член ВКП(б) з 1928. Депутат Верховної Ради УРСР.

Заарештований 04.08.1939. військовим трибуналом військ НКВС Київського військового округу 23.03.1941 засуджений за ст. 206-17 «б» КК УРСР на смерть. Розстріляний.

ЮРЧЕНКО ІВАН ТИМОФІЙОВИЧ

(1903, с. Августи́нівка Єкатери́нівської губер́нії – 1971). Народився в сім'ї селянина-бідняка. Українець. В КП(б)У з 07.1928 (член ВЛКСМ 1922-1930).

Освіта: 4 класи земської школи; Інститут компросвіти, Харків 11.1930-10.1932.

Батрак у куркулів, Августи́нівка 02.1917-12.1917; кочегар-машиніст на млині, Августи́нівка 01.1918-08.1922; секретар осередку ЛКСМ України, Августи́нівка 09.1922-11.1924; касир сільської кооперації, Августи́нівка 11.1924-05.1927; управ. справами Хортицького райкому ЛКСМ України 06.1927-10.1930; зав. масовим відділом редакції районної газети, Базарський р-н Київської обл. 11.1932-09.1933; редактор районної газети, Базарський р-н 10.1933-07.1937; 2 секретар Базарського райкому КП(б)У 08.1937-09.1937; 1 секретар Базарського райкому КП(б)У 09.1937-01.1939.

В органах НКВС: нач. УНКВС Миколаївської обл. 15.01.1939-10.1940; тво. помічника нач. УНКВС Дніпропетровської обл. 10.1940-18.10.1940.

Звільнений в запас 10.1940.

Директор держ. Млина №8, г. Звенигородка 02.1941-06.1941; служив в 10 запасн. танковому полку 06.1941-10.1941.

В органах НКВС: опер. уповн. ОВ 33 запасн. стр. бригади 10.1941-12.1941; опер. уповн. ОВ 99 УР, МВО 12.1941-10.1942; опер. уповн. 5 відд. ОВ 34 армії 10.1942-12.1942; опер. уповн. 5 відд. ОВ-УКР СМЕРШ, Північно-Західний фронт 12.1942-09.1943; опер. уповн. УКР СМЕРШ Орловського ВО 09.1943-10.1944.

Заступник директора маслозаводу, Звенигородка 10.1944-11.1945; штатний пропагандист Звенигородського райкому КП(б)У 11.1945-06.1946; інспектор по кадрам, спец. Робітник с.-х. технікуму, Звенигородка 05.1946-01.1949; секретар вечірньої школи робітничої молоді, Звенигородка 01.1949-05.1950.

Пенсіонер (інвалід 2 групи) з 05.1950, Звенигородка.

Звання: капітан ГБ 21.02.1939; підполковник ГБ 11.02.1943.

Нагороди: 2 медалі.

МИКОЛАЇВСЬКИЙ ГІТЛЕР. СТОРІНКИ БІОГРАФІЇ.

Вольський-Гітлер (Гітлер, Вольський) Лев Григорович
(20.06.1899 - ?)

Народився у німецькій колонії *Клейн-Лібенталь* Грос-Лібентальської волості Одеського повіту Херсонської губернії (нині с. Малодолинське, підпорядковане Чорноморській міськраді Одеської області) у родині пакувальника (згодом прикажчика).

Єврей.

Член ВКП(б) з **1924** (член РКП(б) у **1920-1921**).

Закінчив 4 класи другого казенного училища в Одесі у **1913** (за іншими даними - 5 класів єврейського початкового училища).

1913 – 1914 – хлопчик для доручень в приватній типографії, Одеса.

1914 – 1915 – копіювальник світла в майстерні Я.Ф.Гетмана, Одеса.

1915 – 1916 – чорнороб рафінадного заводу Бродського, Одеса.

1916 – 1918 – навчався у школі живопису, Одеса.

08.1917 – 10.1917 - червоногвардієць.

20.11.1919 – 01.1920 - стрілець особливого батальйону червоноармійського штабу.

02.01. 1920 – 1920 - навчався на артилерійських курсах, Одеса.

20.08.1920 – 20.05.1921 - кресляр інформаційного відділу Одеської губ. ЧК

20.05.1921 – 15.07.1921 - помічник уповноваженого економічного відділу Одеської губ. ЧК

15.07.1921 - 06.01.1922 - помічник уповноваженого 2-ї частини Одеської губ. ЧК

06.01.1922 - 22.03.1922 - помічник уповноваженого відділу по боротьбі з бандитизмом Одеської губ. ЧК

22.03.1922 – 24.04.1922 - помічник уповноваженого відділу по боротьбі з бандитизмом Одеського губвідділу ДПУ

24.04.1922 – 13.06.1922 - помічник уповноваженого секретного відділку особливого прикордонного пункту № 3 по охороні румунського кордону, Тирасполь, Одеська губернії

13.06.1922 - 08.08.1922 - помічник уповноваженого секретного відділу Одеського губвідділу ДПУ.

08.08.1922 – 26.03.1923 - уповноважений Вознесенського повітового відділу ДПУ Одеської губернії.

26.03.1923 – 09.10.1923 - помічник уповноваженого Єлисаветградського окружного відділку ДПУ, Одеська губернія

09.10.1923 – 22.10.1923 - понадштатний уповноважений економічного відділку Єлисаветградського окружного відділку ДПУ, Одеська губернія

22.10.1923 – 05.02.1923 - уповноважений обліково-інформаційної частини Єлисаветградського окружного відділку ДПУ, Одеська губернія

05.02.1924 - 07.08.1924 - помічник уповноваженого секретного відділку Єлисаветградського окружного відділку ДПУ, Одеська губернія

07.08.1924 – 18.08.1924 - помічник уповноваженого секретного відділку Єлисаветградського окружного відділку ДПУ, Одеська губернія

18.08.1924 – 09.07.1925 - помічник уповноваженого контррозвідального відділку Зінов'євського окружного відділку ДПУ, Одеська губернія

09.05.1925 – 28.07.1925 - помічник уповноваженого контррозвідального відділку Херсонського окружного відділку ДПУ, Одеська губернія.

28.07.1925 – 01.01.1927 - уповноважений контррозвідального відділку Миколаївського окружного відділу ДПУ

01.01.1927 – 01.01.1928 - уповноважений секретного відділку Миколаївського окружного відділу ДПУ

01.01.1928 – 01.10.1930 - старший уповноважений секретного відділку Миколаївського окружного відділу ДПУ

01.10.1930 – ? (05.04.1931) – уповноважений секретного відділку Миколаївського міського відділу ДПУ

? - **31.08.1932** – начальник секретно-політичного відділку Миколаївського міського відділу ДПУ, Одеська область.

04.09.1932 – відряджений до Вінницького облвідділу ДПУ.

31.08.1932 – 10.07.1934 - начальник 4-го відділку секретно-політичного відділу Вінницького облвідділу ДПУ.

10.07.1934 – 02.08.1934 - начальник 4-го відділку секретно-політичного відділу УДБ УНКВС Вінницької області.

02.08.1934 – 01.12.1935 - начальник 1-го відділку секретно-політичного відділу УДБ УНКВС Київської області.

01.12.1935 – 02.01.1937 - начальник 2-го відділку секретно-політичного відділу УДБ УНКВС Київської області.

02.01.1937 – 01.02.1937 - начальник 2-го відділку 4-го(секретно-політичного) відділу УДБ УНКВС Київської області.

01.02.1937–29.05.1937 - начальник 6-го відділку 4-го(секретно-політичного) відділу УДБ УНКВС Київської області.

29.05.1937 – 22.04.1938 – заступник начальника відділку 4-го(секретно-політичного) відділу УДБ УНКВС Дніпропетровської області.

26.07.1937 – 08.08.1937 – в.п. начальника відділку 4-го(секретно-політичного) відділу УДБ УНКВС Дніпропетровської області.

22.04.1938 – 12.07.1938 – начальник Запорізького міськвідділу НКВС Дніпропетровська область

12.07.1938 – усунутий з посади наркомом НКВС УРСР О.Успенським

07.1938 – 11.1938 – заступник начальника 3-го відділу Управління місць ув'язнення НКВС УРСР, Київ

17.07.(?).1938 – 27.02.1939 - начальник 3-го (оперативно-чекістського) відділу Східного залізничного табору НКВС, Комсомольськ-на-Амурі.

27.02.1939 – 01.05.1940 - начальник 3-го відділу Південно-Західного залізничного табору НКВС, станція Волочаївка.

01.05.1940 – 01.01.1941 - начальник оперативно-чекістського відділу Південного залізничного табору НКВС, Улан-Уде.

01.01.1941 – 24.02.1944 - начальник оперативно-чекістського го відділу Північно-Двинського табору НКВС, м. Вельськ

24.02.1944 – 24.06.1947 - начальник оперативно-чекістського відділу В'ятського табору НКВС / МВС, селище Волосниця Кайського району Кіровської області.

24.06.1947 – 26.05.1950 - начальник відділу оперативної роботи та охорони Управління В'ятського табору МВС, селище ВолосницяКайського району Кіровської області.

24.06.1947 – 26.05.1950 - заступник начальника Управління В'ятського табору МВС, селище ВолосницяКайського району Кіровської області.

26.05.1950 звільнений в запас. Подальша доля невідома.

Звання: старший лейтенант державної безпеки (**09.02.1936**),

капітан державної безпеки (**19.09.1942**),

підполковник державної безпеки (**11.02.1942**).

підполковник.

Нагороди: орден Леніна (**10.12.1945**),

орден Червоного Прапора (**15.01.1945**),

медаль «За трудову доблесть» (**15.09.1943**)

медаль «За перемогу над Німеччиною»

знак почесного працівника ВЧК-ДПУ(XV) (**10.03.1934**).

Складено за матеріалами Державного архіву суспільно-політичних історії Кіровської області РФ, Ф.П-1290, оп.16, спр.95

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Виправно-трудова колонія, ВТК (рос. Исправительно-трудовая колония, ИТК) – одна з двох головних структур-місць позбавлення волі в СРСР. Утворена 11 липня 1929 р. для осіб, ув'язнених на термін менше 3-ьох років. Для ВТК порівняно з ВТТ характерний легший режим утримання ув'язнених. В'язнів ВТТ масово використовували у промисловому будівництві та для освоєння природних ресурсів СРСР.

Виправно-трудоий табір (ВТТ) (нім.) – місце ув'язнення громадян на визначений термін (від 21 до 56 днів, з можливістю продовження) за ухилення від трудової повинності, трудові порушення, з подальшим направленням на попереднє місце роботи або до концтабору. ВТТ підпорядковувався комендатурі СД (служби безпеки) та поліції безпеки. У такому таборі був особливо жорстокий режим утримання. В Україні у роки Другої світової війни існувало 7 таборів зазначеної категорії.

Виправно-трудоий табір, ВТТ (рос. Исправительно-трудовой лагерь, ИТЛ) – одна з двох головних структур-місць позбавлення волі в СРСР. Утворена 11 липня 1929 р. для осіб, ув'язнених на термін більше 3-ьох років. 25 жовтня 1956 р. всі ВТТ МВС СРСР передали у підпорядкування республік СРСР і перетворили у виправно-трудоі колонії (ВТК). В'язнів ВТТ масово використовували у промисловому будівництві та для освоєння природних ресурсів СРСР.

Всесоюзний Центральний виконавчий комітет СРСР, ВЦВК СРСР – найвищий орган державної влади СРСР у період між всесоюзними з'їздами рад, який діяв з часу заснування СРСР у 1922 р. до початку повноважень Верховної ради СРСР (вищий орган державної влади в СРСР відповідно до Конституції 1936 р.) у 1938 р.

Всеукраїнський центральний виконавчий комітет, ВУЦВК – найвищий законодавчий, розпорядчий, виконавчий та контролюючий орган державної влади УСРР у період між Всеукраїнськими з'їздами рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів. Діяв у 1917–1938 рр.

Головне управління місцями ув'язнення, ГУМУ (рос. Главное управление местами заключения) – структурний підрозділ НКВС, утворений в жовтні 1922 р. Раднаркомом СРСР для об'єднання та управління всіма місцями ув'язнення (за винятком тюрем загального характеру). У 1934 р. всі функції ГУМУ передано в ГУЛАГ НКВС.

ГУЛАГ – ГУЛАГ (рос. "Главное управление исправительно-трудовых лагерей, поселений и мест заключения") – підрозділ НКВС (МВС), міністерства юстиції СРСР, що здійснював керівництво системою виправно-трудоих таборів (ВТТ) у 1934–1960 рр., найважливіший орган системи політичних репресій СРСР.

Державне політичне управління, ДПУ УСРР (рос. Государственное политическое управление УСРР, ГПУ УСРР) – орган державної безпеки УСРР, що функціонував упродовж 1922–1934 рр. Утворене замість скасованої Всеукраїнської надзвичайної комісії (ВУНК). Першим головою ДПУ УСРР і наркомом внутрішніх справ був В. Манцев. Згодом цю посаду займали В. Балицький і С. Реденс. ДПУ проводило каральні акції щодо українського населення і боролася з українським національно-визвольним рухом.

Державний комітет оборони, ДКО (рос. Государственный комитет обороны, ГКО) – надзвичайний вищий орган державного управління, утворений 30 червня 1941 р. з ініціативи Л. Берії. ДКО мав усю повноту влади в СРСР. Після закінчення радянсько-німецької війни рішенням Президії Верховної Ради СРСР від 4 вересня 1945 р. ДКО розформували.

Колективізація – система державних заходів, спрямованих на об'єднання дрібних приватних селянських господарств у великі виробничі колективні господарства через кооперацію. Вищою формою кооперації вважалися колгоспи (сільськогосподарські артілі). Прийняття у члени колгоспу окремо кожного селянина здійснювалося загальними зборами колгоспників. Той, хто вступав, вносив грошовий внесок у розмірі, передбаченому статутом колгоспу, і зобов'язувався усупільнити свою власність – худобу, сільськогосподарський реманент, насіння, польові і присадибні ділянки землі тощо.

Комітет державної безпеки СРСР, КДБ СРСР (до 1978 р. – КДБ при Раді Міністрів СРСР) – наступник ВНК-ОДПУ-НКДБ-МДБ. Утворений 13 березня 1954 р. указом Президії ВР СРСР. Після смерті Й. Сталіна та арешту Л. Берії статус органів державної безпеки змінили: їх виокремили з МВС СРСР, а їхня діяльність здійснювалася під жорстким контролем ЦК КПРС. На органи КДБ СРСР покладалися функції розвідки, контррозвідки, політичного розшуку, дізнання та слідства. Їхній правовий статус визначався закритими (з грифами «таємно», «особливо таємно», «особливої важливості») підзаконними актами. На законодавчому рівні правовий статус КДБ СРСР було закріплено лише в останній період його існування. 16 травня 1991 р. ВР СРСР ухвалила Закон «Про органи державної безпеки в СРСР». Однак на момент його введення в дію в Україні вже було взято курс на побудову власних органів державної безпеки.

Комітет державної безпеки, КДБ (рос. Комитет государственной безопасности, КГБ) – союзно-республіканський орган державного управління у сфері забезпечення державної безпеки при Раді Міністрів СРСР, утворений 13 березня 1954 р. шляхом виділення з МВС СРСР ряду управлінь, служб і відділів. У систему КДБ входили органи державної безпеки, прикордонні війська і війська урядового зв'язку, органи військової контррозвідки, учбові заклади й науково-дослідні установи. Здійснював функції захисту комуністичного режиму СРСР від внутрішніх і зовнішніх ворогів, політичної розвідки за кордоном для уряду Радянського союзу, а також політичної контррозвідки на території СРСР.

Комуністична партія (більшовиків) України, КП(б)У – частина Комуністичної партії Радянського Союзу, що керувала всіма ділянками суспільного життя, маючи абсолютну владу. Виникла з більшовицьких осередків російської Соціал-Демократичної Робітничої партії (РСДРП), які діяли в українських губерніях Російської імперії. Утворена 18-20 квітня 1918 р. у м. Таганрог (тепер Росія) на нараді представників більшовицьких організацій України з ініціативи Миколи Скрипника під назвою Комуністична партія (більшовиків) України. У 1952 р. перейменована на Комуністичну партію України (КПУ).

Комуністична партія Радянського Союзу, КПРС – політична організація, програмною метою якої була побудова соціалізму і комунізму. Теоретичні засади КПРС — марксизм-ленінізм та пролетарський (соціалістичний) інтернаціоналізм. З I з'їзду (1898 р.) партія мала назву Російська соціал-демократична робітничая партія, РСДРП; з 1917 р. — Російська соціал-демократична партія (більшовиків), РСДРП(б); VII з'їзд (1918 р.) перейменував партію на Російську комуністичну партію (більшовиків), РКП(б),

схвалений на пленумі ЦК ВКП(б). До складу трійки зазвичай входили: як голова — місцевий начальник НКВС, члени — місцеві прокурор і перший секретар обласного, краєвого або республіканського комітету ВКП(б). Для кожного регіону Радянського Союзу встановлювалися ліміти з «Першої категорії» (розстріл), і з «Другої категорії» (заслання в табір на термін від 8 до 10 років).

Організація українських націоналістів, ОУН — політичний рух, метою якого було відновлення національної державності на всій українській етнічній території. ОУН виникла внаслідок об'єднання Української Військової Організації (УВО) та декількох студентських націоналістичних спілок — Групи української національної молоді, Ліги українських націоналістів, Союзу української націоналістичної молоді. Заснована 3 лютого 1929 р. Лідером ОУН до його вбивства агентом НКВС у Роттердамі 1938 р. був полковник Євген Коновалець. Смерть Є. Коновальця спричинила суперечності оунівців щодо того, хто має бути його наступником. Криза в Організації виявила суттєві розбіжності між членами ОУН на Західній Україні (радикалами) та членами Проводу українських націоналістів (ПУН) (консерваторами), що жили за кордоном. Другий Великий Конгрес ОУН у Римі 27 серпня 1939 р. обрав головою ОУН Андрія Мельника і надав йому титул «вождя», проголосивши його відповідальним лише «перед Богом, нацією і своїм власним сумлінням». Група молодих націоналістів на чолі зі Степаном Бандерою, яка після окупації Польщі Німеччиною повернулася з тюрем, вимагала від ПУН та його голови А. Мельника змінити тактику ОУН, а також усунути з ПУН декількох його членів (Ярослава Барановського, Олексу Сеніка та Сидора Чучмана). Конфлікт призвів до розколу в Організації. Прихильники С. Бандери в лютому 1940 р. утворили «Революційний Провід ОУН» й взяли собі назву ОУН(б) (пізніше — ОУН(сд), ОУН(р)). Більшість оунівців, що залишились за кордоном, згуртувались навколо А. Мельника і сформували ОУН(м). Між двома гілками колись єдиної ОУН почалась боротьба, хоча стратегічна мета обох була однією — незалежна Україна.

Політбюро ЦК ВКП(б) — керівний орган Комуністичної партії, що визначав політику партії у всіх напрямках суспільного життя в умовах однопартійної системи і керував її діяльністю між пленумами. Політбюро обирали під час Пленуму ЦК КПРС.

Політика "червоного терору" — репресії більшовиків проти багатьох груп населення, оголошених "класовими ворогами" або звинувачених у "контрреволюційній діяльності" без суду і слідства. Згідно з декретом "Про червоний терор" від 5 вересня 1918 р. усіх ворогів радянської влади мали фізично знищити або ізолювати у концентраційних таборах.

Політичні в'язні та битовики — неофіційний поділ в'язнів у Радянському Союзі. До першої категорії належали люди, здебільшого засуджені за статтями Кримінального кодексу УРСР: "контрреволюційні дії" (ст. 54); "зрада Батьківщини" (ст. 54а). Це були національно свідомі люди, що боролись за державну незалежність. "Битовиками" називали усіх, хто потрапляв у тюрму за кримінальні злочини: вбивство, зґвалтування, грабіж, крадіжки та інше. Знущання з боку тюремної адміністрації зазнавали, насамперед, політв'язні.

Просвіта — українська громадська організація культурно-освітнього спрямування, заснована у Львові в 1868 р. Діяльність організації була спрямована на популяризацію української культури, збереження рідної мови, утвердження української національної свідомості. Завдяки "Просвіті" було зорганізовано сотні читалень, самодіяльних хорів і

драматичних гуртків, видано сотні художніх творів і науково-популярних книжок для народу.

Процес Спілки визволення України – показовий процес над 45 керівниками і головними діячами СБУ, що відбувся в Харкові з 9 березня до 19 квітня 1930 р. у рамках кампанії дискредитації, цькування, а згодом і фізичного винищення національної еліти – діячів української науки та культури, духовенства УАПЦ. Внаслідок фальсифікації документів та нечуваного в юридичній практиці насильства над заарештованими до різних термінів ув'язнення було засуджено 45 відомих діячів української науки і культури.

Рада Народних Комісарів РРФСР, РНК РРФСР – радянський уряд у 1917–1946 рр. З утворенням в 1922 р. СРСР аналогічні органи були утворені в союзних республіках. Народний комісаріат у структурі радянської влади відповідає сучасному Кабінету Міністрів, а посада народного комісара – посаді міністра.

Радянізація – насильницьке насаджування на певній території норм економічного, суспільно-політичного, культурного життя, що були характерними для тоталітарного СРСР.

Реабілітація - 1. Скасування правових наслідків судового вироку щодо особи, необґрунтовано притягнутої до судової відповідальності, визнання вироку недійсним, а особи, незаконно репресованої, невинною; 2. Відновлення в правах, доброго імені, попередньої репутації раніше незаконно засудженої чи репресованої особи (народу).

Репресії (від лат. - придушення) - каральні заходи держави проти своїх громадян, що порушують їхні політичні, економічні, особисті права та свободи; важливий елемент керування при авторитарних і тоталітарних режимах.

РКП(б) – Російська комуністична партія більшовиків.

Розстріляне відродження – літературно-мистецьке покоління 20-х – поч. 30-х рр. в Україні, яке створило ціннісні твори в літературі, живописі, музиці, театрі й було знищене тоталітарним сталінським режимом.

СМЕРШ (аббревіатура початкових букв гасла рос. Смерть шпионам!) – відділ контррозвідки народного комісаріату оборони (НКО) СРСР. СМЕРШ був сформований для оборони тилу Червоної армії, боротьби з дезертирством, шпигунами і диверсантами, а також виконував репресивні функції серед військовослужбовців та мирного населення.

Соловецький табір особливого призначення (рос. Соловецкий лагерь особого назначения, СЛОН) – найбільший концентраційний табір 1920-х років на Соловецьких островах, організований постановою РНК СРСР від 13 жовтня 1923 р. на основі Пертомінського табору примусових робіт. Табору передали у користування все майно Соловецького монастиря, закритого 1920 р. У грудні 1933 р. табір був реорганізований у відділення Біломорсько-Балтійського табору, у 1937–1939 рр. продовжував функціонувати як «Соловецька тюрма Головного управління державної безпеки НКВС СРСР».

Союз Радянських Соціалістичних Республік, СРСР (рос. Союз Советских Социалистических Республик, СССР) – соціалістична федеративна тоталітарна держава, яка існувала у 1922–1991 рр. у Східній Європі, Центральній та Північній Азії.

Терор – політика залякування та знищення політичних опонентів; насильницькі дії з боку влади проти окремих політичних чи класових угруповань або народу в цілому. Терор на території України протягом ХХ ст. використовували різні режими. Найбільше терор проявився в політиці нациського та більшовицького режимів.

Українізація – політика КП(б)У в 1923-1933 рр., що проходила в рамках політики коренізації більшовицької партії в національних республіках та автономних областях СРСР. Прийнята на XII з'їзді РКП(б) у квітні 1923 р. та закріплена на VII партконференції КП(б)У. Передбачала розширення функціонування української мови у партійному та державному апараті, на підприємствах та в установах, розвиток української культури, формування місцевої партійно-державної номенклатури в Україні. Згорнута у 1932-1933 рр. через початок масових репресій проти української національної інтелігенції та діячів культури.

Українська Радянська Соціалістична Республіка, УРСР (рос. Украинская Советская Социалистическая Республика, УССР) – одна з 15-ти союзних республік колишнього СРСР. Проіснувала до серпня 1991 р. До 1937 р. мала назву УСРР.

Українська Соціалістична Радянська Республіка, УСРР (рос. Украинская Социалистическая Советская Республика, УССР) – одна з 15-ти союзних республік колишнього СРСР. Утворена 10 березня 1919 р. (у результаті об'єднання кількох радянських республік на території України та анексії залишків УНР). З 1937 р. – змінила назву на УРСР.

Учительська громада Підкарпатської Руси – професійна організація учителів Закарпаття, утворена в 1929 р. з ініціативи Августина Волошина. Відігравала важливу роль у становленні українського Закарпаття, зокрема в боротьбі за українізацію шкіл; видавала два фахові журнали – "Учительський голос" і "Наша школа". Проіснувала до 1939 р.

Центральний Комітет Комуністичної партії (більшовиків) України (ЦК КП(б)У) – керівний орган КП(б)У, що керував усіма сферами суспільного життя.

ЦК КПРС – вищий партійний орган у проміжку між з'їздами партії. На Пленумах ЦК обирав Політбюро (Президію), Секретаріат і Оргбюро ЦК, Комісію партійного контролю (1934—1990).

Червона Армія, РСЧА (рос. рабоче-крестьянская Красная армия, РККА) – офіційна назва Збройних сил РСФСР та СРСР з 15 січня 1918 р. по 25 лютого 1946 р. З 1946 по 25 грудня 1991 р. – Радянська армія. Включала сухопутні війська, військово-повітряні сили, військово-морський флот, прикордонні та внутрішні війська. За офіційною радянською версією датою створення Червоної армії вважається 23 лютого 1918 р.

АРХІВНІ СПРАВИ РЕПРЕСОВАНИХ ОСВІТЯН

Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

ГОЛГОФА ПРАВДИ І НАУКИ.

Освітняни Миколаївщини – жертви репресивно-каральної системи

Текст наведено в авторській редакції
Комп'ютерний набір, технічна верстка:
І. Ніколаєв, Н. Дерманська

Папір офсетний. Друк на різнографі
Формат 84х108 1/16
Умовно-друкованих арк. – 29,75
Обліково-видавничих арк. – 27,66
Гарнітура шкільна

Тираж 100
Замовлення № 30

Адреса редакції:
вул. Адміральська, 4-а,
м. Миколаїв, 54001
Тел./факс 37 85 89
<http://moippro.mk.ua>
e-mail: moippro@moippro.mk.ua